

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

191254 SAYI: 2008/10

Ekim 2008 6 YTL (KDV DAHİL)

express 88

ENTERNASYONAL ŞALALA

KAPİTALİZME UYANMA ANI non-R.E.M

DALİ

TAYYİP
İSİM DEĞİL
SIFATTIR

Burnt.

HAYRİ KOZANOĞLU ANLATIYOR
Küresel krizin ABC'si

KOT İŞÇİLERİNİN MAHVEDİLEN HAYATLARI
"Adamlar demek ki kurtmuş"

KÜRESELLEŞME VE TARIM POLİTİKALARI
Hava, su, toprak ve isyan

MIKE DAVIS'LE "GECEKONDU GEZEĞENİ" ÜZERİNE
Oligarşinin tunç kanunu

BOLİVYA'DA LİBERAL FAŞİZM
Göz göre göre katliam

HAKAN TAHMAZ'IN KANDİL İZLENİMLERİ
Hangi çatı, hangi tavan?

"İSTANBUL'DA BİR SÜRREALİST"
Bir semptom olarak Dali

ISSN: 1307-461X
9 771307 461009

Tayyip isim değil, sıfattır

1994'te, Los Angeles polisine yakalanmadan 20 saniyede çekilen bir Michael Stipe pozü.

• Şehir Hatları	5
• Ermenistan maçı	10
• Hilton aşkı	13
• Dilovası	14
• Kot taşlama işçileri	17
• Kandil izlenimleri	24
• Radyo Express	29
• Küresel kriz	36
• Tarım politikaları	42
• Kıraat	46
• Dumanı Üstünde	47
• "Gecekondu Gezegeni"	48
• Meşin Yuvarlak	52
• Müzik Dolabı	54
• Filmekimi	57
• "İstanbul'da Bir Sürrealist"	61

Ali Kesgin, Alican Tayla, Arslan Eroğlu, Asena Günel, Aykut Kılıç, Ayşe Çavdar, Ayşegül Oğuz, Baran Özdemir, Barış Çakan, Batu Boran, Bilge Ceren Şekerciler, Çiğdem Öztürk, Didem Danış, Ender Ergün, Erdir Zat, Gülbüz Akbiyik, Hakan Lokanoğlu, HknKrtsh, Hüseyin Ustaoglu, İlker Aksoy, İrfan Aktan, Mehmet İren, Merve Erol, Murat Meriç, Murat Toklucu, Nâzım Dikbaş, Oğuz Güner, Onur Yazıcıoğlu, Özyay Selmo, Pelin Özer, Pınar Ögünç, Pınar Uygun, Reha Öztunalı, Saner Şen, Siren İdemen, Sungu Çapan, Şahan Nuhoglu, Tayfun Kahraman, Tora Pekin, Tuncer Erdem, Ulaş Gürşad, Ulaş Özdemir, Ulus Atayurt, Yasin Kaya, Yücel Göktürk **baskı** Ezgi Matbaacılık, Sanayi Caddesi Altay Sok. No:10 Yenibosna / İstanbul Tel: 0212 452 23 02 **basım yeri ve tarihi** İstanbul, Ekim 2008 **dağıtım** Doğan Dağıtım A.Ş. **yönetim yeri** Süslü Saksı Sok. no: 5/3 Beyoğlu - İstanbul **tel-faks**: 0.212.251 87 67 **e-mail** expressdergisi@yahoo.com **abonelik** expressroll@gmail.com **yıl 6 sayı 88 Ekim 2008 imtiyaz hakkı** Bilge Ceren Şekerciler **sorumlu yazışmaları** müdürü Şahan Nuhoglu **ilan irtibat** Özyay Selmo (0.533.514 90 49)

YEREL SÜRELİ YAYINDIR. AYDA BİR YAYINLANIR.

ISSN 1307 - 461X

İsmiyle müsemma denir ya, ismi neyse kendisi de o mânâsında, Tayyip de öyle. Önemli bir farkla: Sözlük anlamının zıddıyla aynı mânâda. Sözlüğe göre, Tayyip "iyi" demek. Ama, malûm, epeydir yeni bir dil konuşuluyor dünyada: George Orwell'in deyişiyle, "newspeak". Bir iktidar dili bu, temel kurallı kelimelerin zıt anlamlarıyla müsemma olması. Orwell'in "1984"te dediği gibi, iktidar "barış" dediğinde "savaş", "özgürlük" dediğinde "esaret" anlamak lâzım. Türkiye kuruldu kurulalı, siyasal iktidar bu dili konuşuyor. En iyi örnek parti isimleri: Kuru parti Halk Partisi, iktidarı ondan devralan ve tek parti rejimini aratmayan Demokrat Parti, onun halefi toplumsal adaletsizliği derinleştirmeyi kendisine misyon edinen Adalet Partisi... Onu devirip "huzur" ve "istikrar" getiren 12 Eylül rejimi, o rejimin ekonomiden sorumlu başbakan yardımcısı tarafından kurulan ve ABD'nin bir dediğini iki etmeyen Anavatan Partisi, iktidarı ondan devralıp ülkeyi 1994 krizine götüren Doğru Yol Partisi... Onun iki koalisyon ortağı, Sosyal Demokrat Halkçı Parti ve "adil düzen"ci Refah Partisi, sisteme yapılan "balans ayarı"nın sonrasında işbaşına gelen tek adam partisi Demokratik Sol Parti ve nihayet Ak Parti... Sadece parti isimlerinde dile gelmiyor bu "newspeak", IMF reçetelerinin uygulanmasına "Ulusal Program", dar gelirlielerin bütçesini delik deşik eden "önlem"lere "istikrar paketi", onlarca mahkûmun ölümüyle sonuçlanan "operasyon"a "Hayata Dönüş" dendiği herkesin malûmu. Tayyip de öyle bir isim; isim diyoruz ama, sözün gelişi öyle, gramatik anlamda bir sıfat –aynen Özal gibi. Durmuş saatlerin günde iki kez zamanı doğru göstermeleri misali, Attilâ İlhan o sıfat için gayet yerli yerinde bir tarif yapmıştı: "Türkiye'yi bozan adam." Ama asıl "dakik" olan, Zonguldak'tan Ankara'ya yürüyen işçilerin sloganıydı: "Çankaya'nın şişmanı, işçi düşmanı." Bu içi boş bir slogan değil, tecrübeyle ve rakamlarla sabit bir hakikatti. 1980'de, ilk neoliberal reçeteyi, "24 Ocak Kararları"nı o hazırlamıştı, 12 Eylül rejimi tarafından başbakan yardımcılığıyla mükâfatlandırıldı. O rejim ki, bir yandan Atatürkçülüğü kimseye bırakmamış, örneğin 1983 seçimlerinde Erdal İnönü'nün başkanı olduğu SHP'yi veto etmiş, ama kapattığı Milli Selamet Partisi'nin 12 Eylül öncesindeki son seçimde İzmir milletvekili adayı Özal'ı ekonominin başına getirmişti. Ve geleneksel "newspeak"ın yerini neoliberal "newspeak" aldı. Her şey "serbest"leşiyordu, ekonomi, siyaset, medya... İşçi hakları rafa kalkmış, sendikalar gayrimişru ilan edilmişti. 12 Eylül'le birlikte dört siyasal liderin elinden alınan siyasal hakların iadesi için yapılan referandumda Özal iktidarı bütün devlet imkânlarını kullanarak "hayır" kampanyası yapmış, başbakanın sağ kolu Güneş Taner hayır oyunun turuncu, "evet" oyunun mavi olmasından yola çıkarak, meydanlarda "mavi Yunan rengidir" diye küremişti. Tek kanallı TV dönemi sonra olmuş, ilk özel kanal kurulmuş, ama bu uygulamanın yasası çıkarılmamış, herkese yasak olan özel televizyon, Özal'ın oğluyla Uzan ailesinin ortaklığına serbest bırakılmıştı. Türkiye, 1991 seçimlerine sadece iki televizyonla girdi: İktidar partisinin elindeki TRT ve yurtdışından yayın yapan Ahmet Özal-Cem Uzan patronajındaki Star TV (o zamanki adıyla Magic Box). Yazılı basın içinse, Özal'ın tezi "iki buçuk gazete yeter"di. Ve o günün liberalleri, bugünün liberalleri gibi bu serbestleşmeye, liberalleşmeye "demokrasi" diyorlar, alkışı da hiç eksik etmiyorlardı.

Tayyip bir isim değil, bir sıfat –tıpkı Özal gibi. Tıpkı onun gibi işçi düşmanı, en taze örneği Tuzla'daki ölümler için söyledikleri. Tıpkı onun gibi "turuncu" –yüzde 10 barajı için kılıcı kıpırdatmadı, DTP'nin kapatılma davasında muhbir gibi davrandı. Tıpkı Özal gibi "iki buçuk gazete yeter"ci. Özal'ın buçuğu Cumhuriyet'ti, Tayyip'in muhalefet dozunu düşürmesini istediği Hürriyet. Tayyip basın özgürlüğü alanında Özal'a fark atıyor, yazarlara ve karikatürcülere açtığı dava sayısı TC rekoru.

Özal dendi mi, akla "hanedan" gelir, "prensler" gelir, "yolsuzluk" gelir, "peşkeş çekme" gelir, en başta da "Amerikancılık" tabii ki. O yüzden Özal'ın Türkiye'yi birinci Irak savaşına sokmasına ramak kalmıştı, tıpkı Tayyip'in ikinci Irak savaşına sokmasına ramak kalması gibi. İlkini askerî sebeplerle atlattık –dönemin Genelkurmay başkanı Torumtay'ın "bir koyup üç alma"ya aklı yatmayıp istifa etmesi Özal'ın iştahını kursağında bırakmıştı. İkincisini TBMM'de dört oy farkla atlattık, Tayyip'in milletvekillerine yaptığı onca tehdit ve şantaja rağmen, haysiyetli davranan AKP'liler sayesinde. "Haysiyet" de yince... Tayyip'in "şeref"le birlikte kullanmayı sevdiği bir kelime o. Ne de olsa, "insanın en şerefli mahlûk –"eşref-i mahlûkat– olduğunu söyleyen, eşitlikten "insan haysiyeti"nin eşitliğiyle söz eden bir inanç dünyasından geliyor. Ama o gömleği çıkardığı biliniyor, şimdiki gömleği liberal. O markanın dünyasında şeref, haysiyet gibi kavramların geçer akçe olmadığı malûm. Marx'ın dediği gibi, o tür kutsallıkların halesi uçup gidiyor. ("Herkesin bir fiyatı var.") Geriye sadece kelimeler kalıyor, onlar da "newspeak" gramerindeki yerlerini alıyor, özgün mânâlarının zıddını ifade ediyor.

Tayyip de öyle bir sıfat. Eski gömleğin Tayyip'i de "iyi" değildi, ama yeni gömleğin Tayyip'i, "iyi"nin hepten zıddı. Ve Özal'a eşanlamlı: "Amerikancılık", "peşkeş çekme", "yolsuzluk", "prensler", "hanedan"... Ve tabii ki "işçi düşmanı", "turuncu", "iki buçuk gazete yeter"ci... Dahası var, Özal'da olmayan nitelikleri de haiz. Mesela "kabadayı", mesela "galiz" – çiftçi yurttaş "anani da al git" diyebiliyor pekâlâ. Mesela "balta" (Kasımpaşa'daki topçuluğunda kazandığı bu sıfatın futbol terminolojisindeki karşılığı "hem beceriksiz, hem tekmeçi"). Mesela "ben-ben'ci". Kamuoyuna yansıyanlar "benim bakanım", "benim milletvekilim", "benim belediye başkanım", yakınlarıyla konuşurken de "benim RTÜK'üm", "benim Merkez Bankam", "benim TOKİ'm", "benim YÖK'üm" dememesi için hiçbir sebep yok. Kimi kalemler için de "benim Mehmet'im", "benim Ahmet'im", "benim Mustafa'm" diyordur herhalde. Tayyip'in nitelikleri saymakla bitmez. Özeti, "iyi"nin zıddı. O da tek bir kelimeden ibaret değil. "İyi" gibi, "kötü"nin de yelpazesi geniş. Sayın sayabildiğiniz kadar...

Ama hakkını yemeyelim, bir iyi tarafı var: İçki içmiyor. Ve iyi ki de Ertuğrul Özkök'ün "kadeh tokuşturalım" teklifine yanaşmıyor. İçki içen bir Tayyip'i düşünsenize! Zaten içmeden sarhoş gibi, havaya girince "Beraber yürüdük biz bu yollarda"yı söylemeye başlıyor, kafası bozulunca ceketi çıkarıp dalyanıyor. Mazallah iki duble rakı içse, kim bilir neler yapar? Nara da atar, sustalı da çeker –İsviçre sustalısı. "İçkisi pis" denen tipler vardır, Tayyip de öyle olurdu haliyle. Kafası "iyi" olacak değil ya. Adı üstünde: Tayyip.

John Berger

G.

Metis Edebiyat, Roman, Çeviri: Tomris Uyar, 360 sayfa

G. John Berger'in İngiltere'nin en prestijli ödülü olan Booker ödülünü almış, erken dönem romanı. Arka planında Avrupa tarihinin Garibaldi, 1898 Milano işçilerinin ayaklanması, Boer savaşı, Alplerin ilk kez uçakla geçilmesi gibi önemli siyasi olaylarının yer aldığı roman, kadın ve erkeğin cinsel bağ ve ilişki içindeki davranışlarına eğiliyor.

John Berger

A'dan X'e

Metis Edebiyat, Roman, Çeviri: Aslı Biçen, 184 sayfa

"John Berger ince ince işlenmiş bir eser sunuyor bize. Şefkatle ve sonuna dek sorgulayan, eleştiren bir siyasi bakışla yontulmuş bir kitap bu, kontrollü öfkenin kitabı. Yazdığı her şey derin, itinalı ve detaylı: özgürlük ve tutsaklık, umut ve umutsuzluk, güç ve güçsüzlük, aşk ve âşık olduğumuz kişi elimizden alındığında duyduğumuz o korkunç özlem." —Arundhati Roy

"A'dan X'e uzun yıllardır okuduğum en duygulu ve dokunaklı kitaplardan biri. Gücü, mevcut olanakları kullanışındaki tutumluluktan geliyor, her türlü zulme direnen kalıcı aşkı anlatış tarzından. Bize zulmeden güçler ne kadar amansız / habis / kötücül / gaddar olursa olsun, aşkın ve insan ruhunun asla yok edilemeyeceğini gösteriyor." —Harold Pinter

Edward Said

Medyada İslam

GAZETECİLER VE UZMANLAR
DÜNYAYA BAKIŞIMIZI NASIL BELİRLİYOR?

Tarih Toplum Felsefe, Çeviri: Aysun Babacan, 256 sayfa

Said bu kitabını ilk kez 1980'de, İran rehine krizi sırasında yazdı. Daha sonra 1997'de tekrar ele aldı, hem güncelleştirdi, hem genişletti. Medyada İslam son derece öngörülü bir kitaptır çünkü ilk yayımlanışından bugüne geçen zamana karşın, Said'in Batı medyasında İslam dünyasıyla ilgili haber ve yorumların nesnellikten uzaklığı ve tek yanlılığı üzerine yazdıkları bugün de geçerliğini koruyor. Başka dinler, cemaatler ya da halklar konusundaki yazılarda aranan nesnellik ve temellendirme kriterlerinin İslam ve İslam toplumları söz konusu olduğunda nasıl bir nefret, küçümseme ve husumete kurban gittiğini çok açık bir şekilde görüyoruz. Said'in medyada İslam dünyasına dair şarkiyatçı önyargı ve çarpıtmalara tuttuğu ışık, ABD'nin 11 Eylül sonrası saldırganlığında medyanın taşıdığı payı da aydınlatıyor.

Dorrit Cohn

Şeffaf Zihinler

KURMACA ESERLERDE BİLİNCİN SUNUMU

Metis Eleştiri, Çeviri: Ferit Burak Aydar, 304 sayfa

Romanlarda somut olayların, varlıkların anlatımı ve roman kişilerinin aralarındaki konuşmalar bir yana, sıklıkla kahramanların zihinleriyle karşılaşırız. Dorrit Cohn da romanların bu yanına olan ilgisinin, "düşüncelere dalan karakterlerle, kendi kendine konuşma sahneleriyle dolu romanlara olan düşkünlüğünün" sonucunda, edebi söylemin olanaklarını anlamak için giriştiğini söylüyor bu kitabı yazmaya. İncelemesini Dostoyevski, Henry James, Mann, Kafka, Joyce, Proust, Woolf ve Sarraute gibi önemli on dokuzuncu ve yirminci yüzyıl yazarlarının klasik nitelikteki eserlerine dayandıran yazar, roman karakterlerinin kurulmasında ortaya çıkan gramatik ve üslupsal yapıları ele alıyor. Kitapta, kurmaca eserlerde karakterlerin zihinsel yaşantısını sunmak için kullanılan bilinç-akışı, monolog, psiko-anlatı gibi çok sayıda yazarlık tekniği derinlemesine inceleniyor.

Jon Elster

Ekşi Üzümler

RASYONALİTENİN ALTÜST EDİLMESİ
ÜZERİNE ÇALIŞMALAR

Tarih Toplum Felsefe, Çeviri: Barış Cezar, 232 sayfa

Tilki uzanamadığı üzüme neden ekşi der? Peki o zaman yasak meyve neden tatlıdır? Tercihlerimizi ne gibi faktörler etkiliyor? Neden sık sık düpedüz irrasyonel tercihler yapıyoruz? Bunların rasyonel değil de irrasyonel olduğunu nereden biliyoruz? Seçimler zevklere, zevklerse geçmişteki seçimlere bağlıysa, burada bir yumurta-tavuk durumu mu söz konusu? İrademizi kullanarak bir tür irade veya istem yokluğu haline ulaşabilir miyiz? Zihnimiz bize nasıl oyunlar oynuyor? Biz zihnimize nasıl oyunlar oynuyoruz? Oyun kuramından iktisada, psikolojiden felsefeye, tarihten edebiyat eleştirisine birçok disiplin içinde rahatça gidip gelen bu kitap, Metis'te özel bir önem verdiğimiz disiplinlerarası çalışmaların klasikleşmiş parlak örneklerinden.

Lewis Hyde

Armağan

SANATSAL YARATICILIK DÜNYAYI NASIL DEĞİŞTİRİR?

Tarih Toplum Felsefe, Çeviri: Emine Ayhan, 400 sayfa

Dünyayı ve hayatımızı anlamlandırmaya hepimizin ihtiyacı var. Yaşamında biraz gizem hissi tatmış olmayı kim istemez? Piyasa hâkimiyetindeki dünyamızda insanlar maneviyatı dinde, bilimde, astrolojide, milliyetçilikte arıyor. Ama tam da piyasanın gözlerden sakladığı bir şey var. Armağan ruhu. Armağanlar ilişki kurar, metalar ilişkileri keser. Lewis Hyde bu kitapta bize insanlığın güzel ve umut verici yönlerini anlatıyor. Gerek ekonomiye, gerekse sanata dair bildiklerimizi tekrar düşünmeye davet eden bir çalışma.

metis

Biz kaç şeyyiz?

İSTANBUL / MODA- İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı Beltur tarafından işletilen Tarihî Moda İskelesi'nde, bu kurum tarafından işletilen diğer mekânlar gibi alkollü içki servisi yapılmaması bir süredir cuma günleri "semt sakinleri" tarafından protesto ediliyor. Biz de aynı mahallenin sakinleri olarak burnumuzun dibinde cereyan eden bu hadiseye daha fazla kayıtsız kalamadık ve uzatılan mikrofonlara kendilerini "Moda'nın yılların kültür birikimini üzerlerine almış insanları" olarak tanıtan kalabalığın mücadelesini yerinde incelemek için sahilin yolunu tutmamız gerektiğine karar verdik.

Ancak önce, haber bültenleri ve yazılı basında denk geldiğimiz konunun detaylarını öğrenmek için küçük bir araştırma yapmamız gerekiyordu. Zira semtin sahipleri olarak iskele hakkında aklımızda kalanlar, yapıya bu boyutta bir anlam yüklememize yetmedi. 1986 yılında vapur seferlerine kapatılan iskele, restorana dönüştürülmeden önce semtin "sevimli harabesi" olarak varlığını sürdürmüştü, 2001'de restorasyonla restorana dönüşmüştü.

İçkili restoran haliyle mekânı ziyaret edenlerin aklında kalan resim şöyle bir şey: Pis masa örtüleri, İsviçre Alpleri'ndeki kayak tesisleriyle yarışacak fiyatlar, siparişin genellikle çok geç ve yanlış, ekseriyetle hiç gelmemesi... Aynı dönemde denenilen "canlı müzik" projesi de Özdemir Erdoğan'ın bir hafta sonunda kaçması ve sahneye çıktıktan tam on dakika sonra inen Grup Gündoğar'ın adisyonlardaki yansımasının bir müşteri ayaklanmasına sebep olmasıyla son bulmuştu.

Elimizdeki verileri tazelemek ve bir süredir takip etmediğimiz iskeleden ülke gündemine bomba gibi düşen gelişmeleri yakala-

yabilmek için konunun peşine düştük. Eylemin afişlerde yer alan resmî adı: "Moda iskelesini yobazlara bırakmayacağız! Işığını al da gel!" Daha önce "içkini kap da gel" şeklinde olan slogan, "politik söylemleri öne çıkarmak için" değiştirilmiş.

El ilanları ve internette de "Bu bir tür 'sosyal farkındalık', 'sivil inisiyatif' eylemi DEĞİLDİR! Bu, herkes yobaz-liboş ittifakına karşı tarafını seçsin eylemidir" deniyor. TKP'nin yayın organı sol.org, Cumhuriyet yazarı Deniz Kavukçuoğlu ve "Avrupa Yakası"ndan Levent Üzümcü gibi farklı "duruş"lardan destek görmekte. Kavukçuoğlu, meseleyi "laiklik karşıtı eylemlerin odağı olduğu anayasa mahkemesi tarafından karara bağlanmış AKP iktidarının İslâmî fetih harekâtı" ekseninden ele alıyor ve bir direniş olarak nitelendiriyor. Üzümcü'nün çıkış noktasıysa bireysel özgürlükler.

Biralar ve bayraklar

İskele nahiyesine vardığımızda dikkatimizi hemen iskelenin karşısına balık restoranı Koço tarafından açılan kafe çekiyor. Kapının önüne atılmış fiyat listesinde en üst sırada bira yazan mekânın varlık sebebi açık. Oturup biramızı söylerken, bir yandan da garsona biraz aceleyle gelmiş görünen

tesisin açılış tarihini soruyoruz. Beşinci eylemin olduğu gün, yani dört hafta önce açılmış ve amacına ulaşmış. Cuma günleri erken gelen eylemciler için bekleme salonu işlevi görüyor. Altındaki boş alana birkaç mutfak eşyası ve altıyedi masa indirilerek oluşturulan kafe sahibinin ticarî zekâsını gözler önüne sererken, hemen yan tarafta, biraz üstte yer alan restoranın önüne yapılan devasa bayrak, asker vs. kabartmaları da aynı kişinin harcayabileceğinden fazla para kazandığı ve bu meblağ ile ne yapacağını bilemediğine işaret ediyor.

İlk gelenler biralarını yudumlamaya başlıyor. Hemen yan masamızdaki bir takım konuşmalara kulak misafiri olmadan edemiyoruz. Eylemin facebook'taki yansımaları tartışılıyor. Üç kişilik masada konuyu sürükleyen hanımın ağzından lafı alan beyefendi, aynı sitede gün içerisinde yaşadığı poker anılarını anlatmakta. Hızını alamayarak cebinden bir deste iskambil kâğıdı çıkarıyor ve "dağıtım mı" diye soruyor. Anlaşılan, iskelede içki içilmemesi kadar, kumar oynatılmamasına da karşı. Teklifi masadaki hanımlardan yeterli ilgiyi görmüyor.

İskele tarafındaysa dikkat çeken iki şey var: Kapıda duran altı kişilik takım elbiseli "güvenlik ekibi" ve eylemler başladıktan

sonra takılan mızraklı demir kapı. Kapı ve yan taraflarındaki aydınlatmalar gerçekten de iskeleye müstakil bir villa havası vermektedir. Ancak bu önlemler elbette ki yeterli değil. Dakikalar ilerledikçe eylemciler yavaş yavaş gelmeye başlıyor. Ev sahibi ekip olan kolluk kuvvetleriyse onlara oranla epey hızlı. Başta sadece altı tosun ve bir ekip otosuyla temsil edilen savunma önce iki minibüsle destekleniyor, ardından iki minibüs ve iki ekip otosuyla pekiştiriliyor. Son olarak otobüsten az küçük çevik kuvvet minibüsünün de katılımıyla toplamda üç ekip otosu, üç minibüs, bir mini-otobüsle eylemci başına 15 polis istatistiği yakalanmış oluyor. Sayıları artan, ama hâlâ polislerden az sayıdaki eylemciler onları alkışlarla karşılarlarken "neden tank getirmediniz" diye sitem ediyor. Polisler çok sık karşı karşıya gelmediklerinden olsa gerek, tank görebilmek için önce panzeri hak etmek gerektiğini bilmiyor olacaklar.

Yüksek polis sayısı katılımcıları da bir nebze gaza getiriyor. Yan masamızda az önce poker oynamayı reddeden hanımefendi hızla kalkarak birkaç adım atıyor ve iskeleye doğru parmağını sallayarak "Moda'yı alamayacaksınız" diye bağırıyor. Cevval tepkisi bir "haydi başlayalım" havası doğururken, bir süredir yan yana oturan, ama gerekli çoğunluk oluşmadığı için kaynaşamayan protestocular arasındaki buzların da erimesine vesile oluyor. Yan taraftan gelen "zaten aldılar her yeri" temalı pesimist tepki karşısında da yıkılmıyor hanımefendi ve "alamazlar efendim, ben doğma büyüme Modalıyım" diyerek çıkışını sürdürüyor. Bu hareketlenme bir süredir beklemekte olan televizyon muhabirleri için de çalışma vakti demek. Bizim önemini ancak kavrayabildiğimiz gösteriye Finlandiya televizyonu çoktan uyanmış. Hemen Modalı hanımefendiyle söyleşiye başlıyorlar (bu esnada biz de kendisinin on küsur yıldır Küçükalya'da oturduğunu öğreniyoruz, diğer hanımefendi Bostancı'dan gelmiş, poker seven beyefendiyeyse "fark etmiyor"). Başka bir masadan bir diğer hanımefendiyse "eh ben de kalkayım da şu televizyonculara birkaç açıklama yapayım" diyerek arkadaşlarından müsaade istemekte. Alman ZDF televizyonu da burada. Onlar da bir Modalı yakalamış, adam alkol kullanmıyor, ama yanında sembolik olarak bir bira getirmiş.

Saatler eylemin başlama zamanı olan 21:00'i gösterdiğinde katılımcıların sayısı polisleri az farkla da olsa geçmeyi başarıyor.

Moda iskelesinde son ayın cuma ritüellerinden bir sahne

Kameraman, muhabir, fotoğrafçı ve gözlemcilerin de araya kaynaması grubu iyice “zengin göstermekte”.

Damardan politik Avcılar Grubu
Eylem alkışlarla başlıyor. Mavi gömlekli polisler demir kapının önünde üç sıralık güvenlik şeridi oluştururken, hemen arkalarındaki libero mevkiine de çevik kuvvet yerleşiyor. Zaten iskeleye yürütmesi pek de mümkün olmayan, halihazırda böyle bir niyeti dahi varmış gibi görünmeyen grup için alınan önlemler de güvenlik birimlerinin genel karakteristik özelliklerini bir kez daha hatırlamamıza yardımcı oluyor. Bu kadar prodüksiyondan sonra insan ister istemez İstanbul Valisi Muammer Güler’in Celalettin Cerrah’in koluna girip gelmesini ve “Moda nümâyış yeri değildir” açıklamasını yapmasını beklese de, onun yokluğunda, açıklama eyleme ilk gününden beri destek veren eczacı Mihri Bey’den geliyor. Mihri Bey’in konuşmasının teması CHP Belediyesi. Bizim, Caddebostan’da yıktırıp alışveriş merkezi formatında yeniden yaptırdığı çirkinliği ve çevreyle uyumsuzluğu dillere destan kültür merkezi, Ataşehir’in tenis kortları, senede bir yenilenen Moda Caddesi kaldırımları, Bağdat Caddesi’nde Fenerbahçe kutlamaları gibi popülist icraatlarıyla hatırladığımız Başkan Selami Öztürk’ü o 10 tonun altında su kullanımından para almayan Dikili Belediyesi’nin ikizi olarak tanınıyor. “Sosyal belediyeciliğin Türkiye’deki iki temsilcisinden biri olan Kadıköy Belediyesi’ne açılan soruşturmaları kaygıyla izliyoruz” diyerek bitirdiği konuşması gruptan alkışlar ve “AKP’yi istemiyoruz” sloganıyla destek buluyor. Akabinde eylem herkesin birasına ve mikrofonuna dönmesiyle devam ediyor. Mikrofonlara yapılan açıklamalarda bir ortak söylem yok. Kimisi ayrımcılıktan, kimisi yükselen İslâmî baskıdan mustarip ve elbette hepimiz demokrasi istiyoruz. Ama unutmamalı ki, bazılarımız da sosyalleşmeye geldik... Mikrofonu olmayan bir kesim, ortalıkta buldukları 18-19 yaş grubu gençleri etrafına toplayıp neden mutlaka CHP’ye oy vermeleri gerektiğini anlatmakta. Çocuklar ikna olmamakta zorlanmıyor. Arkadaşlarını da zorla götürüp CHP’ye bastırarakları sözünü veriyorlar.

Katılımcılar için aydınlık günlerin biraz daha yakın gözüktüğü bu anda ilk defa bir eylemde duyulabilecek kadar yüksek bir ses duyuyoruz. Elllerinde şişeler, yolun üst tara-

fından aşağıya doğru alkışlar ve bağrışlarla inmekte olan takribi 15 kişilik “Avcılar Grubu”nu görüyoruz. Adından da anlaşılacağı üzere Avcılar’dan gelen grup, mevcut katılımcılarla ne kadar uyumsuzsa, vaat edilen konseptte de bir o kadar yakın. Hem alkollü hem de politikler. Nitekim, gelir gelmez önce “iyi akşamlar”, sonra da “bütün devletler, bütün iktidarlar yasaktır, biz CHP de dahil tüm iktidarlara karşıyız” diyerek söze giriyorlar. Bu söylem daha ağızdan çıkar çıkmaz kalkanlarda homurdanmalara sebep oluyor. Kısa bir süre önce karşılarındaki polis duvarına istinaden “memur arkadaşlar da görevlerini yapıyor” kolpasına girmeye başlamış olan CHP eğilimli kanat hemen müdahale ediyor ve yeni gelenleri “politika yapmayın” gibi ilginç bir taleple durduruyor. Demek ki “Bu bir tür ‘sosyal farkındalık’, ‘sivil inisiyatif’ eylemi DEĞİLDİR” diyen onlar değil ya da onlar ama, orijinal metinde cümlelerin devamı “bu, cuma akşamları Anadolu Yakası sakinlerinin Moda’da öylesine toplandığı bir sosyal faaliyet” şeklinde geliyor. Müdahale küçük çaplı bir bölünmenin de sebebi oluyor ve haliyle “politika yoksa ne işimiz var burada” sorusunu soran aklıselim insanlar da çıkıyor. Avcılar grubu, bu müdahaleyi bir Ömer Hayyam şiiriyle savuşturup herkesin gönlünü almayı başarsa da, birlik-beraberlik hissi sadece saniyeler sürüyor. Biralarnı açıp birer yudum aldıktan sonra atmaya başladıkları “Kadıköy faşizme mezar olacak” sloganıyla diriltmeye çalıştıkları eylemin tabutuna son çivi çakmış oluyorlar. CHP’li Kadıköy Belediyesi’ni yere göğe koyamayan bir konuşmayla açılan, iktidar partisine karşı bir direniş olarak sunulan eyleme politika karışmasına çok sinirlenen bir hanımefendi, “arkadaşlar, burada eylemimizi kendi amaçları için kullanmakta ısrar eden bir grup var, o yüzden bu gece eylemi burada bitiriyoruz” açıklamasıyla yarım saat süren direnişi noktalıyor. Bu erken paydos Avcılar’dan gelenlerin susturulmasına bozulan azınlığın canını haklı olarak daha da çok sıkmakta, zira henüz olay mahalline gelememiş olan eşlerini dostlarını beklemek üzere burada kalmak zorundalar.

Yarım saatlik eylemin arbedesi de biraz hafif kalıyor haliyle. Yaşanan tek küçük çaplı gerilim, varlıkları aniden fark edilen İHA ve ATV kameramanlarına gösterilen “yandaş medya” tepkisi. Kendisini arkadaşıyla konuşurken gizlice çekmekle suçladığı

ATV kameramanına çok kızan bir hanımefendinin sinirini diğer basın mensupları yatıştırmaya çalışıyor. Muhtelif kanallardan muhabirlerin, bu ölçekte şirketlerde çalışan herkesin işverenlerinin ideolojik görüşünü paylaşmadığını anlatma çabası sonuçsuz kalıyor. Hanımefendi, orali değil...

“Moda İskeleyi”ni yobazlara bırakmayalım” eylemi böylece dağılırken, biz de semtin diğer sakinleri olarak sükunetimizi koruyarak yokuşu tırmanmaya başlıyoruz. O facebook grubuna “yahu beş-on kişi toplanın, söküverin o demir kapıyı bir gece vakti de, bir şeye benzesin, başka türlü olmaz sizin işiniz” yazsak bir şey değişir mi acaba? Yoksa Levent Üzümcü gelmedi diye mi bu sefer böyle oldu?

– Mehmet İren

Vuş, deniz gelmiştir!

URFA / SİVEREK– Aslında sadece zamanda değil, mekânda da bir yolculuktu. Bugün 81 yaşındaki Osman Necmi Gürmen –aslında en fazla 65 gösteriyor– 1966’da silahlı-külâhlı aşiret kavgaları sonucunda terkettiği Siverek’e geri dönüyordu, 42 yıl sonra. Son olarak “Râna” ve “Müh-tedi” romanlarıyla gündeme gelen Gürmen, ana tarafından Osmanlı sarayından, baba tarafından Bucak aşiretinden, yani aslında bir kadim ağa...

İstanbul, Paris, Bodrum’dan sonra dördüncü kentiydi Siverek ve köyleri. Kutup Ayısı belgesel sinema ekibiyle birlikte dört gün boyunca o köy senin bu köy benim, Necmi Bey’in eski topraklarında dolaştık durduk.

“Bir daha gördüm ya seni, ölmeden önce, çok sevindim walah” derken yaşıtı Osman, gözlelerinden yaşlar boşanıyordu.

“Necmi Ağa, sen küçülmüşsen yahu... Siz bilmezsiniz, eskiden heybetli, koca bir adamdı” demişti İhsan Ağa.

“Bizim zamanımızda Kalemli’ye at sırtında yedi-sekiz saatte giderdik, baraj maraj da yoktu o zaman” diye hatırladı Necmi Bey. Gözlerinde eski bir hüznün, tatmin olmuş bir nostalji vardı.

Siverek’te ve köylerinde –ki ne Urfa’dır ne Diyarbakır, nevi şehrine münhasır bir ilçedir– yabancının dikkatini çeken o kadar çok şey var ki... Mesela yöre insanı, olağanüstü bir şekilde kartonpiyer meraklısı. Yapay tavan-sız, kartonpiyer işlemez ev ve işyeri bulmak güç.

Bir de bizim gezdiğimiz köylerde, (Tilgani, Kalemli, Arapoğlu, Hadro) konuştuğumuz insanlarda hep aynı uzun aile bağları sunumu oluyordu: O benim da-

yımdır, ama aynı zamanda ben de onun dayısıyım, Farukgillerin bacısının kocası oluyor yani.

Akrabalık ilişkileri karışık. Koca Bucak aşiretinde herkes birisinin bir şekilde akrabası oluyor. Gerçi Bucak aşireti daha çok bir konfederasyon tipi örgütlenmeye benziyor. Büyük, orta ve küçük çaplı ağalar var. Her birinin belirli sayıda köyü var. Kendi aralarında Bucak olmayanlara karşı kolay anlaşabiliyorlar, ama toprakta, kız alıp vermeydi, siyasetti (o zamanlar AP meselesi, şimdilerde sözü pek geçerse de PKK), çeşitli nedenlerle Bucak soyadını taşıyan bazı insanlar yine Bucak soyadını taşıyan başka insanlarla görüşmüyor. Vakti zamanında onlarca, yüzlerce can alıp vermişler karşılıklı. Sonra barışmışlar. Şimdilerde çok azalmış aşiret cinayetleri. Ama hâlâ anlatıyorlar:

“Adnan Ağa gitti vurdu onu, sonra onlardan üç kişi gelip bizimkilerden iki kişiyi indirdiler...”

“Kafasına sıktı önce, sonra göğsüne boşalttı carcürü...”

“Haci, 46 yaşındaymış resmen.”

“Anam öyle der, ‘Sen Faik Ağa vurulduktan üç yıl önce doğmuştun’ diye.”

Şimdilerde olumlu bir dağılma, parçalanma var:

“Eskiden on ağa vardı, şimdi 100 ağa var...”

Hikmet de ekliyor:

“Ee, insanların gözü açıldı tabii, dışarıyı gördüler, televizyon filan, şimdi herkes kendi işinde.”

İlginci, eski kan davalı adamlar barıştıktan sonra bugün pazarda, kahvede karşılaşsalar bile bir selam edip geçiyorlar ya da en fazla ayaküstü hal hatır sorma. Çünkü öyle oturup uzun sohbete dalsalar, kaçınılmaz olarak eski düşmanlıklar gündeme gelecek. Kadınlar ise daha radikal. Bugün resmen barışık olsalar bile, eski aşiret kavgasının kadınları hiç mi hiç görüşmüyor. Kolay değil oğlunu, babasını, kocasını vuran adamın kızı, karısı ya da anasıyla bir araya gelmek.

Kadınlar, bu radikal tutumlarına rağmen, Siverek’te ve köylerinde hâlâ öyle ortalarda görünmüyorlar. Mekânları ayrı, yemek yapıyorlar, çocuk büyütüyorlar, adları pek geçmiyor sohbetlerde.

Doğrudan siyaset de pek konuşulmadı dört-beş günlük gezide. Sedat Bucak’ın adının Susurluk hadisesine karışması, burada kimi çevrelerde “Bucakların adını pek parlatmadı” şeklinde diplomatik bir eleştiriyi geçiştiriliyor. Çoğu zaman da sessizlikle. Sedat

Osman Necmi Gürmen
Siverek'te (sağda)

Bucak'ın ağabeylerinden biri, biyikaltından gülümseyerek, koridor salonun girişindeki kalaşnikoflar için "biz korucuyuz ya, devlet onun için silah vermiştir bize" diyor. Soyadı yine Bucak olan bir başkası ise "Biz baştan beri korucu olmamışızdır. Bu yüzden devlet de öteki tarafı tutmuştur. Ama biz PKK tarafını da tutmamışızdır ha..." diyor. Ne kadar zor bir durum, değil mi?

İstanbul doğumlu Necmi Bey, yazarlık macerasına atılmadan önce, İstanbul'da Saint-Joseph'i bitirmiş, ardından Paris'te üniversite okumuş. Yıl 1956, babasının memleketine dönüp toprakla uğraşmaya başlamış.

"On yıl kalmıştım o zaman bu köyde... Her şey çok değişmiş tabii ki... Bazı yerleri hayal meyal hatırlayabiliyorum. Siverek'teki evin yarısı yıkılmış. Bizim yeğenlerden biri kalıyor orada. Pek ilişkimiz yoktur..."

Necmi Bey'in yaşlıları, hatta kendisinden çok gençlerin çoğu bile yitip gitmiş bu dünyadan. "Biri yanibaşımda öldürüldü. Parti binasından çıkıp eve gidiyorduk, bir silah sesi duydum, baktım, yanibaşımda devrilmiş adam..."

Bölgede eski ağa olup da 42 yıl sonra yöreye yeniden gelince bir dizi aşiret kuralına, protokole uymak, özel hassasiyetlere saygı göstermek şart. Bir köye gitmeden önce ayrıntılı bir şekilde sorulup soruşturuluyor, kim var kim yok, eski düşman kesiminden biri varsa genellikle özel bildirimler yapılıyor. Necmi Bey'in ağalık dönemi belli ki çok yumuşak geçmiş, kendisi 42 yıl sonra her yerde çok sıcak ve içten bir şekilde karşılandı. Onu hiç görmemiş gencecik insanları bile adını biliyor. Necmi Amca diyorlar, yere göğe sığdıramıyorlar. Kültür Bakanlığı'nın sponsorluğuyla çekilen "Osman Necmi Gürmen Belgeseli"nin çekimlerine herkes kendi çapında katkıda bulunuyor böylece. Akıl almaz ayrıntılar ge-

liyor muhataplarının aklına: "Necmi Ağa, sen ilçe başkanydın, kongre yaptık, biz üç oy farkla kazandık, sonra da delege seçtiğimiz için, Necmettin Cevheri'yle Ankara'ya Büyük Kongre'ye gitmiştik. Süleyman Demirel'in genel başkan seçildiği kongreye..."

En sık gündeme gelen soru: "Eee Necmi Ağa, şimdi napırsen?" Necmi Bey hep aynı utanç gülümserlik içinde "silah yok artık, kalem var, işte roman filan yazıyorum" diye yanıtlıyor. Tek tük de olsa özellikle gençlerden ve ortayaşlılardan Gürmen'in "Râna"sını okumuşlar çıkıyor. Okumayanlar da bundan sonra okuyacak herhalde. Necmi Bey'in bir özelliğini de yeni keşfettim bu arada: Tabanca, silah deyince gözleri parlıyor, sesi başka bir renge bürünüyor, açıkçası heyecanlanıyor. 42 yıl önceki tabancasını bile hatırlıyor ve bir sevgiliden bahsedercesine konuşuyor: "Parabellum vardı, 6.45'lik, gümüş kabızlı, askerler geldiğinde saklamıştık, ama ne oldu sonra, bilen var mı?" Kırk yıl öncesinin silah sevgisi aslında berdevam. Dönüşte Urfa havaalanında silah teslim gişesi önünde bayağı uzun bir kuyruk vardı.

Yöredeki değişikliklerin en önemlisi baraj. Siverek ilçe merkezinin girişinde kocaman bir "Feribot" tabelası gördüğümüzde 'Vuuşşş! Siwereğe deniz gelmiştir' dedik. Yaklaşık otuz kilometrelik asfalt duble yoldan sonra Fırat'ı aşır Kahta'ya giden feribotların mütevazı iskelesini gördük. Feribotun yanısıra barajın gelmesiyle eski çorak ve taşlı araziler artık sulu tarıma geçmiş. Pamuk, biber ekiyorlar. Ama çiftçi gayrimemnun.

Ramazan'da sahur ve iftar sofraları çok zengin. Kuzular kesildi hep. Siverek tavaları yendi, kemikli ve kemiksiz olarak. Bir ara semizotu muhabbeti oldu, "vardır ondan burda, bizde de vardır, hayvanlar yer" deyip

geçtiler.

42 yıl önceki Siverek'le bugünkü Siverek neredeyse iki ayrı kent. Birçok şey çok değişmiş. Bazı şeyler ise hiç.

– Ragıp Duran

İtaatsiz olanın bilimi

KARABURUN– 4-7 Eylül tarihleri arasında, "Bugünü Anlamak" temasıyla yola çıktığımız Karaburun Bilim Kongresi'nin üçüncüsünü tamamladık. Oldukça geniş bir katılıma sahne olan kongre, geçtiğimiz yıllardan farklı olarak üç çalışma grubu, Latin Amerika deneyimlerinin aktarıldığı "Farklı Bir Dün: Latin Amerika ve Sosyalizm" oturumu ve sosyal program etkinlikleri ile daha zengin bir hal aldı. Bunun dışında özellikle Dicle Üniversitesi'nden gelen 30'a yakın öğrencinin katılımı kongreye ayrı bir anlam kattı. Kongrenin içeriğinin zenginliğine paralel olarak da toplam izleyici ve katılımcı sayısı 600'e ulaştı.

İlk iki yılda bilimsel üretim süreçlerini ve bilimin iktidarla ilişkisini sorgulamaya ve tartışmaya çalışan kongrenin bu yılki hedefi, bütünlüklü bir biçimde, 1970'lerden günümüze yaşadığımız dünyadaki değişimleri anlamak ve anlamlandırmak üzerine kurulmuştu. Geçmişteki yaklaşımların, kavramlaştırmaların bugünü anlama noktasında yetersiz kalabileceği noktasından hareket ederek, sadece siyasi ve iktisadi süreçleri değil, bunlar kadar önemli olduğunu düşündüğümüz felsefi, estetik, kültürel ve gündelik hayata ilişkin süreçler de tartışmaların odak noktaları haline getirmeye çalışıldı.

Kongrede, 4 Eylül'de Mordogan'da gerçekleştirdiğimiz ve yaklaşık 250 kişinin dinleyici olarak katıldığı "Kapitalizmi Anlamak" başlıklı açılış oturumuyla birlikte 21 oturum yer aldı. Oturumlara paralel olarak üç ayrı çalışma grubu ve zeytincilik forumu düzenlendi. Dört gün süresince 66 bildiri sunulurken, bu bildiriler dışında açılış ve kapanış oturumları dahil 31 davetli konuşmacı yer aldı.

Bilim ve dünyanın değiştirmek

Açılış oturumuyla kapitalizmin farklı veçhelerine yönelik çizilen çerçeve, genelde "Emek" ve daha özeldi "Kadın Emeginin Değişen Yüzü" oturumlarında işi, üretim yeri ve zamanını "esnekletiren", bugün hem üniversitelerde hem de diğer üretim alanlarında örneklerini bizzat yaşadığımız farklı statülerde çalıştırmalarla karşımıza çıkan iş gücünün parçalanmış yapısının ortaya konulmasıyla tamamlandı. Bu oturumları bü-

tünleyen "Küreselleşme", Ulus, Ulus-Ötesi ve Mücadele", "Yeni Metalaşma Süreçleri", "Sağlıkta Piyasa Metaforu" ve "Bugünün (Yeniden) Yapılanmasında Eğitimin İşlevi" oturumlarında ulus devletlerin değişen işlevleri, neo-liberal politikaların üçüncü sektörde verimliliğin zayıflığı nedeniyle eğitim sağlık ve benzeri diğer hizmet alanları da dâhil olmak üzere sosyal devletin aşındırılmasına ilişkin baskısı, tüm alanlarda derinleşen metalaşma süreçleri farklı yönleriyle gözler önüne serilmeye çalışıldı. Bununla birlikte SSCB'nin yıkılışının ardından, kendisini tek ve vazgeçilmez bir sistem olarak sunan kapitalizm karşısında yaşanan sosyalist deneyimler ve sistem karşıtı hareketler "Farklı Bir Dün: Latin Amerika ve Sosyalizm", "Sokağın Bilgisi / Sınıf Mücadelesi", "Üniversitede Örgütlenme ve Mücadele" oturumlarında yankısını buldu.

"Sokağın Bilgisi / Sınıf Mücadelesi" oturumu, alışıldık kongre formatlarının dışında olma özelliğine sahipti. Bu oturumda, Dokuz Eylül ve Kocaeli Üniversitelerinde yaşanan işçi direnişlerinin YÖRSAN ve Tuzla tersanelerine, kentsel dönüşüme karşı verilen direnişe kadar doğrudan mücadelenin içinden gelen işçiler konuştu. Gene Utah Üniversitesi'nden Al Campbell'ın ve Küba Cumhuriyeti Büyükelçisi Ernesto Gómez Abascal'ın davetli konuşmacılar olarak katıldığı, "Farklı Bir Dün: Latin Amerika ve Sosyalizm" oturumu, bugünü sadece Türkiye özelinde değil, daha geniş bir perspektifte tartışılabilir adına önemli katkılar yaptı.

Kongrenin planlanma sürecinde, bilimcinin asli, çok önemli ve vazgeçilmez işi olarak "anlamanın" önemini bilmekle birlikte, tek başına yeterli olmadığı kanaatindeydik. Klasik bilimsel bir yaklaşımla "objektif" olacağı düşünülen bir saptama, tespit etme çabası özellikle sosyal bilimler için hem geçerliliği tartışılabilir bir yaklaşımdı, hem de hakikati bulan ve kendisi de bu hakikatin mağdur bir parçası olan bilimcinin daha yaşanılabilir bir dünya için gerçeğe müdahil olmamasını düşünemiyorduk. Bu nedenle teorik tartışmalara koşut olarak pratikte yaşanan sorunlara ilişkin spesifik çalışmaların yapılmasını gerekli bulduk. 4 Eylül Perşembe günü Karaburun'da açık havada yapılan zeytincilik forumu, yerli üreticilerle konuyla ilgili akademisyenlerin buluştuğu ve zeytinciliğin sorunlarına çözüm üretilmeye çalışılan bir platforma dönüştü. Dokuz Eylül ve Ege Üniversi-

tesi öğrencilerinin katılımıyla oluşan "Günümüzde İçiyile Dışıyla Üniversite", ODTÜ'lü öğrencilerin sürdürdüğü "Toplumsal Mücadeleler Karşısında Akademik Konumu" ve İMECE (İstanbul), Kentsiz (Ankara), Net ve Gündem Belirleyen (İzmir) gruplarının örgütlediği "Bir Mücadele Alanı Olarak Mekân" çalışma grupları kongre boyunca çalışmalarını sürdürdüler ve 7 Eylül gününü Kapanış Oturumundan önce sonuç bildirelerini sundular.

Bugünü anlamak, yarına bakmak Kongre süresince Yerel Gündem 21 Gençlik Merkezi ve Karaburun yerleşim merkezinde yapılan film gösterimleri ve iki fotoğraf sergisi oturumlara eşlik etti. Bu etkinlikler "Ütopya ile Piyasa Arasında Sanat" adlı oturumda tartışıldığı gibi sanatsal üretimin ait olduğu toplumsal bağlamla ilişkilendirme biçimlerinin örneklerini oluşturdu. Ayrıca Karaburun yereliyle doğrudan ilişki kurmanın da yollarını açtı. Nezaket Tekin'in "Dönertaş", Petra Holzer, Selçuk Erzurumlu ve Ethem Özgüven'in "4857 -Tuzla Belgeseli", Nursen Bakır'ın "Gıyaben" adlı filmi, Rüya Arzu Köksal'ın "Son Kumsal - Karadeniz Sahil Yolu Belgeseli", kentsel dönüşüm projesinin yarattığı tahribat üzerine odaklanan "Göç" (İMECE), "Arka Bahçede Yıkım" (Başka Kültür Evi), "Şehirler Buluşuyor" (Ankara-KENTSİZ) ve Birol Üzmez ve Tülün Şaşmaz Üzmez'in "Mortakya - Roman Kahramanlar" adlı filmleri gösterimleri yapılanlar arasındaydı. Yine bu program çerçevesinde Bilgesu Erenus, kendi yazarlık serüvenini aktarırken '70'lerden günümüze toplumumuzun da tarihsel bir panoramasını çıkardığı "Pandora'nın Kutusu" adlı tiyatro oyununu sergiledi. Karaburun merkezde açılan "Mahallenin Gözüyle Gülsusu-Gülsuyu" adlı fotoğraf sergisi kentsel dönüşüm projesi tehdidi altındaki mahallelinin gündelik yaşamını yansıtırken, diğer yandan Halk Eğitim Merkezi bahçesinde açılan Suzan Bakır'ın "bugün" adlı kavramsal fotoğraf sergisi, "bugün"e dair önemli kavramların izlerini imgeler aracılığıyla sürüyordu.

Kongre 7 Eylül Pazar günü, önce çalışma gruplarının sonuç bildirelerini sundukları ve ardından kısa sunuşlardan oluşan "Dün Bugün Yarın" başlıklı kapanış forumuyla sona erdi. 300'e yakın izleyicinin katıldığı kapanış forumunda yer alan konuşmacılar, kongrenin temasından ve amacından yola çıkarak bugüne farklı bağlamlarda genel bir bakış

sağladılar. Forum İzmir ve Diyarbakır'dan katılan öğrenciler adına yapılan konuşmalarla son buldu. Özellikle Dicle Üniversitesi adına yapılan konuşma kongrenin amacına bir nebze olsun ulaştırdığının en güzel kanıtıydı.

Gerçek'ten yürümek

Karaburun Bilim Kongresi'nin amacı başlangıcından beri, hiçbir ticarî sponsor kullanmadan, her hangi bir kuruma ya da kişiye boyun eğmeden, bağımsız ve muhalif bir kongreyi örgütleyebilmektir. Bunun için kolektif çalışmaları ve gönüllülüğü kendisine esas aldı. Bilimin kamusal mülkiyetinden yana olan kongre, bu amaçla sunulan bildirilerin dahi puan amaçlı kullanılmamasını arzuladı. Mevcut bilgi üretim merkezlerinin baskıcı, tutucu yapıları karşısında özgürleştirici bir alanı adım adım geliştirmeyi amaçladı. Üçüncü kongrenin ardından geldiği noktada bu hedefine yavaş yavaş yaklaştığını görmek bizleri mutlu ediyor.

Bu yıl "Bugünü Anlamak" temasıyla yola çıkarken, farklı disiplinleri bir araya getirmeye, birlikte düşünüp tartışmaya çalışırken, aynı zamanda bilimsel uzmanlaşmanın yarattığı diğer taraflara yönelik körlüğe de kendi içimizde bir set çekmeye çalıştık. 1970'lerden sonra son yapısal krizini aşmaya yönelik sermaye birikimi lehine yeniden yapılanmaya çalışan kapitalizmin, kriz üreten yapısıyla insanî olana dair sürekli bir yıkım yarattığı gerçeğinden hareketle, süreci tüm görünümleleriyle anlamaya çalıştık. Gerçekliğin bütünsel yapısının, parçalanmış, uzmanlıklara ayrılmış disiplinlerle algılanmaya çalışılmasının yeterli olmadığı kanaatiyle iktisattan sosyolojiye, sanattan mekân bilimlerine, tıptan eğitim bilimlerine kadar pek çok alanda ortaya konulan bulguların bütünü görünür kılmasını istedik. Nitekim kongre boyunca paylaşılan bilgiler ve gerçekleşen etkinlikler amacın işlevselliğine ilişkin önemli bir perspektif sağladı.

Sunuş metninde şunları söylemiştik: "Bu temayı belirlerken, Adorno'nun 'Bilim itaatsiz olana ihtiyaç duyar' sözünden yola çıktık. Özgür ve özgürleştirici bilimsel üretim süreçlerinin, gelecekte varolabilmesinin koşulunun, bugünü anlama pratiğinden hareketle oluşturulabileceğini düşünüyoruz... Bilimsel üretim süreçlerindeki nesnellik ideolojisine, uzmanlaşmaya karşı çıktığı ölçüde, bugünü anlamaya yönelik her pratik, kendi içerisinde, asıl olanı, varolanı değiştirmeyi de içeriyor. Kapitalist üretim süreçlerinin ve

metalaşmanın her yere kendi damgasını vurmasına rağmen, bu her alanda aynı yolu takip etmiyor. Üniversitelerin 'piyasaya' teslim olmasıyla, sanatsal yaratım süreçlerinin teslim olması sürecinde yaşanan farklılıklar, kongrenin temasının daha geniş bir alana yayılmasını da zorunlu kılıyor. Farklı alanlarda yaşanan teslim olma ve direnme süreçleri, bugünü anlayabilmenin de farklı anahtarlarını sunuyor... Hayatı kavramada, modernite - postmodernite, ulus-devlet - küreselleşme, egemen kültür - çokkültürlük ideolojilerinin içinden türetilcek, üçüncü, ütopyacı bir terimin, her zaman varolabileceği umuduyla hareket edebilmeyi, yaşamın değişik yüzlerinden dışlanan Gerçek noktasından sonuna kadar yürüyebilmeyi yegane etik ilke olarak benimsiyoruz."

Kongrenin arkasından iddiamızı tekrarlıyoruz ve bu ilkeye hâlâ sahip çıkıyoruz: Taş değil, yürektir elimizdeki...

– Karaburun Bilim Kongresi
Düzenleme Kurulu

Bilinen Avrupa'nın sonu

MALMÖ– Tren istasyonundan otobüs durağına doğru kalabalık bir Express grubu olarak yürüyoruz. Otobüste, şehirden ziyade toplu konutlardan oluşan bir kampüsü andıran kenar mahalleleri katederken yarın, yani 17 Eylül'de başlayacak 5. Avrupa Sosyal Forumu'nun konu başlıklarını üleşmeye çalışıyoruz. Birimiz tarım meselesini takibe alıyor, diğeri 2010 Mart'ında Türkiye'ye tasallut edecek nehir özelleştirilmesiyle ilgili atölyeleri gözüne kestiriyor, bir başkası toplumsal hareketlerin peşine düşüyor. Otobüsten yakın geçmişte soylulaşmaya başlamış, ancak göçmen nüfusu halen yerli yerinde duran Möllevagen mahallesinde inip daha önceden bulduğumuz öğrenci, gazeteci ve aktivist arkadaşların evlerine dağılıyoruz. Yüzde 52'lik göçmen nüfusuyla, en azından demografik açıdan, Avrupa'nın en kozmopolit kentlerinden biri olan Malmö'de engin bir kent kültüründen bahsetmek imkânsız. Daha önce birkaç "nordik" kentte şahit olduğumuz gibi nüfusun çokkültürlülüğü kentin imge dünyasına pek sızamamış. Farsça, Arapça, Türkçe ve İspanyolca lafların yazıldığı tabelalardan başkaca sokak seviyesine inen bir cümbüşe rastlamak pek mümkün değil. Yine de, bisiklet medeniyetinin bu düzayak, küçük kentindeki Forum, ruhuna uygun bir nizamla kenar mahallelere dağıtılmış görünüyor. Bizim konuşlandığı-

mız, geleceğin Cihangir'i gibi gözüken Möllevagen'den en sorunlu addedilen Rosengard göçmen banliyösüne doğru kent merkezinden giderek uzaklaşarak kente saçılıyor.

Kutsal olan her şey küfrü yiyor

İlki 2001'de Floransa'da gerçekleşen Avrupa Sosyal Forumu'ndan bu yana geçen yedi sene zarfında toplumsal hareketlerin pek çoğunda görülen irtifa kaybını Malmö halkının nezdinde hemen hissedebiliyorsunuz. Floransa'da Forum'a start verilirken Oriana Fallaci gibi eski solcu, yeni milliyetçi gazetecilerin tüm kıskırtmalarına, "Batı medeniyetinin reddiyeçileri geliyor" tarzındaki afra tafralara rağmen, yaklaşık 60 bin katılımcı kenti zaptetmiş, forum sırasında üst-orta sınıflar tatile kaçarken, geriye kapılarında "köylü hakları seminerine gittim, iki saate gelirim" minvalinde sözler yazan dükkân sahipleri, solcu bakkallar ve kitapçılar kalmıştı. Floransa'daki forum ülkenin dört bir yanından akıp gelen yaklaşık 700 bin kişinin katıldığı yürüyüşle tren yollarını, otoyolları keserek Irak işgaline hayır demiş, Tute Bianchi gibi sokak örgütleri sayesinde seminerlerden dışarı taşan bir eylemsellik başgöstermişti. Oysa Malmö'nün gerek göçmen gerek yerli ahalisine yol sordukça, çoğunun bırakın içeriğini, Forum'un varlığından bile bihaber olduğunu anlıyoruz.

Bu ciddi irtifa kaybının birkaç önemli sebebi olarak tüm çabalara rağmen Irak işgalinin önlenememesi, İtalya gibi en muhalif grupların yer aldığı ülkelerin bile ABD'ye arka çıkması, Lizbon Antlaşması'nın anti-demokratik ve aşırı liberal içeriğinin halk nezninde pek fazla tartışılmadığı için (İrlanda referandumu hariç) pratiğe dökülmeye başlanması ve, belki de en önemlisi, taban hareketlerini bir araya getiren bir mecra olma saikiyle yola çıkan Forum'un bazı önemli örgütlerinin zamanın aşındırmasına direnemeyerek yatacık örgütlenmeden AB, BM gibi üstyapı kurumlarıyla uzlaşmaya ağırlık veren dikey çabalara kayması gösterilebilir. Bu açıdan bakıldığında 2010'da İstanbul Özel Bilgi Üniversitesi'nde düzenlenecek 6. Forum'a neyin yadigar kalacağı da epey bir tartışma konusu. Ancak Malmö'deki Forum'u bizim gibi AB kıyası ülkeleri için ilginç kılan en önemli özellik, gerek uzlaşmacı-AB'ci, gerek başka-AB'ci, gerekse anti-AB'ci olsun, katılımcı tüm gruplardan net bir Lizbon Antlaşması'na hayır koro sununun yükselmesi idi. Antlaşmanın içeriğine, uygulanmasına

ve karşı çıkan çeşitli grupların argümanlarına baktığımızda hiç de haksız olmadıklarını söyleyebiliriz. Hatta Manifesto'nun çok bilinen cümlesinin ilk kısmının, yani "katı olan her şey buharlaşıyor"un devamındaki ifade, Avrupa için durumu gayet açıklıkla ortaya koyuyor diyebiliriz. Zira antlaşma metninde Avrupa için son elli sene içinde "kutsal olmuş her şeye küfrediliyor".

İşçisin sen, beter ol!

Avrupa'nın "küfredilen" kutusiliklerinin en önemlilerinden birini işçi hakları teşkil ediyor. Katıldığımız "flexisecurity" toplantısı bu noktayı açıklıkla ortaya koyuyordu. Batı Avrupa ülkelerinde peşpeşe çıkan bir dizi yasayla sözleşmesiz işçilerin deneme süreleri ikiye katlanırken (Fransa'da 8 ay) işsizlik ödenekleri yarı yarıya azalıyor ve bir önceki işinden 1 avro daha fazla para teklif edilen bir çalışan, eğer teklifi kabul etmez ise ödenek anında kesiliyordu. Bu yasalar yüzünden özellikle 30 yaşın altındaki genç nüfus hizmet sektöründe sözleşmesiz bir şekilde o işten bu işe sürüklenirken, acımasız işverenler özellikle zor durumdaki göçmenlere, dul annelere ve gençlere yönelmekte bir beis görmüyorlar. Lizbon Antlaşması'nın desteklediği bu örgütsüzlük hali yakın gelecekte yedek bir "hizmet sektörü işgücü" yaratacak gibi gözüküyor. Ufukta beliren ve bildiğimiz işçi Avrupa'sındaki en dehşet verici gelişme ise Türkiye'de süregiden kaba Batı-Doğu, Avrupa-Asya, demokrasi-totaliterlik tartışmasını çalışan sınıflar adına derinleştirmemizin zaruriyetine işaret ediyor: Avrupa'da haftalık çalışma süresi kademeli olarak 65 saate çıkartılmak isteniyor!

Fakire yağmurda su yok!

Herhangi bir su sorunu olmayan, hatta İsveç gibi suyun bedava olduğu ülkelerde bile Lizbon Antlaşması su şebekelerinin dolaylı yoldan özelleştirilmesini öngören bir dizi karara imza atıyor. Örneğin birkaç belediyenin bir araya gelerek şebeke masraflarının azaltılmasına yönelik birlikte çalışma taleplerine mani olmaya çalışıyor. Toscana, Lombardini ve Antalya gibi şebekelerin kısmi olarak özelleştirildiği belediyelerde fiyatlar katlanır ve altyapı zayıflarken, AB bu somut göstergeler karşısında liberal tavrından geri adım atmıyor. Ancak İsveç, İspanya, Fransa ve İtalya'daki kimi toplumsal hareketlerin sol belediyeler yoluyla suyu tekrar kamusal hale getirmeye başladıklarını öğrenmek bizi bir nebze rahatlatıyordu.

2010'da Dünya Su Forumu vesilesiyle nehirler de dahil olmak üzere Türkiye'ye bulaşacak özelleştirmeye karşı çıkmak üzere yüzlerce su örgütü İstanbul'da buluşmaya karar veriyordu.

Barınma sorununu elli yıldır devlet ya da belediye konutlarıyla sağlama almış Avrupa'da, AB Komisyonu ve Lizbon Antlaşması'nın itişirmesiyle tüm devlet konutlarından vazcayan hükümetler yüzünden barınma sorunu giderek katmerlenirken sadece Fransa'da tahliye tehlikesiyle yüzleşen ailelerin sayısı 3 milyona yaklaşmış durumda. Bu özelleşme furiasına İsveç, Danimarka ve Almanya gibi kira fiyatlarını makul düzeyde tutmayı şu ana kadar becermiş Kuzey ülkeleri de dur diyemiyor. Sonuç ise istinasız aynı: Artan kiralara, azalan bina hizmetleri ve kent merkezinden uzaklaştırılan alt sınıflar. Konunun örgütlenme yoluyla aşılmasını hedefleyen Kentsel Toplumsal Hareketler Kurultayı ve Şehri Ge-

ri Talep Toplantısı'na katılarak İstanbul'da olageleni dillendirdiğimiz ölçüde Avrupalı gruplar bir yandan Türkiyeli mükimlere destek verme isteklerini dile getirirken, diğer yandan Rus temsilcilerin anlattıkları bizde bir duyudaşlık hissi yaratarak, beraber çalışma kararı almamıza vesile oluyordu. Ancak şaasalı "kurultay" lafının altını doldurmaya yetmeyecek, 10-15 örgütle sınırlı bir çabaya dahil olduğumuzun da ziyadesiyle farkına varıyorduk.

Kendi derdine düşen Avrupa

Tarım tartışmaları ise dikey bir şekilde güncel kapital krizine eklenen ve klasik haklarını kaybetmeye başlayan Avrupa'nın toplumsal hareketlerinin de kısmi bir "içe kapanma" refleksi sergilediğini gösteriyordu. Tarım toplantılarına katılan ancak AB üyesi olmadığı gibi, Avrupa kıtasından da olmayan kimi konuşmacılara karşı tartışmaların en hararetle seyrettiği saatlerde sergilenen "Burası Avrupa Sosyal Forumu, düşüncelerinizi Dünya Sosyal Forumu'na saklayın" ya da "Durun bir biz çözelim sorunumuzu, sizinkine de sıra gelecek, ama model Avrupa'dan çıkacak" yaklaşımı, Sosyal Forum düzeyinde bile Avrupa'nın kadim kolonyal geleneğinin bir nebze devam ettiğini ortaya koyuyordu. Avrupa Birliği'nin zaten dünya üzerinde en iyi durumda olan destek sisteminin daha da iyileştirilmesi, gıdanın her vatandaş için ulaşılabilir olması, gençlerin çiftçiliğe ısındırılması, biyoyakıt yüzünden gıdadan vazgeçilmemesi gibi gayet anlamlı ve önemli olan Avrupa gıda güvenliği gündeminin küresel açlık, gıda da yaşanan enflasyon vb. ile ancak dolaylı olarak ilgilenebiliyor olması ise Avrupalı olmayan katılımcıları sabırsızlandırıyordu. Fa-

kat gene de Forum'un en aklıselim ve ateşli gruplarından biri Via Campesina'ydı. Her ne kadar Avrupa Via Campesina'sının, Latin Amerikalılarla karşılaştırıldığında hayli soğukkanlı olduğu gözlemlense de, söz alan hemen bütün üyelerinin "ben küçük çiftçiyim" diye konuşmaya başlaması bize umut mustuluyordu. Ancak, Gıda Güvenliği Meclisi'nde kalkıp konuşmaya başlayan ve "gıda güvenliği böyle konuşulmaz, ben Kenya'dan geliyorum, siz bizden çay-kahve alıyorsunuz, Avrupa'nın gıda güvenliği, Kenya'daki çiftçilerin geleceklerinden bağımsız düşünemez" dediğinde bazı gruplardan yükselen "ama burası Avrupa Sosyal Forumu" mırıldanmaları Avrupa'nın kendi derdine düştüğü izlenimi uyandırıyor. Bu "kendi derdine düşme" hali, son sekiz senenin en önemli Avrupa işçi hareketlerinden biri olan prekarya (çoğu hizmet sektöründe çalışan, sözleşmesiz ve yarı zamanlı işçilerin oluşturduğu "belirmekte olan sınıfı" ifade eden, proleterya ve precarity [güvence-siz] kelimelerinden devşirilmiş bir kavram) toplantılarında bile göze çarpıyordu. Yaklaşık 550 bin prekaryanın örgütlenmesinde çok önemli bir rol oynamış, düşünür-aktivist Alex Foti, öncelikle bir Avrupa prekarya sendikasının kurulmasının aciliyetinden bahsederek yaratıcı toplumsal hareketlerin bir sınıra dayandığını da ifşa ediyordu.

Yine de Forum'un son nefesini verdiğini söylemek yanlış olur. Geleneksel yürüyüşün yapıldığı son günde yaklaşık 20 bin aktivistin üç saat boyunca Malmö sokaklarını cımlatması bir yana, Dresden 2010 Kültür Başkenti'ne karşı çıkan taban örgütleri, Rusya'da son yıllarda giderek artan barınma örgütleri, İsveç, İspanya ve İtalya'da kolektif hak mücadelesi yoluyla geri döndürülebilmiş su şebekesi özelleştirmeleri "aklın kötümserliğini iradenin iyimserliği" ile bir nebze ikame etmemize yardımcı oluyordu. Başka bir açıdan da Türkiye'de AB etrafında dönen tartışmaların sığılğı konusunda aymamıza neden olduğu için Avrupa Sosyal Forumu'nun Türkiyeli 300 delegeye ayrı bir anlam ifade ettiğini söylemek herhalde yanlış olmaz. Her şeye rağmen 2010'da, İstanbul'daki forum eğer bir cenaze töreninden ibaret olmayacaksa, bu ancak Avrupalı çalışanların taban örgütlerini tıpkı bir Aspen ağacı ormanı gibi birçok gövdeye sahip, ancak tüm kökleri birbirine bağlı bir ağ haline getirmeleriyle mümkün gözüküyor.

– Ulus Atayurt

ECE TEMELKURAN'LA "AĞRI'NIN DERİNLİĞİ" ÜZERİNE

İnsan hem ağlayıp hem maç yapabilir mi?

Milliyet yazarı Ece Temelkuran, Everest Yayınları'ndan çıkan, dünyaya dağılmış Ermenilerle söyleşiler yaptığı "Ağrı'nın Derinliği" adlı kitabında, "İnsan hem ağlayıp hem maç yapabilir mi?" diye soruyordu. Talihin cilvesi, Türkiye ve Ermenistan millî takımları 2010 Dünya Kupası elemelerinde aynı gruba düştü ve 6 Eylül 2008'de karşı karşıya geldi. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün Ermenistan Devlet Başkanı Serj Sarkisyan'ın daveti üzerine Erivan'daki millî maça gitmesi, Türkiye-Ermenistan ilişkilerinde yeni bir iklime girildiği yorumlarına yol açtı. Bu tarihi maçın "perde arkası"nı Ece Temelkuran'dan dinliyoruz.

Acaba bu millî maç Ermeni sorununda bir açılıma yol açabilir mi?

Ece Temelkuran: Türkiye'nin çözemediği meseleler üstüne top tepme alışkanlığı var zaten. Kürt meselesinde bir sürü maç izledik. Mahkûmlar ve gaziler de maç yaptı. Sözle anlatılamayan şeyler üzerine futbol oynuyor Türkiye. Bu maçı da böyle değerlendiriyorum. Maç bile neler neler yaşattı bize. Özellikle siyasiler arasındaki tartışmalara bakınca söyleyebiliriz ki, bu bir tabu ve maça çözülecek bir mesele değil. Maç, AKP'nin bir yakınlaşma politikasıymış gibi değerlendirildi, ama AKP'yle hiçbir ilgisi yok.

Maça gitmek istedin mi?

Doğrusu pek de istemedim. Kalabalık yerlerde rahat edemiyorum. Delal Dink'in yazısını (*Agos ve Radikal*'de yayınlanan "Sarhoş olduk Hrazdan'da, sırf umuttan" başlıklı yazı) okuduktan sonra iyi ki de gitmemişim diyorum, çünkü o kadar duygusalığa katlanamazdım, salya sümük ağlaşırdık. Hrant'tan sonra böyle şeyleri kaldırmak çok zor. Bu kitaptaki yazıların Paris'teki kısmını Hrant'ın ölümünden önce yaptım. Yine acıydı, ama daha normaldi, katlanılabilir bir şeydi. Hrant öldükten sonra Amerika'ya gittim, hakikaten çok ağırdı. Şimdi maç bile ağır geliyor bana. Bu ülkede kötü şeylere daha alışkınız, ne tepki vereceğimizi biliyoruz. İyi şeylere karşı ne yapacağımızı pek de bilemiyoruz. Bir başlangıç olması için bir çaba gerekiyor, daha orada bile değiliz. Ermenistan burada Türkiye'yi yenerse ve kimse ölmez ya da dövülmezse o zaman bir başlangıç olabilir belki.

Delal Dink de yazısında futbolcuların birbirlerine karşı ne kadar özenli dav-

randığını anlatıyordu. Futbolcular ve teknik heyet, hatta normalde ağzından köpükler çıkarken izlemeye alıştığımız Terim bile ekstra bir gayret içindeydi... Tepeden karar verilince böyle oluyor tabii. İnsanların gerçek hislerini bilmiyorum, fakat bütün bu maç hadisesi boyunca şunu düşündüm: Biz Ermenilerle tartışmıyoruz bu konuyu. Kendi içimizdeki engelle kavga ediyoruz. Ermeniler tartışmalara hiç katılmadılar, "soykırım vardır ya da yoktur" da demediler, maçın kendileri için ne demek olduğunu da söylemediler. Bizimkiler kendi kendilerine kavga ediyor. Türkiye'nin toplumsal psikolojisinin ne kadar problemli olduğunu bir kez daha görüyorum. Bir maç bile insanların ne kadar dokunulmaması gereken yerlerine değişiyor ve ne kadar ayağa kaldırıyor insanları. Gidip Ermenilerle kavga etmiyorlar, kendi kendilerine, onlar hain miydi, değil miydi, öldürdük mü, öldürmedik mi diye kavga ediyorlar. Türkiye'nin kuruluşunda bu konuda bir sakatlık olduğu için insanların her birine de dalgalanarak geliyor o sakatlık ve sonuçta bu mesele kendi iç kavgamız olarak çıkıyor ortaya. Maçtan önce bir yayında, iki Türk, bir de İstanbul Ermenisi vardı, hepsi entelektüel insanlar. Tuhaf bir şekilde iki Türk kavga ediyor, Ermeniyeye kimse bir şey söylemiyor, o da kimseye bulaşmamaya çalışıyor. Dönüp de Ermeniyeye "sen bu konuda ne düşünüyorsun" diye sormuyorlar. Bu da egemen ulus tavrı, "biz kendi kendimize çözeriz, sana ihtiyacımız yok" der gibi. Maç döneminde gazetelere yasayan tavır nasıl değerlendiriyorsun?

Herkes parmaklarının ucunda yürüdü.

Maçtan önce bir yayında, iki Türk, bir de İstanbul Ermenisi vardı. Tuhaf bir şekilde iki Türk kavga ediyor, Ermeniyeye kimse bir şey söylemiyor, o da kimseye bulaşmamaya çalışıyor. Dönüp de ona "sen ne düşünüyorsun" diye sormuyorlar. Bu da egemen ulus tavrı, "biz kendi kendimize çözeriz, sana ihtiyacımız yok" der gibi.

Çünkü herkes bal gibi biliyor ki bu işin çözülmesi lâzım. Kimseyi, özellikle Ermenileri suçlamadan. Basındaki tavır bu bilgiden hareketle yürüdü. Fakat bu parmakların ucunda yürüme hali bir rahatsızlığın ifadesi. Kimse benimsediği tavrın altındakini açıklamıyor. Bir orta sınıf oturma odası terbiyesiyle halledilmeye çalışılıyor her şey. Bu da sürdürülebilir bir şey değil. Dört-beş yaşından beri insanların kafasını yok "Ermeni dölü", yok "Ermeni bilmem nesi" gibi bir sürü şeyle bulandırmışsınız, şimdi, "bu konuyu halledelim, Fatih Terim de güzel bir açıklama yapsın, maça da bir dostluk havası essin" dersiniz, belki kendi kendinizi tatmin edersiniz de, Ermenilere ne olacak! Maç da bence bu örtülü meseleyi açmaya değil, örtmeye yarıyor. Belki ben görmüyordum önemi, ama birçok Ermeninin çok kırık bir şekilde gülümsemediğini düşünüyorum bu olaya, özellikle diasporanın. Türkiye'de Ermenistan'ın bu 1915 meselesini hiç önemsemediğine, bir tek diasporalıları için önemli olduğuna dair bir propaganda var. Böyle bir şey yok tabii. Ayrıca Erivan'daki Ermenilerin protestolarını çok mesele ettiler. Ama bir Ermeni takımı Türkiye'ye gelse ne olur acaba? Acaba o kadar küçük protestoyla kurtulabilir miyiz?

Hürriyet'in internet sayfasında okuyucu yorumlarında hem çok böbürlenlen, hem de tehditkâr bir ton vardı. Mesela biri "Biz onların marşlarını ıslıklamayalım. Aynı Mustafa Kemal'in Yunan bayrağını ciğnemediği gibi. Olur ya, belki bizden bir şey daha öğrenirler" derken, bir diğeri "Ermenistan ulusal marşı da İstanbul'da aynı şekilde ıslık-

lanacaktır. Hoşgörü, tevazu hep bize mi mal edilecek, sıkıldık artık” diyordu.

Bu insanları çok ihmal ettiler. Bunların arasında “Türkiye Türklerindir” sloganıyla çıkan Hürriyet de var. “Hadi bakalım şimdi değişin, Ermenilerle öpüşün, barışın” mı diyecekler? Apo’yu yakaladıkları zaman da insanlar katletmek istedi. Ecevit, “neden öldürmüyoruz biz bu adamı” diyenlerin karşısında ne kadar güçlük çekmişti. İnsanlara o kadar “bu canavardır, bundan başka kötü yok, tek kötü bu” dersin tabii onu linç etmek isterler. Şimdi Türkiye otursun hesaplaşsın bu yaptığı Ermeni karşıtı propagandaya dayalı eğitimle. Mesele sadece “1915’te olan şey soykırım mıydı, değil miydi” değil. Türkiye’nin yapıtaşlarıyla ilgili bir mesele bu. “Kaç kişi öldü, ölmedi”nin hesabının ötesinde, bizim kendimizle ilgili birçok şeyi itiraf etmemiz gerekecek. Mesela bu ülkenin nasıl bir ülke olduğunu, bizim nasıl insanlar olduğumuzu... Bu böyle dalgalanarak bütün ulusal kimliğimizi, kişi olarak kim olduğumuzu kapsayan bir sorunsal haline gelecek. O yüzden kimse bu meseleye dokunulsun istemiyor.

Okullardaki tarih derslerinde Ermeniler, Yahudiler, Rumlar tarafından kurulan zararlı dernekler diye bir konu var. Bu dersi Türkiye’de yaşayan bütün azınlık çocukları da görüyor...

Her sabah “Türküm, doğruyum” diye ant içen koca Kürt halkını düşün. Yeni öğrendikleri dille başka bir kimliğin içine giriyorlar. Kişisel olarak insanların neler yaşadıklarını önümüzdeki dönemlerde daha çok dinleyeceğiz. “Kişisel olan politiktir” söylemine yeni geliyor Kürt meselesi. Ermeniler konusunda daha da problemli, çünkü onlar hakikaten ölüm tehlikesiyle de karşı karşıya, sırf Ermeni oldukları için başlarına bu tür şeyler geliyor. Onlar da anlatacaklardır tabii. Özellikle İstanbul Ermenileri, yazılmak istenen nefret tarihinin antitezi gibi. Hrant da buna sığmıyordu. “Başka bir dünya mümkündür”ü kanıtlayan bir şey o. “Ağrı’nın Derinliği”ni yazarken bir kez daha derinden farkına vardım ki, Ermenilerin çok önemli bir derdi şunu anlatmak: “Biz bu toprakların insanıyız, burası bizim evimiz. Hiçbir Ermeninin bu eve ait olmadığını söylüyorsunuz.” İnsanların kendilerini onların yerine koyması lâzım. Çünkü maç olur, cumhurbaşkanları, başbakanlar, işadamları koşturup giderler. Sınır zaten bunlara açık, sana bana kapalı.

Ermenistan’da 1988’de yaşanan büyük depremden sonra Türkiye’ye ciddi sayıda yüksek eğitilmiş Ermeni geldi hasstabakıcı ya da çocuk bakıcısı olarak.

Hiç konuşulmuyor o konular mesela. Güneyde de varlar. Ne kadar zor bir şey bir ulus için. Çok iyi eğitilmiş bir ulustan bahsediyoruz, gelip burada bizim hizmetçiliğimizi yapıyorlar ve bir zamanlar dedeleri öldürülmüş bu topraklarda. Kolay değil. Sanki biz onlara bütün bunları lutfediyoruz. Bu o kadar çocuk bir toplum ki, ancak bu söylemle giriyor olaya. “Sen bak abisin ya da ablasın ama, onu vermen lâzım kardeşe.” Eşitlik duygusunu Türkiye’nin bir an evvel tecrübe etmesi gereki-

yor. Bu tutum problemi çözümü, büyütüyor, çünkü Türkiye’de Türklerin varoluşsal bir vakumu var. Kendini çok küçük hissediyor, ama çok büyük göstermeye çalışıyor. Aradaki varoluşsal vakum da bir oraya bir buraya çekilir gibi elektrik süpürgesiyle. O kadar çok yıpranıyor ki, hakikaten normal insan gibi oturup bu konuları düşünemez hale getiriyorlar insanı, acı bir şey. Yine de kendilerine Türk diyenlerin bu meseleleri düşünebileceğini, en iyi damarın bu olduğunu düşünüyorum. 35-40 yaşına gelmiş insanlara “her şey yanlış, senin aldığın bütün eğitimi atıyoruz ve yerine ‘ben kimim’ sorularını koyuyoruz” diyemezsin. Ama insanlar burasının onların evi olduğunu anlayabilir. Yoksa olanı biteni insanların yüzüne vurmamak kimsenin işine yaramıyor.

Mesela mübadele burada romantik bir

şey olarak anılırken, karşı tarafta adı “Küçük Asya Felaketi”.

Anadolu nasıl bir yerse, çok seveni var ve bu öyle böyle bir sevgi değil. Selânik’te, Suriye’de, Ermenistan’da, Amerika’da insanların yüzlerindeki ifade aynı. Sanki yüzlerinde bir nar çatlıyor gibi. Sevinç gibi, ama aynı anda acı... Ermeni meselesinde sürekli Almanya örneği veriliyor, “Almanlar çok şahane insanlar, bu soykırım meselesiyle hesaplaştılar” diye bir şey yaratılıyor. Halbuki o kadar yoğun bir siyasi baskı altında kaldılar ki, bunu yapmak zorundaydılar. Kim kendi geçmişleriyle hesaplaşmak ister ki? Kimse, “keyfim yerinde, boş zamanım da var, dur bir psikanalize gideyim” demez. Hayatları tökezlemeye başlar ve başka çareleri kalmayınca psikanalize gidilir. Çalışan makine yağlanmaz yani, şimdi bu makine çalışıyor, çalışmadığı yerler var, ama patlamış da değil. Giderek patlak verecek. Almanların durumu çok mu sağlıklı şimdi, soykırım endüstrisi diye bir şey var Yahudilerle ilgili. Yahudilerin soykırımı bir meşruiyet zemini olarak kullanarak bütün Ortadoğu’yu ateşe vermeleri durumu var. Kimse

Bu işler sıkılmış dış macununa benzer, geri gitmez. İleri gitmeme olasılığı var, ama geri de gitmez. Hiçbir şey olmamış gibi yapılamaz. Ama Türkiye kendi içinde daha çok kavga edecek.

bunun idealini bilmiyor, biz kendimize göre bir yöntem bulacağız.

Karin Karakaşlı, maçının ardından Milliyet için yazdığı izlenimlerinde komşuya duyulan hasretten söz ederken “sevginin karşısının nefret ya da öfke değil, kayıtsızlık olduğunun sağlamasını yapıyorum içimde” diyordu...

Çok doğru. Yunanlılarla tatlı bir kavga hali vardır mesela. İt dalaşı bile zevkle anlatılır. Öbür tarafta ciddi bir kayıtsızlık hâkim. Ama bunun öğretilmiş bir meraklılık olduğunu düşünüyorum.

Türk Eğitim-Sen’in şubelerinden biri maça giderek Türkleri rencide ettiği gerekçesiyle Abdullah Gül aleyhine 350 yeni kuruluşluk tazminat davası açtı. Bundan üç yıl önce 6-7 Eylül olaylarının 50. yıldönümü için Karşı Sanafta açılan sergi faşistler tarafından basılmıştı. Bunlar ve benzeri olaylar çok büyük bir kitlesel tepki doğurmuyor.

Bir konu üzerine düşünmeye ve çalışmaya başlayınca o konuyu çok önemsiyorsun, ama ara ara gerçek dünyayı kontrol etmek lâzım. Ermeni meselesinin birçok insan için hiçbir önemi yok. 12 Eylül darbesi daha şurada duruyor. İnsanlar Ermeni konusuna gelene kadar daha bir sürü şeyin olduğunu düşünüyor. Ama Kayseri’de, Malatya’da Ermenilerin yaşadığı yerlerdeki diğer başka türlü bir bilgisi var. Hikâyeleri dedelerinden dinliyorlar ve Ermenilerin evlerinde oturuyorlar; ne kadar öğretilmiş bir meraklılık olsa da, bu konunun kişisel tarihlerinde bir etkisi var. Ama bu kilise kimlerden kalmış diye sorunca, “tarih öncesinden kalmış” diyorlar mesela. Bu ulus kimliği oluşturma o kadar kuvvetli bir şey ki, “hepsini attım üzerimden, bunlardan temizlendim” dediğin zaman bile o kadar da arınmıyorsun.

Kitap için söyleşileri yaparken karşındakinin fikrini değiştirdiğin hissine kapılıyor muydun?

Benim derdim, kafamdaki Ermeniye değiştirmekti. Görüyorsun zaten, yumuşamak istiyor karşıdaki. “Ben bu kadına öfkeleneyeceğim” diyen de vardı, ama benimle o öfkesiz haliyle konuşmak bile tedavi edici bir şey. Benim için de, onun için de. Bu kitabı yazarken derdim Hrant’ı utandırmayacak bir şey yapmaktı. Fakat kitabın “tükürük cinayeti”ne kurban gideceğini düşünüyordum. Ana akım medyada röportajların çıkması, “insanlar artık bunu konuşma zamanı geldi diye düşünüyorlar” dedirtti bana. Türkiye’nin Ermenistan’dan enerji alması söz konusu oldu, fakat Enerji Piyasaları Denetleme Kurumu bunu reddetti. Bundan sonra Ermenistan-Türkiye ilişkileri nasıl olacak?

Bu işler sıkılmış dış macununa benzer, geri gitmez. İleri gitmeme olasılığı var, ama geri de gitmez. Hiçbir şey olmamış gibi yapılamaz. Ama Türkiye kendi içinde daha çok kavga edecek. Bir yandan da sınır bölgesinde, Kars’ta sınırın derhal açılmasına dair bir talep var. Bence bundan sonra gayrresmî olarak, adı konmadan sürececek ilişki.

OSMANLI'DA KURUMLAR VE KÜLTÜR MURAT BELGE

564 sayfa, ISBN: 975-8998-03-X

Murat Belge, yılların verdiği birikimiyle birlikte adım adım, tarih denilen ve çok iyi bilinmeyen bir kıtayı, kendi deyişiyle keşfedip, "tanıdık" kıldığı bu eserinde, Osmanlı tarihinin "klasik" denilen dönemini ele alıyor. İkinci baskısını yaptığımız kitap, görsel malzemeler ve çerçeve yazılarla zenginleştirilmiş yapısıyla okumaya düşkün herkesin okuyup, "resmi" tarihin boğucu bulutlarını dağıtabileceği önemli bir kaynak.

TÜRKİYE'DEN FRANSA'YA GÖÇ VE GÖÇMENLİK HALLERİ
DERLEYENLER: DİDEM DANIŞ-VERDA İRTİŞ
392 sayfa, ISBN: 978-605-399-047-5

Didem Danış ve Verda İrtiş tarafından derlenen kitap, Fransa'daki Türk göçmenlerin "entegrasyona dirençli" oldukları iddiasını, göçmenlerin ve çocuklarının deneyimleri ile bunlara bağlı olarak gelişen toplumsalıklar üzerinden sorguluyor.

FEYZA AK AKYOL **SAMİM AKGÖNÜL** CLAİRE AUTANT-DORİER **DİDEM DANIŞ** BENOÎT FLICHE **VERDA İRTİŞ** AYHAN KAYA **MAHİR KONUK** GAYE PETEK **ECDET SUBAŞI** STEPHANE DE TAPIA **FÜSUN ÜSTEL**

BELÇİKA TÜRKLERİ
AYHAN KAYA-FERHAT KENTEL
220 sayfa, ISBN: 978-605-399-051-2

İstanbul Bilgi Üniversitesi öğretim üyeleri olan Ayhan Kaya ve Ferhat Kentel'in "Euro-Türkler" in bir bölümünü oluşturan Belçikalı Türkler üzerine yaptıkları bu çalışmada, Belçika'da göç süreci, göçmenlerin entegrasyonu, bu entegrasyona ilişkin Flaman ve Valon Yaklaşımları ve cumhuriyetçi ve çokkültürlülükçi entegrasyon rejimlerinin yetersizliği ele alınıyor.

TÜRKİYE'DE İSLAMCILIK VE İSLAMİ EDEBİYAT
KENAN ÇAYIR
192 sayfa, ISBN: 978-605-399-049-9

Kenan Çayır, Türkiye'de İslamcılık ve İslami Edebiyat başlıklı bu çalışmasında, İslami hareketlerdeki büyük değişimi mercek altına yatırıyor. Çayır, bu dönüşümü İslami söylemi üreten en önemli alanlardan biri olan edebiyat ve romanlardaki söylemi çözümleyerek ortaya koyuyor.

İSTANBUL'DAN İRONİK BİR HİKAYE

Devlerin Hilton aşkı

Geçtiğimiz yıl yaz aylarında başlayan Hilton tartışması, iktidar yanlısı olmayan ya da medya tekelinin sahip olmadığı birkaç gazetede yer alsa da, fazla ilgi çekmemiş ve konu kapanmıştır. Ta ki...

Ta ki Tayyip Erdoğan şu veciz sözleri sarfedene kadar: "Aydın Doğan, Hilton'un önündeki alanı rezidans yapmak için ricada bulundu. 'Olamaz' dedim. Sonra Kadir Topbaş'a gitti. Yemek yediler. Şişli Belediye Başkanı da vardı. Gazetecilerin çevreci çevreci dolaşır. Çevreci Doğan, sevsinler seni. Bu saldırganlığınızın altında muhakkak bir şey var. Size bir hafta süre. Açıklamazsan ben açıklayacağım." Aydın Doğan ne istemişti de, İstanbul aşığı ve şehircilik uzmanı Erdoğan vermemiştir?

Aydın Doğan'ın isteği, İstanbul Büyükşehir Belediye Meclisi'nde her ay büyük bir sessizlik içinde ellerin kaldırılıp indirilmesiyle onaylanan yüzlerce imar planı değişikliği talebinden biriydi. İktidara yakın olanların kolayca elde edebildiği ayrıcalıklı imar haklarından birini de, Aydın Doğan talep etmekteydi. Daha önce buna benzer birkaç talepte bulunmuş ve istekleri yerine getirilmişti...

Doğan, satın aldığı Hilton Otel'i'nde otel işletmeciliğine soyunmaktan öte, bu yapının bulunduğu araziye kullanmak istiyordu. Son zamanlarda İstanbul'da sayıları hızla artan rezidanslardan birini bu otelin arazisine inşa edecekti. Şişli Belediyesi tarafından hazırlanan 1/1000 ölçekli Uygulama İmar Planları'na bu isteğini işletmişti. Şişli Belediyesi'nce onaylanan plana göre, 63 dönümlük araziye satın aldığı sırada 43 bin metrekare olan kapalı inşaat alanı, küçük bir imar hakkı değişikliği marifetiyle 243 bin metrekareye çıkacaktı. Doğan, Emekli Sandığı'ndan 255 milyon dolara satın aldığı arazinin ve otelin değerini, bu plan değişikliğiyle yaklaşık on kat artıracak ve kamuyu zarara uğratarak büyük bir rant elde edecekti.

Fakat iş 1/1000 planların onayıyla bitmiyordu. 1/5000 ölçekli planlarda da değişiklik yapılmalıydı ve bu planların onama yetkisi İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ndeydi. Bu nedenle, Erdoğan'dan

ve Topbaş'dan icazet alınması gerektiği iyi biliniyordu. İşte bu görüşmeler başbakanın bir ilçe genel kurulunda yaptığı açıklamalar sonrası basına yansıdı. Doğan, yanında Şişli Belediye Başkanı Sarıgül'le birlikte Kadir Topbaş'ı ziyaret etmiş ve isteğini belirtmişti. Bu toplantı üzerinden bir yıl geçtikten sonra da, olay başbakan tarafından basına aktarılmıştı.

Kızılca kıyamet kopuverdi birden, fakat bir taraftan da başbakanımız büyük bir ironi yaratıyordu. İstanbul aşığı başbakanımız, geçen dört yıl içinde 4000'in (bu rakamlar Dalan döneminde 600, Sözen döneminde 400, Gürtuna döneminde 800 civarındaydı) üzerinde plan değişikliğini onaylayan İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne yaptığı teklif nedeniyle Doğan'a yükleniyordu.

Bir taraftan da, aynı İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Hilton'a komşu Harbiye'de kongre vadisi projelerini hazırlıyordu. 2009'da İstanbul'da yapılacak Dünya Bankası Para Fonu toplantıları için tüm sivil toplum kuruluşları ve meslek odalarının karşı çıkmasına karşın belediye bu alanı kongre merkezi olarak belirlemiş ve yüksek yoğunluklu bir kültür, kongre ve iş merkezi yapmak üzere çalışmalara başlamıştı. Daha önce sit alanı ilan edildiği için Koruma Kurulu'na getirilen projede, Harbiye'de yer alan Muhsin Ertuğrul Sahnesi yıkılarak altına beş bodrum katı inşa ediliyor ve bu katlar tüm alanı baştan sona kaplıyordu. Arazinin eğimli yapısı nedeniyle Maçka'ya bakan yamaçtan cephe alan proje, altyapı koşullarının kaldıramayacağı bir yapılanma getiriyordu. Proje, tamamen değil, en azından arazi eğimi nedeniyle cephe alması ve park alanına tecavüzü engellenerek Koruma Kurulu'nda onaylandı. Belediye, kendi eliyle, kendi yetkisini kullanarak bu alanı çevresiyle beraber ranta açmış oldu.

Hemen yanda, Hilton arazisinde ise tarih tekrerrür edecekti. Daha önce de

Hilton ve çevresinde birçok imar usulsüzlüğü yapılmıştı. 1937'de Henri Prost tarafından yapılan planda, İstanbul'un 2 no'lu bölge parkı olarak belirlenen alan kısa bir süre sonra imara açılacak ve 1952-55 yılları arasında Hilton Otel'i inşa edilecekti. Prost, plan raporunda bu alandan "Taksim'i Dolmabahçe'ye vasleden (birleştiren) yokuş, Boğaziçi'ne güzel manzaralı yerleri muhafaza etmek ve seyrüseferi mühim surette kolaylaştırmak üzere genişletilerek çok iyileştirilmiştir" diye bahsediyordu. Prost'un da iyi bildiği bu güzel manzarası nedeniyle 2 no'lu bölge parkı, İstanbul'un modernleşme hamleleriyle yeniden inşa edildiği dönemin başında göze kestirilmişti, şehrin ilk beş yıldızlı oteli için burası seçilmişti. İstanbul'un yeni zenginleşmeye başlayan beyefendileri ve hanımları, bugünün bey ve hanımlarının özlem duyduğu rezidanslardaki steril ve dingin yaşam isteklerine benzer şekilde, hep arzuladıkları modern ve Avrupai yaşam arzularını bir nebze de olsa Hilton Otel'i'nde gidereceklerdi.

Hilton binası, planda bölge parkı olarak görülen alanda, kaçak bir yapı olarak yükseldi. Sonrasında ise, aşağıda gazometreden başlayarak vadinin sonunda Cemal Reşit Rey salonuyla biten bu bölge parkı üzerinde, Hilton'un müstemilatları, bugün bir otomobil firması tarafından servis istasyonu olarak kullanılan belediye yapıları, Şişli Evlendirme Dairesi, bir çadır olarak inşa edilip sonrasında birdenbire büyük bir alışveriş merkezine dönen ve karara rağmen bir türlü yıkılmayan Gmall gibi daha birçok yapı yapıldı.

Kaçak olarak inşa edilen ve bir dönem Türkiye sosyetesinin nabzının attığı Hilton Otel'i, tüm bu tartışmaların yanında, Doğan tarafından yapılmak istenen imar operasyonu öncesinde, 11 Nisan 2007 günü İstanbul II. No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından tescil edildi. Üzerine oturduğu parseliyle birlikte yapının tescil nedeni, Hilton arazisine yine göz konduğunu fark eden DOCOMOMO Türkiye'nin başvurusu oldu. Koruma Kurulu, kaçak olarak elde edilen bir yapının tescili için yapılan başvuruyu kabul ederek, yapının ve alanın tesciline karar verdi. Böylece Koruma Kurulu kararı dışında bu alanda bir yapılaşmanın önüne geçilecek ve geçmişe müdahale edilemeyecekti, en azından bugün kurtarılabilecekti. Ama bir taraftan da geçmişte tartışmalara neden olan ve kaçak olduğu için itiraz edilen Hilton binasıydı tescillenen ve bu karar da büyük bir ironi yaratıyordu.

Başbakanımız tüm çevreciliği ve İstanbul sevgisiyle Hilton arazisindeki usulsüzlüğü engellemiştir, "Doğan istedi, biz vermedik" diyerek İstanbul aşkını bir kez daha ispatlamış oldu. Fakat İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin Hilton'un hemen yanında yer alan Harbiye'de Kongre Merkezi yapacağım diyerek kendine ayrıcalıklı bir imar hakkı verdiğini ve her türlü benzer imar hakkı isteğini kolaylıkla onayladığını unutuyordu.

Tayfun Kahraman

DİLOVASI DEHŞETİNDE DEĞİŞEN BİR ŞEY YOK

Kâr da maksimum, kanser de

Kocaeli'nin Dilovası, büyük sanayi kuruluşlarının başlıca merkez üslerinden biri. Denize dökülen deresi bile, nasıl bir kirlilik yarattığını, her türlü tedbirden uzak bir bölge olduğunu gösteriyor. Bu eski kasabanın "Kanserovası" diye anılması da boşuna değil. Bir dönem medya ablukası altında kalmasına, çeşitli önlemlerin alındığı söylenmesine rağmen Dilovası'nda değişen bir şey olmuyor, kapitalizmin vahşi yüzü kendini en çok Dilovası'nda gösteriyor. Bölgede uzun süre araştırmalar yapan Kocaeli Üniversitesi'nden Prof. Dr. Onur Hamzaoglu, organize dehşeti rakamlarla anlatıyor...

Dilovası'yla henüz kimsenin ilgilenmediği bir dönemde bölgede sanayi kaynaklı yaşanan sağlık sorunlarını araştırmak amacıyla bir çalışma başlattınız. Ortaya çıkarttığınız sonuçlar, sanayicisinden politikacısına, birçok kesimden büyük tepki aldı. Sonunda medya konuya eğildi ve Dilovası'ndaki sorun geniş kitleler tarafından duyuldu. Sizi böyle bir araştırma yapmaya iten sebep neydi?

Onur Hamzaoglu: Dünya genelinde geçerli olan bir terminolojiyi kullanırsak, "endüstri-yoğun bölgelerde yaşayanların sağlık sorunları" diyebiliriz buradaki duruma. Böyle bölgelerde yaşanan hastalıkların hem çeşidi hem sıklığı değişiyor. Ben Kocaeli'ne 2001 yılının sonunda geldim. İhtisas alanım halk sağlığı; bölgede yaşanan sağlık sorunlarıyla ilgili varolan veriler ve gözlemlerim bu bölgeye gelmemde etkili oldu. Gelince "halk sağlığı açısından nasıl bir bölgede yaşıyoruz" sorusuna cevap olacak bazı veriler toplama ihtiyacı hissettim, ki ele geçen bu veriler oldukça ürkütücüydü. O dönemin rakamlarıyla Kocaeli, Türkiye'deki sanayi kuruluşlarının yaklaşık yüzde 20'sine sahip. Türkiye'nin sanayi üretiminin de yüzde 15'i bu bölgede yapılıyor. Türkiye'deki kimya sanayii sektörünün yüzde

35'i, metal ve makine sanayii sektörünün yüzde 20'sinin Kocaeli ilinde yerleşik olduğunu biliyoruz. Kocaeli'ndeki toplam sanayi kuruluşlarının yüzde 60'ının da Gebze bölgesinde bulunduğunu öğrendik. Kocaeli'ndeki metal sanayii sektörünün yüzde 76'sı, kimya sanayii sektörünün de yüzde 83'ü Gebze sınırları içinde faaliyet gösteriyor. Gebze'deki kimya sanayiinin de büyük bölümü Dilovası'nda yerleşmiş bulunuyor. Bu sonuçlar, bölgeye gelmeden önce ve geldikten sonra edindiğimiz gözlemlerin nesnelliğini de doğrulayan veriler oldu.

İzmit ve Gebze'deki bu sanayi yerleşimi bir plan çerçevesinde mi yapılmış, yoksa Türkiye'de sık karşılaştığımız gibi çeşitli işletmeler gelişigüzel mi yerleştirilmiş?

Osmanlı dönemindeki dokumacılık faaliyetlerini saymazsak, bölgede sanayi cumhuriyetin ilk yıllarında kurulan SEKA'yla başlıyor. Ama bugünkü hale gelmesine sebep olan süreç '60'lı yıllarda planlı ekonomiye geçişle başlıyor. Bu süreçte bölge, kamu kararıyla petro-kimya sanayii için tercih ediliyor. Planın ilk adımı olarak da bir kamu yatırımı olan TÜPRAŞ kuruluyor. Amaç, TPAO'nun çıkardığı petrolü BOTAŞ'ın borularıyla bölgeye taşıyıp, ithal edilen petrolle bir-

likte TÜPRAŞ'ta rafine edip akaryakıt olarak dağıtmak. TÜPRAŞ projesinin önemli unsurlarından biri de, üretilecek ham ve ara mamullerle beslenen lastik ve kimya sanayiinin bölgeye gelecek olması. Tabii '60'lı yıllarda planlı olarak başlayan sanayileşmenin '70'lere gelindiğinde dönemin "bilge dedeleri" tarafından planlamanın pıllavla nitelendiği bir siyasi ve ekonomik bakış paralelinde rotasından çıkmasıyla, bölgedeki gelişim de kontrolden çıkıyor. Kamu denetiminin lafta kaldığı bu süreç sonunda Kocaeli ve çevresi bugünkü haline geliyor. TÜPRAŞ'ın ardından önce yoğun olarak lastik, kimya ve boyalı sanayii, arkasından da '70'lerde metal sanayii bölgeye yerleşiyor. Özellikle vurgulamak gerekir ki, özel sektöre ait olan bu fabrikalar çok büyük kapasite değerlerine sahip ve maalesef hammadde olarak hurda demir kullanıyorlar. Hemen belirtelim ki, Kocaeli çevresinde 400 adet birinci sınıf, 7 bin adet de ikinci ve üçüncü sınıf müessese bulunuyor. Çevre Koruma Müdürlüğü'nün 2004 tarihli resmi raporuna göre, tüm bunların sadece yüzde 5'inde atık su, yüzde 6'sında da hava emisyonu denetimleri yapılabiliyor.

Peki yetkililer geriye kalan işletmelerin denetiminin yapılamamasını nasıl açıklıyor?

Diğerlerinin denetlenememesine sebep olarak gösterilen şey, insan gücünün ve teknolojinin yetersizliği. Tabii buradaki işletmelerde denetimin mümkün olabilmesi için kullanılan hammaddelere uygun teknolojiye de yatırım yapmak gerekiyor. Üç-dört yıl öncesine kadar Kocaeli'nde hava kirliliği ölçümleri için Ulu Dağ'daki hava kirliliği ölçümünde baz alınan parametreler kullanılıyordu. Bu ölçümlerde kontrol edilen kükürt dioksit olduğundan, Kocaeli'nin havası Ağrı'nın

Dünyada kanserden ölüm oranı yüzde 12.5. Türkiye genelinde yüzde 12.9. Bu oran Dilovası'nda yüzde 33.3. Sanayiye dayalı kanser vakalarında spesifik bir veri olan prostat kanseri vakaları da dünya ortalamalarının 3.2 kat üzerinde.

havası kadar temiz çıkabiliyordu. Son dönemde kamuoyunda bölgeyle ilgili tartışmaların başlamasının ardından bölgedeki kirliliğe özel ölçümler yapılabilecek teknolojiler getirilmeye başlandı. Tüm bu edindiğimiz bilgiler ışığında çalışmaya başlamadan önce Dilovası'nın bir tehlike ve risk haritasını çıkarmak istedik. Bu amaçla da bölgedeki tesislerde kullanılan hammaddelerin ne olduğunu öğrenmeye çalıştık. Beş ay kadar yoğun bir çalışma yaptık, Sanayi Odası'ndan konuyla ilgili bilgiler talep ettik. Çalışmamızı çok olumlu karşıladılar, ama tesislerde kullanılan hammaddelerle ilgili detayları, ticarî sır olmaları nedeniyle bizimle paylaşamayacaklarını söylediler.

Yani bölgeye sanayi kuruluşlarının yarattığı kirlenmeyi kontrol edebilecek teknolojiyi getirmek isterseniz dahi hangi teknolojiye ihtiyaç olduğunu öğrenemiyorsunuz, çünkü hammaddeler sır olarak saklanıyor...

Evet. Yani bu kente hammadde olarak neler giriyor, öğrenemiyoruz. Biliyorsunuz, Kocaeli Belediyesi oldukça gelişkin bir belediye, İtfaiye Müdürlüğü de buna paralel olarak gayet donanımlı. Çünkü özel maddelerin tutuşabildiği farklı yangın riskleri taşıyan bölgede özel söndürme tekniklerinin kullanılması gerekebiliyor. Hammaddelere ait bilgiler itfaiye için daha da elzem. Buna karşın, onların elinde de kullanılan hammadde bilgisinin çok küçük bir kısmı mevcut. Yani işletmeler, bu bilgileri, bir kaza anında kendilerini kurtarmaya gelecek itfaiyeyle dahi paylaşmayacak kadar kıymetli görüyorlar. Tabii bir kaza anında itfaiye de, o fabrikalarda çalışan insanlar da, çevrede yaşayanlar da büyük tehlike altında kalıyorlar. Gelişmiş ülkelerde, çok daha sıkı kuralları var, en azından müesseseler arası bir kontrol mekanizması mevcut. Birbirlerine karşı sorumlu hissediyorlar kendilerini ve açık vermemeye çalışıyorlar. Bizde maalesef o da yok.

Dilovası'nda faaliyet gösteren demir-çelik fabrikalarına baktığımızda fabrikaların önünde dağ gibi yığılı hurda demirler göze çarpıyor. Bu hurdalar nerelerden getiriliyor?

Bölgede 2004 itibarıyla dokuz adet özel liman bulunuyordu. Bunların her birinde bir gümrük memuru var. Bunun dışında, bu limanlardan yurda giren maddelerin nükleer bir atık taşıyıp taşımadığının kontrol ediliyor olması gerekiyor. Dünya genelinde hurda demirin belli başlı iki kaynağı var. Birincisi, gemi sökümü. Bize verilen bilgilere göre, Ukrayna gibi eski Sovyetler Birliği üyesi devletler bu gemilerin yoğunluklu olarak geldiği bölge. İkincisi de, özellikle '90'lardan sonra başlayan yoğun savaş dönemi sonucu ortaya çıkan savaş hurdaları, ki bunların arasında tanklar, toplar, hatta patlamamış bombalar dahi bulunuyor. Siz iyi niyetli davranıp üzerinde nükleer işareti bulunan hurdaları almayabilirsiniz, ama seyreltilmiş uranyum kullanılarak vurulmuş bir tank

hurdası da insan sağlığı için ciddi şekilde tehlikelidir. Dilovası'nda faaliyet gösteren bazı fabrikaların İskenderun'da da özel limanları var. Ve bu limanlara Irak savaşı sonrasında ortaya çıkan hurdaların getirildiği biliniyor. Fabrikalar bunların denetiminin kendileri tarafından yapıldığını söylüyor. Bir de gümrük memurları var.

Dolayısıyla fabrikalarda hangi hammaddeleri kullandıklarını öğrenmek neredeyse imkânsız...

Dilovası, 2000 yılında çıkartılan bir mevzuat sonrasında, o dönemki adıyla Ticaret ve Sanayi Bakanlığı tarafından "organize sanayi bölgesi" ilan edildi. Bir bölgenin organize sanayi bölgesi ilan edilebilmesi için bazı koşullar var. Mesela organize sanayi bölgesinin içinden akarsu, otoyol geçemez, içinde SİT alanı bulunmaz ve en yakın yerleşim bölgesine 500 metre mesafeden daha fazla yaklaşamaz. Dilovası'nın içinden geçen iki akarsu, iki otoyol, bir tarihî ipekyolu köprüsü ve her ne kadar hangisinin daha önce kurulduğuna dair tartışmalar olsa da, bazı bölgelerde fabrika tanklarına on metre mesafede konutlar bulunuyor. Yani öncelikle Dilovası'ndaki organize sanayi bölgesi, hukuka ve mevzuatlara aykırı şekilde kurulmuş oluyor. Bir bölgeyi organize sanayi bölgesi ilan etmek, o bölgeyi bir anlamda patronların inisiyatifine bırakmak demektir. Özerk bir yapıya sahip olan organize sanayi bölgesi oluşumları, sadece bakanlık kanalıyla denetlenebiliyor. Yani belediye denetiminin dahi dışında faaliyet gösteriyorlar.

Bu durumda da hammadde tespiti çalışmamızda karşımıza çıkan sorunlar gibi birçok sorunla karşılaşılıyor. Bu nedenle de, araştırmalarımızda sanayinin yol açmış olabileceğini düşündüğümüz sonuçlar üzerinde yoğunlaştık ve araştırma yapacağımız insanları da bu şekilde tespit ettik.

Bu çalışmaları kimler üzerinden yürüttünüz, Dilovası'nda nasıl bir nüfus yapısı var?

Dilovası nüfusunun büyük bir kısmını Doğu Anadolu'dan göçle gelenler oluşturuyor. Ve araştırmalarımız gösteriyor ki, bu nüfusun sadece yüzde 9'u yaşadıkları bölgedeki fabrikalarda çalışabiliyor. Fabrikalarda çalışan diğer işçiler bölge dışından gününbirlik geliyor; bunların büyük çoğunluğu da taşeron firmalar aracılığıyla getirilen işçiler. Yani fabrikalarda çalışanların büyük çoğunluğu Dilovası'nda yaşamıyor. Biz çalışmalarımızı Dilovası'nda yaşamış ve burada ölmüş insanlar üzerinde yaptık. En kolay ulaşabileceğimiz kaynaklardan biri ölüm kayıtlarıdır. Yerel yönetim yetkilileriyle görüşüp yardım istedik, bize ellerindeki her türlü bilgiyi paylaşacaklarını söylediler. Bizim için en önemli belgelerden biri defin ruhsatlarıydı. Böylece 1 Ocak 1995'ten 10 Ekim 2004'e kadar belediyenin defin ruhsatı verdiği bütün ölüm kayıtlarına ulaştık.

Onur Hamzaoglu

Ucuz hammaddelerden başlayarak bütün proseslerin ıslah edilmesi gerekiyor. Tabii bu bir maliyet meselesi. Ve maalesef maksimum kâr hedefini engelleyebilecek her türlü etmen, sanayi kuruluşlarının burada bulunma amaçlarıyla çelişiyor.

493 ölüm belgesi gösteriyordu ki, bu ölümlerin 235'i kalp hastalıklarından, 159'u da çeşitli kanserlerden kaynaklanıyor. Yani 100 ölümden 48'i kalp hastalıkları, 32'si kanserden olmuş. Kanser vakalarını incelediğimizde yüzde 40'ının akciğer, yüzde 25'inin mide-bağırsak, yüzde 15'ininse kan kanseri vakası olduğunu tespit ettik. Başka ülkelerde yapılan araştırmalardan, sanayi-yoğun kirlilik yaşayan bölgelerde kanser nedeniyle ölümlerin arttığını ve bu vakaların da genellikle akciğer, mide-bağırsak ve kan kanserinde yoğunlaştığını biliyorduk. Yani Dilovası'nda karşılaştığımız tablo da bu araştırmaların sonuçlarıyla paralellik arz ediyordu.

Dilovası'ndaki değerler dünya ortalamaları dikkate alındığında ürkütücü gibi görünüyor.

Çok daha ürkütücü... Tamamen tesadüf eseri, biz araştırmamızı tamamlamaya başlarken, Kocaeli Valiliği'nden üniversitemize Dilovası'ndaki halk sağlığı durumuyla ilgili bilimsel bir çalışma yapmamızı isteyen bir yazı geldi. Biz de çalışmamızı bitirip bir rapor halinde valiliğe sunduk. Üç ay sonra valilik kanalıyla üniversitemize bir tenkit yazısı ulaştı. Yazıda, halkı, varlığı kanıtlanmamış sağlık sorunları olduğuna inandırarak rahatsız etmekle itham ediliyordu. Biz de Dilovası'yla ilgili bu çalışmayı daha da derinleştirmeye karar verdik. Dört kamu kuruluşuna ait sekiz evrak üzerinden 2004 yılı içerisinde gerçekleşen bütün ölümleri inceledik. Karşımıza 109 ölüm çıktı. Trafik kazası ve anne karnında

gerçekleşen ölümleri çıkardığımızda geriye 78 vaka kaldı. Bunlarla ilgili belgeleri tek tek inceledik, ölenlerin ailelerinin adreslerini tespit ettik. Nerede doğduklarından Dilovası'nda ne kadar yaşadıklarına, hangi işlerde çalıştıklarından sigara içip içmediklerine, hatta evlerinde yakacak olarak ne kullandıklarına kadar uzanan bir dizi soruyu sıraladığımız formlarımızı da yanımıza alarak tek tek kapılarını çaldık. Ölenlerin birinci derece yakınlarıyla konuştuk ve ölen yakınlarına ait hastane kayıtlarını görmek istediğimizi söyledik. Ellerinde belge olanların hepsi bu belgeleri bizimle paylaştılar. Olmayanlardan, Dünya Sağlık Örgütü ve Sağlık Bakanlığı'nca da yaygın olarak kullanılan sözel otopsi formlarını doldurmalarını istedik. Ama şunu özellikle belirtmek isterim, kanserden öldüğünü tespit ettiğimiz hiçbir vaka için bu forma ihtiyaç duymadık, çünkü hepsi bize hastane ve patoloji raporlarını sundular. Ortaya çıkan sonuçlara göre, 78 ölümün 26'sı kanserden kaynaklanmış, yani bu ölümlerin yüzde 33.3'ü kanser nedenliymiş. Kalan ölümlerin yüzde 17'si solunum sistemi, yüzde 14'ü dolaşım sistemi hastalıklarından, yüzde 36'sı da diğer nedenlerden gerçekleşmiş. Dünya Sağlık Örgütü'nün verilerine göre, dünya genelinde kanserden ölüm oranı yüzde 12.5. Devlet İstatistik Enstitüsü rakamlarıyla

Türkiye genelindeki kanserden ölüm oranı yüzde 12.9. Bu oran Dilovası'nda yüzde 33.3. Rakamlar gösteriyor ki, Dilovası'nda kanserden ölme riski, dünya ve Türkiye ortalamasının neredeyse üç misli. Ayrıca sanayiye dayalı kanser vakalarında spesifik bir veri olan prostat kanseri vakaları da dünya ortalamalarının 3.2 kat üzerinde. Araştırmalarımızdan şu önemli sonuç ortaya çıktı ki, Dilovası'nda on yıldan daha uzun süre yaşamış bir kişinin kansere yakalanma riski, on yıldan az yaşamış birine göre 4.4 kat daha fazla. Ayrıca Dilovası'nda on yıldan fazla yaşadysanız, genç ya da yaşlı olmanızın, hatta sigara kullanıp kullanmanızın risk oranı üzerinde bir etkisi yok. Yani genç ve sigara kullanmıyor da olsa, bu bölgede on yıldan uzun yaşamış bir kişinin kansere yakalanma riski dünya ortalamasından dört kat daha fazla.

Bazı sanayiciler bu araştırmanın bir bilimsellik niteliği taşımadığını, daha çok bir anket çalışması gibi olduğunu söylüyorlardı...

Bu sonuçları hem Sağlık Bakanlığı Kanseri Savaş Daire Başkanlığı'na sunduk, hem ulusal bir kongrede sözlü bildiri olarak sunduk ve tartışıldı. Araştırmalarımız herkesin incelemesine açıktır. Yöntemlerimiz, kabul gören, uygulaması olan yöntemlerdir. Bir araştırmanın bilimsel olup olmadığı hakkındaki bir tartışma, ancak bilimsel tekniklerin ne olduğunu bilen bilim adamları tarafından yapılabilir. Bunun dışındaki yorumları şarlatanlık olarak tanımlıyorum ve art niyetli olduğunu düşünüyorum. Bu tartışmalar ışığında, ilk araştırmamızdan sadece bir yıl sonra, Dilovası Belediyesi'nin elinde bulunan 2005 yılına ait defin ruhsatları üzerinde bir araştırma daha yaptık. Resmî olarak kayıt altına alınmış ölümler içinde yüzde 36'sının kanser nedeni olduğu sonucuna ulaştık. Ayrıca bu sorun sadece Dilovası'yla da sınırlı değil. İl Sağlık Müdürlüğü'nün 2004 verileriyle ulaştığı bazı rakamlar var: Kocaeli genelinde kanserden ölüm oranı yüzde 19, yani zaten ilin genelinde bir sorun var. İlçelere bakarsak, bu oran Gebze'de yüzde 22, Derince'de yüzde 21, Körfez'de yüzde 18, karşı kıyıda olmasına rağmen Gölcük'te yüzde 21, çünkü kuzey rüzgarlarıyla taşınan kirlilik karşı kıyıyı da ciddi şekilde etkiliyor. Ama bu oran, Kocaeli'nin Karadeniz tarafındaki ilçesi Kandıra'da yüzde 8. Yani çok net olarak anlaşıyor ki, sanayiden uzaklaştıkça kanserden ölme riski de azalıyor.

Dilovası'ndaki fabrikalara dışarıdan çalışmaya gelen, başka yerlerde ikamet eden insanları da kattığımız takdirde, daha da ürkütücü bir tabloyla karşılaşacağımızı söyleyebilir miyiz?

Mutlaka. Özellikle demir-çelik fabrikalarında çalışanlar, hurda demirin eritilmesi sonrasında bacalardan dışarı atılan gazların bir bölümüyle fabrika içinde direkt muhatap oluyorlar. Fakat biz onlarla konuşmak, çalışma koşullarını izlemek üzere fabrikalara giremiyoruz. Yaptığımız sözlü başvurulara aldığımız yanıtlardan anlıyoruz ki, bir tedirginlik hali var. Fab-

"Genç ve sigara kullanmıyor da olsa, bu bölgede on yıldan uzun yaşamış bir kişinin kansere yakalanma riski dünya ortalamasından dört kat daha fazla."

Kanserden ölme oranı Gebze'de yüzde 22, karşı kıyıda olmasına rağmen Gölcük'te yüzde 21, çünkü kuzey rüzgarlarıyla taşınan kirlilik karşı kıyıyı da ciddi şekilde etkiliyor. Ama bu oran, Kocaeli'nin Karadeniz tarafındaki ilçesi Kandıra'da yüzde 8. Yani, sanayiden uzaklaştıkça kanserden ölme riski de azalıyor.

rika sahipleri, işçilere yönelik çalışmalara sıcak bakmıyor. Amacımızın sorunu tanımlamak olduğunu açıklayabilirsek ileride belki bu olanak sağlanabilir, ama bu gidişata göre yakın gelecekte bunun mümkün olabileceğini söylemek zor.

Tüm bunların üzerine, Dilovası'nda bir de çöp depolama alanı faaliyete geçti. İzmit'ten, Gebze'den, Tavşancıl'dan taşınan çöpler Dilovası'na getirilip depolanıyor...

Adeta bir kasıt varmış gibi. Bu kadar büyük kirlilik sorunu yaşanan bir bölgeye bir de çöp depolama kurmak çok çok talihsiz bir karar. Her ne kadar emisyon ölçümlerinin yapıldığını ve kontrol altında olduğunu iddia etseniz de, sonuçta zaman içinde oluşacak bir birikim vardır ki, bunu kimse inkâr edemez.

2006'da kurulan Meclis araştırma komisyonunun raporu sonrasında, medyanın da baskısıyla, bazı fabrikaların filtreleme sistemi kullanmaya başladığı, bazılarının da varolan sistemlerini yenilediği söyleniyor. Ancak Dilovası'nda yaşayanlar, hava kirliliğinde pek bir değişiklik olmadığını, hatta fabrikalardan bazılarının gece filtrelerini çalıştırmadığını, bacalardan gündüz görülmeyen renkte ve kokuda dumanlar yükseldiğini söylüyorlar. Söz konusu insan hayatı olduğunda bu kirliliği önleyecek tedbirleri almak bu kadar zor ve masraflı mı?

Biz genellikle fabrika bacalarından çıkan dumanı dikkate alıyoruz. Oysa, demir-çelik fabrikalarında kullanılan hurda demir gibi, diğer fabrikalarda da çok tercih edilen ucuz hammaddelerden başlayarak neredeyse bütün proseslerin ıslah edilmesi gerekiyor. Tabii bu bir maliyet meselesi. Ve maalesef maksimum kâr-dikkat edin, sadece kâr demiyorum-hedefini engelleyebilecek her türlü etmen, sanayi kuruluşlarının burada bulunma amaçlarıyla çelişiyor.

Dilovasının nüfusu 40 bine yakın, bunların büyük kısmı da gecekondu-larda geçim sıkıntısıyla yaşıyor, dolayısıyla

Dilovası'ndan başka bir yere göç edip yeni bir hayat kurma şansları yok. Sanayiciler de bu bölgenin artık organize sanayi bölgesi olduğunu, gecekondu-larda kaçak yaşayan bu insanların başka yerlere taşınması gerektiği fikrini savunuyorlar. Sizce bu noktada atılması gereken adım nedir?

Farz edelim ki, doğru söylüyorlar. Ve biz Dilovası'nda yaşayanları başka bir bölgeye taşıdık. Peki Gebze'de, İzmit'te, Gölcük'te yaşayanları ne yapacaksınız? Sorun Dilovası'yla sınırlı değil ki. Bu sorunun nedeni, işletme sahiplerinin tek hedef olarak kâr maksimizasyonunu belirlemiş olmalarıdır. Kapitalizmde hedef kâr maksimizasyonudur, bu nedenle insan doğasıyla örtüşmez. Kapitalizm, doğası gereği insana karşı bir sistemdir; kapitalist mantıktaki sanayi de doğaya ve insana rağmen gelişen bir sanayidir. Biz biliyoruz ki, istense bu sanayi kuruluşları ıslah edilebilir. Dilovası'nda sanayi nedeniyle yaşanan ölümler, önlenemez ölümlerdir. Önlenemez oldukları için de, aynı zamanda, kabul edilemez ölümlerdir. Dilovası'nın durumu, ne Dilovası'nda yaşayanların, ne de burada çalışanların kaderidir. Burada sanayinin yarattığı kirlilik nedeniyle yaşanan ölümler, taammüden yaşanan ölümlerdir. Devletin yürütme erki, oradaki sanayicinin kâr maksimizasyonu hedeflerini engellemeyecek şekilde hareket ediyor. Yoksa, varolan mevzuatımız yeterli, yeter ki bunu uygulayabilelim. Bizim araştırmamız, konunun vahametini işaret etmek ve bir duyarlılık yaratmak içindi. Bu çalışmalarını genişletmek gereklidir. Ama şunu da unutmamak lazım: Dilovası'ndaki kirlilik sanayi nedeniyle midir, değil midir sorusuna cevap aramak anlamsız. Sanayi ve kirlilik üzerine dünyada yapılmış binlerce araştırma, bir o kadar sonuç varken, hâlâ bu sorularla vakit geçirmek yerine, bir an evvel zehir saçan musluklar nasıl kapatılır, bu fabrikalar nasıl ıslah edilir sorularına cevap bulmak gerekiyor.

Adamlar demek ki kurtmuş

Abdülhalim Demir'in öyküsünün bir ucu koruculuk sisteminde, bir ucu tekstil sektöründe. Yağmurdan kaçarken doluya tutulmak misali, köyünden kaçıp geliyor, kot taşlama işçiliği yaparken ölümcül silikozis hastalığına yakalanıyor. Bu, kader değil, işveren marifeti. Silikozis, Türkiye'deki kot taşlama işçilerinin ortak akıbeti. Rakamlar dehşet verici, yapılanın adı seri cinayet. Önce Abdülhalim Demir'e, ardından Göğüs Hastalıkları uzmanı ve İşçi Kardeşliği Partisi başkanı Zeki Kılıçarslan'a, sonra da işveren hakkında suç duyurusunda bulunan Kot İşçileri Komitesi'nin avukatları Özlem Ayata ve Tanzer Güven'e bağlanıyoruz.

Kot taşlama işçiliğine ne zaman, nasıl başladın?

Abdülhalim Demir: 1992'de köyümüze (Bingöl'ün Karlıova ilçesine bağlı Taşlıçay köyü) koruculuk sistemi geldi. O günden sonra herkes hayvanını sattı. Ben okuyordum, okuldan ayrılmak zorunda kaldım. İstanbul'a geldim. Hayvancılık sistemi bitince iş kalmadı.

Hayvancılık neden bitti?

Bingöl'de tarım yoktu, ama bizim köyde hayvancılık çok iyiydi. Köylünün yaklaşık 32-33 bin küçükbaş hayvanı vardı. Koruculuk başlayınca yaylaya çıkamadılar, yaylaya çıkamayınca da hayvanlara bakamadılar. Herkes hayvanını satmak zorunda kaldı, iki-üç yıl içinde de elleri ne geçen para tükendi. Gurbette çalışmaya mecbur kaldılar.

Koruculuk sistemiyle birlikte yaylaya çıkmak neden bitti?

Korucu, dağdakilerle köyün ilişkisini kessin diye tutuluyor. Dağdaki de seni dağa bırakmıyor, devlet de öyle. Bundan hayvan sahipleri de usandı. Dağdakilerden de çekinmeye başladılar, devletten zaten çekiniyorlardı.

1992'den bu yana köyden kaç kişi kot taşlama işçiliğine geldi?

Ben 1994'te çıktım. 1992-97 arasında köydekilerin elindeki para bitti. 1997'den sonra gençler gelmeye başladı. 1999'da patlama yaşandı. Çoğu çocuk yaşta buraya geldi. Toplam 300'ü aşkın kişi var. 187 kişi Erzurum hastanesine, yirmi kişi Meslek Hastalıkları Hastanesi'ne başvurmuş durumda. Yani 207 kişi resmî olarak hasta. Doktora gitmemiş, doktora gitme cesaretini gösterememiş olanlar da 100'e yakın. Ersin adında bir arkadaşla konuştum. Zayıflamıştı, nefesi kesiliyordu. "Niye doktora gitmiyorsun?" dedim. "Tedavisi olmayan bir hastalık için gitmek istemiyorum. Hastalığının ne boyutta olduğunu öğrenmek istemiyorum. Ne diye doktora gideyim, tedavisi yok ki" diyordu.

Sizin köyün nüfusu ne kadar?

300 hane.

Hane başına bir kişi hasta oldu yani.

Bizim haneden üç kişi, başka haneden dört kişi...

Köyden bu işi yapanların hepsi hastalandı mı?

Bu işe giren herkes hasta oluyor zaten. Erzurum'da 17-18 arkadaşla sağlam dediler, bu arkadaşlardan aşırı derecede hasta olanlar çıktı, askerden çürük raporuy-

Abdülhalim Demir

Fotoğraf: Şahan Nuhoglu

la gönderilenler oldu. Zaten çoğu hastalığı askerde öğreniyor. Askerde koşu sırasında zorlanıyorlar, hastanede teşhis konuyor, çürük denip gönderiliyorlar. İstanbul'a çalışmaya geldiğinde kaç yaşındaydın?

14 yaşındaydım. İstanbul'da kimsemiz yoktu, yatacak yer sorunumuz vardı. Küçük olduğumuz için dikim atölyelerinde yatma yeri vermiyorlardı. Rodyo atölyelerinde çalışan arkadaşların yanına gittik. Onların yatma yeri vardı, maaşları da normal bir işinki kadardı. 1997'de bu iş gelişmeye başladı. 1999'da bir patlama oldu, bütün köy geldi. İstanbul'da on tane kadar atölye vardı, bir anda bu sayı yüzü geçti. İş sahipleri rodyo nedir bilmiyordu. Rodyo ustasına "sana fazla maaş veririz ya da yüzde beş-on veririz, bu işi sen çevir" diyorlardı. İş ustalar

207 kişi resmî olarak hasta. Doktora gitmemiş olanlar da 100'e yakın. Arkadaşım Ersin "Hastalığının ne boyutta olduğunu öğrenmek istemiyorum" dedi, "ne diye doktora gideyim, tedavisi yok ki...."

yürütüyordu. İhracat yapan büyük firmalar bilinçli olarak kendi fabrikalarında rodyo atölyesi açmıyordu, işlerini dışarıya yaptırıyorlardı. Mesela, Mavi Jeans kendi bünyesinde atölye açmıyordu ama, üç yerde işini yaptırıyordu. Leke, küçük bir şirketken bu işi kendi bünyesinde yaptı. Demek ki büyük firmalar bu işin risklerini biliyorlar ki kendi bünyelerinde açmıyorlar. Avrupa'da bu işlem 1950'de yasaklanmış. 1987'de Türkiye'de Hacı diye bilinen bir adam ilk işi yapıyor; onun yanında on kişi çalışıyor, Mustafa, İsrail... Bunların hepsi kendi rodyoalarını açtı. İş öğrenenlerin sayısı arttıkça bu işi yapanların da sayısı arttı. Hastalıktan kimsenin haberi yoktu. 1999'da herkes akrabasına haber verdi, çağırdı, çünkü maaşlar diğer işlere göre yüksekti. İş sahipleri işçi sıkıntısı çektiklerinden bize "işçi getirin, siz çalıştırın, ben size maaşın yanında prim ya da parça başı yüzde vereyim" diyorlardı.

İşçi bulmak neden zordu?

İşin görüntüsü pis; bir depoda, tozun içinde çalışıyorsun. Yüzünde maske var, tozdan çalışanın suratını göremiyorsun. Bu manzarayı görünce, insanların çoğu çekiniyor. Mecbur olmasaydık biz de çalışmazdık. Ama mecburduk, çünkü yatacak yer veriyorlardı.

"Maaşlar diğer işlere göre yüksekti" dedin, senin maaşın ne kadardı?

2003'te 600 milyon alıyordum, kiram 80 milyonu. Şimdi aynı binada kira 600-700 milyon. Güngören'de çalışıyordum. Burada geçinmek ancak o iş olurdu. Burada evlendim, burada ev kurdum, o iş olmasaydı evlenemezdim. 1999'dan sonra maaşlar iyileşti. Yatacak yer sorunu olan Doğulular ya da Romenler ve Azeriler çalışıyordu bu işte. Bize hiç değilse sarı maskelerden veriyorlardı, onlara maske de vermiyorlardı.

Niye öyle bir ayırım vardı?

Aslında, ayırımı biz de yapıyorduk. O zamanki düşüncelerimizle şimdiki düşüncelerimiz bir değil. "Onlar olmasa maaşlarımız daha yüksek olur" derdim. Biz on liraya çalışıyorsak, onlar beş liraya çalışıyordu. O yüzden biz de onları pek sevmiyorduk. İşverenler "onlar yabancıdır, masraf olmasın" diye maske vermiyordu. Adamların zaten ne dilleri var, ne seslerini çıkarıyorlar.

Maske kaç para?

Çok ucuz. Bize verdikleri o sarı maskeler 100-150 lira. Adamlar onları bile vermiyordu onlara.

Bu iş genelde taşeron üzerinden yapılıyor, değil mi?

Kimi firmaların kendi bünyelerinde rod-yoları vardı, Leke, Strom Jeans gibi... Ama büyük firmalar bilinçli olarak açmıyordu. O zamanın parasıyla on milyara bir rodyo açılabilirdi. Bir kompresör,

iki püskürtme makinesiyle bir hava tankı yetiyordu. Bunu açmaya Mavi Jeans'in gücü yok muydu? Elli katını açardı. Demek ki işin riskini biliyorlardı ki açmadılar, başkalarına yaptırılar. Mavi Jeans her yerle faturalı çalıştığından, onların yaptıkları ortaya çıkarılabilir. Bakanlar da suçlu. Bu işi Türkiye'ye nasıl sokarsın? Madem soktun, denetimini yap. Bu işin risklerinin önüne geçilebilir sonuçta. Hücreleme sistemi var, astronot maskeleri gibi maskeler var. Bu maskeler bütün gövdeyi kaplıyor, hortum yardımıyla dışarıdan hava alınabiliyor. O maske de o zamanın parasıyla 50 milyondur. Bir kot 400 bin liraya rodyo yapılıyordu. Bir gecede 3 bin tane kot yapılıyor, yani işyerinin bir gecedan geliri 1 milyar 200 bin lira. İki ustanın yevmiesi 10'ar, iki çırağın toplam 10 milyondur, yani toplam gider 30 milyon. İşçi haricinde gider yok. Buna rağmen, o maskelerden almadılar. Sarı bez maskeyi takıyorlardı, o da bir işe yaramıyordu. Çoğu zaman, tozu tutmadığı için içine kot astarı yerleştiriyorlardı. Nafileydi yani. Yaptığınız iş tam olarak neydi?

Bir kompresör hava tankına, oradan da püskürtme tabancalarına gidiyor. Püskürtme tabancalarının başında bir kum tankı var, bu hava asitli bir şey, hızlı bir şekilde 10 barla kuma vuruyordu. Başında elmas memelerin olduğu bir tabanca yardımıyla kotun üstüne gelip gidiyorduk. Bir saniye bile dursan kot delinir, durma yok, sürekli bir ritim vardı. Karşı duvarları ayda bir tamir ediyorduk, çünkü boşta kalınca tabancayı duvara tutuyorsun, duvarı deliyordu. Bedenine fa-

Bir saniye bile dursan kot delinir, durma yok, sürekli bir ritim vardı. Karşı duvarları ayda bir tamir ediyorduk, çünkü boşta kalınca tabancayı duvara tutuyorsun, duvarı deliyordu. Bedenine falan gelse deliyordu, ayaklarımıza sıçrardı bazen, aşırı can yakıyordu. Kanama olmuyordu, kum yerleşiyordu saçma gibi.

lan gelse deliyordu, ayaklarımıza sıçrardı bazen, aşırı can yakıyordu. Kanama olmuyordu, kum yerleşiyordu saçma gibi. O şekilde kotu beyazlatıyorduk. Son dönemlerde kalıplar yoktu, ama ilk dönemler kalıp yapıyorduk. O çok zordu.

Kalıp nedir?

Kotların üstüne markaların ismini yazıyorduk, zincir, çiçek gibi desenler yapıyorduk. Demir kalıp yapıyorduk, kumu demir kalıba tutuyorduk, altına izi çıkıyordu. Oradan seken kum gözüne değdi mi, birkaç saat acısı geçmezdi. İşten çıktığımızda gözümüzden bir avuç toz çıkardı. Doktora gittiğimizde gözlerimizi kontrol ettiler, ama göz yaşardığı için kendini korumuş. Depodan çıktığımızda gözümüz toz dolu olurdu. Zaten bir saniye bile oraya girsene banyo yapmak zorundaydın, iç çamaşırımızın içi dahil her yerimiz toz oluyordu.

Günde kaç saat çalışıyordunuz?

Günde 12 saat: Sabah sekiz-akşam sekiz. Çift vardiyaydı, gece vardiyası da akşam sekiz-sabah sekizdi. Pazarları tatildi. İş yoğun olduğunda pazar günü de çalışıyorduk, ama mesai veriyorlardı.

Bir atölyede kaç kişi çalışıyordu?

Son zamanlarda beş-on tabancalık büyük yerler kurdular. Beş tabanca beş usta demek, beş de çırak çalışır, yani bir vardiyada on kişi. Yirmi kişinin 24 saatte çıkaracağı iş 15 bin kot. Tanesi 400 binde hesapla.

Hiç denetim yok mu?

Ben hiç denetime gelen görmedim. Denetimlerin çoğu yıkamalarda. Adam hem kumlama, hem yıkama, hem ütölme işi yapıyor... Denetlemeye gelmişler-

se bile kumlama bölümüne getirmediler. Bazı yerlerde denetim olduğunu duydık. Arkadaşlar "bugün çalışmıyoruz" derlerdi. "Neden?" dediğimizde "denetlemeciler geliyor, bize izin verdiler" derlerdi.

İşveren denetlemenin yapılacağını önceden biliyor yani...

Sonuçta, bu işe izin veriyorsun, yaptırıyorsun. O zaman, denetlemeci geleceğinde de, bir şekilde "ben geliyorum, terk et" diyorsundur. 1997'de Levi's fabrikasını İstanbul'a getirdi. Neden? Türkiye'de işçi maliyeti düşük olduğu için. Biz bir ara Levi's'ın işini de yapıyorduk, Loft'a, Colins'e de çalıştım. Ben ilk girdiğimde Leke ufak bir yerdi, küçük bir atölyeleri, iki tane mağazaları vardı. Şimdi öyle büyümüşler ki, Acar Holding'i bile kurmuşlar, Merter'de plazaları var. Hastalığa yakalandığını ne zaman, nasıl anladsın?

2005'te askere gittim. Askerde koşamadım. Doktora gittim, "hiçbir şeyin yok" dediler. Askerde çok hakaret gördük. Eğitim yapamadığımızda "kasten yapmıyorsunuz" diyorlardı. Hastalığı doktorlar da bilmiyordu. Röntgenimi çektiler, "bir şeyin yok" dediler. Aynı röntgeni Zeki Hoca'ya (Kılıçarslan) gösteriyorum, hastalığı teşhis ediyor. Doktorların 2005'te fark ettiği bir hastalık. Erhan diye bir arkadaşımız vardı askerde, "çürük" diye babasına teslim ettiler. Babası üç-beş hastane gezdirdi. Çocuğa verem tedavisi uygulandı, öldü. Yedi-sekiz kişi sırf bundan ölmüştür. Köyde yatağa mahkûm dört kişi var. Yatağa mahkûm dediğim, oksijen tüpünü çektiğin an

PROF. DR. ZEKİ KILIÇARSLAN

Bir avuç ihracat için

Kot işçilerinde görülen silikozis hastalığı başka ülkelerde de var mı?

Zeki Kılıçarslan: Dünyada tekstil sektöründe ve özelde kot sektöründe silikozis hastalığına ilişkin ilk bildirim Türkiye'den oldu. Tabii bu, tekstil sektöründe silikozis hastalığının başka ülkede olmadığı anlamına gelmeyebilir. Latin Amerika ülkelerinde, Güneydoğu Asya'da, Bangladeş'te, Pakistan'da ve Çin'de

tekstil sektörü büyük. Buralarda da aynı metod kullanılıyor olabilir.

Silikozise yol açan yöntem hakkında bilgi verebilir misiniz?

Kot sektörü Türkiye'ye 1980'lerin ikinci yarısından itibaren hızla girmeye başladı. Şu anda dünya kot üretiminin beşte birinden fazlasının Türkiye kaynaklı olduğu biliniyor. Kot sektöründeki kârın yarısı kot beyazlatma ya da ağartma denilen kotun yıpratılması işinden geliyor. Dolayısıyla, bu çok büyük bir rant alanı. Kotun ağartılması çeşitli yöntemlerle yapılabilir. Örneğin, bir kazanın içine kotları doldurursunuz, içi-

ne taşları koyarsınız, kazanı döndürsünüz ve kotları yıpranır. Ya da kotu kimyasal maddeye maruz bırakarak, asit veya alkaline beyazlatma yapılabilir. Ama bu yöntemlerle desen veremezsiniz. Kotun modaya uygun bir şekil verilerek beyazlatılması için en uygunu, belli yerlerinin kumlama yöntemidir. Çok sert bir madde olan silikadan oluşan silika tozu, hava basınçlı araçlar vasıtasıyla, yüksek basınçla kot üzerine püskürtüldüğünde kumaşı yıpratarak beyazlatır.

Şirketler bu yöntemin silikozise yol açtığını bilmiyor olabilirler mi?

Hemen hemen bütün kot firmalarının kotları bu yöntemle beyazlatılmıştır. Bazı firmalar başka yöntemle ağartma yaptıklarını söyleseler de, diğer yöntemleri ürettikleri kotun küçük bir kısmında kullanıyorlar. Sektörden tanıdıklarımız vasıtalıyla aldığımız bilgilere göre, kotların çoğunu taşeronlar alıyor. Bunların kendi fabrikası yok, kendi işçileri yok. Kotları değişik orta boy işletmelere veriyorlar. Dolayısıyla taşeronla, onlar vasıtasıyla orta boy taşeronlara ya da daha da küçük, tamamen kayıtdışı çalışan taşeronlara işi veriyorlar. Tabii ki yasaya göre, taşeronla iş veren firma, taşeronun yaptığı işten de sorumludur. Dolayısıyla, hiç şüphe yok ki, alt işverene ilişkin sağlık koşullarından da sorumludur. Eğer kumlama yöntemiyle kotların ağartıldığını biliyorlarsa, bu işte böyle bir risk olduğu da bilgileri dahilinde olmalıdır. Silikaya maruz kalma sonucu oluşan silikozis, çok klasik bir meslek hastalığıdır. Hatta kitlesel olarak tanınan ilk meslek hastalığı olarak da görülebilir. Silika doğada, kayalarda en çok bulunan maddedir, kayaçların özüdür. Silikozis "madenci hastalığı" olarak da bilinir. Kot taşılama işinde olduğu gibi silikaya kapalı bir ortamda ma-

Fotoğraf: Şahan Nuhoglu

ölür. Oksijene bağlı yaşıyorlar, dışarı çıkamıyorlar.

Çoğu askere gittiğinde hastalığı öğrendiğine göre, bu işte genelde 20 yaşın altında gençler mi çalışıyor?

Çocuk yaştakiler çalışıyor. Ailenin geçimini alacaksın, mecbursun. Okul da yok, okul kapalı. Normalde bir insan 20 yaşına kadar okur.

Köydeki okul kapalı mı?

Evet. Öğretmen gelmiyordu. Şu anda Doğu'daki okulların geneli kapalı. Çocuk 12 yaşına geldiğinde, "artık eli iş tutar" diyorsun. O işlerde çıraklar zaten ufak olur. Aşırı güç gerektiren bir şey değildi, ama nefes gerektirirdi. Sonuçta o tozun içinde maske takıp kot atıyorsun. İplik fabrikasında çalışmak gibi değil yani. Çocuk yüz kiloyu, elli kiloyu taşıyamaz. Ama tezgahın üzerindeki kotu taşlar çırak olarak. İşyerlerinin o açıdan da kusuru var: 18 yaşından ufak insanlar çalıştırılmıştır. Hadi adamın durumu yok, mecbur çocuğunu göndermeye, ama sen çalıştırmayacaksın.

Askere gitmeden önce hastalığın belirtilerini hissediyor muydun?

Askerden önce de nefessizliğim vardı, ama kumlama işine bağlamamıştım. Benim bir ustam vardı, "rodyoda biz yıllarca çalıştık, bak hiçbir şeyimiz var mı? Biz bira içiyoruz, geçer, siz bira içmiyorsunuz, ayrı için, bir şey olmaz" demişti. 2006'da televizyonda Arena programında bu konuyu görünce, Erzurum'a gittim. Orada aşırı derecede hastalandığım ortaya çıktı. Hastalığın bir ağırlık sıralaması var, ben 11-12. sıradayım. Tedavisi olmadığını doktorlar söyledi. Silikozisin

Fotoğraf: Saner Şen / NarPhotos

ilacı yok. Tedavi altına yatanların hepsi öldü. Psikoloji de çok bozuluyor. Belki bir şeyler yapabilirsin, ama yapamıyorsun. Masabaşı çalışabilirsin, ama şu an öyle bir psikolojideyim ki, onu da yapamıyorum. Elim ayağım bir iş tutmuyor. Ne zamandır, "benim sonum artık geldi" düşüncesi var kafamda.

Birikmiş paran var mı?

Birikmiş param beni götürse götürse üç ay daha idare eder. İki yıldır çalışmıyorum. Memlekete taşınmayı düşünüyorum. Orada en azından yardımlaşma, komşuluk var. Kira derdi yok, su, elektrik derdi az buraya göre.

Köyde şu an çoğu insan çalışamaz durumda mı?

Bir kısmı çok zor nefes alıyor. Biraz daha iyi durumda olanlardan çalışabilenler

İş sahibine "meslek hastalığına yakalandım, perişanım" dedim. Üzülmedi, şaşırmadı. Sigortamı başkası adına yatırmışlar. Demek ki bunu bekliyorlardı.

var. Ama onlar da çok zorlanıyor. Gençken, bir süre çalışırlar, ama hepsi kısa bir süre sonra çökecekler. Mesela, çocuğun biri 18 yaşında hastalığı fark etmiş, beş yıl daha belki çalışır, ama ondan sonra zor. Zaten gitgide zayıflıyorlar.

İlk ustalara ne oldu?

Çoğu öldü. İsmi hatırlamadığım bir usta vardı, Gale derdik, ihtiyar anlamında, öldü. Neden öldüğünü bilmiyorlar. Hiç doktora gitmemiş. Mustafa dediğim merdiven çıkamıyor. Şaban Usta vardı, o da perişan. "Üç basamak çıkamıyorum" diyor. Eşi çalışıyor, o çocuklara bakıyor. **Şimdiye kadar mahkemeye başvuran oldu mu?**

Ben dava açtım, daha sonuçlanmadı. Çalıştığım yerin beni sigortalı çalıştırdığını zannediyordum. Geçen gün öğrendik,

ruz kalırsanız, bu hastalığa yakalanabilirsiniz. Türkiye'de maden sektöründe yeterli güvenlik önlemleri olmamasına rağmen, özellikle kamuya ait madenlerde bu hastalığa karşı korunma yöntemleri önemli oranda geliştirilmiştir. Daha önce maden sektöründe sıkça görülmesine rağmen, şu an bu sektörde azalmıştır. Silikozis maden sektöründe çalışan işçilerin sadece bazılarında görülürken ve yirmi-otuz senede ilerleyen bir hastalıkken, tekstil işkolunda hiçbir denetim olmadığı, korunma önlemi alınmadığı için korkunç denebilecek hızla ilerleyen bir hastalık. Silikozis kronik, yani uzun süreli, hızlanmış, yani orta süreli ve akut, yani çok hızlı olmak üzere üç şekilde gerçekleşebilir. Bugün dünyada görülen, düşük dozda toza uzun süre maruz kalma sonucu oluşan kronik şeklidir. Ama kot işçilerinde olduğu gibi, yoğun toza maruz kaldığında, hastalık çok kısa sürede, aylar içinde oluşuyor.

Kot kumlama işinde silikozise yakalanılması önenebilir mi?

Silikozis yüzde yüze yakın önenebilir bir hastalıktır. Bunun çeşitli önlemleri var. Atacağınız birinci adım toz oluşturmamak. İkinci olarak, her şeye rağmen toz oluşuyorsa, bu tozu mühendislik yöntemleriyle ortamdaki hemen uzaklaştırmak. Ya da işçinin tozlu ortamın dışında olması gerekir. İşçinin soluduğu havanın bulunduğu ortamla tozun olduğu ortamın fiziksel olarak birbirinden ayrılması gerekir. Bu ortamların fiziksel olarak ayıramıyorsanız, tozun çıktığı kaynağa odaklanan kuvvetli havalandırma aparatlarıyla tozun büyük ölçüde uzaklaştırılmasını sağlamalısınız. Veya işçinin havasını dışarıdan almasını sağlayabilirsiniz. İşçinin kompresörler yardımıyla maske içinde dışarıdan gelen temiz havayı solumasını sağlayabilirsiniz. Bütün bu

tedbirlere rağmen ufak bir kaçak varsa da, bireysel koruyucu maskeler kullanılmasını sağlamalısınız. Fakat kot kumlama işinde bunların hiçbirinin yapılmadığını görüyoruz.

İlk silikozis vakasını ne zaman teşhis ettiniz?

İlk önce, Yedikule Göğüs Hastalıkları Hastanesi'nden ve Erzurum Göğüs Hastalıkları Hastanesi'nden arkadaşlarımız teşhisi koydular ve bize vakaları bildirmeye başladılar. Silikozisin birkaç işçide değil, çok daha fazla işçide olduğunu öğrendik. 2005'ten itibaren bu sektördeki silikozis hastalığının tanınmaya başladığını söyleyebiliriz.

Hastalığın bu sektörde ilk ne zaman görüldüğü biliniyor mu?

1980'lerin ikinci yarısında, 1985-86'da görülmeye başlanıyor, 1990'ların ikinci yarısında çok hızlanıyor.

Türkiye'de kaç silikozis hastası var?

Aslında, şu anda kaç hasta olduğunu bilmiyoruz. Bahsettiğimiz yıllardan bugüne kadar en az 10 bin civarında işçinin bu işte çalıştığını tahmin ediyoruz. Bu, işçilerin sürekli sirküle olduğu bir alan, yani işçiler sürekli bu işe girip çıkmışlar. İkincisi, Ermenistan, Azerbaycan, Moldova gibi ülkelerden kaçak olarak gelip bu işte çalışan, hastalık ortaya çıktığında buradan ayrılmış olan işçilerin de olduğunu biliyoruz. Buradaki işçi arkadaşları onlarla temas kurduklarında, öldüklerini ya da hasta olduklarını öğreniyorlar. Hiçbir şikâyeti olmayan işçileri bile kontrole çağırdığımızda, işçilerin en az yarısında hastalığı teşhis ediyoruz. Şimdiye kadar teşhis konup kayıt altına alınan 450 kadar işçi var. Ama binlerce işçinin hasta olduğunu biliyoruz. Onlara gazetelerden, televizyonlardan duyuru yapılması lazım. Hükümetten resmi açıklama yapmasını

ve bunu tüm medyaya duyurmasını talep ediyoruz. Kot kumlama işinde çalışmış işçilerin hiçbir şikâyeti olmasa bile ücretsiz olarak göğüs hastalıkları merkezlerine başvurmaları, kontrol edilmeleri gerekiyor. Böyle bir ulusal kampanya yapmadan hastaların gerçek sayısına ulaşamayacağız. Birçok işçi bu hastalığı hiç duymamış, bazıları da "benim param yok, bana kim bakacak?" diyebiliyor. Ben hasta işçilerin vasıtasıyla 100'e yakın işçiyi muayeneye çağırdım. Bunlardan kırka yakınında basit yöntemle hastalık teşhis ettim. Bilgisayar destekli yöntemler, tomografi gibi ileri metodlar kullanılsaydı, daha fazla kişiye teşhis koyabilecektim.

Hastalığa yakalanan işçilerin bir daha çalışması mümkün mü?

Hafif vakalar efor gerektirmeyen, masabaşı işlerde çalışabilirler, ancak zorlanırlar. Ama hastaların çoğu ilkokul mezunu veya eğitimsiz, masabaşı işi nerede bulacak? Yapılması gereken, tüm hastaların bulunup çalışamaz durumlarının tespit edilmesi ve onlara maaş bağlanması. Maaş bağlansa bile maddi ve manevi tazminat hakları var. Hastaların hukuki olarak da desteklenmesi gerekiyor. Şunu da eklememe izin verin: Meslek hastalıkları konusunda, dünyada tarihsel bazı olaylar vardır. Silikoziste 1900'lerin başlarında görülen bir örnek vaka var. Bir tren yolu tüneli inşaatında çok sayıda işçi yoğun olarak hastalanmıştır. Buradaki hastalığı doküman edip dünya kamuoyuna hem tıbbi hem de sosyal yönleriyle sunduğumuzda tarihsel bir olay tanımlamış olacağız. Karşı karşıya bulunduğumuz olayın vahametini düşünün.

Silikozis tedavi edilebiliyor mu?

Hayır. Hastalığın kuma maruz kalmanın süresine ve

koca şirket birine üç-beş kuruş verip rodyo kurduruyor, bu rodyo ustasının adına benim sigortamı yatırmış. Sigortamı limited şirket ödemiş, ama limited şirket adına değil, ustanın adına sigortamı yatırmış. Resmî olarak orada çalışmamış gibi görüneceğim. Bu demektir ki, bunların hepsi bilinçliydi. Adamlar demek ki kurtmuş. Ben “kimse bizi zorla çalıştırmıyor, bunların da belki günahı yok, bilmiyorlar” diye düşünüyordum. Ama şimdi her şeyi bilinçli olarak yaptıklarını görüyorum.

Avrupa’da yasaklanmış bir yöntem kot taşlamacılığı...

Bunu yeni öğrendik, o zaman bilmiyorduk.

Ama kot sektöründeki işverenin bilmesi mümkün değil...

Biz işveren tehlikeyi bilmiyor sanıyorduk. Şimdi bakıyorum, sigortam şirketin adına yapılmış. Demek ki burada kası bir şey var.

Bunun için mi dava açtın?

Dava açtıktan sonra bunu öğrendim. Ben iş sahibine “meslek hastalığına yakalandım, perişanım” dedim. Üzülmedi, şaşırmadı. Demek bunu bekliyordu. Ben limited şirket adına işe girdim, maaşımı onlar verdi, yatma yerimi onlar sağladı, onlarla muhatap oldum, ama sigortamı başkası adına yatırmışlar. Demek ki, biliyordun bu adam böyle bir hastalığa yakalanacak. Ütidedeki işçiler de şirket adına çalışıyordu. Sadece bizi başkaları adına sigorta yapmışlar.

Bu işin üzerine gitmeye, bir komite kurmaya ne zaman karar verdiniz?

2006’da Arena programının bu konuyu

Fotoğraflar: Saner Şen / Nar Photos

Bir gecede 3 bin tane kot yapıyor, yani işyerinin bir geceden geliri 1 milyar 200 bin lira. Toplam gider 30 milyon, işçi haricinde gider yok. Buna rağmen, 50 milyonluk maskelerden almadılar.

işlemesi üzerine bu işe giriştim. Bu sene, bir arkadaşla Gaziosmanpaşa’ya gittik, Zeki Hocalarla tanıştık. Bir komite kurmaya karar verdik. Ben köyümden bahsettım. Bir-iki kişi daha komiteye üye oldu. Herkes bağlantılı olduğu yerlere gitti, ben de Bingöl’e gittim. Hastalığı anlattım, çoğu bunu bilmiyordu. Nasıl bir haksızlığa maruz kaldıklarını anlamış değillerdi. Gençlerin çoğu iş güvenliği, işçi güvenliği, iş kanunu diye bir şey bilmiyor. “Allahın emri” diyorlar. Şu ana kadar, 300 işçiden 100 kişinin vekâletini aldık. Gerisinin belki başka düşünceleri var, belki başka avukatlara vermişlerdir. **Halen aynı yöntemle çalışan atölyeler**

var mı?

Var, 13-14 yer çalışıyor. Şimdi işi kimyasala çevirdiler. Kimyasal çıkmamış olsaydı, rodyo aynen devam ederdi. Sokaktakilerin kotuna bak, hepsinin üzerinde beyazlatma var. Eskiden kumla yapılan iş şimdi ilaçla yapıyor. Ama büyük firmalar rodyoyu tercih ediyor. İlaç kumun efektini vermiyor. Hem kum kotun ömrünü kısaltıyor, yırtılacak ki yenisini alsın. Büyük firmalarda hâlâ rodyo işi satılıyor. Sadece kumlama değil, bunun zımparası da var. O da çok zararlı. İstanbul’da hiç yoksa 150 zımparalama yeri çalışıyor. Bunun zararları da ortaya çıkacak.

yoğunluğuna bağlı olarak dereceleri var. Silikozis, çoğu zaman ilerleyici bir hastalıktır. Yani işçi işten uzaklaşsa bile hastalık ilerleyebilir. Çünkü silika madesi vücuttaki bağışıklık sistemini etkiliyor ve etkenden uzaklaşılsa bile immunolojik süreç devam edebiliyor. Bunun sonucunda akciğerde bir katılaşma, fibrozis dediğimiz olay gerçekleşiyor ve oksijen alışverişi bozuluyor. Akciğerin bütün sahalasının yaygın olarak tutulduğu hastalarda hastalık ilerleyerek ölüme sonlanıyor. Tedavi amaçlı olmayan, hastaları rahatlatıcı, semptomatik tedaviler yapabiliyoruz. Hastaya nefes açıcı ilaçlar verebiliyoruz. Akciğer nakli son çaredir, ama akciğer nakli de pratik değil. Türkiye’de denemeleri yapılsa da başarılı şekilde hiç uygulanmadı. Kaldı ki, dünyanın hiçbir yerinde bu kadar akciğer bulmak mümkün değil. Dahası, yeni verilere göre yeni akciğer bile bu hastalığa yakalanabiliyor. Dolayısıyla, mutlaka önlenmesi gereken bir hastalık. Silikozis önlenabilir bir hastalıktır ve bu da sosyal bir olaydır.

Meslek hastalıkları alanına yapılan yatırım yeterli mi?

Türkiye’de bu konuda felaket yaşanıyor. Meslek hastalıkları eğitimi pratikte yok gibi. Sadece bazı uzmanlık eğitimlerinin üzerinde kısıtlı sayıda hekimin yapılabildiği bir üst uzmanlık alanı gibi düzenlenmiş durumda. Bu unvan bazı kişilere verilebiliyor ama, sürekli uzman yetiştiren bir alan maalesef yok. Oysa 12 Eylül öncesinde vardı. Türkiye’de meslek hastalıkları konusunda büyük bir gerilik yaşanıyor.

Hastaların sosyal güvencelerinin olmaması tedavilerini etkiliyor mu?

Tabii. Şu anda yapmamız gereken, sayılarını binlerle ifade ettiğimiz hastaların hastalıklarını tespit etmek.

İkinci olarak, bu hastaların meslek hastalıkları hastanelerinde teşhislerinin resmîleşmesi gerekiyor. Bu resmî rapora göre, hastanın işgücü kaybı ortaya konabilecek. Hastalığın şiddeti sürekli arttığı için belli aralıklarla hastanın tekrar kontrol edilmesi gerekiyor, çünkü işgücü kaybı artıyor. Bu artışla, bağlanacak maaşın da miktardan artmalı. Şu anda teşhis konulan hastaların birçoğu resmî rapor almamış, işgücü kaybını onaylatmamış durumda. Çünkü hastaneye ulaşamıyorlar. Önemli sayıda hasta Bingöl’de oturuyor. Bu hastaların hastaneye gidecek paraları yok. Bir süredir

bu konuyla uğraşıyorum. Bingöl Karlıova kaymakamı ve belediye başkanıyla, milletvekilleriyle görüşüyorum. “Ne olur bir araba bulun da bu adamları hastaneye götürün” diyorum. Hastaneyi ayarladık, hepsine bakacaklar, raporlayacaklar, ama yüzlerce hastayı hastaneye götüremedik. İstanbul’daki hastalar bile meslek hastalıkları hastanesine gidemiyor. Gaziosmanpaşa’dan Süreyyapaşa’ya gidip gelmek belli bir para tutuyor. SSK’sı veya Yeşil Kartı yoksa hastane de para istiyor. Gaziosmanpaşa Sosyal Yardımlaşma Vakfı’ndan yardım sağlamaya çalışıyoruz. Bu resmî

Taammüden cinayet

Şikâyet dilekçesiyle başlattığınız hukuk sürecinde, kimleri, hangi gerekçelerle sorumlu görüyorsunuz?

Özlem Ayata: Şikâyetimiz bir taraftan işçileri insanlık dışı koşullarda çalıştırarak ölümlerine neden olan işverenleri kapsarken, diğer taraftan da varlık nedeni ve görevleri “çalışma hayatını, işçi-işveren ilişkilerini, iş sağlığını ve güvenliğini düzenlemek, denetlemek, iş sağlığı ve güvenliğini sağlayacak tedbirleri almak, aldirmek, sosyal güvenlik imkânını sağlamak, bu imkânı yaygınlaştırmak ve geliştirmek” olduğu halde, işçilerin bu koşullarda çalıştırılmasına engel olmayan, kanunî yükümlülüklerini gereği gibi yerine getirmeyen Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı yetkililerini ve sıradan bir işyeri açmak için gerekli şartları dahi taşımayan, iş güvenliği ve işçi sağlığını korumak için gerekli düzenlemelerden yoksun şüphelilere ait işyerlerinin çalışmalarına göz yuman ilgili yerel yönetimlerin yetkililerini kapsıyor. İşverenler tarafından işçilerin çalıştırılmış olduğu işyerinde iş güvenliği ve işçi sağlığı ile ilgili mevzuat gereği alınması gereken önlemlerin hiçbirini alınmamıştır. 4857 no’lu İş Kanunu’nun 77. maddesi, işverenin işçisine karşı yükümlülüklerini tek tek sayar: Bu maddeye göre, işyerlerinde iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanması için

Özlem Ayata

gerekli her türlü önlemi almak, araç ve gereçleri noksansız bulundurmak, alınan önlemlere uyulup uyulmadığını kontrol etmek, işçileri meslekî riskler, yasal hak ve sorumlulukları hakkında bilgilendirmek, işçi sağlığı ve güvenliği hakkında eğitim vermek, bu riskleri tespit etmek ve bunlarla ilgili raporlar düzenlemek işverenin görev ve yükümlülüğüdür. Örneğin, Tuzla tersanelerindeki ölümlerle ilgili şu gibi cümleler kuruluyor: “İşçiler kask takmıyorlar, öğrendiklerini uy-

Tanzer Güven

Tuzla’da bir işçi öldüğünde savcı olaya müdahil olmak zorunda. Fakat, kot işçileri yavaş yavaş ve sessizce ölmüşler, bir işlem de yapılmamış.

gulamıyorlar, dikkatsiz, bilgisiz ve cahil oldukları için ölüyorlar...” Fakat işçilerin eğitilmesi ve öğretilenlere uyulup uyulmadığının kontrol edilmesi işverenin yükümlülüğüdür.

Kot taşılama işinde de en basit önlemler bile alınmamış, değil mi?

Ayata: İşçiler bir buçuk metrekarelik yerlerde çalıştırılmışlar, hiçbir koruyucu özelliği olmayan maskeler kullanmışlar, kimi işçilere bu maskeler dahi verilmemiş. Yasa, işkoluna uygun sağlanması gereken kişisel koruyucu maddeleri ayrıntılı bir şekilde sayıyor, buna uyulmamış. Kimya Mühendisleri Odası, İstanbul Şubesi Tekstil Perdeleri Komisyonu Başkanı Mustafa Cüneyt Gezen kot kumlamasında çalışan işçilerin “operatör dalgıç giysilerine benzer bir giysi giyerek, hortum yardımıyla dışarıdan verilen temiz havayı soluyarak” ancak bu işi yapabileceklerini söylüyor. İşçiler en temel insan haklarından biri olan sosyal güvenlik hakkın-

dan da mahrum bırakılmış. Bu işçilerin çoğu sigortasız. Sigortalı olduklarını zannedenlerince, çok daha uzun süre çalışmalarına rağmen, iki günlük sigortaları ödenmiş, zannettiklerinden farklı bir işverene bağlı gösterilmişler. Tozla ortaya çıkabilecek meslek hastalıklarına karşı alınacak tedbirleri düzenleyen İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Tüzüğü’nün 75. maddesi nettir. Tozlu bir ortamda çalışılıyorsa, ortamın ıslak olması gerekir. Ayrıca uygun havalandırma olmalıdır. Havalandırma çalışmadığında, işçilerin sağlığı

tespit yapıldıktan sonra hastaların güvenceleri olabilecek. Fakat prosedür çok uzun sürüyor, çünkü SSK’sız çalıştıkları için, işçilerin bir işyerinde çalıştıklarının ispatı gerekiyor. Eğer işyeri ortadan kalkmışsa bunu sağlamak zor. Tüm resmî işlerle müfettişlerin uğraşması gerektiğinden, güvence sağlamak yıllar alabiliyor. Hasta ancak yıllar sonra sağlık güvencesine kavuşacak ki, 60 lira, 80 lira maaş bağlanacak. Ama bu hastaların ömürleri gitgide kısalıyor. Şu anda maaş bağlanan neredeyse kimse yok.

Ulusal ekonominin gelişmesi söylemiyle, tektilde ucuz emeğin teşvik edildiğinden söz edebilir miyiz?

Sadece ucuz emekten değil, aynı zamanda kontrolsüz ve denetimsiz bir çalışma hayatından bahsediyoruz. Hem ucuz emek, hem de kimsenin kimseden hesap sormadığı bir çalışma alanı var. Zaten sayıca az olan iş müfettişleri denetimleri yeterince yapmıyor, denetimlerden kaçabiliyor. Belediyelerin işyeri ruhsatı verirken duyarlı bir çalışma yürütmediğini de rahatlıkla söyleyebiliriz. Diğer taraftan, hastalığın görmezden gelindiği, üzerine gidilmediği de söylenebilir. Örneğin, bir iş müfettişi bana gelerek şöyle demişti: “Hocam, bu işleri çok fazla kaşırtmayalım, çok büyük ihracat yapıyoruz.”

Bu olayın toplumsal örgütlülükle ilişkisini nasıl kuruyorsunuz?

12 Eylül öncesinde ya da 1990’larda işçi olanlarla sohbet ettiğimde, onların da fark ettiği bir durumu sizinle paylaşayım. İşçinin hiçbir gücünün kalmadığını, yirmi sene öncesine göre çok geri bir noktaya geldiğini söylüyorlar. Bir sınıf olgusu, tarafı, gücü, kamuoyu baskısı yok. Türkiye’de işçilerin politik ve sendikal gü-

cü olsa böyle bir hastalık oluşamazdı, çünkü buna karşı toplumsal engeller geliştirdi. Ama, güvencesizlik, işsizlik ve örgütsüzlük öyle büyük bir boş alan yaratıyor ki. Bu boş alanda işçiler hastalıklardan çok doğal görüyor. Bingöl’deki işçi arkadaşlar bireysel olarak avukatlara başvurmuşlar. Avukatlar davayı kazanamayacaklarını, hiçbir şey alamayacaklarını söylemişler. Avukat şunu diyor: “Bu küçük işvereni nereden bulup parayı kimden alacaksınız? Büyük patronla uğraşmak zaten çok zor. İşçi sigortasız çalışmış, kaydını nereden bulacaksınız?” Mantıken, davanın kazılması halinde avukat önemli miktarda para kazanabilir. Düşünün, işçinin ölümüne yol açabilecek bir hastalıktan bahsediyoruz. Ama o kadar bilinçsizlik, umutsuzluk, böyle bir şey olamayacağına dair öyle güçlü bir inanç var ki, bunun peşine kimse gitmiyor.

Sizce öncelikli talepler ne olmalı? Kot taşılama işi tamamen yasaklansın mı?

Biz İşçi Kardeşliği Partisi olarak bu hastalığın kitlesel bir sorun olduğunun farkına varmamızla, bu işte inisiyatif aldık. Gerek hekim, gerek avukat, gerekse gönüllü desteği sağladık. Şu an bu kampanyanın yürütücülüğünü yapıyoruz. Bunun için kurduğumuz siteye dileyenler bakabilir: www.kotiscileri.org... Öncelikli talepler şunlar olmalı: Bütün kumlama işlerinin modern teknolojiyle yapılabilecek şekilde yasaklanması talep edilmeli. Koruyucu önlemlerle, belirli şartlar sağlandığında bu iş yapılabilir. Sadece kumlama yönteminde değil, kimyasal yöntemlerde de işçilere çok zarar geliyor, orada da koruyucu önlemler alınmıyor. Asitle alkalın, solunum yollarını tahriş eden, bronşite, astıma veya uzun vadede meslekî kanserlere yol açan maddeler. Ama bu yöntemlerde, hastalığın mesleğe bağlı olduğunu ko-

laylıkla kanıtlamıyoruz. Kot taşılama işinde, silikozisin mesleğe bağlı olduğunu tespit etmek çok kolay olduğu için bu konuda sesimizi yükseltmemiz mümkün oluyor. Yoksa çok daha fazla sayıda işçi petrokimya sanayiinde veya diğer sanayi kollarında hastalanabiliyor. Hükümetin kot taşılama işinde şu ana dek çalışmış olanların tümünün göğüs hastalıkları merkezlerine ulaşmasını sağlayacak ulusal bir kampanya yapılması gerekiyor. Tüm işçilerin meslek hastalıkları hastanelerinde meslek hastalığı tespiti yapılsın. Tüm işçilerin hak ettikleri malûliyet maaşı verilsin. Üst ve alt işverenlere, Çalışma Bakanlığı’na sorumluluklarını hatırlatıcı ve işçilere haklarının tazminini sağlayacak maddi ve manevi tazminat davaları açılsın.

Tüketici tepkileri üzerinden yürüten kampanyalara ne diyorsunuz?

İlk defa 2006’da Avrupa Akciğer Hastalıkları Kongresi’nde bu konu Türk hekimler tarafından bildirildiğinde, İsveç’te “Türkiye’den kot almayın” kampanyası oldu. Bu geniş bir kampanya değildi ama, ulusal basına yansıdı. Bizdeki firmalar “biz bu yöntemi kullanmıyoruz” dediler. 2007’de birçok yer kapandı. Ama hâlâ devam eden yerler var. Şu an “kot giymeyin” kampanyası neye hizmet eder, ne kadar yararlı olur, bilemiyoruz. Ama bu olayın duyurulması, bu yöntemin tamamen kalkması açısından kamuoyu yaratabilir. Tüketici kampanyaları, durumu orta sınıf vicdanı meselesine indirgeyebiliyor. Oysa burada sistematik ve kitlesel bir durumdan bahsediyoruz. Sadece kot işinde değil, birçok işte çalışma koşullarından kaynaklanan hastalıklar oluyor. Bu olaya karşı, durumun şiddetini hafife almadan, daha geniş bir siyasî eylem vizyonu geliştirmek gerekiyor.

ğını tehlikeye atabilecek bir durum olursa, alarm sistemi devreye girmelidir. Bu tür işyerlerinde işçi dosyası oluşturulmalı, işçilerin işe başlarken ve sonrasında altı ayda bir göğüs filmleri alınmalıdır. Bunların hiçbirisi uygulanmamış. İşverenlerce yasal düzenlemeler gereği işyerinde yaptırılması gerekli toz ölçümleri hiçbir zaman yaptırılmamış, işçiler kumdan yalıtılmamış yerlerde yatırılmış ve uykularında dahi kum solumaya maruz bırakılmış. Çalışılan yerin havalandırılması bir yana, kullanılan kumların toplanıp tekrar püskürtülebilmesi için kapı, pencere dahi sıkı sıkıya kapatılmış. İşverenlerin işçi sağlığı ve iş güvenliği için gereken tedbirlerin alınması yönünde hiçbir icraî davranışta bulunmaması, Türk Ceza Kanunu'nun 83. maddesinde yer alan "kasten öldürmenin ihmali davranışla işlenmesi" suçunun maddî unsuru oluşturur. İşveren iş mevzuatıyla, iş sağlığı ve güvenliğiyle ilgili önlemlerin hiçbirini yerine getirmemiş; hastalıklar, ölümler meydana gelmiş olmasına rağmen, çalışma koşullarını değiştirmemiş, işçileri aynı koşullarda çalıştırmaya devam etmiştir. İşveren yasadaki ve sözleşmeden doğan yükümlülüklerini yerine getirmeyerek ölüme neden olmuş. Bu, kasten öldürmenin ihmali davranışla işlenmesidir. Tuzla'da bir işçi ölüyor ve ardından soruşturma başlamak zorunda. Davalar dikkatsizlik ve tedbirsizlikten açılıyor. Ama biz 83. maddeye dayanarak işvereni şikâyet ettik. Dilekçemizde şunu ifade ettik: Hastalıklar olmuş, işveren hastalıklardan haberdar olmuş, ölümler meydana gelmiş ve buna rağmen işçilerin hastalıkları ve ölümleri önemsenmeden bu yerler işletilmeye devam edilmiş. Ortada olası kasıt var. İşveren çalışma koşulları nedeniyle ölüm neticesini öngörmesine rağmen, umursamadan, "ölürlerse ölsünler" diyerek işçilerin ölebileceği sonucunu kabullenmiş. Bu nedenle, kasten öldürmenin ihmali davranışla işlenmesi suçundan şikâyetçi olduk. Ölen müvekkillerimiz için söz konusu olan öldürme, ölmeyenler için de öldürmeye teşebbüs edilmesi.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nı da sorumlu görüyorsunuz, bu suçlanmada dayanaklarınız ne?

Ayata: ILO'nun 81 sayılı sözleşmesine göre, iş mevzuatını denetleme bir devlet görevidir. Çalışma hayatının denetimi görevini bakanlık adına İş Teftiş Kurulu Başkanlığı yerine getirir. 3146 sayılı Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun'un amacı, "çalışma hayatını, işçi-işveren ilişkilerini, iş sağlığını ve güvenliğini düzenlemek, denetlemek ve sosyal güvenlik imkânını sağlamak, bu imkânı yaygınlaştırmak ve geliştirmek"... 3146 sayılı kanun, bakanlığın görevleri arasında iş sağlığı ve güvenliğini sağlayacak tedbirleri almayı ve çalışma hayatını denetlemeyi de belirtmiştir. Ama gerekli teftişlerin yapılmadığını görüyoruz.

Tanzer Güven: Bakanlığın da ihmali var, adli makamları harekete geçirmiyorlar, savcılığa suç duyurusunda bulun-

Ahmet Vardar'ın köşesine bir esnaf yazmış: "Burada kumlamacılar var, hava bastıklarında dükkânımın önünde oturamıyorum." Hesap edebiliyor musunuz? Dışarıda çayını içen, bakkal arkadaşıyla tavla oynayan esnaf bile etkileniyor.

muyorlar. İşçiler sürekli bakanlığa başvuruyor. "Sigortanız var mı, meslek hastanesine gittiniz mi" gibi araştırmalar yapıyor, ama hâlâ silika kullanılıyor. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı olarak bundan haberdarsınız, fakat adli makamı harekete geçirmiyorsunuz. Hâlâ kumlama devam ediyor. Gazeteciler bu atölyeleri buluyor, ama adamlar çalışmaya devam ediyor. İşveren kayıtlı ve işverene kayıtlı SSK'lı işçiler var. Biz bunları bulabiliyorsak, bakanlık da yükümlülüğünü yerine getirmeli, denetimi sağlamalıydı. Müvekkillerimiz şöyle anlatıyor: "Müfettişler geldiler, işveren 'işyeri kapalı' dedi, kapıdan şöyle bir baktılar, çıktılar, gittiler..." Bir işçi bakanlığa müracaat etmiş. Fakat, bakanlık yetkililerinin işveren eşliğinde gelip kontrol yaptığı söyleniyor. Halbuki bakanlığın gizlilik içerisinde bunu yapması gerekiyor. Ama, müfettişi işveren getiriyor, götürüyor, bu arada belki birlikte öğle yemeği yiyorlar... Bakanlık yetkililerinin görevlerini yerine getirmeleriyle hastalıkların oluşması arasında direkt bağ olduğunu düşünüyoruz.

Yerel yönetim yetkililerinin de sorumlu olduğunu düşünüyorsunuz...

Ayata: Belediye mevzuatına göre, işyeri açma ve çalıştırma için asgari koşullar lâzım. Bunlar sağlandığında ancak ruhsat verilebilir. Asgari koşullardan biri havalandırmadır. Oysa kot taşlama atölyeleri küçük küçük yeraltı katlarında, en tepesinde küçük bir pencere olan yerler. Bu işyerlerinin bir kısmı ruhsatsız, bir kısmı geçici ruhsatla çalışmış. Belediyenin bunu tespit etmesi gerekir. İnternette arama yaptığınızda görüyorsunuz, Ahmet Vardar'ın köşesine bir esnaf yazmış: "Gaziosmanpaşa, Kadir Akdoğan Caddesi'nde esnafım. Burada kumlamacılar var, hava bastıklarında dükkânımın önünde oturamıyorum." Hesap edebiliyor musunuz? Dışarıda çayını içen, bakkal arkadaşıyla tavla oynayan esnaf bile etkileniyor. Belediye, orada yaşayan halk, çevre sağlığı açısından da sorumluluğunu yerine getirmemiş. Müvekkillerimizin durumlarından da sorumlu. Şöyle bir sorun var. Tuzla'da bir işçi öldüğünde savcı olaya müdahil olmak zorunda. Fakat, kot işçileri yavaş yavaş ve sessizce ölmüşler. Ölüm kayıtları nefes darlığı, solunum yetmezliği, kalp krizi diye geçmiş, bir işlem de yapılmamış.

Ceza şikâyetinden farklı olarak tespit davaları da açtınız...

Ayata: Hasta olan için, ölen için suç işlenmiştir, buraya kadar anlattıklarımız ceza hukukunun konusudur. Bunun dışında, sigortasız çalışmış ya da sigortası eksik görünenlerin hizmet tespitlerini yaptırmaya çalışıyoruz. Sigortalı olanlar sigortasızlara tanıklık edecek, çalıştıkları ispatlanacak ve sağlık güvencelerine kavuşabilecekler. Müfettişlerce meslekte güç azalma oranı tespit ediliyor. Burada sürekli iş göremezlik var, fakat maaş bağlanması iki-üç yılı buluyor. Bu insanlar öldüğünde çocuklarına maaş bağlanması da çok önemli. Bu hastalıkta malûliyet oranı da sürekli yükseliyor. Mesela, üç ay önce yüzde 20 olan malûliyet bugün yüz-

de 60'a ilerliyor. Hastanın sürekli doktor denetiminde olması gerekiyor... İşverenler ortada, kaçıp kaybolmamışlar. Zararları işverenlerden tazmin etmek adına davalar açılacak. Karmaşık, çok ağır yürüyen bir süreç var önümüzde. Burada sonuç alınmazsa, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne taşınacak. Mağdur işçilerin maaş ihtiyaçlarının yanısıra, konunun psikolojik boyutu da var. "Bizi kimse görmüyor mu?" diyorlar. Ceza davası belki yıllarca sürecektir. Bazı işçiler bir sonuç alınabileceğine inanmıyor.

Sizde kaç vekâlet var?

Ayata: 70 vekâlet var. Başka avukatlarda da toplam 70 vekâlet var. Onlarla iletişim halindeyiz. Ama bu sayı tahmini toplam hasta sayısına göre çok düşük. Nerede bu insanlar? Ya sürece inanmıyorlar ya da başka sebebi var.

Kot Taşlama İşçileri Komitesi nasıl kuruldu, neyle uğraşıyor?

Güven: İşçi Kardeşliği Partisi, Mayıs ayında, bu konuyu gündeme getirmek üzere bir kampanya yürütmeye karar veriyor ve hasta işçilerin listesini çıkarmaya başlıyor. İKP Genel Başkanı, İstanbul Üniversitesi'nde Göğüs Hastalıkları bölümünden Prof. Dr. Zeki Kılıçaslan zaten yıllardır bu işçilerle görüşüyor. İKP, kampanyasında işçilere sadece hukukî bilgi vermek yerine, yasal mücadele süreçlerinin de takip edilmesine karar verince, bizden de gönüllü avukatları olmamızı talep ettiler, kabul ettik. Düzenlediğimiz çeşitli toplantılarda işçilerle ve vefat eden işçilerin aileleriyle görüştük, yasal haklarını anlattık, vekâletlerini aldık istedik. 9 Haziran'da kampanyayı duyuran bir basın açıklamasıyla birlikte komiteyi de kurduk. Komite 11 kişiden oluşuyor, üyelerin üçü silikozis hastası eski kot kumlama işçisi, çeşitli kurumların temsilcileri var, gönüllü avukatlar olarak bizler varız. Komite olarak, destek vermek isteyen başka kurumlarla irtibata geçtik, çünkü kampanyayı mümkün olduğunca yaygınlaştırmak istiyoruz. TEKSİF sendikası, İnsan Sağlığı ve Eğitimi Vakfı, Türk Toraks Derneği, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği destek veriyor, başka sendika ve kurumlarla da ilişkiler var. Mesela, Kristal-İş son basın açıklamamıza işçiler gelebilsin diye otobüs tahsis etti. Bir yandan, işçilerin dava süreçlerinde gerekli harç gibi giderlerini karşılamak için bir destek kampanyası yürüyor, işçilerin sosyal yardım haklarını kullanmaları için çeşitli görüşmeler yapılıyor. Öncelikli hedeflerden biri de, bu işte çalışmış kaçak işçilere ulaşmak. Burada hakkını arayamayan pek çok göçmen işçinin memleketlerinde hastalıkla boğuştuğunu ya da vefat ettiğini öğrendik. Azeri, Romen, Moldovalı... Uluslararası bir kampanyaya dönüştürmeye çalışıyoruz kot işçilerinin davasını, çünkü sadece bizde değil, Bangladeş, Suriye, Pakistan gibi ucuz işgücünün yoğun olduğu ülkelerde de yapılıyor bu iş. Komiteyle ilgili tüm ayrıntılara, duyurulara, destek kampanyasının bilgisine www.kotisicileri.org adresinden ulaşmak mümkün.

FELSEFE TARİHİNİN BAŞYAPITLARINDAN...

DÜŞÜNCE-FELSEFE >

20. yüzyılın en tartışmalı düşünürlerinden Martin Heidegger'in 38 yaşında elinden çıkmış olup, 2500 yıllık felsefe tarihinin hem doruk, hem de son noktası olma, ayrıca ve felsefeyi yeniden kurma iddiasına sahip bir başyapıt olan "Varlık ve Zaman", Türkçe'de aynı zaman bir Heidegger sözlükçesi yaratmış Kaan H. Ökten'in çevirisiyle...

VARLIK VE ZAMAN MARTIN HEIDEGGER

Türkçesi: Kaan H. Ökten

6

agorakitapligi

Hasan Bülent Kahrman
Türk Siyasetinin Yapısal Analizi - I
Kavramlar Kurumlar

< SİYASET

TÜRK SİYASETİNİN YAPISAL ANALİZİ - I
Hasan Bülent Kahrman
Türk siyasal modernleşmesi, Kahrman'a göre, 'ödo-bürokrasi-aydınlar ittifakı'ndan oluşan bir Tarihsel Blok eliyle gerçekleştirilmiştir. Kahrman'ın üç cilt olarak tasarladığı ve 1908-2008 arasında kapsayan yüz yıllık Türk siyasal modernleşmesini incelediği yapının bu ilk cildi de, siyasal modernleşmemizi oluşturan ana kavramları, kuramları ve kurumları ele almaktadır.

< DÜŞÜNCE-FELSEFE

"VARLIK VE ZAMAN" KILAVUZU
Kaan H. Ökten
Daha önce "Heidegger ve Üniversite" ve Heidegger Kitabı" çalışmalarıyla tanıştığımız Kaan H. Ökten'in, hayatının kesintisiz on yılını alan "Varlık ve Zaman" çevirisi boyunca, Heidegger'in başyapıtının tam manasıyla kavranması amacıyla hazırladığı ve Türkçe'de bir benzeri bulunmayan türden bir kılavuz eser...

< FOTOĞRAF

FOTOĞRAF ÜZERİNE
Susan Sontag
Türkçesi: Osman Akınay
"Herhangi bir insanın varlığının en amansız boyutlarını gösteren fotoğraflarla ilk defa karşılaşması, bir tür ifşadır, bir bakıma modern bir ifşadır. Ben kendi payıma bu ifşayı, Temmuz 1945'te bir kitapçıda tesadüfen gördüğüm Bergen-Belsen ve Dachau kamplarının fotoğraflarını görünce yaşadım. O güne değin fotoğraflarda -ya da gerçek hayatta- görmüş olduğum hiçbir şey, içimi bu denli kaskınca, derinden ve arında deşmemişti."

meşalesi olan kitaplar...

www.agorakitapligi.com
tel: 0212 243 96 26-27
faks: 0212 243 96 28

6

agorakitapligi

HAKAN TAHMAZ'IN KANDİL İZLENİMLERİ (2)

Hangi çatı, hangi taban

Hazırladığı kitap için Kandil'e gidip PKK'nin bir numaralı ismi Murat Karayılan'la kapsamlı bir görüşme yapan ÖDP'nin tanınmış isimlerinden Hakan Tahmaz'ın izlenimlerine kaldığımız yerden devam ediyoruz. Geçen sayıda, PKK'nin Kuzey Irak'taki sosyo-politik konumunu ve ideolojik öncüllerini konu etmiştik, bu sayıda Türkiye'deki Kürt sorununa yaklaşımlarını ve Türkiye soluyla nasıl bir ilişki kurmak istediklerini ele alıyoruz. Ve tabii ki, Türkiye solunun genel halini, çatı partisi tartışmasını ve yaklaşan yerel seçimlerde nasıl bir politika izleneceğini de irdeliyoruz...

Murat Karayılan nasıl biri, sizde nasıl bir izlenim bıraktı?

Hakan Tahmaz: PKK'nin kuruluşundan beri içinde yer almış biri. Örgütü iyi biliyor, güven duygusu yaratmış. Bu açıdan, söylediklerinin örgüt için bir karşılığı olduğunu hissediyorsun. Öcalan yakalandıktan sonraki tartışmaların hep üstünde kalmış, herkesin üzerinde anlaştığı bir isim. Esas, Cemil Bayık'tı o konuma aday, ama kendi isteğiyle PKK'nin başına geçmedi.

Şu anda PKK'nin bir numaralı ismi Karayılan mı?

Bir numara Öcalan. Bunu laf olsun diye söylemiyorum. Karayılan da dahil, Öcalan'ın ötesinde bir şey düşünmüyorlar. Çeşitli eğitimler verdikleri okulları var; politik-ideolojik eğitim, askeri eğitim, bir de sosyal eğitim diye bir şey veriyorlar. "Bunlarda neler anlatıyorsunuz?" diye sordum. Öcalan'ın şu kitabı, bu kitabı, Öcalan'ın savunması, mahkeme tutanakları...

Bu bağlılığı nasıl açıklıyorsunuz?

Öcalan'a ilişkin bir mit yaratmışlar. Kürt siyasetinde çok farklı yerde duranlara gidin, Öcalan'ın onlar üzerinde de bir ağırlığı var. 2005'te, ateşkes süreciyle çok uğraşıştık, hangi aydına, siyasetçiye, sivil toplum yöneticisine gittiysek -DTP çevresini kastetmiyorum- hepsi Öcalan'ın kendisi gibi düşündüğünü varsayarak konuştu.

Karayılan'ın söyleşi boyunca hali, tavrı nasıldı?

Konuşmamız karşılıklı sohbet gibi oldu. Konuştuğum hiç kimse soğuk ve

Türkiye'nin en büyük yanlışı, Öcalan'ın 1999'daki savunmasını bir yenilgi psikozuyla yaptığı yolundaki değerlendirmeye değildi. Öcalan, savunmasında iki nokta üzerinde duruyordu. "Silahlı mücadele dönemi bitmiştir" diyordu. İkincisi de şuydu: "Artık ayrı bir ulusal devlet kurarak bu iş olmaz, Ortadoğu'da Kürtler ayrı devlet kurmayacak."

katı tavrı değildi. Yazdığım kitabı ("Şemdinli'den Ankara'ya Kürt Sorunu", Agora, 2007) aralarında konuşuyorlardı. Oradaki Öcalan eleştirisi için, "bırakın bu Öcalan'ı diyorsun" dediler. "Bırakın demiyorum, ama Öcalan endeksli siyaset olmaz" dedim. Öcalan'a "endekslenmek"ten ne kastediyorsunuz?

Kürt sorununun çözümünü Öcalan'ın tecrit durumuna son vermeye indirgeyen talepler ve son dönemlerde daha belirgin hale geldiği gibi, muhatabın Öcalan olarak gösterilmesi. "Çözüm adresi Abdullah Öcalan'dır" yaklaşımı tıkaç görevi görüyor. Türkiye'nin bugünkü siyasal koşullarında, milliyetçiliğin, Kürt düşmanlığının bu kadar yükseldiği koşullarda, "Öcalan'ı muhatap almadan bu iş çözülemez" talebinin gerçekçi olmadığını düşünüyorum. Öte yandan, Öcalan'ın bugünkü cezai koşullarını sürdürerek bu sorun çözülemez. Bunu sadece PKK çevresi değil, DTP çevresi ve Kürtlerin büyük bir kısmı kabul etmez. Şu anda hükümetin tutumu da Öcalan'ı Kürtler nezdinde tabulaştıran bir tutum. On yıldır süren tecrit koşulları açısından gerçek şu ki, devlet istediği zaman ailesiyle ve avukatlarıyla görüşüyor, istemediğinde görüştürmüyor. Tamamen keyfi, siyasi konjonktüre bağlı olarak davranıyor. Öcalan'ın tecrit durumunun ortadan kaldırılması, normal bir tutuklu hale gelmesi gerekiyor.

"Öcalan endeksli siyaset olmaz" dediginizde tepkileri ne oldu?

"Bizim bir sistemimiz var, başkanımız, önderimiz Öcalan" diyorlar. Bence PKK'nin en problemli yönlerinden biri bu: Öcalan'ı önder olarak, tırnak içerisinde, kendilerinin "Mustafa Kemal'i" gibi görüyorlar. Böyle gördükleri için, onun dışında bir arayışa yönelmiyorlar. Sistem diye ifade ettikleri bu. Öcalan sistemin tepesinde duruyor. Kürt siyasetinin bütün renkleri açısından bir şey ifade ediyor Öcalan. Ama Öcalan'ı, Kürt siyasetindeki anlamının ötesinde, gittikçe mitleştirilen bir durum da var. Bence tehlikeli olan budur ve buradan çıkamıyorlar. Buradan çıkabilmelerinin tek yolu hükümetin başka bir kanal açması. Onların başka kanalı yok, ellerindeki güç bu. Parlamentodaki güçle, yerel yönetimlerle nereye kadar gidebileceklerine dair öngörüler yok. Ama, haklı olarak "bu alanlarda sürekli önümüz kesiliyor" diye bir kaygıları var. Geçenlerde, Osman Baydemir hakkında "silahlı muhalif Kürt hareketi" dediği için dava açıldı. Batman belediye başkanına peşpeşe iki ceza verildi. Ahmet Türk, Aysel Tuğluk, Leyla Zana hakkında açılan davalar sürüyor...

DTP'nin kapatılması davası da karara bağlanmak üzere...

Anayasa Mahkemesi Başkanı, AKP hakkındaki kararı açıklarken, "Türkiye'de partilerin kapatılması AB kriterlerine uygun değil, bu yasağı düzeltin" diye çağrı yaptı. Aynı şey DTP için de söylenmeli. Anayasa Mahkemesi kapatma kararı verirse, Kürt sorununda 1994'e döndüğümüzün ilanı olur. Genelkurmay'ın, devletin son dönemde izlediği siyaset de bunun göstergesi.

Tarhan Erdem de "Kapana Sıkışanlar" (Doğan Kitapçılık, 2008) adlı yeni kitabında, "bu sorun hükümetlerin çözebileceği bir sorun, tek koşul demokratik kanalların geliştirilmesi" diyor. Söylediği ikinci çok önemli bir şey de "bu sorunu PKK'ye indirgemek, PKK'nin eylemlerine bakarak tutum almak, Kürtlerin tamamını cezalandırmak anlamına geliyor". DTP, bir buçuk-iki milyon seçmenin iradesi ve Kürt sorununun demokratik alanda çözümünün adresi. Demokratik çözüm zeminini ortadan kaldırdığınızda, Kürtlerde yaygın hissiyat şu olacak: "Biz sorunlarımızı parlamentoda çözmiyoruz. Temsilcilerimizi seçiyoruz, gönderiyoruz, kulağından tutup dışarı atıyorlar, partileri kapatıyorlar." Demokratik siyaseti önemseyen bir ülkede, seçimde, vatandaşta bu duygunun olması büyük bir sorundur.

PKK'nin "Öcalan'a endeksli siyaset"ten çıkmasının tek yolunun, hükümetin başka bir kanal açması olduğunu söylediniz. Karayılan'ın size verdiği mülâkatta söylediklerine bakılırsa, başka bir kanal açılırsa, PKK "Öcalan'a endeksliklik"ten taviz vermeye hazır görünüyor. Karayılan'ın şu sözleri başka nasıl yorumlanabilir: "Biz bir sistem oluşturduk. Bunun fiili yöneticisi değilse de, önderi Öcalan'dır. Diyalog, çözüm tabii ki ora-

dan geçer. Ama birileri bunu kabul etmeyip başka bir öneri yaparsa, biz buna kapalı değiliz. Bu reel durum kabul edildikten sonra, DTP diyalogun zemini olabilir.”

Esas mesele bence şu: Biz de sorunu PKK'ye endekslemişiz. AKP hükümeti sorunun çözümünde DTP'yi muhatap alsa, bu yoldan yürünüp yürünmeyeceğini göreceğiz. Ben yürünebileceğini düşünüyorum. Büyük bir toplumsal güç buraya dizilir, PKK de bunu muhatap almaya çalışır. Ama bu zemin geliştirilmiyor. Benim kanaatim, son tahlilde, PKK varlığı ve Öcalan'ın reel durumu gözlemlenmeden, bir çözüm olmaz. Kastettiğim şu: PKK sadece savaşan bir örgüt olmaktan çıkmış, bir toplumsal güç haline gelmiş, bu görülmeli. Bu görüldükten sonra, PKK'nin silahları bırakmasının koşulları tartışılabilir. Diyalogun zemininin Öcalan ve PKK olarak gösterilmesini yanlış buluyorum, ama PKK bu sorunun tartışılmasında bir faktördür.

Yaptığınız söyleşinin en dikkat çekici noktalarından biri, Karayılan'ın Barzani rejimini milliyetçi olarak nitelenmesi, birçok defa bunun altını çizmesi ve kendilerinin milliyetçi olmadığına sık sık vurgulaması...

Türkiye'nin en büyük yanılsı, hem devletin, hem aydınların, hem solun Öcalan'ın 1999'daki savunmasını bir yenilgi psikozuyla yaptığı yolundaki değerlendirme oldu. Halbuki savunmasında iki şey üzerinde duruyordu. “Silahlı mücadele dönemi bitmiştir” diyordu. Bunu kendi başarısızlığı üzerinden söylemedi Öcalan –o da faktördü ama. İkincisi de şu: “Artık ayrı bir ulusal devlet kurarak bu iş olmaz, Ortadoğu'da Kürtler ayrı devlet kurmayacak” dedi.

Karayılan da, size verdiği mülâkatta, Kerkük sorunu bağlamında Barzani yönetimini eleştirirken “ulusal devlet modeli demode olmuştur, bu nedenle, artık şu şehir benim, bu şehir senin anlayışıyla bu sorun çözülemez. Halklararası belirgin sınır savaşını anlamlı bulmayız” diyor. Bu, Türkiye'yle ilişkilerini de kapsayan bir pozisyon değil mi?

Açık söylemek gerekirse, Murat Karayılan'lar bu görüşe yeni geldiler. Öcalan'ın görüşüdür bu. Irak savaşı çıktığında, Öcalan “milliyetçiliği hortlatacaklar burada” diye tepki göstermişti. Sol da, devlet de bunu görmedi. Aslında 1997'den beri bu fikri savundu, kendince bir model kurdu ve tartışmayı başlattı.

Nedir o model?

Bir sacayağı. Demokratik cumhuriyet: Bütün Türkiye için. Demokratik özerklik: Farklı kültürel, etnik kesimlerin. Demokratik konfederalizm: Kürtlerin tamamı için, sivil bir toplumsal örgütlenme. Bunlar gerçekleşir ya da gerçekleşmez, ama demokratik cumhuriyet ya da demokratik özerklik tezlerine karşı çıkarak bu yangını söndürebilmek mümkün değil. Etnik temelli

özerklik değil, coğrafi, bölgesel özerklik diyorlar. Türkiye için büyük bir şans bu.

Karayılan'ın şu sözleri de çok dikkat çekici: “Türkiye'nin hassasiyetlerini de dikkate alan, makûl çözüm önerisi getiriyoruz. Ayrı devlet kurmak kesinlikle istemiyoruz. Bu ülkede kendi kimliğimizle, dilimizle ve kültürümüzle eşit ve özgür yurttaşlar olarak yaşamak istiyoruz.”

Demokratik özerklik talebini anlatıyor. **“Demokratik özerklik”ten kastedilen tam olarak nedir?**

Demokratik özerklikle ilgili iki kongre yapıldı. Bu kongre sonuçlarını DTP de kabul etti. Önerilen, Türkiye'nin yerel yönetimlerinin güçlendirilmesi, merkezî yönetim yerine bölgesel yönetim modelinin geliştirilmesi, kurucu merkez felsefesinin terk edilmesi ve bölgelerde seçilmişlerin yetkilerinin artırılması... Türkiye'nin 24-25 bölge temelinde yönetilmesini öneriyorlar. Özerkliklerden kastedilen, her bölgede, eğitimin, kültürün nasıl geliştirileceğine o bölgenin seçilmişlerinin karar vermesi.

Bu önerinin eyalet sisteminden farkı ne?

Çok farkı yok açıkçası. Merkezî yetkiyi bölgelere yayarak yönetimi rahatlatabilecek bir öneri. “Merkezî planlama, yerel uygulama” diyorlar. Mesela, eğitimi yerel yönetimlere veriyorlar, iç ve dış güvenliğin merkezî olmasını kabul ediyorlar. Tartışılacak bir öneri bu. **Bu modelin dünyada örneği var mı?**

Türkiye'ye özgü bir model olarak öneriyorlar bunu. Etnik temelli bir bölgesel model değil. Etnik temelde bir bölgesel yönetim modelinin önerilmemiş olması, aslında Türkiye'nin elini rahatlatan bir durum. Eli rahatlatan bir başka nokta da, modelin enine boyuna tariflenmemiş olması. Dolayısıyla, tartışılabilir, geliştirilebilir. Demokratik özerklik önerisine Kürt hareketinin önemli bir kısmının itirazı yok, ama milliyetçi kanadın, “ayrılmamız, Güney'le birleşmeliyiz” diyenlerin itirazı var.

Karayılan'ın dediklerine bakılırsa, PKK'nin Türkiye'den toprak talebi yok. Milliyetçilik konusunda da, Karayılan “Kürtlerin milliyetçilik silahına değil, demokrasiye sarılması gerektiğini” söylüyor. Ve şöyle devam ediyor: “Kürtler devletçi siyasetten uzak durmak zorundalar. Biz devlet değil, halklararası kardeşlik istiyoruz. Eşitlik, özgürlük, demokrasi, gerçek anlamda ekolojik devrim, cinsler arası eşitlik...”

Çatı partisi de buradan çıkıyor. Milliyetçiliğe savrulurlarsa, eriyceklerini

düşünüyorlar. Solla blok oluşturmak istiyorlar.

Onu da şöyle formüle ediyor: “Türkiye'deki sol demokratik güçlerle işbirliği ve güçbirliği geliştirmek.” Ve buradan “çatı partisi”ne geliyor.

Benim gördüğüm kadarıyla, Türkiye'de tartışılan çatı partisiyle onların kafasındaki bambaşka.

Burada tartışılan çatı partisi fikriyatı ne? Ne gibi bir fark var arada?

Burada sınırlı güçlerle biraz taktiksel bir şey düşünüyor, onlarınki daha stratejik. Buradaki çatı partisi tartışması şöyle özetlenebilir: Türkiye'de sol bir odak, güçlü bir sol odak yok. Solda durduğunu ifade eden, yan yana gelebilecek partilerin bir tür “cephe örgütü” kurması ve buna katılan bireylerle birlikte bu oluşumun sol odağın yerine

ikame edilmesi. Öcalan'ın ki ise “anti-tekelci, anti-emperyalist, anti-kapitalist bir cephe” önerisi. Bu taraftaki çatı partisinde “anti-kapitalistlik” geçmiyor, içinde liberaller, sosyal demokratlar, demokrat İslâmcılar sayılıyor.

Bu, sol bir odaktan ziyade, demokratikleşme çerçevesinde bir ittifak tarifi...

Gördüğüm kadarıyla, her partinin ayrı bir tarifi var. EMEP “demokratik bir halk cephesi” diyor. SDP Kürt sorununu çözmeye yönelik bir ittifak bloku olarak görüyor. DTP ise biraz daha geniş bir “demokrasi cephesi” olarak tarif ediyor, liberalleri, sosyal demokratları da içine katıyor. Öcalan'ın ve PKK'nin tarif ettiği ise, esas olarak,

sosyalist solla anti-tekelci, anti-kapitalist, anti-emperyalist bir güç bloğunun oluşturulması.

Ama, Karayılan, “solla işbirliği, güçbirliği” dedikten sonra, “geniş yelpaze” vurgusu yapıyor ve “sadece EMEP, SDP, ÖDP ve DTP ile sınırlı bir şey düşünülmemelidir” diyor.

Bu sınırlılıktaki düşünmediklerini çok açık söylüyorlar. Yüzde 30'luk bir parti düşünüyorlar.

Aysel Tuğluk da Radikal 2'deki yazılarında “iyi niyetli Kemalistler”e de göz kırpyordu.

Benim Kemalizm hakkında yaptığım eleştirilere “sen çok sert yaklaşıyorsun” dediler. Onlar sosyal demokratların ana gövdesinin de yer alabileceği, Deniz Baykal'a küskün olanların dahil olabileceği bir çerçeve düşünüyorlar.

Eski SHP gövdesi gibi mi?

Bütün solun bir araya geleceği bir parti düşünüyorlar. Ezilenlerin Sosyalist Platformu'ndan Murat Karayalçın'a kadar geniş bir yelpaze... AKP ile o kadar uğraşmalarının nedeni de bu. Diyorlar ki “cumhuriyeti kuran bu ordu, ordu ile Kemalistleri yanımıza çekmeden sorunları çözemeyiz”.

Hakan Tahmaz

Demokratik özerklikle ilgili iki kongre yapıldı. Bu kongre sonuçlarını DTP de kabul etti. Önerilen, merkezî yönetim yerine bölgesel yönetim modelinin geliştirilmesi, bölgelerde seçilmişlerin yetkilerinin artırılması... Türkiye'nin 24-25 bölge temelinde yönetilmesini öneriyorlar.

Ama, bu cumhuriyeti Türk cumhuriyeti olarak kuran da bu ordu ve Kemalistler değil mi?

Böyle düşünmüyorlar...

Peki, Kemalistler ve sosyal demokratlarla antikapitalistlik nasıl olacak?

Sosyalist damarın geniş bir kesimi bir araya gelirse, bir hegemonya kurar, diğerleri buraya eklenir diye düşünüyorlar. Karayılan "bölgede üçüncü güç" derken bunları şöyle konumluyor: Statükocu güçler, küresel sermaye ve kendileri. Sonra da, "sosyalist partileri ve sosyal demokratları da içeren bir koalisyon" tahayyül ediyor... Hem statükocu güçlere karşı olacaksınız ve Kemalistleri çağıracaksınız, hem küresel sermayeye karşı olacaksınız ve sosyal demokratları da çağıracaksınız... Bu, bir tür kafa karışıklığının, daha açık söyleyeyim, ne yapacaklarını tam bilmemenin getirdiği bir şey. Siyasal özneler üzerinden başka bir şey tarif ediyorlar, program tarif ettiklerinde başka bir şey. Aslında, Kürt hareketinin ruhunda böyle bir şey var. Mesela DEP'in programı, bir sosyalist parti programıydı. Kürt hareketi kendi reel durumundan kalkarak sola dair bir proje geliştiriyor. DTP içinde sosyalist de var, İslamcı da, liberal de... Ama bana göre, o parti Kürt olmanın yarattığı bir parti, bir hareket. Bu modeli sol bir harekete uygulamazsınız.

Sizin partinizin başkanı da, Karayılan'ın siyasî özneler bağlamında çizdiği çerçeve gibi, Kemalistlerle, sosyal demokratlarla bir araya gelmeyi ima eden açıklamalar yaptı.

Türkiye solunun Kemalizmle göbek bağını kesmeden sol olamayacağını düşünüyorum.

Ama sizin başkan...

Partide, başkan söylediği için herkes kabul etmek zorunda diye bir şey yok. Ben de duyuyorum bu tür sözlerini. Ama, partinin kongre kararı var, Parti Meclisi kararları var, bir parti üyesini bağlayan bunlardır. Ben diyorum ki, Kemalizmle hesaplaşılmadan, özgürlükçü, demokratik bir sol olunamaz, hatta sol olunamaz.

ÖDP'yi kuran gruplar kendi içlerinde o hesaplaşmayı yapmamış mıydı? Sonuçta o gruplar 12 Mart'ı ve 12 Eylül'ü yaşadılar...

THKP-C kökeninden gelen siyasî hareketler arasında, yani Kurtuluş-Devrimci Yol ayrımında en önemli konulardan biri Kemalizm meselesi. Bugün hâlâ Kurtuluş, Devrimci Yol'u Kemalizmden kopmadı diye eleştiriyor. Bir hesaplaşma olamadı, tamamlanmadı. Göstergesi ne? Kemalizmden arınanlar mesela ÖDP'de mi? Yaşadığım on yıllık tarih bunun olmadığını gösterdi. ÖDP esas olarak örgütsel modelin yenilenmesi üzerinden bir proje oldu. Aramızdaki hukuku tarif ettik, Kürt sorununu, laiklik sorununu öteledik. Süreç içinde, bu hukukla bunları çözeceğiz dedik, ama olmadı. Kemalizm Türkiye'nin kurucu ideolojisi, yönetim ideolojisi, felsefesi. Yeni bir Türkiye kuru-

Türkiye'de tartışılan çatı partisiyle onların kafasındaki bambaşka. Buradaki çatı partisi tartışması şöyle özetlenebilir: Türkiye'de güçlü bir sol odak yok. Solda durduğunu ifade eden, yan yana gelebilecek partilerin bir tür "cephe örgütü" kurması ve buna katılan bireylerle birlikte bu oluşumun sol odağın yerine ikame edilmesi. Öcalan'ın ki ise "anti-tekelci, anti-empyrialist, anti-kapitalist bir cephe" önerisi.

lacaksa, kurucu ideolojiyle hesaplaşmanın tamamlanması gerekiyor. 1980 öncesi sola baktığında, Kemalizmle hesaplaşmayı tamamladığını düşünen bir sürü hareket tamamlamamıştı. Mesela benim yer aldığım Kurtuluş da dahil, siyasal İslâm meselesine, laiklik meselesine Kürt sorununa yaklaştığı gibi yaklaşmıyordu. Daha sonra, bunu tartışmaya başladık. Evet, kendimizi oradan kopardığımızı ilan ettik, ama ne kadar kopardık? Mesela "ÖDP'ye sol mu diyeceğiz, sosyalist mi diyeceğiz" tartışması oldu. Bunun esas nedeni sosyal demokratlardan kopmamaktı. Türkiye'de kurucu ideoloji, tek millet, tek dil, tek din, tek kültür üzerinden yükleniyor. Bununla hesaplaşmadan yeni bir Türkiye kuramayız. ÖDP'nin programında, çokkültürlü, çokdilli, çokkültürlü bir Türkiye tanımı vardı, ama bunun içselleştirilmediğini düşünüyorum. İçselleştiremediği için de ÖDP Kürt sorununda ve bir dizi başka konuda sürekli problem yaşadı.

Hâlâ tek bir ÖDP'den söz edilebilir mi? En az iki ÖDP var galiba...

Milletin gözünde iki ÖDP var gibi görünüyor ama, galiba en az üç ÖDP var. Kurulan ÖDP ile süreç içerisinde evrilen ÖDP çok farklı. Bugünkü ÖDP'nin ilk kurulan ÖDP ile bir ilgisi yok. Ben kendimi ÖDP'nin kazanımlarını savunan bir kişi olarak tarif ediyorum. Esas olarak, iki farklı ÖDP var gibi duruyor: "ÖDP'nin artık iflah olmayacağını" düşünenler ve "ne olursa yine ÖDP'yi geliştirerek olmalı" diyenler.

ÖDP'nin iflah olmayacağını söyleyenler temel olarak nereden eleştiriyorlar ve ne öneriyorlar?

ÖDP'nin solda pozisyon tutmaya yeterli olmadığını, siyaseten Kürtlere, Alevilere, sosyal demokratlara açılması gerektiğini söylüyorlar. Böyle bir partinin kimliğini sosyalist olarak tarif etmesi bana göre mümkün değil. Bu, olsa olsa, sosyal demokattan biraz daha sol bir kimlik tarifidir. Ufuk Uras'ın seçim dönemindeki demeçleri tamamen bu yöneydi. "Kadıköy'de kurulan gökkuşağını bütün Türkiye'de kuracağız" diyordu. Ben şu kanaattemim: ÖDP'nin miadı dolmuştur. ÖDP'nin politik yenilenmeyi gerçekleştirecek taktikten düşüğünü düşünüyorum. Burada bir rol oynayabilirdi, bu rolü de oynamıyor, oynamıyor, iç kavgasın-

dan dolayı. Parti kurulları açık olarak tartışmalı. Ufuk Uras çıkıp, kafasındaki neyse, çatı partisi mi, gökkuşağı mı, sol parti mi, sosyalist parti mi, lafı dolandırarak değil, etrafı koklayarak değil, kafasındaki fikirleri net bir şekilde söylemeli. Karşı görüşte olanlar da ne düşündüklerini söylesinler. Benim kanaatim, sosyal demokratların, sosyalistlerin, bir tür çatı partisi formatına giren bir güçbirliği ile solun büyük probleminin çözülemeyeceği. Küreselleşmeci olmayan, piyasacı olmayan, çokkültürlü, çokdilli, çokkültürlü bir Türkiye yaratmayı kendine programatik bir zemin olarak tarif eden bir sosyalist partiye ihtiyaç var. Kürt sorununun çözümünde esas rolü oynayabilecek de böyle bir sosyalist parti. Bu memleketin demokratikleşmemesinin en temel nedenleri Kürt sorunu ve laiklik sorunu, burada bütünlüklü bir programatik zeminde etkili bir sol partinin itici güç olabileceğini düşünüyorum. Bunu hedef alan her tür çalışma anlamlıdır, ama bir ittifak çalışması bunun yerine ikame edilemez.

Altı buçuk ay sonra yerel seçimler var, tahminen nasıl bir tutum alınacak?

Yerel seçimlerin iki boyutu var. AKP'nin "Kürtlerin temsilcisi benim" tezini güçlendirmeye ve bir anlamda DTP'yi elimine etmeye yönelik olarak yerel seçimlere asılması var. Bu açıdan, Güneydoğu ve Doğu bölgesindeki seçimlerin bir tür referandum olacağı kanaatindeyim. Batıda, bölge dışındaki illerde, birkaç nedenden dolayı solun yapabileceği pek bir şey olduğunu sanmıyorum. Birincisi, yerel seçimler bağlamında, solun büyük projesine yanıt verebilecek bir çaba içerisinde insanlar yok. Bir çatı partisi tartışması var, başka bir şey yok.

ÖDP nasıl bakıyor çatı partisine?

Partinin belgelerinde yeni bir sol parti projesi diye bir şey yok. Yerel seçimlerde bir ittifak tartışması var. Bunun içerisinde çatı partisine sıcak bakan bir kesim arkadaş olduğunu biliyorum. Ama, Ufuk Uras'la birlikte hareket eden arkadaşların bazılarının çatı partisine sıcak bakmadığını biliyorum. Diğer kanat, yani parti meclisinin çoğunluğu ise bir çatı partisi çerçevesinde değil, sol bir ittifak politikasının, sorunlar etrafında güçbirliği yapılmasının, bir eylem birliği oluşturulmasının gerektiğini söylüyor.

Sizin pozisyonunuz ne?

Ben 21. yüzyılın bir sol partisine ihtiyaç olduğunu ve burada boşluk olduğunu düşünüyorum. Bunun da ancak, örgütsel model üzerinden değil, politik zemin tarifi üzerinden olabileceğini düşünüyorum. ÖDP, EMEP, SDP ya da Kemalistler ve sosyal demokratların işbirliği yapacağı bir zemin mi arıyoruz, yoksa temel ihtiyaç solda bir politik odak mı? Ben sorunun bir politik odak eksikliği olduğunu düşünüyorum. Bunun da programatik zeminde, "21. yüzyılın solu nedir?", "bugüne ait solun cevap araması gereken sorunlar neler-

dir?” sorularına öncelik veren bir arayış olması gerektiğini düşünüyorum. Çatı partisi önerisi ise, mevcut partilerin kendi varlıklarını devam ettirerek, yanlarına eklemeneceklerle oluşturacakları bir ittifak partisi. Uzun süredir, daha açık söyleyeyim, ÖDP projesinin akamete uğramasından sonra, sola bakanların zihninde “yeni bir sol nasıl gelişebilir” sorusu var. Arkadaşlar buradan hareket ediyorlar, ama buldukları formül mevcutların bir araya gelmesi ve onlara eklemenebilecek sosyal demokratlar, liberaller... İki şey birbirine karıştırılıyor bence. ÖDP, SDP, BSP (Birleşik Sosyalist Partisi) deneyimleri yaşadık. Onlar da şu anda çatı partisi denen öneriye benzeyen partilerdi, grupların, eğilimlerin meşruiyeti vardı, çoğulculuk vardı, ama sonuçta başarılı olamadılar. Niye olamadıkları sorusu sorulmalı. Ayrıca, mevcut partiler devam etsin deniyor. Katılan herhangi bir sosyalist, sosyal demokrat ya da liberalin tek partisi olacak, diğerlerinin iki partisi mi? İki partisi olanların kendi arasında bir hukuk olacak, ötekilerin hukukunun çiğnenmeyeceğinin garantisini nerede? SDP, BSP ve ÖDP’de bunun çiğnendiği çok açık görüldü. Grupların hukuku bireylerin hukukunun üzerine çıktı, onları ezdi.

Hatta büyük gruplar küçük grupları ezmedi mi?

Evet. Böyle oldu. Bunun denklemi kurmadığında böyle olur. “Efendim, bize güvensin, bir araya gelsin...” 3 Kasım seçimleri, 2004 yerel seçimleri, 22 Temmuz seçimlerinde ortaya çıkan enerji neyse, onun ilerisinde bir şey olmaz. Kaldı ki, güçbirliği, işbirliği yapılabilir, ama Türkiye’deki sol siyasetin tıkanıklığının esas problemi 21. yüzyılın sosyalist partisinin, demokratik sol örgütünün programatik zemini meselesidir. ÖDP deneyimi bana öğretti ki, politikalarda yenilenmeyi gerçekleştirmeden sadece örgütsel yenilenmeyle solun önü açılmadı. Herkesin kendince bir çatı parti tarifi var. Bu kadar karmaşık bir şeyden bir sinerjinin ortaya çıkmasının da oldukça zor olduğunu düşünüyorum.

Ertuğrul Kürkçü’nün, “üçüncü blok” çerçevesinde, yerel seçimlere “Bin Umut” adaylarıyla girme önerisine ne diyorsunuz?

Bin Umut bir seçim ittifakı. Seçim ittifakı yapacak güçler, yerel yönetim anlayışı olarak, politik proje olarak ne önercek? Bin Umut adayı bir yerel yönetim modeli önerebilecek mi? Bu konuda, hem ÖDP, hem DTP açısından problem var. ÖDP’nin iki dönemde, ikişerden dört belediyesi oldu, ama oralarda bir model, örnek bir uygulama, bizi heyecanlandırabilecek bir şey çıkmadı. DTP için de aynı şey geçerli. DTP birçok sorunla boğuştu denebilir, evet, çok baskı geldi, ama DTP 1994’ten beri belediyelerde yönetimde, tek bir tane örnek gösterilecek model çıkmaz mı? Solun geleceği açısından, toplumsal bir güç haline gelmesi açısından, ye-

ni bir politik zemin tarif etmesi açısından, birkaç aday belirleyip seçime katılmanın bir anlamı olmayacağı kanatındeyim. AKP’nin izlediği siyaset, geldiği nokta açısından, yerel seçimlerden büyük bir başarıyla çıkacağı kanatındeyim. Sol toplumsal tabandan koptu. Solun temel problemi bu. Bakın AKP nereden oy alıyor? AKP’nin niye oralarda oy aldığına kafa yormadan, orada yaşanan hayatla bir bağ kurmadan solun ayakları üzerine kalkması mümkün değil. Hele de yerel yönetime dair bir modeli olmadan seçim ittifakı yapmanın bir anlamı yok. İkincisi, genel seçimde, Kadıköy’de yapılan seçim ittifakından hareketle model kurmaya çalışıyor arkadaşlar. Kadıköy’de on ilçede Ufuk Uras 80 bin küsur oy alarak seçildi. Yerel seçimde, 80 bin küsur oyla ancak muhtar seçtirebilirsin. Kadıköy’de milletvekili çıkarmakla belediye başkanı seçmek arasında uçurum var. Ayrıca, belediye meclisi gibi teknik yanlar var. Milletvekili seçimiyle yerel seçim modeli teknik olarak birbirine benzer değil.

Genel seçimde Bin Umut’taki ittifak kurma tarzına ne diyorsunuz?

Bin Umut modeli bence şuydu: Kürt hareketi, DTP seçimlere solu da kapsayan biçimde girme kararı aldı. Önemli olan Ufuk Uras’ın seçilip seçilmemesi değil. Kürtler “hayır” dese idi, Ufuk Uras hiçbir şekilde aday olamazdı. Uras’ın adaylığını DTP önerdi, ÖDP de şöyle veya böyle kabullendi. Diğer sol gruplar da, açık konuşalım, DTP kabul ettiği için kabul etti. Benim aradığım ve esas olarak aranması gerektiğini düşündüğüm şey, seçim ittifakını kimlerle yapacağımızdan önce, solun bu büyük problemine nasıl çözüm bulunacağı. “Söz ayrıştırır, eylem birleştirir” denir, ama ben öne, “ne olacak bu solun hali” sorusunu tartışmayı koyuyorum. “Önce bir yerel seçimleri atlatalım, sonra bakarız” dediğiniz zaman, 22 Temmuz’da yaptığınız hatayı yaparsınız. 22 Temmuz’dan büyük sol projeler çıkartılmaya çalışıldı. Sadece Ufuk Uras için söylemiyorum, Baskın Oran kampanyasından bazı arkadaşlar da oradan yeni sol parti çıkartmaya çalışıyordu. Hiçbir şey çıkmadı, çıkmaz!

Sizce, yerel seçimlerden sonra solun hali ne olacak?

Ben hızlı bir biçimde solun söylediğim sorununa cevap vermek üzere bir arayışa gireceğini düşünüyorum. Sol hareket dibe vurmuş, hiçbir etkisi yok. Soluz bir ülke olmaz. Bir arayış çıkacak. Bunun milâdının yerel seçim olacağını düşünüyorum, çünkü yerel seçimlerin solun şu tezini bütünüyle çürüteceğini sanıyorum: Sosyalist solun önemli bir kısmı, memleketin temel sorununu yaşam tarzı, yani laiklikle ilgili problem ekseninde tarif etmeye başladı. Bunun hayal olduğu, toplumsal karşılığının olmadığı, buradan yürümenin bir zemininin olmadığı ortaya çıkacak. Son dönemde tartışılan yolsuzlukların AKP açısından çok daha derin bir problem

ÖDP, EMEP, SDP, Kemalistler ve sosyal demokratların işbirliği yapacağı bir zemin mi arıyoruz, yoksa temel ihtiyaç solda bir politik odak mı? Ben sorunun bir politik odak eksikliği olduğunu düşünüyorum. Bunun da programatik zeminde, “21. yüzyılın solu nedir?”, “bugüne ait solun cevap araması gereken sorunlar nelerdir?” sorularına öncelik veren bir arayış olması gerektiğini düşünüyorum.

olduğunu düşünüyorum. Sol bunu görmüyor, önemsemiyor ya da diğer konuyu daha çok önemsiyor. İkincisi, neoliberal politikalar açısından, sendikal hareket, emek hareketi dibe vurmuş, debelenip duruyor. Buradan yeni bir şey mayalanacak diye umut ediyorum. Bunun örnekleri var. Mesela, Tuzla’ya ilişkin oluşan duyarlılık ya da bazı iş kollarındaki grevlere, direnişlere ilişkin yeni yeni, son birkaç aydır, bir mayalanma var. Kot işçilerinin zehirlenmesine karşı bir tepki geliyor. Bunların işaret olduğunu düşünüyorum. Hemen hemen bütün muhalif kesimlerin içinde gizliden gizliye bir tartışma sürüyor, bunu fâş etmek, bütün topluma yaymak gerek. Kahve köşelerinde, parti organları toplantılarında, sendika toplantılarında bunlar tartışılıyor. Bu tartışmalardan hayırlı bir şey mutlaka çıkar diye düşünüyorum.

Yeni bir örgütlenme anlayışı, yeni bir dil, yeni bir program, yeni bir parti...

Solun, emek hareketinin önemli kazanımları olduğunu düşünüyorum. Mesela, 20-25 yıl önce, “pozitif ayrımcılık” diye bir şeyi zihnimde tartışırdım, ama şimdi tartışmam, bu konuda anlaşılmayacaklarımla bir arayış içine girmem, siyasal çoğulculuk meselesinde ya da çokdilli, çokkültürlü, çoketnili bir toplum modeline karşı olanlarla bir araya gelmem. Bazı sol kesimler diyor ki, “etnik sorunlar öne çıkarılarak siyaset yapılmaz”. Ben diyorum ki, etnik sorunlara endeksli siyaset sosyalist siyaset değildir, ama etnik sorunu by-pass eden, yok sayan siyaset de sosyalist siyaset değildir. Monolitik, dogmatik solla yeni bir arayış içinde olan sol arasında bir ayrışma var. Yeni arayış içinde olan sol kendi arasındaki tartışmayı, “niye bu işi başaramadık” sorusunu, pozitif mirasına yaklaşılarak, yeniden düşünmeli. Politik ve örgütsel yenilenme konusunda birleşenlerin bir zemin oluşturması gerekiyor. Bu zemin oluştuktan sonra, tanımlanmış güçbirlikleri yapılabilir. O zaman, monolitik dediğim solla da, sosyal demokratlarla da güçbirliği yaparsın, seçim barajını, anti-demokratik yasaları aşabilmek için, o ortak paydada kiminle buluşabiliyorsan çaba sarfedebilirsin. Ama bu zemini tarif etmeden, şöyle ya da böyle işbirliği yapmanın sonuç alıcı olmadığını düşünüyorum. Buradan sırf politik anlamda değil, etik anlamda da sol çıkmıyor. 22 Temmuz seçimlerinin benim için en yaralayıcı olan yanı budur: Sol etik değerlerinden uzaklaşmıştır. İttifak yapılmıştır, yapılan ittifakı DTP farklı, ÖDP farklı okuyor. İki partinin arasında yapılmış bir ittifak var gibi görünüyor. DTP’nin Parti Meclisi’ne göre ÖDP ittifaka uymadı; ÖDP’ye göre, aslında bir ittifak yok. Solun bütünü de DTP gibi okuyor... Ya da Baskın Oran’ın seçim kampanyası için ÖDP Parti Meclisi destekleme kararı aldı. Ama biliyorum ki, desteklemedi ÖDP’liler. Ya da Ufuk Uras’ın seçim bölgesinde, ÖDP’lilerin tümü desteklemedi. Etik olarak da sol aşındı.

Siyasetin Büyük Düşünürleri

Philippe Corcuff

İnsanın tarihi boyunca toplulukların ve bireylerin mutluluk arayışı önünde engel oluşturan ezici güçler nelerdir? Daha adil bir dünya olanaklı mıdır? İnsanların şehir-devletleri nasıl daha demokratik biçimde örgütlenebilir? Şehir-devlet yaşamına katılımımıza vermemiz gereken yön nedir? Bireyler olarak tutkularımız, arzularımız, bencil çıkarlarımız veya özgeci eğilimlerimiz ile kamusal yaşamın kuralları arasında kurmamız gereken ilişkiler nelerdir?

Bunlara benzer soruları sık sık ıstırız. Filozofların ya da sosyologların, şurada burada ortaya çıkan yön arayışlarına doğrudan yanıt verebilmeleri, pek olası değildir. Onların, günümüzün belirsizlikleri içinde mantar gibi çoğalan "eşsiz düşünceler" in sahipleriyle pek bir alıp verecekleri yoktur. Yine de, daha iddiasız bir tarzda, birtakım soruları yeniden formüle etmeye ve kısmi ve geçici nirengi noktaları sağlamaya yardım edebilirler. Öyleyse büyük siyaset düşünürlerinin (Platon, Aristoteles, More, La Boétie, Machiavelli, Hobbes, Spinoza, Montesquieu, Rousseau, Kant, Proudhon, Marx, Nietzsche, vb) mirası, bu perspektifte bize sunulmuş zengin bir kaynaktır. "Güncel" olana, yani medya tarafından aceleci ve hatta çarpık bir görüşü sunulan olaylar seline mesafe koyma kaygısı taşıyan okurlara, geleneğe mal olmuş bu filozoflara geri giderek ve yolculuğu 20. yüzyılın en heyecan verici yazarlarına (Wittgenstein, Dewey, Merleau-Ponty, Arendt, Lévinas, Derrida, Foucault, Bourdieu, vb) kadar götürerek, biraz ışık tutulabilecektir.

Toplumsal Aklın Eleştirisi

Frankfurt Okulu ve Toplum Teorisi

Jan Spurr

Frankfurt Okulu, kuruluşundan 1960'lı yılların sonunda dağılmasına dek, "şimdiki zaman" in sosyolojik bir teorisinin hazırlanmasına kendini adadı: Eleştirel Teori. Temel hedefi, rekabetçi kapitalizm ile iktisat ve politika konularında liberal ilkeler üzerinde temellenen "çağ sonu" nu anlamaktır. Bu eser, Frankfurt Okulu'nun önde gelen iki temsilcisinin, yani Adorno ve Horkheimer'in önemli tezlerinin sunumu ve tahlilidir. Adorno ile Horkheimer, köklerini klasik felsefeden olduğu kadar Avrupa ve Amerikan sosyolojisinden de alan gerçek bir eleştirel sosyoloji geliştirmişlerdir. Önce Avrupa'da faşizmle karşı karşıya kalan, ardından 1940'lı yılların Amerikan toplumuyla ve savaş sonrası Almanya'sının ekonomik ve politik gücüyle yüzleşen iki düşünür, modern toplumlarımızın kötülük ve kusurlarını ısrarla tahlil etmekten vazgeçmemişlerdir. Bu düşünürler, bütün eserleri boyunca, toplum teorilerini aklın ve özgürlüğün süzgecinden geçirmişler; faşizmin ve otoriter özelliklerin insan kişiliği ve belleğindeki kök ve izlerinin peşinden gitmişler; faşizmden Amerikan yaşam tarzına, tüketim toplumuna geçişin içerdiği sürekliliklere gözlerini dikmişler; özgürlükçü bir toplumsallık izleğini asla gözardı etmemişlerdir. Günümüzde Frankfurt Okulu'nun analizlerini gözden geçirmek, küreselleşmiş biçimiyle iyice güçlenmiş kapitalist cenderenin damgasını taşıyan çağımızı kavramada kılavuzluk edecektir kuşkusuz.

Benjaminia: Dil, Tarih ve Coğrafya

Besim F. Dellaloğlu

Bu çalışmanın yazımı esnasında birçok arkadaşım, dostum meseleyi çok fazla kişiselleştirdiğim, romantize ettiğim konusunda beni uyardılar. Haklıydılar. O'nun üzerine çalışmak giderek benim için bir kendini arayış, keşfediş süreci oldu aynı zamanda. Bu konuda beni en çok cesaretlendiren O oldu. En kişisel olanın, hakikatte, aslında en genel olabileceğini, en genel gözükenin, gerçekte en kişisel olabildiğini O'ndan öğrendim. Benim derdim hiçbir zaman O'nu bilmek olmadı. Onu anlamaya, hissetmeye çalıştım. Onu epistemolojik bir nesne olarak görmedim hiç. Mevcut hazır kataloglar ışığında onu sınıflandırmaya çalışmadım. O'nun yaşadığı çağa, Batı düşüncesinin bütününe niye o kadar farklı baktığını, bakabildiğini, bu cüreti nereden bulduğunu anlamaya çalıştım. Bu konuda tarafsız olmam beklenemez ama, bence O modern Batı düşüncesinin en ayrıksı otlarından biridir. Farkı fark etmeye, fark ettirmeye, O'nun hakkını vermeye çalıştım. O'nu sadece bazı yapıtlarında değil, yapıtlarının bütününde, sadece kitaplarında, makalelerinde değil, aynı zamanda mektuplarında, tutkularında aradım. O'nu oluşturan diğerlerini de gözardı etmemeye çalıştım. Özellikle iki dünya savaşı arasında ürün veren Alman-Yahudi entelektüel kuşağı bence modern Batı düşüncesinin en özgün, en yaratıcı, en isyankar kuşağıdır. Bloch bir söyleşisinde bu kuşağı "birleşik kaplar" metaforuyla anlatmıştır. O'nu o kuşağın bir parçası olarak da anlamaya çalıştım.

Besim F. Dellaloğlu

26 AĞUSTOS-21 EYLÜL 2008

Hazırlayan: Erdir Zat

BOLIVYA

Göz göre göre

11 Eylül trajedilerine bir yenisi eklendi: Pando katliamı. Morales muhalifi liberallerin beslediği faşist çeteler, kızılдерili halkın üstüne kurşun yağdırınca Latin Amerika ayağa kalktı. Hem ulusalcı hem de liberal tezleri çürüten sıcak Bolivya pratiğini izlemeye devam ediyoruz...

11 EYLÜL günü dünya, El Kaide'den Batı'yı hedef alan yeni bir eylem beklerken Bolivya'dan gelen haberle çalkalandı. Sosyalist yönetimi destekleyen kızılдерili göstericilerin, Pando eyaletinin ayrılıkçı valisini protesto etmek için düzenlediği yürüyüşe taarruz silahlarıyla donatılmış faşist çeteler tarafından yayılım ateşi açıldı. Katliamda en az 30 kişi öldü, onlarca yaralandı, yayına girdiğimizde yüzden fazla kişi kayıptı. Başkan Evo Morales olayın ardından Pando'da olağanüstü hâl ilân etti, orduyu bölgeye gönderdi ve sınırı geçip Brezilya kırsalına kaçan eyalet valisi Leopondo Fernandez hakkında tutuklama emri çıkardı. Birkaç gün içinde yakalanan Fernandez, daha önce kendisine bağlı paramiliter güçler kurmakla suçlanmıştı ve Pando katliamının bu güçler tarafından yapıldığına ilişkin kanıtlar ele geçirildi.

Korkulan oldu. Sosyalist dönüşüm yanlısı yoksul çoğunluk ile zengin eyaletleri elinde tutan ayrılıkçı liberallerin karşı karşıya geldiği siyasal çalkantının, Bolivya'da nasıl bir kâbusa doğru evrilebileceğini gösteren bu olayın Morales'in referandum zaferinden birkaç hafta sonra yaşanması derin endişeler doğurdu. 10 Ağustos'ta, başkan, başkan yardımcısı ve eyalet valilerinin görevlerine devamı için kamu onayına başvuran referandumda, Morales ülke çapında oyların yüzde 67'sini alarak bir rekora imza attı. Böylece anayasal reform için irade koyan sosyalist hükümetin meşruiyetini kanıtlamakla kalmadı, Bolivya halkının toprak bütünlüğünden yana olduğunu da dünyaya gösterdi. Olaylara sahne olan Pando eyaletinde, Morales, daha önce aldığı yüzde 21'lik oy desteğini yüzde 53'e çıkararak bir başka rekor kırmıştı. Ayrılıkçı eyaletlerin provokasyonu buna rağmen geldi ve sabık ABD Büyükelçisi

Goldberg'in sınırdışı edilmesi de dahil bir dizi zincirleme reaksiyona yol açtı...

Katliamın sorumluluğunu reddeden Fernandez, Morales hükümetinin sosyalist politikalarına (doğal kaynaklardan elde edilen gelirin yeniden bölüşümü, toprak reformu, yerlilere yurttaşlık hakları, vs.) karşı kurulan Ulusal Demokratik Konsey'in (CONALDE) üyelerinden biriydi. Ülkenin gelir düzeyi yüksek doğu eyaletleri Santa Cruz, Pando, Beni, Tarja ve Chuquisaca'nın valilerinden oluşan konsey, bu bölgelerin özerklik kazanması için yıkıcı bir muhalefet başlattı. Morales gelene kadar doğal-gaz kaynaklarının ve minerallerin rantından yararlanan eski iktidar eliti, ne de olsa Bolivya'ya "şok terapi" uygulayan askerî diktatörlüğün (1978-1993) ve "neoliberal mesih" Lozada'nın (1993-1997) dizinin üstünde palazlanmıştı...

Üçüncü kez seçim kazanan Morales, yolunun açılmasıyla birlikte esas konuya geri döndü ve yeni anayasanın 7 Aralık'ta halk oylamasına sunulacağını açıkladı. İktidara geldikten sonra ikinci büyük zaferini Kurucu Meclis seçimlerinde kazanmış, bu meclis tarafından ha-

Sosyalist dönüşümü destekleyen kızılдерili halkın Pando'daki gösterisi

zırlanan yeni anayasa geçen aralıkta Morales'e teslim edilmişti. Yasa gereği altı ay içinde referandumla sunulması gerekiyordu. Ama öyle olmadı, siyasî krizi dindirmek isteyen Morales, Washington destekli liberal muhaliflerin restini görerek araya bir "güvenoyu referandumu" koydu ve oylarını artırıp öncekilerden daha büyük bir zafer kazandı.

Kurumsal faşizm buna rağmen direnmeye devam ediyor. Şimdi de Yüksek Seçim Kurulu devrede; yeni anayasanın referandumla girmen önce (sosyalistlerin çoğunlukta olduğu) Kongre'de ve (hâlâ liberallerin kontrolünde olan) Senato'da onaylanması gerektiğini savunuyor. Rejimin by-pass mekanizmaları bir kez

Kaostan kaosa

PAKİSTAN Pentagon'un yeni Afganistan stratejisinde Pakistan'a yönelik sınırötesi operasyonların da yer alması ve Bush'un bunu İslamabad'a bildirmeden uygulamaya koyması, NATO kuvvetlerinin Taliban ve El Kaide'ye karşı verdiği savaşı Pakistan'ın iç bölgelerine taşıdı. Pakistan yönetiminin tepkiyle karşıladığı bu yeni durumun ilk sonucu, İslamabad'daki Marriot oteline yapılan intihar saldırısı oldu. Patlayıcı yüklü bir kamyonla otele saldıran militanlar en az 50 kişinin ölümüne yol açtı. Beyaz Saray ise, saldırının, Pakistan'ın terörle mücadelede etkin rol üstlenmesi gereğini gösterdiğini iddia etti.

"Hepimiz müslümanız"

ALMANYA Köln'de yapılması planlanan Merkez Camii projesine karşı çıkan çevrelerin başlattığı İslam karşıtı kampanya geri tepti. Alman solunun her kesiminin yer aldığı cami yanlısı cephe büyük bir gösteriyle meydanları doldurunca, karşıtların gösterisi iptal edildi. Camiyi engellemek için faaliyet gösteren Pro-Köln örgütü, sadece Almanya'daki İslam karşıtlarına değil, Avrupa'daki öteki ırkçı hareketlere eyleme katılma çağrısında bulunmuştu. Fransız faşist lider Le Pen gösteriye gitmedi, ama aşırı sağcı İtalyan Kuzey Birliği Partisi'nin Avrupa Parlamentosu üyesi Marion Borghezio oradaydı.

daha Morales'e karşı işliyor. YSK'nın açıklamasının geldiği 2 Eylül'den Pando katliamına giden dokuz günlük süreçte, muhaliflerin şiddetle sonuçlanan kitlesel eylemlerine tanık olundu. Devlet kurumlarına ve aralarında uluslararası insan hakları örgütlerinin de bulunduğu sivil kuruluşlara ait binalar faşist mangalar tarafından basıldı, yağmalandı, yakıldı. Bu gelişmeler Morales yanlılarını da sokağa döktü ve kaçınılmaz olarak iki grup arasında küçük çaplı çatışmalar yaşandı. Fakat, ifade özgürlüğü hakkını kullanan silahsız kitlelerin üstüne paramiliter güçler tarafından ateş açılması, her şeyi geride bıraktı.

Pando katliamıyla açıkça tehdit edilen Morales, doğrudan muhaliflerin arkasındaki gücü hedef aldı ve ABD Büyükelçisi Philip Goldberg'i sınırdışı etti. Goldberg'in, bütün bu kaostan ortasında, Santa Cruz ve Chuquisaca eyalet valileriyle özel görüşmeler yapması bu sert kararı motive etmişti. 2004-2006 arasında büyükelçilik yaptığı Kosova'da etnik temizlik yürütmekle suçlanan Goldberg, 2006'da, Bush yönetimi tarafından "Bolivya'nın Balkanlaştırılması" hareketi için özel olarak gönderilmişti. Konu böylece uluslararası siyasetin gündemine oturdu. Chavez, Bolivya'da darbe hazırlamakla suçladığı ABD'nin Caracas büyükelçisine Morales'in yaptığını yaptı. Derken Washington, Bolivya ve Venezüella büyükelçilerini geri yolladı. Derken Rusya, Venezüella ve Bolivya'nın askeri tatbikatları başladı...

Diplomatik ve askeri restleşmeler bir yana, gelişmeler Latin Amerika'nın geleceğini tehdit eden bir görünüm kazanmıştı.

11 Eylül 1973'te, Şili'de, sosyalist Allende hükümetinin devrilmesine benzer bir darbe tehlikesinin Bolivya'da da oluşmakta olduğu aylardır yazılıyordu; artık fiili bir olgu hâline geldi. Bolivya sorununa çözüm bulmak için toplanan Güney Amerika Uluslar Birliği'nin (UNASUR) dokuz ülkesinin, "bağımsızlık, egemenlik, toprak bütünlüğü ve demokrasi" vurgularıyla Morales'e tam destek vermesi, geçmişte darbe-lerden çok çeken Latin Amerika'nın gene bir 11 Eylül günü gelen bu toplumsal felâkete karşı tavrını gösteriyordu. AB'yi model alan bir entegrasyon süreci yaşayan Güney Amerika, kıtada ABD'ye karşı yeni bir "kutup" oluştuğunu giderek daha fazla gösteriyor.

Kadınların zaferi

RUANDA Dünyanın çoğunluğunu kadınların oluşturduğu ilk meclisi seçildi. Geçen dönemde milletvekillerinin yarısı ya kadın olan Ruanda'da son yapılan seçimlerde meclisteki 80 sandalyenin 44'ünü kadınlar aldı. 1994'te, Hutu milislerin azınlık Tutsilere karşı uyguladığı soykırımda 800 bin kişinin öldürüldüğü Ruanda'nın bu insanî felaketten sonra kabul edilen anayasasında kadın milletvekilleri için yüzde 30'luk kota belirlenmişti. Dünyada kadınların en yüksek oranda temsil edildiği (yüzde 55) Ruanda meclisine bu kotadan giren vekillerin bir siyasî partiyi temsil etmesine izin verilmiyor.

Bask MHP kapatıldı

İSPANYA Yüksek Mahkeme, Bask Milliyetçi Hareket Partisi'nin, ayrılıkçı ETA örgütüne bağlantısı bulunduğu ve kapatılan Batasuna Partisi'nin uzantısı olduğuna hükmetti ve kapatılmasına karar verdi. Batasuna Partisi, 825 kişinin ölümünden sorumlu tutulan ETA örgütünün siyasi kanadı olduğu gerekçesiyle 2003'te kapatılmıştı. Parti yetkilileri kararın demokrasiye aykırı olduğunu ve haklarını Avrupa'da arayacaklarını söyledi. Yakınlarda gene Yüksek Mahkeme'de görülmeye başlanan Bask Toprakları Komünist Partisi'nin kapatılması davasının da benzer bir seyir izleyip aynı akıbeti paylaşacağı sanılıyor.

Damak tadı hükümeti yedi

TAYLAND Sokak gösterileri sonuç verdi. Anayasa Mahkemesi, televizyonda yemek programı yaparak anayasayı ihlâl eden başbakan Samak Sundavarej'in istifa etmesi gerektiğine hükmetti. Başbakanlık görevine başladıktan iki ay sonra programlara çıkmayı bırakan Samak, mahkemedeki ifadesinde program karşılığında maaş aldığını reddetti, ama yargıçları inandırmadı. Hakkındaki yolsuzluk davaları sonuçlanmadan Britanya'ya kaçan eski devlet başkanı Taksin'in kuklası olarak kabul edilen Samak'ın istifası, hükümetin de sonu oldu. İktidar partisi Samak'ı yeniden aday göstereceğini bildirdi.

Lula'nın bonusu

BREZİLYA Kültür Bakanı Gilberto Gil'in müzik çalışmalarına dönmek üzere görevinden affını istemesiyle güç kaybeden Lula hükümeti, petrol endüstrisinden gelen yeni haberlerle kendine geldi. Geçen yıl tarihi boyunca ilk kez kendine yetecek kadar petrol üretmeyi başaran Brezilya, bu yıl ihracat gelirleri üstüne konuşmaya başladı. Başkan Lula, okyanusta yeni bulunan petrol ve doğalgaz yataklarının Brezilya'yı dünyanın en büyük üreticilerinden biri haline getireceğini ve buradan elde edilen gelirin direkt olarak yoksulluğu sona erdirmek için uygulanan programlara aktarılacağını açıkladı.

KAFKASYA Tilkinin uzanamadığı üzüm

Bush'un ardında gizlenip sekiz yıl boyunca ABD'yi sinsice yöneten Dick Cheney, büyük projesi tarihin çöp tenekesine atılmadan önce son kez Kafkasya'ya gitti. Fakat sonuç fiyaskoydu. Cheney, Soğuk Savaş jargonuyla Rusya'ya tehditler savurmaya devam etse de, Azerbaycan, Gürcistan ve Ukrayna'yı kapsayan gezi bir devrin kapanışına işaret ediyordu. Peki, nasıl bir devir açıldı?

MIKE WHITNEY

Counter Punch, 11 Eylül 2008

EYLÜL'ÜN ilk haftasında Kafkaslar'ı turlayan ABD başkan yardımcısı Dick Cheney, Güney Osetya'da çıkan son çatışmalarda oynadığı rolden dolayı Rusya'ya karşı cezai önlem alma konusunda destek toplamaya çalıştı. Moskova'nın eylemlerinin "karşılıksız kalmayacağına" dair yemin etti. Cheney, ABD'yi bölgenin "devriye polisi" yapmaya kararlı; bunun için "kaplan pençesi" NATO yardımıyla bütün güvenlik operasyonlarını üstleniyor. Ne Kremlin ne de Avrupa Birliği, Cheney'in güremlerine aldırış ediyor. Güvenlik düzenlemeleri ve Rus birliklerinin çekilmesiyle ilgili müzakereler ABD'nin katılımı olmadan yürütüldü.

AB, 9 Eylül'de, dönem başkanı Nicolas Sarkozy liderliğinde, Rusya devlet başkanı Dmitri Medvedev ile, Güney Osetya'da bulunan Rus askerlerinin yerine iki yüz AB gözlemcisinin yerleştirilmesi konusunda bir anlaşma imzaladı. Buna karşılık, Gürcistan, Rusya'nın, bağımsızlığını ilân eden Abhazya ve Güney Osetya cumhuriyetlerine karşı güç kullanılmaması isteğini kabul etti. Rusya'nın her iki cumhuriyetin de bağımsızlığını tanıdığını ilân eden Medvedev'in tektaraflı bildirisi, AB barış sürecini sona erdirmeydi. Her iki taraf da Rus birliklerinin geri çekilmesi konusuna odaklandı; sonuç olarak imzalanan ateşkes anlaşmasından tatmin olmuş görünüyordular.

Rusya yalnızca önemli bir diplomatik zafer kazanmış olmadı, aynı zamanda Avrupa ile Birleşmiş Milletler arasındaki ipleri de germiş oldu. Bush yönetimi, Gürcistan devlet başkanı Mihail Saakaşvili'nin sorumsuz davranışını kızgınlıkla karşıladı ve böylece Gürcistan'ın NATO üyeliği ötelenmiş oldu. Saakaşvili geçen ay Güney Osetya'yı işgal etti; başkent büyük bir bölümünü, Şinvali'yi harap etti ve birlikleri Rus ordusu tarafından bozguna uğratılmadan önce tahmini olarak 1500 sivilin can kaybına neden oldu. Moskova, Tiflis ile olan bütün ilişkilerini kesti. Medvedev, Saakaşvili

li'yi "siyasi bir ceset" olarak adlandırıyor. Kremlin, şimdilerde, güney komşusuna düşman gözüyle bakıyor.

Cheney'in kâbusu: Putin Doktrini

Cheney'in Kafkaslar'da bir hafta süren gezisi iki amaçla gerçekleştirildi: Rusya'yı Avrupa'daki müttefiklerinden ayırmak ve Gürcistan ile Ukrayna'nın NATO'ya üyelik sürecini hızlandırmak. Her iki konuda da başarısızlığa

Karanlıklar Prensi Cheney, Kafkasların kötü adamıyla

uğradı. Kül yüzü başkan yardımcısı Bakü'den Kiev'e, Kiev'den Tiflis'e, Tiflis'ten İtalya'ya uçtu; savaş tehditleri savurup onu dinleyecek herhangi birine tipik Soğuk Savaş diskuruyla hırladı, fakat çabaları hiçbir sonuç vermedi. Avrupa'da hiç kimse, Rusya ile karşı karşıya gelmek istemiyor; ya da en az on yıl sürecek bir başka nükleer soğukluk dönemi yaşamak istemiyor. Öte yandan Putin son sekiz yılını ortaklıklar kurmaya, Avrupa'ya büyük miktarda petrol ve doğalgaz tedarik eden pahalı bir enerji ağı yaratmaya harcadı. Şu an için Avrupa Rusya'ya muhtaç ve onunla iyi ilişkiler içinde bulunmak istiyor.

Moskova güçlenirken, muazzam enerji girdisiyle zenginleşip daha bağımsız hareket edebilirken, oyun alanının dışında kaldığı için hırslanıp duran -Irak bataklığına batmış- Che-

ney açısından durum farklı elbette. Artık Rusya kendi kendini geçindirebiliyor ve Amerika'nın emperyalist çarkının başka bir dişlisi olmak gibi bir niyeti yok. Münih'te iki yıl kadar önce, Putin, "tekkutuplu dünya" düşüncesini reddettiğini söyleyerek Rusya'nın, ulusal bağımsızlığını savunma konusundaki kararlılığını ifade ettiğinde, Dış İlişkiler Konseyi ve diğer elit beyin takımları, Kremlin'in sözde "uluslararası topluma" daha fazla entegre olmaya karşı çıkacağına kanaat getirerek Rusya'yı Amerika'nın "düşman listesine" aldılar.

Medvedev, Putin Doktrini'ni kelimesi kelimesine yineledi: "Dünya çokkutuplu olmalı. Tek bir kutubun var olma düşüncesi kabul edilemez. Rusya, bir tek ulus tarafından alınan kararlara göre hareket edilen bir dünya düzenini kabul edemez; söz konusu ulus ABD gibi ciddi bir ulus olsa da. Böyle bir dünya düzeni dengelessiz olacaktır, çatışmaların yaşanmasına neden olur."

Medvedev, Amerika'nın küresel güvenliğe süregiden egemenliğine doğrudan meydan okuyarak kumun üzerine bir çizgi çekti. İlerleyen Rus ordusu, neocon'ların Avrasya'daki emperyalist amaçlarını gerçekleştirme yolunda acı bir yenilgi yaşamasına neden oldu. Güney Osetya'daki çatışma, ABD'nin bu bölgedeki maceraperestliğinde bardağı taşıran son damla olarak değerlendirilebilir.

Rusya'nın Avrupa ile bağları, giderek daha hassas bir duruma gelen Atlantik İttifakı'nın darmadağın olmasına yol açacak tehditkâr bir unsurdur. Eğer Avrupa, bir sonraki Amerikan başkanının da Bush'un saldırgan, tek yanlı uygulamalarına devam ettiğini görürse, ortaya çıkacak tepki Atlantik İttifakı'nı bozmak ve ABD'yi tecrit etmektir. Mâkul insanlar bu olasılıktan kaçınmayı tercih eder.

Nabucco gene askıda

Cheney'in Kafkasya hamlesi, Hazar Denizi'nin zengin petrol ve doğalgaz kaynaklarına ulaşmak için son bir gayret gösterirken umutsuz bir şekilde başvurduğu, başarısız bela çıkarma girişimleri olarak düşünülebilir. Şu ana kadar, Big Oil şirketindeki meslektaşlarıyla sürdürdükleri yirmi yıllık çalışmanın sonunda, Ukrayna ve Gürcistan'da performansı düşük birkaç kukla edinmekten başka gözle görünür bir kazanım sağlayamadılar. Cheney'in gayretlerinin de başarısızlıkla sonuçlanmasıyla bütün plan suya düşmüş oldu. Paul Goble'in "Moskova boru hattında büyük zafer kazanıyor" adlı makalesinde, Rusya'nın Orta Asya enerji

NİJER DELTASI KAYNIYOR

Petrol kokusu

NİJERYA Zengin petrol yataklarının bulunduğu Nijer Deltası'nda bağımsızlık mücadelesi veren gerillalar, hükümete karşı savaş ilân etti. Bölge halkı tarafından kurulan ve çeşitli etnik gerilla gruplarının çatı örgütü olan Nijer Deltası Kurtuluş Hareketi (MEND), bu karara ordunun üslerine düzenlediği hava ve kara saldırılarını gerekçe gösterdi. Yeniden alevlenen çatışmalarda 22 kişi yaşamını yitirdi. Nijerya'da faaliyet gösteren çokuluslu petrol devleri, Nijer Deltası Kurtuluş Hareketi'nin (MEND) bu adımından sonra yeni devlet başkanı Umaru Yar'Adua'dan enerji güvenliği

talep etti. ABD ve Britanya'nın yaptığı resmi açıklamalarda, militanlara "terörist" denildi ve arkalarında El Kaide'nin bulunduğu belirtildi. Şimdiye kadar onlarca yabancı petrol çalışanını kaçırp fidye isteyen, tesislere saldıran ve boru hatlarını sabote eden örgüt, savaş ilânından sonra bu faaliyetlerine hız verdi ve artık petrol tankerlerini de hedef alacağını açıkladı. Kaçırma olaylarının "para sızdırmak için yapıldığı" iddialarına karşı bildiri yayınlayan MEND, amaçlarının "yabancı petrol işçilerinin deltadan tahliye edilmesi" olduğunu açıkladı: "Mücadelemiz, ülkenin petrol

yataklarını çokuluslu şirketlere peşkeş çeken iktidara karşı." Son olarak Shell'e ait bir boru hattını havaya uçuran MEND, sonrasında resmi internet sitesinden tektarafli ateşkes ilân ettiğini duyurdu. Güvenlik güçlerinin saldırması halinde ateşkese son vereceğini ve örgütle ittifak halindeki bazı grupların ateşkese uymayabileceğini bildirdi. Nijerya hükümeti, saldırılar yüzünden petrol üretiminin günde 150 bin varil azaldığını bildirdi. Çalıntı petrol ticaretinin her gün milyon dolar kâr bırakan yeni bir ekonomi haline gelmesi, kargaşa yaratan başlıca faktör olarak anıldı.

piyangosundaki atılımıyla ilgili çok daha fazla haber bulunuyordu:

"İran'ın, 'ekolojik nedenlerden' dolayı Hazar'ın altından bir hat döşenmesine karşı olduğunu ve bu yüzden de deniz dibi mevzuatını olabildiğince bloke etmeye çalışacağını açıklaması ve Bakü'nün Hazar bölgesi doğalgazının Batı'ya transferini öngören Nabucco projesine destek vermeme kararıyla birlikte, Moskova, Gürcistan'ı işgal etmesinden sonra ilk büyük siyasi zaferini kazanmış oldu. Bu gelişmeler, artık Rus yönetiminin, Rus toprakları üzerinden geçerek Hazar Denizi'nden Batı'ya uzanan boru hatlarının üzerinde rakipsiz, tam bir hâkimiyet kurmuş olduğu anlamına geliyor. Ayrıca, Rusya'yı by-pass eden diğer bir yolu, Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattını engelleyebilirler."

Eğer Cheney, Rusya'ya yetişmek istiyorsa acele etmeli. Fakat maalesef Cheney, Orta Asya'da ABD'de olduğundan çok daha fazla antipatik bulunuyor. Gerçek şu ki, Cheney, Azerbaycan'a gittiğinde ne devlet başkanı İlham Aliyev ne de başbakan Artur Rasizade onu havaalanında karşılama zahmetine girdi. Çünkü her politikacı, onunla birlikte görünmenin bile siyasi intihar olacağını biliyor. Uluslararası ilişkiler analisti Aleksandr Pikaev, Cheney'in hoşlanılmayan bir kimse olmasının diplomasini neredeyse imkansızlaştırdığına dikkat çekerek şöyle diyor: "Bush yönetimi gerçekten Rusya'ya karşı ABD'ye destek verecek bir uluslararası topluluk yaratma çabasında olsaydı, bu yükümlülüğü başka birine verirdi, Bay Cheney'e değil."

Cheney'in yaptığı gezinin, Tiflis ile Moskova arasındaki anlaşmazlıkları çözmekle hiçbir ilgisi yoktu. Onun gerçek amacı, görevini terk etmeden önce bölgenin azalmakta olan petrol ikmalinden daha büyük bir dilimi garantilemek. Linda Heard'ün de belirttiği gibi hidrokarbon savaşı hayret verici bir şekilde ortadan kayboldu: "Moskova, doğal gazı Türkmenistan'dan Rusya'ya nakledecek olan yeni boru hattının inşası konusunda Türkmenistan ile anlaştı; ülkenin gaz ihracatı üzerinde fiili hakimiyet kurdu... Rusya, aynı zamanda, Venezüella ile birlikte ele aldığı ve üyelerinin Beyaz Saray ile çatışmaya giden bir yola gireceğine kesin gözüyle bakılan küresel gaz karteli projesi için nabız yokluyor. Bunlara ilaveten, China Daily gazetesine göre, Pekin ile Rus petrolünü ve gazını Avrupa'dan Asya'ya gönderecek bir enerji inisiyatifi kurulması konusunda anlaştı."

Böylece Washington, serbest piyasayı

Gölgede kalıcı bir barış sağlanması şimdilik uzak bir hayâl olsa da Gürcistan halkı normalleşmeye çalışıyor

ABD'deki öğretmenlerinden çok daha etkili bir şekilde kullanmayı öğrenen Rus işadamları tarafından her cephede safdışı edildi.

Kötü Kan Azerbaycan'da

Russia Today televizyonuna göre; "Kommersant gazetesi, Cheney'in Aliyev ile yaptığı toplantıdan memnun kalmadığını ve hatta öfkeye kapılıp kendi onuruna verilen akşam yemeğine katılmayı reddettiğini bildirdi." Aliyev, Rusya'yı dışlayan Nabucco gaz boru hattı konusunda "Bakü'nün bekleme oyununa başvuracağını" söyledi. Aliyev akıllıca davranıyor ve Kremlin ile karşı karşıya kalmaktan kaçınıyor.

Aslında kim Aliyev'i suçlayabilir ki? Herhangi biri, Washington'un yıldızının sönmekte olduğunu farkedebilir. Siyasi liderler kibarca kafa sallıyor ve kasımda yapılacak başkanlık seçimlerinin Beyaz Saray'a akliselimi getirip getirmeyeceğini görmek üzere bekliyor. O zamana kadar herkes gizlenmek istiyor. Kimse Cheney'in Moskova'ya kafa tutma çağrısını ciddiye alacakmış gibi görünmüyor.

Başkan yardımcısı, bu sefer, gezisinin "terörle mücadele" ile ilgili olduğu hilesine başvurmadı. Amacının, "enerji güvenliğini artırmak için enerji ihracatını sağlayacak ilave güzergâhlar geliştirme konusunda görüşmeler yapmak olduğunu" söyledi. "Hayati bir önem taşıyan dünyanın bu bölgesinde, istikrarın, güvenliğin ve işbirliğinin artmasını istiyoruz"

şeklinde bir açıklama yaptı Cheney, Bakü'deki muhabirlere. Cheney, aynı zamanda, Hazar'dan dünya pazarına günde 1 milyon varil ham petrol pompalayan Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattında hisselerine sahip olan iki petrol devi BP ve Chevron firmalarının temsilcileri ile de görüşmeler yaptı. Her şey petrol için!

Cheney, daha sonra gezisinin ikinci durağı olan Gürcistan'a gitti. Regnum web sitesi orada yaşanan gelişmeleri şöyle naklediyor: "Kommersant gazetesi, hükümet ve parlamentodan kaynaklara dayanarak, Saakaşvili ile Cheney arasında Tiflis'te gerçekleşen basma kapalı müzakerelerin de iyi gitmediğini yazdı. Taraflar, esas olarak, Gürcistan toprakları üzerinden geçen boru hattının güvenliğini ve Nabucco boru hattı projesini konuştular. Cheney, ABD'nin boru hattının güvenliğini sağlamaya hazır olduğunu belirtti. Fakat siyasi sebeplerden dolayı, Gürcistan şu anda ABD'den askeri yardım almayı düşünmüyor."

Kiev'de büyük sıkıntı

Cheney'nin gezisi, gaflarla ve yanlışlıklarla tam bir felakete dönüştü; bir yanıla politik bir kabuki, diğer yanıla vodvil oyunuydu. Cheney, Kiev'e, ülkeyi, ABD-Ukrayna ittifakının sonuna geldiğinin habercisi olabilecek siyasi bir kaosa sürükleyen önemli bir gelişmeden, Ukrayna'da bulunan Batı yanlısı koalisyonun çekmesinden hemen birkaç saat sonra adım at-

SAGALASSOS KAZISI

Aurelius gizi

TÜRKİYE Burdur'un Ağlasun ilçesindeki Sagalassos antik kentinde devam eden arkeolojik kazıda, Roma İmparatoru Marcus Aurelius'un dev bir mermer heykeli bulundu. Heykelin baş kısmı dâhil olmak üzere bazı parçalarına ulaşıldı. MS 161-180 arasında Roma'yı yöneten Aurelius, birbiri ardına gelen "Beş İyi İmparator" döneminin son hükümdarı sayılıyor. Sagalassos'taki kazı çalışmalarını yöneten Prof. Marc Waelkens, birkaç hafta önce imparatoriçe Faustina'nın baş heykelini bulduklarını söyleyerek bu heykellerin bir seri oluşturduğunu ve Adrianus ile başlayan "Beş İyi İmparator"un tamamının heykellerinin toprağın altında

yattığını sandıklarını belirtti. İktidardaki zamanının büyük bölümü barbar Germen kabileleriyle savaşmaya harcayan Aurelius, cephede, tahtına geçmek isteyen oğlu Commodus tarafından öldürülmüştü. Aurelius'un son günlerini konu alan "Gladyatör" filmine göre, kölelikten generalliğe yükselen Maximus, Aurelius'a olan vefa borcunu Commodus'un canını alarak ödedi. Ancak tarihçiler bu fikre katılmıyor: Ağır bir megalomanyak olan Commodus, onun eşcinsel zaafılarını bilen komplocuların gönderdiği Narcissus adlı bir atlet tarafından banyoda boğularak öldürüldü. Anadolu mitolojileri sırlarını fısıldamaya devam ediyor...

İşçiden Brown'a hayır

BRİTANYA Independent gazetesi tarafından yapılan yeni bir kamuoyu araştırması, İşçi Partisi'nin tabanının başbakan Gordon Brown'ın liderliğine karşı olduğunu gösterdi. Sonuçlara göre, katılımcıların yüzde 54'ü önümüzdeki seçimlerde partinin başına başka birinin geçmesini istiyor. Buna karşılık yüzde 45 dolayında partili, bunun lider değiştirmek için doğru bir zaman olmadığına kanaat getirmiş. Parti tabanında genel bir ümitsizlik gözleniyor. Zira yüzde 27 oranında katılımcı yeni liderin hiçbir yarar sağlamayacağını düşünüyor, yüzde 28 lider değiştirmenin daha berbat sonuçlara yol açacağı görüşünde.

► mişti. Sözde "Turuncu Devrim"i kışkırtarak politik gelişme yarattığını düşünen Bush yönetiminin, Ukrayna üzerindeki etkisi artık pamuk ipliğine bağlı. Genel hissiyat, Washington karşısında Moskova'yı desteklemek.

Financial Times gazetesine göre: "Cumhurbaşkanı Viktor Yuşçenko, krizden delifışek başbakanı Yulia Timoşenko'nun destekçilerini sorumlu tutarak, yeni bir koalisyon kurulmadığı sürece parlemontoyu feshedip erken seçime gitme kararında olduğunu açıklayıp gözdağı verdi... Bay Yuşçenko ile Bayan Timoşenko tatsız bir güç savaşını sürdürürken hükümeti karar alamaz durumda bıraktılar... Yuşçenko, Timoşenko'nun destekçilerinin, komünistler ve Moskova yanlısı bölgesel partilerle birlikte hareket ederek cumhurbaşkanının yetkilerini kısıtlayacak bir yasal düzenlemeyi yürürlüğe koyma doğrultusunda oy kullanmalarını eleştirdi ve bu durumu 'anayasaya karşı darbe' düzenlemek olarak yorumladı."

Ukrayna'daki Rusya yandaşları, Cheney'in NATO üyeliği ve AB'ye entegrasyon süreci ile ilgili olarak aktardığı planlara hiç sıcak bakmıyor. İşte bu, Rusya'yı kuşatma ve bölgesel amaçlarını gerçekleştirme yolunda iyi iş çıkardığına inanan Cheney'in ve onun Washington'daki beyin takımının başlıca yenilgisi sayılabilir. Ukrayna yakın bir zamanda NATO üyesi olmayacak.

Bush yönetiminin saldırgan kulis faaliyetleri, AB'nin esas oyuncularından hiçbirini, kendisine, Rusya'ya karşı cezai tedbirler alma veya Rusya'ya yaptırım uygulama konusunda destek vermeye ikna edemedi. AB saldırganlık yerine diplomasiyi tercih ediyor. Sonuç olarak, Cheney'in eylemleri gittikçe daha yersiz hareketler olarak değerlendirildi. AB, Rusya'yı tahrik ederse eline hiçbir şey geçmeyecek. Avrupalı ülkeler enerji kaynaklarının kesilme riskini göze alma niyetinde değil. Sağduyu Bush'un "özgürlük gündemine" galip geldi.

Cheney, gezisinin son durağı olan İtalya'nın Cernobbio kentinde katıldığı küresel güvenlik konferansında, Güney Osetya'da yaşanan çatışmalar hakkında oldukça iğneli ifadeler kullandı. Şöyle söyledi: "Prensiplerimiz yeniden test ediliyor. Bu testler karşısında açık yürekli olmalı ve hep birlikte karar almalıyız. Rusya'nın önünde bir seçim ve biz Transatlantik müttefiklerinin önünde sorumluluk-

lar var. Onlar (Rusya), bir yandan bağımsız ülkelere karşı kaba kuvvet kullanırken, tehditler savururken veya başka yıldırma politikaları izlerken, diğer yandan ticarî faaliyetlerden, müzakerelerden ve küresel prestijden faydalanan çıkarlarını büyümeye kalkışamaz... Bu kıtanın hiçbir bölümü, tek bir ülkenin, kaynakları ele geçirme ve dağıtım sistemi üzerinde hâkimiyet kurma çabalarının karşısında kendini savunmasız bırakmamalıdır."

ABD, 1 milyon Iraklı'nın ölümü, 4 milyon kişinin mülteci olarak başka ülkelere sığınması ve bir utanç mirası dışında hiçbir şey kazanmadığı Irak'ta ve Afganistan'da zayıf düşerken, Moskova'nın serbest piyasa yoluyla kritik hidrokarbon ve boru hattı koridorlarını elde etmesine Cheney'in böylesine öfkelen-

Oset kadınlar harabeye dönen ülkede Rus yardımıyla geçinmeye çalışıyor

mesi elbette anlaşılabilir bir durum. Cheney'in öfkesi gerçekte şöyle özetlenebilir: Tilki uzanamadığı üzüme koruk der. O yalnızca zavallı bir mağlup.

McCain'in umudu: Medvedev Doktrini

ABD dışişleri politikasının elitleri çoktan beridir Orta Asya'yı, Batılı ekonomik ve güvenlik paradigmalarının içine çekmenin hayalini kuruyor. Jeopolitik strateji uzmanı ve eski milli güvenlik danışmanı Zbigniew Brzezinski, on yıl önce bu konuyu, Foreign Affairs dergisinde yayınlanan makalesinde şu şekilde özetlemişti:

"Avrasya dünyanın birden fazla kıtasını içine alan eksensel bir kara kitlesi. Avrasya'ya hâkim olan güç, dünyanın ekonomik yönden en üretken üç bölgesinden ikisinin kaderini belirleyici bir etkiye sahip olacaktır; Batı Avrupa ve Doğu Asya. Haritaya şöyle bir göz gezdirmekle, Avrasya'ya egemen olan bir ülkenin

neredeyse otomatik olarak Orta Doğu'yu ve Afrika'yı kontrol altında tutabileceğini de anlayabiliriz... Avrasya kara kitlesinde güç dağılımının ne şekilde olacağı, Amerika'nın küresel üstünlüğü ve tarihsel mirası açısından mutlak önem taşır."

Güç kazanan Rusya, ABD'nin bölgesel emellerine köstek olacak hâle geldi. Geçen ay, Gürcistan'da, Washington'un "vekil" ordusu ile Rusya birlikleri arasında yaşanan çatışma, Kremlin üzerinde etkili olan bazı siyasilere, Bush yönetimiyle akılcı bir şekilde, normal diplomatik yollarla anlaşılabilir hayallerini de bozguna uğrattı. Cheney'in kışkırtıcı retoriği bu durumu pekiştiriyor. Bu yüzden, Rusya en kötüsüne hazırlanıyor. Medvedev, AB, Orta Asya ülkeleri (SCO) ve BRIC ülkeleri (Brezilya, Hindistan, Çin) ile olan bağlarını güçlendiriyor; Rus donanmasını Akdeniz'e ve Venezüella'nın kıyısına yerleştirdi.

Yakın zamanda gerçekleştirilen bir basın konferansında, Medvedev, yönetiminin sıkı bir şekilde bağlı olacağı beş ana prensibi açıkladı. Listenin üçüncü sırasında, "nerede yaşarlarsa yaşasınlar Rus vatandaşların hayatlarının ve itibarlarının korunmasını amaç edinmek" vardı. Medvedev, "Dünyada, vatandaşlarının ve barışgücünün öldürülmesine göz yumacak bir tek ülke bile yoktur," dedi.

Rus vatandaşları ve barışgücü, Güney Osetya'da ABD'nin özel birliklerinin eğitilen bir "vekil ordu" tarafından öldürüldü. Şimdiye kadar hiç kimse bundan sorumlu tutulmadı, fakat Medvedev ile Putin suçlunun kim olduğunu biliyor. Hatta Putin, saldırının başkan adaylarından birinin (McCain) seçimleri kazanma şansını yükseltmek için kullanılacak bir yol olarak düşünüp planlandığını öne sürdü. Bir ülke, jeopolitik amaçlarına ulaşmak için başka bir ülkenin vatandaşlarını ve askerlerini öldürmeye hazır olduğunu gösteren eylemlerde bulunursa, işte bu noktada dostluk sona erer ve tavırlar sertleşir.

Güney Osetya'da yaşanan olaylar, Rusya'nın gelecek yıllar içinde dış politikasını şekillendirmesinde önemli bir rol oynayacaktır. Savaş çizgileri çizildi, donanmalar kritik bölgelere konuşlandırıldı ve ordular yerlerine yerleştiriliyor. Rusya savaş istemiyor, fakat eğer biri çıkarırsa buna hazırlıklı olacak.

Çeviren: **Pınar Uygun**

Zoraki demokrat

ZİMBABVE Seçimleri kaybettiği halde binbir vesiseyle koltuğunu bırakmamayı başaran Zimbabve diktatörü Robert Mugabe, BM ve Afrika Birliği'nin görevlendirdiği Güney Afrika devlet başkanı Thabo Mbeki'nin arabuluculuğuyla yürütülen müzakereler sonucu iktidarı muhaliflerle paylaşmaya razı oldu. Anlaşmaya göre, muhalif lider Morgan Tsvangirai başbakan olarak hükümetini kuracak. Ancak cumhurbaşkanlığının seromonik rolüne mahkûm olan Mugabe, esas gücün Tsvangirai'ye gitmesini bir türlü içine sindiremedi. Parti toplantısında bunu bir "aşağılanma" olarak niteledi.

Mbeki valiz topluyor

GÜNEY AFRIKA Devlet başkanı Thabo Mbeki, kendi partisi Afrika Ulusal Kongresi'nden (ANC) gelen baskılar üzerine istifa etti. Mbeki'nin kararı, uzun zamandır çekişme içinde olduğu halefi Jacob Zuma hakkındaki yolsuzluk davasının Yüksek Mahkeme tarafından düşürülmesinin ardından geldi. Zuma, geçen yıl yapılan ANC kongresinde Mbeki'yi geride bırakarak önümüzdeki seçimde partinin adayı olma hakkını elde etmişti. 2005'e kadar Mbeki'nin başbakanlığını yapan Zuma, adının bir rüşvet skandalına karışmasından sonra hükümetten ayrıldı, ama karizmasıyla arenaya geri dönmeyi başardı.

Dağıtım da devletin

VENEZÜELLA Hayatî sektörlerin kamulaştırılması sürüyor. Parlamento akaryakıt dağıtımında çoğunluk hissesinin devlete ait olmasını öngören bir yasa tasarısını onayladı. Chavez, bu adımın aracılardan halkın sırtından kâr etmesini önlemek için gerekli olduğunu söyledi. Yeni yasa uyarınca, özel şirketler hisselerini devlete satarak piyasadan çekilmek zorunda. Aksi halde kamulaştırılacaklar. Böylece özel sektör benzin istasyonlarına akaryakıt dağıtımını büyük ölçüde kaybetmiş oldu. Venezuela'nın ulusal enerji şirketi PDVSA, artık petrol endüstrisinin neredeyse tamamında denetimi ele almış durumda.

Pyongyang oyuna döndü

KUZEY KORE Bush yönetiminin yarattığı bir başka kördüğüm tekrar sorun olmaya başladı. Kuzey Kore, BM'ye bağlı Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu'na başvurarak ülkenin en büyük nükleer reaktörü Yongbyon'daki mührün ve denetim teçhizatının kaldırılmasını istedi. Geçen yıl imzalanan silahsızlanma anlaşmasına uygun bir şekilde davranarak Yongbyon'un ana soğutma kulesini imha eden Pyongyang yönetimi, Washington'un verdiği sözleri tutmadığını savundu. Kuzey Kore'nin bütün iyiniyetli adımlarına rağmen hâlâ ABD'nin terörist ülkeler listesine yer aldığını hatırlattı.

RUSYA

Çekidüzen

08.08.08'in şoku, yeni bir Kara Perşembe ile derinleşirken Batı'nın kanaat önderleri olan bitenleri yorumlamaya başladı. "Dünyada ABD'yi imha edebilecek tek güç" olarak gösterilen Rusya'nın gövde gösterisi, en azından Avrupa'yı etkilemiş görünüyor. Ama ABD tekkutuplu dünyadan çıkıldığını henüz kavramış değil...

SERGE HALİMİ

Le Monde Diplomatique, Eylül 2008

KAFKASLARDAKİ düşmanlıktan kimin sorumlu olduğunu fazla dert etmemeliyiz. Gürcistan'ın işgalinin üstünden iki hafta bile geçmeden Fransa'nın en ünlü iki kanaat önderi, Bernard-Henri Lévy ve André Glucksmann, olanlar için "eski terâne" dedi. Bu görüş ABD'nin en etkili neo-konservatif düşünürü tarafından desteklendi: Robert Kagan çatışmayı kimin başlattığını bilmenin "çok önemli olmadığını" yazdı. "Savaş Gürcistan devlet başkanı Mihail Saakaşvili'nin yanlış hesabı yüzünden çıkmadı. Bu Moskova'nın ne zamandır kışkırtmaya çalıştığı bir savaş."

Hipotezler birbirini haklı çıkarıyor. Eğer, Saakaşvili dışında biri, Pekin Olimpiyat-

ları'nın açılış kutlamasının yapıldığı günde savaş başlatmaya kalksaydı, Batı başkentleri ve onların medyası bu sembolik eylem karşısında aynı "haklı kınama" tavrını gösterebilecek miydi?

İyilerin ve kötülerin kimler olduğu peşinen kararlaştırıldığında tarihi izlemek kolaylaşıyor. Gürcistan gibi iyiler, komşularının ayrılıkçı mücadelelerine karşı kendi toprak bütünlüğünü koruma hakkına sahiptir. Sırbistan gibi kötüler ise, azınlıkların kendi kaderini tayin etme hakkını veya NATO tarafından bombalanmayı kabullenmek durumundadır. Bu hikâyenin ahlâkı, Amerikan yanlısı Saakaşvili, Irak'ı istila etmeye gönderdiği 2 bin askerini ülkesinin sınırlarını korumak üzere geri çağırdığı zaman çok daha aydınlatıcı bir hâl alıyor.

Başkan Bush, 16 Ağustos'ta, ayaklarını yere basarak konuştu, egemenlik, bağımsızlık ve toprak bütünlüğü güvencesi veren BM Güvenlik Konseyi kararlarının uygulanması çağrısında bulundu: "Öteki uluslara gösterilen saygı onlardan esirgenmemelidir."

Güvenliğinin tehdit altında olduğuna karar verdiği (veya bunu iddia ettiği) zaman tektarafli davranma hakkına sadece ABD sahip. Gerçekte, olaylar çok daha basit bir plan izledi: ABD, Rusya'ya karşı Gürcistan'ı kullanıyor; Rusya, Gürcistan'ı cezalandırmak için Güney Osetya ve Abhazya kartını oynuyor.

Pentagon yanlısı iki gazete, Rus gücünün yeniden dirilişine engel olma iradesini, Rusya'nın harabeye döndüğü 1992 yılından beri gösteriyor. Körfez Savaşı ve Sovyet bloğunun çözülmesiyle başlayan ABD hegemon-

yasını kalıcılaştırmak için, Pentagon, "muh-temel rakipleri bundan böyle büyük rol oynamaya hevesine kapılmamaya ikna etmenin" zorunlu olduğunu duyurdu. Eğer bu olmazsa, ABD onları nasıl "vazgeçireceğini" biliyordu. Ve ana hedef Rusya'ydı: "Dünyada ABD'yi imha edebilecek tek güç."

Bu durumda, Rus liderlere, rejimleri veya politikaları ne olursa olsun, Batı'nın Ukrayna ve Gürcistan'ın "renkli devrimlerine" yaptığı yardımlara, eski Varşova Pakti ülkelerinin NATO'ya alınmasına ve Polonya toprağına ABD füzeleri yerleştirme girişimine –ki bunların hepsi ABD'nin Rusya'yı zayıflatma stratejisinin elementleridir– öfkelenedikleri için çıkışabilir miyiz? Fransa dışişleri bakanı Bernard Kouchner şöyle dedi: "Rusya bir büyük güç haline geldi, kaygının büyük olmasının nedeni bu."

Afganistan'daki riskli Amerikan stratejisinin mimarı Zbigniew Brzezinski, yakınlarında ABD'nin büyük planının öteki bölümünü açıkladı: "Sadece Azerbaycan'da değil, daha da ötesinde, Hazar Denizi ve Orta Asya'da yatan petrol ve doğalgaza Gürcistan üstünden ulaşıyoruz. Böyle bakınca, bu bizim için çok büyük ve stratejik bir değerdir." Onu tutarsızlıkla suçlayamazsınız: Rusya'nın batağa saplandığı Boris Yeltsin günlerinde bile, Batı'ya enerji akışını garanti altına almak için Kafkaslar ve Orta Asya'dan harekete geçmenin savunuculuğunu yapmıştı.

Bu aralar Rusya iyi iş çıkıyor, ABD eskiye kıyasla daha az iyi ve petrol fiyatları aldı yürüdü. Kendi devlet başkanının provokatif eylemlerinin kurbanı olan Gürcistan üç yünden vuruldu.

"YOLDAŞ" BUSH SUNAR

A.B.S.D.C.

NOURIEL ROUBINI

Global Research, 9 Eylül 2008

FANNIE MAY ve Freddie Mac'in millileştirilmesi, ekonomi ve finans dünyasında son yılların en radikal rejim değişikliği oldu. SSCB'nin yıkılışını takip eden son yirmi yılda, Demir Perde'nin inmesi ve Çin gibi gelişen ülkelerdeki iktisadi reformlarla birlikte, dünya ekonomisi kamu egemenliğinden uzaklaşıp KİT'lerin özelleştirilmesine yöneldi. Bu trend, serbest piyasa ve özel teşebbüs üstüne vaazlar veren ABD tarafından saldırgan bir tavırla desteklendi. Oysa bugün ABD, insanlık tarihinin en büyük

yük millileştirilmesini gerçekleştirdi. Fannie ve Freddie'yi millileştirerek, ABD devleti varlığını yaklaşık 6 trilyon dolar artırdı ve haliyle kamu borcunu da bu miktarda artırmış oldu. ABD dünyanın en büyük kamuya ait yatırım fonuna dönüştü. Fannie ve Freddie'ye enjekte edilen 200 milyar dolarlık sermaye karşılığı devraldığı 6 trilyon dolarlık borçla, insanlık tarihinin en ağır şartlı satın alımlarından birinin altına girdi. Böylece Bush ve öteki yoldaşlar, ABD'yi ABSDC'ye (Amerika Birleşik Sosyalist Devletler Cumhuriyeti) dönüştürdü. Sosyalizm Amerika'da yaşıyor ve sağlığı yerinde. Ama bu sosyalizm zenginlere, doğru ilişkilere sahip olan-

lara ve Wall Street'e ait. Kârların özele, borçların kamuya gittiği bir sosyalizm. İnsanlık tarihinin en büyük iflastan kurtarma ve millileştirme hareketi, ABD tarihinin gelmiş geçmiş en azılı "laissez-faire" (bırakınız yapınlar) hükümeti tarafından gerçekleştirildi. Lakin serbest piyasa tutkusu öylesine kör etmişti ki gözlerini; doğru dürüst kuralları, düzenlemesi ve denetimi olmayan finansal ve diğer piyasalarla, para hırsının yarattığı kredi ve malvarlığı balonlarının, çığırının, patlama ve paniklerin kol gezdiği vahşi ormanlar yarattıklarını göremediler. (...) Tıpkı aile değerleri üstüne vaaz verip yücelten, hep senden daha kutsalımsı gibi

ABD Kara Perşembe'nin dönüşü

Soros'un kehâneti çıktı: Dünya eylülün gelişile birlikte büyük bir ekonomik krize girdi. ABD'de Lehman Brothers'ın çöküşüyle başlayan finansal altüst oluş, domino efekti yaratarak küresel piyasaları etkisi altına aldı. Arkadaşımız Şahin Artan yeni "büyük buhran"ın yapısını inceledi...

SEKİZ yıl önce ABD'de hazine tahvillerinin tarihe karışmak üzere olduğu konuşuluyordu. New York Times yazarı Jonathan Fuerbringer şöyle demişti: "Hazine piyasasına veda etme sürecinin temposu yeni Bush yönetimi altında hızlanacak. Yatırımcılar önümüzdeki yıl, 3.4 trilyon dolarlık bu piyasanın hızlı küçülüşüne ayak uydurmayı gerçekten öğrenmek zorunda kalacaklar." Fuerbringer, ABD Hazinesi'nden James R. Capra'nın şu sözlerini aktarıyordu: "Yatırımcılar hazine dışı araçlara yönelmek durumunda kalacaklar; şirket bonolarına ve Fannie Mae ile Freddie Mac gibi kuruluşlara." Hazine tahvili piyasasına gerçekten bir şeyler olmuştu.

1998 yılında tahvil satışlarında tarihsel bir eksi yaşandıktan (geri alınanlar satılanlardan 54.6 milyar dolar fazla) sonra 1999'da eksi 71 milyar dolar, 2000'de eksi 295 milyar dolar! Tahviller piyasadaki toplanıyordu. 1969'daki minyatür eksi arzdan (-0.8 milyar dolar) beri, 30 yıldır böyle bir şey yaşanmış değildi. 1969 öncesindeki diğer minyatürler haricinde büyük çaplı sayılabilecek geri toplama ise sadece 1946'da (-23 milyar dolar) gerçekleşmişti.

Amerikan devleti piyasadaki çekiliyor gibiydi ve bunun anlamı büyüktü. Kapitalist sistem, 80'lerde başlayan liberalleşme sonucu artık çapa olmadan dalgalı sulara seyredecek olgunluğa gelmişti. Hazine tahvili satışları 2001'de bir kez daha, ama bu kez minyatür bir eksi verdikten sonra 2002'de büyük bir patlamayla (+257 milyar dolar) geri döndü.

2000'de başlayan "dot.com" krizi, 2001 sonlarında ABD'nin "teröre karşı savaş" a girişi ve yeni Bush yönetiminin vergi politikaları Hazine tahvilinin geri dönüşünde rol oynayan faktörlerdi. Üretimin giderek daha fazla Asya'ya kaydığı ve Çin başta olmak üzere bir dizi ülkede dünya ortalamasının çok üzerinde büyümenin gerçekleştiği, finans piyasalarında ise önce toparlanma sonra büyümenin yaşandığı yıllar geldi geçti. Eylül 2007'de ABD'de mortgage piyasasındaki başlayan kriz ise Amerikan devletinin müdahalesi ve Mart 2008'de yatırım bankası Bear Stearns'in JP Morgan tarafından hissesi 2 dolara (Ocak 2007'de hissesi

169 dolar) satın alınmasıyla biraz yatışmış gibi göründü. Sonra tüm dünyanın nefesini tutarak izlediği eylül krizi yaşandı...

Büyük Buhran 2008

12 Eylül'e gelindiğinde küresel finans piyasasının ABD merkezli 24 seçkin kuruluşunun piyasa değeri 11 ay öncesine göre yüzde 50 azalmıştı. Piyasa değerindeki kayıp sadece bu kuruluşlar için 843 milyar dolara ulaştı. İki mortgage devi Fannie Mae ve Freddie Mac'e devlet el koydu; bu iki şirketin Ekim 2007'de 106 milyar dolar olan piyasa değeri 1 milyar dolara indi. 158 yıllık Lehman Brothers iflasını verdi ve kapılarını kapattı. Bir başka finans devi AIG'nin kurtarılması için devlet 85 milyar koyup yüzde 80 ortak oldu; şirketin piyasa değerinin yüzde 82'si bu arada silinmişti.

Piyasa değeri yarı yarıya azalan şirketler arasında ticari bankalar, yatırım bankaları, finans hizmetleri şirketleri var. Ticari bankalardan Bank of America'nın Ekim 2007'de 236 milyar dolar olan piyasa değeri 150 milyara inerken Citigroup'un değeri 236 milyardan 98 milyar dolara düştü. Sonuçta ABD'de ayakta sadece iki yatırım bankası kaldı: Morgan Stanley ve Goldman Sachs.

1929 krizini atlattıktan sonra Lehman Brothers'ı tarihe gömen Eylül 2008 krizinin yol açacağı likidite darlığını karşılamak, kamuoyunda oluşabilecek büyük paniği önlemek ve krizin derinleşip reel sektöre sıçramasını engellemek için şimdi ABD Merkez Bankası ve Hazine öncülüğünde bir operasyon başlatılmış durumda. Bu arada ABD Hazine tahvillerine öyle büyük bir talep oldu ki, 3 ay vadeli tahvilin getirisi yüzde 0.02 düzeyine geriledi. Yani getirisiz tahvil le razı olundu.

Şimdi herkes devletin durumu düzeltmesini bekliyor. Krizi bastırmak için aktarılabilecek ek fon miktarı en az 500 milyar dolar, 1 trilyon dolara kadar çıkabilir. Eylül krizi öngörülmeyle bir şey değildi. Morgan Stanley Asia yönetim kurulu başkanı Stephen Roach, çöküş başlamadan 1 Ağustos 2008'de yayınlanan makalesinde krizin ulaşabileceği boyutları değerlendirmişti.

Roach'a göre üç aşamalı bir kriz söz konusu. Birinci aşama olan ve 2007 yazında başlayan "kredi krizi", mortgage kâğıtları, yapılandırılmış yatırım araçları (SIV'ler), bankalar arası off-shore (LIBOR) finansmanı gibi ürün ve yapıları kapsıyor. Roach bu aşamanın önemli bir bölümünün geride kaldığını düşünüyor. Eylülde yaşananlar da göz önüne alındığında, bu aşamanın tamamlanmaya yakın olduğu söylenebilir. İkinci aşama, kredi krizinin reel sektörü etkilemeye başlaması. Roach bu aşamanın henüz başında olduğumuzu ve önümüzdeki iki-üç yıl boyunca büyüme oranlarının yarı yarıya azalarak yüzde 2'de kalacağını tahmin ediyor. Üçüncü aşamayı ise "Amerikalı tüketiciyle dünyanın bağlarının koptuğu, küresel kriz aşaması" olarak tanımlıyor ve bu aşamanın da henüz başında olduğumuzu belirtiyor.

ABD'de finansal panik

Roach'a göre sorunun merkezinde Amerika'nın "gelir temelli tasarruftan varlık temelli tasarrufa geçişi" var. 1994-2007 arası 14 yıllık dönemde ABD'de harcanabilir kişisel gelir yılda ortalama yüzde 3.2 artarken tüketici talebi yüzde 3.5 artıyor ve 2006 ortasına gelindiğinde gayrimenkulden çekilen "kazançlar" kişisel gelirin yüzde 9'unu oluşturuyor. 2001'de bu oran yüzde 3. 2007'de ABD'de GSYİH'nın yüzde 72'sini tüketim harcamaları oluşturuyor ve bu yılın sonunda hane borçluluğu harcanabilir gelirin yüzde 133'üne ulaşıyor. Aynı süreçte Asya ülkelerinde ise 2007'de ihracatın GSYİH içindeki payı yüzde 45'e ulaşarak rekor kırıyor.

Roach, "Şimdi çöküşe dönüşen patlamanın arkasında, doymak bilmeyen bir ekonomik büyüme iştahı yatıyor. Geliri yetersiz ABD ekonomisi, daha yavaş bir iç talebi reddetti. Bunun yerine, mevcut üretimden kaynaklanan bir gelire dayanmayan, varlık ve borçla finanse edilen büyüme yöneldi" diyor.

Krizin nedeni "yanlışlar" mı?

"Üretimle ilişkisiz, varlık ve borçla finanse edilen büyüme yönelen" kim olursa olsun, ister

davranan evanjelistlerin, ikiyüzlülerin, ahlâk tacirlerinin sürekli zamparalık yaparken veya kadın kılığında veya bir sapık olarak afişe olmaları gibi, Bush ve vahşi kapitalizmin çığırtağını yapan yandaşları gelmiş geçmiş en büyük borç balonunun doğmasına ve pervasızca büyümesine sebep oldu. Her dinin fanatikleri esnemezlikleriyle yıkıma yol açan müsibetler olsa da, genelde dünyanın en büyük ekonomisinin başında olmazlar. Bu "laissez-faire vudu ekonomisi" bağnazları, ABD'nin başına geçip Büyük Buharan'dan beri yaşanan en büyük krizi çıkardılar. Öyleyse bunun utancını kamuoyunun önünde hissetmeliler. Çeviren: **Bariş Çakan**

doğrudan Amerikan vatandaşları, ister emlak piyasasında spekülasyon yapan profesyoneller ya da agresif kredi ve borç pazarlamacıları, ayakta kalmış iki yatırım bankasından birinin beyni bir "yanlış"tan söz ediyor: Daha yavaş bir iç talebi "reddeden", borçla finanse edilen büyümeye "yönelen" ABD ekonomisi. Eylül krizi bir yanlıştan ya da aklını kullanmayıp rüzgâra kafa tutma durumundan mı kaynaklanıyor?

New York Times'da David Brooks, "Bu yılın başlarında ekonomi dergileri Lehman Brothers ve Merrill Lynch'e yatırım yapmamızı, çünkü bunların hisselerinin fırlayacağını söylüyordu, şimdi ise başka bir güruh var ortada" diyor. "Paradigmada bir kayma yaşandığını söylüyorlar. Mevcut finansal çalkantı, ardına kadar açık küresel kapitalizm döneminin sonuna işaret ediyor. Bugün yaşanan muazzam devlet satın almaları, daha fazla federal müdahale ve daha sıkı kuralların olacağı yeni bir politik dönemin işareti."

Gerçekten de şu anda her şeyin eskisi gibi gitmesi gerektiğini söylemeye cesaret eden tek bir kişi bile yok ortalarında. CNBC'de "sermayeyi kapitalizme geri verelim" sloganıyla program yapan Larry Kudlow gibi piyasa köktencileri bile en azından şu ünlü "yaratıcı tahribat"tan (uygun olmayanların ayıklanması) söz ediyor. Uygun olmayan birileri var. Hemen herkese göre bu kesin. Ama bunu bilmek bizi hiçbir yere götürmüyor. Bir "yanlış" ya da "uygun olmayan" bir şeyler var. Subprime paketleyip satanlar, yani ödenmeme riski çok yüksek olan borcu yatırım kâğıdına çevirip borsaya verenler, onları iyi denetleyemeyenler, onlara gönüllü reklam yapanlar..

Eleştirilerin sertlik derecesi değişiyor, ama herkes bir noktada birleşmiş gibi: Şu anda ağır bir bedel ödenecek, ama hiç olmazsa yanlıştan ders çıkarılıp yola devam edilecek. Şu gariplik hiç göze batmıyor mu: Üretme işi, Amerikan vatandaşının maliyeti yüksek olduğu için Asya'ya verildi. Aynı Amerikan vatandaşı, yüksek maliyetli oluşu nedeniyle, hem de bu kez maliyetini karşılayacak bir üretici konumundan da mahrumken, daha yüksek kâr arayan sermaye için eşsiz bir arbitraj nesnesi olarak ortaya çıktı. Talepleriyle kârları ve sermaye birikimini baskı altında tutan vatandaş, öyle olduğu için kârları ve birikimi uçurdu. Hiç değilse üç-dört yıl.

Bu biraz garip değil mi? Sürüler halinde yaşayan, sabah akşam pirince talim eden, günde 12 saat çalışan, sendika kuramayan ve devleti tarafından 1.5 milyarlık tek bir paket halinde çok ucuza pazarlanan Çinlinin kârlılığıyla,

Yatırımcılar kadim dost altına dönerken Wall Street, 80 yıl sonra gelen büyük krizi atlama çabasında

milyonlarcasının borcu birkaç paket halinde pazarlanan Amerikan vatandaşının kârlılığı aynı olgunun görüntüleri değil mi? Sermayenin düşük kârlılığı kabul etmesi gerektiğini ya da arbitrajı illa üretimde araması gerektiğini kim söyleyebilir? Ayrıca mesele ahlâksızlık, istismar gibi şeylerse, kredi kârı piyasasında da bu tür şeyler yoğun biçimde yaşanıyor şu durumda. O piyasada balonun patlamamış olması mı yanlış doğru yapan?

Rekabetin dışında 107 milyon Amerikalı

Sermaye şimdi şiştikçe şişmiş bir piyasada borcunu bir güzel sattığı Amerikalı emekçiyle üretimde yüksek kârlılık arayışına mı girecek? Sadece doları düşük tutarak? Yeter mi? Hatta Amerikalı emekçi taleplerinden, alışkanlıklarından, beklentilerinden caydırmaya, ucuzlatmaya çalışsa bile?

Bugün 134 milyonluk ABD işgücünün en büyük üç diliminde 49 milyon kişi (yüzde 36.3) çalışıyor: En büyük dilimde sekreter, müşteri hizmetleri görevlisi gibi "ofis destek hizmetleri"nde çalışan 23 milyon (yüzde 17.3) kişi var. İkinci dilimde 14 milyon (yüzde 10.6) satış görevlisi olarak, üçüncüde 11 milyon (yüzde 8.4) yeme-içme sektöründe garson, ahçı, bulaşıkçı, kasiyer olarak çalışıyor. Bunların, küresel rekabetle ya da Ricardo'nun "göreceli avantajı"yla uzaktan yakından ilgisi yok.

Nakliye 10 milyon kişi. Eğitim kurumlarında ve kütüphanelerde 8 milyon. Sağlık pratişeni ve teknisyeni olarak 7 milyon. İnşaat ve kazıda 7 milyon. İdari hizmetlerde 6 milyon. Tesi-sat, bakım ve onarımda 5 milyon. Bina ve açık mekân temizliğinde 4 milyon. Sağlık destek hizmetlerinde 4 milyon. Kişisel bakım ve hizmetlerde 3 milyon. Koruyucu hizmetlerde 3 milyon. Toplum hizmetlerinde 2 milyon. Bunların toplamı da yüzde 44.

İşgücünün yüzde 80'i, başka ekonomilere karşı ya hiç ya da çok sınırlı rekabetçilik içeren işlerde çalışıyor. İmalat, finans, bilişim, mimarlık ve mühendislik, sanat, tasarım, medya, eğlence, spor, hukuk, tarım, balıkçılık ve ormancılık alanlarında çalışanlar, geri kalan yüzde 20'lik rekabetçiler. 100 en büyük ulusötesi finans dışı

şirket içindeki 24 ABD merkezli şirketin toplam çalışan sayısı 2.5 milyon. Bunların üçte birinden fazlası, üç şirketin çalışanlarından oluşuyor: Wal-Mart (500 bin çalışan), McDonalds ve Coca-Cola. Sermayenin çekim alanına girdiği yüksek kâr üşüşmesi ne kadar "yanlış"sa, ABD çalışanlarının üreticilikte rekabetçi olmamaları da o kadar "yanlış".

Kriz şunu gösterdi: Kapitalist sistem için vazgeçilmez olan güçlü devlet ve serbest sermaye. "Tüketim toplumu" denilen şeyin nasıl bir palavra olduğu ise ancak bu kadar net ortaya çıkabilirdi. Üçüncü vazgeçilmez zayıf üreticinin (ucuz emeği toptan satılabilir Çinli, Türk, Hintli, Endonezyalı) yanında rekabetçi üretmeyen tüketici (borcu toptan satılabilir ABD vatandaşı), herhalde ancak dönemsel bir unsur.

Stephen Roach, ABD'nin üretimiyle yeniden rekabetçi olması ve ihracatla büyümesi konusunda şöyle diyor: "Her şey mümkün, ama bir ABD ihracat rönesansı yaşanacağına dair kuşkularım var –özellikle onlarca yıl boyunca Amerika'nın imalat ve ihracat tabanının içi oyulduktan hemen sonra. Bir zamanlar 'ebediyen kaybedilen' işler ve sektörler öyle bir gecede tekrar ortaya çıkmaz. ABD'nin çok daha yavaş bir yönelimde olması gerektiğini düşünüyorum; GSYİH büyümesi son 13 yılın trendi olan ortalama 3.2'den önümüzdeki iki-üç yıl boyunca ya da daha uzun bir süre yüzde 2'nin altına inecek gibi görünüyor."

Eylülün ilk günü, henüz çöküş başlamadan Taraf gazetesinde Ümit İzmen şöyle diyordu: "Varolan dünyanın somut gerçekliği olan küreselleşmeyi veri almak durumundayız. Küreselleşme sürecini geriye döndürmeye hiçbir ülkenin tek başına gücünün yetmeyeceği ortada. Dünya ekonomisine entegre olarak üretimini ve gelirini artıran, vatandaşlarının yaşam koşullarını iyileştiren ülkelerde küresel ekonominin gerçekleri hayatın doğal parçası olmuş. Rüzgârla kavga etmek değil, rüzgâra göre yelken açmak aslolan." Durum gerçekten böyle özetlenebilecekse, vatandaşlarının yaşam koşullarını iyileştirmeye göre, ya ABD rüzgâra göre yelken açmamış ya da rüzgâra göre yelken açınca tersi oluyor. **Şahin Artan**

HAYRİ KOZANOĞLU'YLA KÜRESEL KRİZ ÜZERİNE

Olup bitenler bir bakıma çok basit, bir bakıma çok karmaşık. Geçtiğimiz günlerde "Neoliberalizmin Gerçek 100'ü" adlı dört dörtlük bir kılavuz kitap hazırlayan Hayri Kozanoğlu'na kulak kesiliyoruz...

Bu yaşanan ekonomik sarsıntıyı siz nasıl tanımlıyorsunuz?

Hayri Kozanoğlu: Bence bu ilk gerçek küresel kriz. Diğer krizlerin de başka yerlerde kaçınılmaz etkileri olmuştu ama, ciddi çöküş tehdidi altında olanlar belli yerlerdi: 1994 Meksika krizi, sonra Asya krizi, Rusya krizi, 2001'de ABD'de internet hisseleri çöktü... Küreselleşme tarihinde altı-yedi tane böyle kriz var. Ama bu seferki gerçek anlamda küresel kriz, Rusya'da da, Çin'de de, Avrupa'da da hissediliyor... "Bunlar aslında rakip kapitalist ülkeler, birinin başının derde girmesinden öbürünün sevinmesi lâzım" diyenler var. Ama bu sefer, "schadenfreunde" deyimi, yani başkasının ayıbından zevk alma durumu pek mümkün değil. Herkes bu krizi hissediyor.

Krizi harekete geçiren neydi?

Reel geliri, satın alma gücü sınırlı olan kesimler tüketici kredileri ve kredi kartları gibi mekanizmalarla talep unsuru haline getiriliyor. İkincisi, düşük faizli konut kredileriyle önce zor konut sahibi olabileceklere, zaman içerisinde de hiç konut sahibi olamayacaklara dahi likidite sunuluyor. Bankaların eşliğinden bile adım atmayı aklına getirmeyen, "subprime" denen, özellikle azınlıklar, siyahlar, Hispanikler ve işsizlerin oluşturduğu gariban yurttaşların kapısını çalarak "Sizi ev sahibi yapalım" diyor. Subprime

demek, krediye mazhar olmayan insan demek; normal olarak piyasaların borç vermeyeceği insanlara likidite bollaşması nedeniyle büyük krediler açılması. Öyle örnekler anlatılıyor ki: Kadın çalışmıyor, işsizlikten aldığı parayla gündelik geçimini bile sağlayamıyor, ona "size kredi açalım, iki katlı ev satalım, bir katında siz oturursunuz, bir katını 2 bin dolara kiraya verirsiniz, borcunuzu ayda bin dolar ödersiniz" diyor. Kadın durduğu yerde ev sahibi olacak ve üzerine para kazanacak. "Teaser rate" denen böyle şeyler var. Ödeme önce çok düşük bir faizle başlıyor, sonra oran artabiliyor. Ayrıca, şöyle bir eşitsizlik de var: Bu yoksul kesimlere kredi veriliyor ama, "madem riskleri fazla, faizleri de bunu telafi edecek yükseklikte olmalı" diyor. Bir doktor veya avukat ev aldığında yirmi yılda 250 bin dolar ödiyorsa, aynı ev bir temizlikçiye, geçici işlerde çalışan birine 350 bin dolara maloluyor. Aynı ev zengine ucuza, yoksula pahalıya satılıyor.

Hiçbir güvencesi, gücü olmayanlara kredi verme ihtiyacı nereden doğmuştur? Dünya ekonomisinin hızlı büyüdüğü, faizlerin düşük seyrettiği, küresel piyasaların likidite bolluğu içinde olduğu 2000'ler konjonktüründe, varlık fiyatları şiştiğinde şişiyordu. Merkez Bankası faizleri düşürüyor, piyasaya likidite pompalıyordu. İkincisi, ABD sürekli cari işlemler

"Merrill Lynch'in son Türkiye raporuna göre, önümüzdeki yıl büyümemiz şu kadar olacak, aman üzülmeyelim" denirken, Merrill Lynch'in kendisi battı. Morgan Stanley'in bir uzman raporuna atıfla "Türkiye'de güneş doğmak üzere" diye bir ifade, Türkiye'de TV haberlerinde ikinci sırada yer alabiliyordu. Derken, Morgan Stanley'in battığını görüyoruz.

açığı veriyor, ama yurtdışından para girişi çok fazla. Ulusal ekonomilerin geçerli olduğu dönemlerde, düşük faiz politikaları kaçınılmaz olarak kısa sürede enflasyonla karşılaşır. Küreselleşmeyle, özellikle eski sosyalist bloğun, daha da önemlisi Çin'in devreye girmesiyle, özellikle imalat sanayinde fiyatlar düşüyor. ABD'nin üretimi terk ettiği, faizlerin çok düşük olduğu dönemde, enflasyonla karşılaşmaksızın bir kredi genişlemesi belli bir süre mümkün oluyor.

Hiçbir düzenli geliri olmayanlara dahi kredi verildiği düşünülürse, bu kriz nasıl oldu da daha önce patlak vermedi? Piyasada para bolluğu var, ev fiyatları artıyor... Bu iyimserlik havası yaratıyor. 50 bin dolar peşin vererek 350 bin dolarlık evi krediyle aldın diyelim. Ödeyemez hale geldiğinde, evi haczediyorlar. Fiyatlar yükseldiğinden evin fiyatı 380 bin olmuş, satıyorlar, borçlarını tahsil ediyorlar, sana da 30 bin dolar veriyorlar. Zarar ediyorsun ama, krediyi veren banka parasını kurtarıyor. Bankaların kredilerini ödeyemeyen insanların evlerini satışa çıkarması konut fiyatlarını düşürüyor, bu sefer evin fiyatı borcu karşılamıyor. Burada, kar topu etkisi var. Bin ev, on bin, yüz bin, beş yüz bin ev satılıyor, arz artıyor, fiyatlar iyice düşüyor...

Krizin ana nedeni konut kredileri mi? Asıl neden, Marksist yorumla ifade edilirse, eksik talep ve aşırı üretimin ortaya çıkacağı krizin finansal mekanizmalarla ertelenmesi. Normalde, gelirin kadar harcama yapmayı düşünürsün. Ama ABD'de, genel trend olarak reel gelirlerde sürekli bir düşüş, insanların tüketimindeyse artış var. Ekonominin belkemiğini tüketim harcamaları oluşturuyor. İnsanların gelirlerinin ötesinde tüketmesinin iki temel mekanizması var: Biri, kolayca verilen tüketici kredileri, kredi kartları... İkincisi, krediyle ev alıyorsun, 300 bin dolara aldığın ev, bakıyorsun 400 bin dolar olmuş; 50 bin dolarlık tasarrufunu borsaya yatırmışsın, o da oluyor 60-70 bin dolar... Böylelikle, "oturduğum yerden evin değeri, borsadaki portföy yükseliyor, 3 bin kazanıyorum, 5 bin harcasam ne olur" diyorsun. Buna refah etkisi deniyor.

Ama hayali bir durum değil mi bu?

Evet, fiktif bir durum. Şimdi en büyük risk, bu "refah etkisi"nin tersine dönmesi. Bu sefer de ayda 6 bin dolar kazanan insan "300 bin dolarlık evimin değeri 250 bine, borsadaki 50 bin dolarlık yatırıмым 40 bine indi, aman kemerleri sıkayım" diyecek ve bu da çok ciddi bir daralmaya neden olacak. Şu ana kadar bu ortaya çıkmadı, Amerikalılar çok iyimser oldukları için hâlâ işlerin düzeleceği havası devam ediyor.

Kredi alan en alttakiler evlerini kaybedecek ve zarar görecek. Bu kriz hangi sınıfları nasıl etkiliyor, etkileyecek?

Yaygın medyada batan bankalar tartışılıyor yalnızca: "150 küsur senelik koskoca Lehman Brothers bir anda battı, hissedarları ciddi zararlara uğradı..." Evini kaybeden insanlardan bahsedilmiyor. Bir dönem, subprime nedeniyle 2.5 mil-

yon kişinin evini kaybettiğinden bahsediliyordu, şimdi bu durum prime borçlara da yayılmaya başladı, muhtemelen bu sayı 3-5 milyonu buldu, ki bu sadece finansal piyasalardaki gelişmelerin sonucu. Reel piyasalarda daralmalar başlayıp işsizlik arttıkça, borcunu ödeyemeyenler de artacak. Şimdi risk algılaması yükseldiği için, Merkez Bankası faizleri düşürdükçe, diğer faizler düşmek yerine yükseliyor. Çünkü herkesi daha riskli kabul ediyorsun, reel ekonominin daralacağını öngörüyorsun, "borç verdiğimiz insanın yarın işsiz kalma olasılığı yüksek" diyor-sun. İkincisi, bankalar birbirine güvenmiyor, kredi vermiyor, bankalar arası para piyasası donmuş durumda. Bankacılık sektörünün diğer sektörlerden en önemli farkı, çok düşük sermaye ile çok büyük bilançolara sahip olabilirsin. Bankacılıkta, uluslararası sermaye standardı yüzde 8'dir, yani her 100 liralık krediye karşı 8 liralık sermaye tutmam lâzım, diğer bir deyişle, yüzde 12.5'luk bir kaldıraçla oynayabilirsin. ABD'de 10 trilyon dolarlık konut kredisi piyasasının yüzde 14'ü subprime'lar, bunun yüzde 20'si borcunu ödeyemiyor, "bu durumda bir banka niye batsın?" diye soruluyor. Bunun en önemli nedeni kaldıraçla iş görmek. Kaldıraçla az güçle büyük bir yükü çok yukarı çıkartabilirsin, ama küçük bir hareketle de yukarıdakinin içi üstü düşmesine neden olabilirsin. Burada o oluyor.

Aslında, trilyonlarla oynayan bankaların durumu da subprime insanlarınki gibi değil mi? Onlar da sermayelerinin çok üstünde paraya göz diyor...

Kamu otoritelerinin de kontrolünden çıkan, işler iyi giderken çok büyük kârlar sağlayan, kötü gidince de çok büyük zararlarla karşılaştıran kompleks mekanizmalar. Mesela, bir banka 500 milyon dolarlık konut kredisi veriyor, buradan oluşacak alacakları bir havuz haline getiriyor. Bu havuzun gelirlerini de borçlanma olarak büyük tasarruf sahiplerine, hedge found denen fonlara, AB ülkelerinin yatırım bankalarına, fonlarına, Rusya'nın, Çin'in, Abu Dhabi'nin, Kuveyt'in fonlarına satabiliyor. Böyle olunca da bu borçların ödenmemesinin riski sadece konut piyasasından çıkıyor, bütün ABD'ye, giderek bütün kapitalist metropol ülkelere, oradan da bütün küresel ekonomiye yayılıyor. Bazı bankalar sadece bu havuzun paylarını satmakla da yetinmiyor, daha yüksek kaldıraçlarla daha yüksek kârlar elde edebiliyor. Mortgage alacaklarını topladıkları havuzu dilim hiyerarşisinde paylaşıyor. En üstteki en kalın dilim en düşük geliri elde ediyor, aşağı doğru in-dikçe, risk artarken faiz de yükseliyor. En alttaki ince dilimi mortgage bankası kendine ayırıyor. Diyelim ki kredi borçlusu havuza yüzde 8.5 faiz ödüyor; üst dilimler aşağı doğru artan bir şekilde yüzde 5, 5.5, 6 kazanırken en alttaki dilimin payına yüzde 35-40 gibi inanılmaz gelirler düşebiliyordu. Ne zaman ki ödemeler aksamaya başladı, bu tehlikeli kaldıraç oyunu ağırlığı fazla kaldıramadı ve zincirleme iflaslar başladı.

Bu kadar tatlı kârın ilanihaye süremeye-

ceği nasıl olup da öngörülemiyor?

Bunun ideolojik nedenleri de var. Artık krizlerle karşılaşmayan, dalgalanmalarının iyice hafiflediği, durgunluğun, işsizliğin neredeyse geride kaldığı "yeni ekonomi" denen bir kapitalist küreselleşme dönemine girildiğinin propagandası yapılıyordu.

Kendi yaptıkları propagandaya inanıyorlar mıydı? Ekonominin anlatıldığı kadar parlak olmadığını gösteren pek çok veri vardı. Bunları bilmemeleri mümkün mü?

Kapitalizmin kendine göre böyle iyimser bir tarafı var. Çalışan insanlara "piyasa mekanizmaları içerisinde emeğinizin bir karşılığı yoksa, becerileriniz para etmiyorsa, bunu siz düşünün. Sistem yeteneği olan, gayretli insanlara her zaman fırsatlar sunuyor" propagandası yapılıyor ve kendileri de işler iyi gittiği müddetçe böyle olacağına inanıyor. Ekonomilerin çok hızlı büyümediği, insanların yaşam standartlarının 1945'ten '70 ortalarına kadar kapitalizmin altın çağındaki gibi artmadığı bir dönem olmasına rağmen, çeşitli imaj mekanizmaları ve medyanın belirlenim gücüyle pembe hayaller satılabiliyor. Bu dönem, bütün dünya ekonomisinde gelir dağılımının gittikçe bozulduğu, sermaye kazançlarının çok düşük vergilendirildiği, zenginler büyümeden çok ciddi pay alırken, emeğiyle geçinenlerin yaşam standartlarının ya yerinde saydığı ya da gerilediği bir dönem. Bankacılıkta "Minsky anı" diye bir deyim var. Yani insanların kafasına bir şeylerin dank ettiği, tehlikenin kapıda olduğu algılamasının yaygınlaştığı bir andır. İnsanların ekonominin üzerinde kara bulutlar olduğuna ilişkin kanıları pekişmeye başlar. Öyle bir andayız. Şimdi insanların kafasına bir şeylerin dank ettiği bir döneme geçilebilir. Amerikan ekonomisinin çatırdadığı 1929 bunalımının sonrasından beri görülmemeyen ölçüde faizler düştü. İnsanlar paralarını fonlara emanet etmiyor. Zamanla bankalara da emanet etmemeye başlayabilirler, böyle bir ihtimal var. Kısa vadeli tasarrufların yatırıldığı fonlara güven azaldı, tasarruf sahipleri paralarını çekmeye başladı. Bazı iflaslar da bu nedenle oldu. Henüz tasarruf sahiplerinin bankalara koşup paralarının güvencesini sorguladığı bir aşamaya gelinmedi. İnsanların mevduatlarını çekmek istemeleri noktasına gelinirse, bu kapitalizmin kıyamet gününün geldiği anlamına da gelebilir.

Gidişat o yönde mi?
O kadar hızlı gelişmelerin olduğu bir dönemden geçiyoruz ki, hiçbir şeyin olamayacağını söyleme şansımız yok. ABD Hazinesi Freddie Mac ve Fannie Mae'nin 1.8 trilyon

Bu dönem, gelir dağılımının gittikçe bozulduğu, zenginler büyümeden çok ciddi pay alırken, emeğiyle geçinenlerin yaşam standartlarının ya yerinde saydığı ya da gerilediği bir dönem. Bankacılıkta "Minsky anı" diye bir deyim var. İnsanların kafasına bir şeylerin dank ettiği bir andır. Öyle bir andayız. Şimdi, insanların kafasına bir şeylerin dank ettiği bir döneme geçilebilir.

dolar, AIG'nin 1 trilyon dolar, Lehman Brothers ve Merrill Lynch'in 1.5 trilyon dolarlık yükümlülüklerini garanti etmek üzere devreye girmiş durumda. Rakamlar o kadar büyük ki. Krizin üzerinden neredeyse bir sene geçmişken, yaz başında, zararın 500 milyar dolar veya altında olduğu söyleniyordu. Şimdi sırf Fannie Mae, Freddie Mac'e aktarılan para 200 milyar dolar, AIG'ye aktarılan 85 milyar dolar... Krizin dibini gördük deme şansısı şu anda yok.

Merrill Lynch'i Bank of America'ya, yani bir yatırım bankasını bir mevduat bankasına devrediyorlar. Bu operasyon mevduat sahiplerinin mevduatlarının çalınması anlamına gelmiyor mu?

Daha evvel görülen şirket evlilikleri gibi değil, Hazine'nin rüşvetiyle oluyor bu, söz konusu birleşimde Hazine 30 milyar dolar enjekte ediyor. Bir anlamda, yarın işler kötüye giderse, Hazine'nin biraz daha para vereceği anlamına da geliyor. Amerikan bankacılık sisteminin 20. yüzyılın başından beri şöyle bir yapısı var: Bankacılık sisteminde bir sorun olduğunda, ilgili kesimler, bir anlamda burjuvazinin yönetim kurulu, bir odaya kapanıyor ve "sorunlarımızı aramızda çözelim" diyorlar. Sorun çözülmeden çıkmıyorlar. Geçtiğimiz hafta Lehman Brothers ve AIG ile ilgili tartışmalar sırasında, ABD Merkez Bankası başkanı, eyalet merkez bankası başkanları, büyük bankaların temsilcileri, Amerikan borsası başkanı gibi en önemli şahsiyetler toplanarak bütün çözümleri masaya yatırdılar. Biz sadece resmî açıklamaları biliyoruz. Muhtemelen, bu işin sonunun nasıl geleceğini onlar da bilemiyor.

Kurtarma operasyonu batan veya batma eşiğindeki kuruluşların kamu parasıyla, hazine desteğiyle kurtarılması mı? Bu operasyondan yola çıkarak, daha müdahaleci bir devlete dönüşün kaçınılmaz olduğu iddiası var...

Biz sosyalistler, genellikle, ciddi bir top-

Hayri Kozanoğlu:
"Ezber bozayım derken solun ABC'sinden, eşitlikten, emekten yana olma, sömürüye karşı tavır alma gibi sabitlerden uzaklaşabiliyor. Aslında ancak harfleri, rakamları, kerrat cetvelini ezberledikten sonra hesap yapabiliriz, muhakeme yürütebiliriz."

Fotoğraf: Şahan Nuhoglu

lumsal değişikliğin söz konusu olduğunu düşündüğümüz dönemlerde veya tam tersine, çok sistem dışı kaldığımız, en radikal programı öne çıkarttığımız dönemlerde, bankaların, finansal sistemin kamulaştırılmasından bahsederdik. Son zamanlarda bu, hiç gerçekçi olmayan, düşünülemeyecek bir öneri gibi görülüyordu. Şimdi neredeyse gidilen noktada bu. Kapitalizm enerjisini paradan alır, bütün enerjisi paranın dönüşüdür. Paranın dönüşü de insanların o anda ceplerinde olan paradan bir süre için vaz geçebilmekte karşılarındakine güven duymalarıyla mümkündür. O güvenin ortadan kalktığı noktada, para sirkülasyonu olmaz. Bunu sağlayabilecek olan ancak devlettir. Devlet bunu ya zorla yapar ya da en güvenilen kurum Merkez Bankası'dır, çünkü en kötü ihtimalle para basarak borcunu öder. Düşünün, ABD küresel kapitalizmin en büyük ülkesi, finansallaşmanın en yaygınlaştığı ülke ve Amerikan finansal sisteminde yatırım bankacılığı çok önemli. Yatırım bankası denince akla beş büyük banka geliyor, bunların üçü Bearn Stears, Lehman Brothers, Merrill Lynch ortadan kalkmış, diğerleri Goldman Sacks ile Morgan Stanley'in ne olacağı da belli değil. Türkiye'de Toprakbank'ın, Esbank'ın ortadan kalkması gibi bir durum değil bu, ABD'nin bankacılık sektörünün en önemli bir diliminin berhava olması. Artık ABD'de yatırım bankacılığı diye bir müessese kalmaması demek. İşin ironik yanı, mesela Türkiye ekonomisine yönelik risk algılaması yükseldiğinde veya feraha çıktık dendiğinde, hep bunların raporlarına dayanılır. "Merrill Lynch'in son Türkiye raporuna göre önümüzdeki yıl büyümemiz şu kadar olacak, aman üzülmeyelim" denirken Merrill Lynch'in kendisi battı. Morgan Stanley'in bir uzman raporuna atıfla "Türkiye'de güneş doğmak üzere" diye bir ifade, Türkiye'de TV haberlerinde ikinci sırada yer alabiliyordu. Derken, Morgan Stanley'in battığını görüyoruz. Bu durumda insanların kapitalizme olan güveni azalır, çünkü şu görülüyor: Sistemde güvence olarak görülen hiçbir kurum ayakta kalamıyor. Rating kuruluşlarının piyasa mekanizması içinde rating'leri düşürerek tehlikeyi işaret etmeleri beklenirdi. Denetim kuruluşlarının finansal tabloları değerlendirip, risk sınırı aşıldığında uyarıda bulunması, piyasaları bilgilendirmesi beklenirdi. Ama, kendileri de ifade ediyor, o kadar çapraz işlem söz konusu ki, bunlar da işin içinden çıkamıyor. Ne kadar miktarda işlem yapıldığı, hangi bankanın ne kadarında sigortalayan, ne kadarında sigortalanan durumda olduğu, ne kadarında muhatabının hangi banka, hangi ülke olduğu neredeyse bilinemez halde. 60 trilyon dolarlık bir hacimden bahsediliyor. 60 trilyon dolar, aşağı yukarı dünya yıllık üretiminin iki katı demek, ABD'nin yıllık üretiminin 6 katı kadar bir kredi sigortalama işleminden bahsediliyor.

Gelirinin üzerinde tüketmek isteyen insanlar, bunun üzerinden muazzam

Krize karşı eylemlerden bir afiş: "Kahrolsun Wall Street! Yaşasın işçilerin devrimi!"

Bütün dünyada, hem ülkelerin içerisinde, hem de küresel anlamda bir sınıf mücadelesi olacak. Sermaye gücünü elinde tutanlarla, ezilenler, emekçiler arasında ve güçlü ülkelerle zayıf ülkeler, bölgesel bloklarla tek tek ülkeler arasında, yani hem sınıf savaşımının, hem de emperyalizmin aslında eskiden olduğundan çok daha fazla hissedildiği bir döneme geliyoruz. Yani "emperyalizm yoktur" diyerek ezber bozma döneminden, "emperyalizm vardır" diyerek ezber bozma dönemine geliniyor. Aslında, ezber bozmanın "emperyalizm vardır" demek olduğu görülecek.

kârlar elde eden finans kuruluşları sistemi çöküyor ve kamunun parasıyla bir kurtarma operasyonuna giriliyor. Bu müdahale üzerine "insanlar rahat bir nefes aldı, sevindi" deniyor. Halbuki bu "kârlar özel, zararlar kamusal" durumuna toplumun geniş kesimlerinin itiraz etmesi gerekiyor mu? Sistemin temelleri tartışılmaya başlanınca, sıradan insan o ayki maaşı ödendiyse, işten çıkartılmadıysa, iyi durumda olduğunu düşünüyor. "Tamam, Fannie Mae ve Freddie Mac kurtarıldı" dendiğinde bir ferahlama duygusu hissediliyor. Kapitalist sistemde, bütün bireyler sonuçta yatırımcı olarak küçük çapta da olsa sisteme entegre ediliyor. Birinin 1 milyar dolarının batması söz konusu ama, 500 doları olan kişi de bunun takipçisi haline geliyor. Öyle insanlar var ki, para fonunda 3 bin doları var, gelecek ay onu çekip çocuğunun okul taksidini ödeyecek. İnsanların büyük mekanizmaları sorgulamaktan önce, kendi küçük hesaplarında zarar görmediklerini hissetmeleri gerekiyor. Bu panik anında yeterli toplumsal tepkinin yükselmediğini görüyoruz ama, bunun şöyle hayırlı bir sonucu olabilir. Genel olarak, her şeye piyasaların karar verdiği, piyasaların hükmünün tartışılmaz olduğu bir dönemden kamunun gerektiği zaman devreye girebileceği, kamuya ihtiyaç olduğunun anlaşıldığı bir döneme girmemiz, emek örgütlerinin, sıradan yurttaşların, sosyal devlete yönelik taleplerinin de yükselebileceği anlamına gelebilir.

Bu operasyonun enflasyon ve işsizliğin artması gibi sonuçları olabilir mi? Özellikle reel ekonomide çok ciddi, resesyonu aşan sonuçlar görülebilir. Resesyonun klasik tanımı, iki çeyrek dönemde ekonominin daralmasıdır. Öyle bir döneme geçiyoruz ki, ekonominin çok ciddi bir şekilde daraldığı, küçüldüğü bir döneme girilebileceğinin işaretlerini veriyor. İnsanlar kendilerini güvencede hissetmedikleri için daha az harcayacaklar, daha fazla tasarrufta bulunacaklar, mevcut tasarruflarının tehlikede olduğunu görünce, belki Batı ülkelerinde artık

unutulan yastık altı dönemlere geri dönecek, bu da haliyle yeni yatırımların yapılmamasını, istihdam alanlarının açılmamasını, mal ve hizmet üreten kuruluşlarda iflasların yaygınlaşmasını getirecek. Sadece kapitalizm içerisinde finansal boyutlu el değiştirmeler değil, reel olarak şirketlerin, fabrikaların kapandıklarını da görebileceğiz.

Bu krizin diğer ülkelere yansımaları nasıl olacak?

Dünyada en fazla dikkatlerin çekildiği ülke Çin. ABD, Çin'in en önemli ihracat kalemi. ABD'nin cari açığını en fazla finanse eden ülke Çin. İlginç rakamlar var, mesela Fannie Mae ve Freddie Mac'de Çin'in 450 milyar dolarlık tahvil ve finansman bonosu yatırımı olduğu biliniyor. Çin'in yaklaşık 1.4 trilyon dolarlık rezervi var. Bu rezervin çok büyük bir kısmı ABD Hazinesi kâğıtlarına ayrılmış durumda.

ABD'deki kriz Çin'de de bir kriz anlamına mı gelir, yoksa tersine Çin'in lehine mi olur?

Bunun boyutlarını tam olarak görmek çok kolay değil. Asya krizi sonunda, Asya ülkelerinde çok ciddi bir yaşam standardı gerilemesine, üretim daralmasına yol açan ve Asya'da yılların emeğiyle yapılmış yatırımların kısa sürede, ABD başta olmak üzere, Batılı kapitalist ülkelerin eline geçmesine neden olan bir süreç yaşandı. Bu krizde de belki ABD kuruluşlarının bir kısmını Çin'in, Körfez ülkelerinin, Suudi Arabistan'ın satın alması söz konusu olabilir. Belli ölçülerde, kriz olarak da Çin'e yansiyabilir. Orada da işsizlik artabilir, üretim düşebilir, ama öbür taraftan da Çin'in mevcut birikimleri nedeniyle bir kısım kuruluşların ucuz fiyatlarla Çin'in eline geçmesine neden olabilir. Çok karışık bir mekanizma.

Türkiye nasıl etkilenir? 2009'dan itibaren etkinin hissedileceği, önümüzdeki bir buçuk sene, büyümenin yüzde 4'ün altında olacağı söyleniyor...

Küresel ekonomiyle yakın bağları olan hiçbir ülke bu krizden zarar görmeden kendisini kurtaramayacak. Ama özellikle Türkiye gibi cari işlemler açığı çok yüksek olan ülkeler daha fazla etkilenecek. Türkiye cari işlemler açığı veriyor, yani yurtdışı aleme sattığı mal ve hizmetlerden elde ettiği döviz gelirleri, aldığı mal ve hizmetlere harcadığı paradan daha az. Bu sistemin devam etmesi için finanse edilmesi gerekiyor. ABD'de kamunun borçlanma faizlerinin bu kadar düştüğü, risk algılamasının bu kadar yükseldiği bir dönemde, Türkiye gibi ülkeler, YTL cinsinden faizleri daha da yüksek tutarak para çekebilirler. Faizlerin yükselmesi, Türkiye'de durgunluğun artması, yatırım eğilimlerinin iyice duraksaması demek. İkincisi, Türkiye kendine özgü krizler yaşadığında, örneğin 1994'te, 2001'de, büyük ölçüde üretim altyapısını dış aleme yönlendirip ihracat

gelirlerini arttırarak krizden sıyrılmayı denerdi, şimdi her yerde talep düştüğü için böyle bir şans olmayacak. Bu krizin Türkiye'ye zararını sınırlandırıcı olumlu bir etki, görmeye başladığımız gibi, petrol, enerji, ham madde fiyatlarındaki düşüşler olabilir. Türkiye bunların ithalatçısı olduğu için buradaki faturası daralacak. Böyle bir durumda, Türkiye gibi ülkeler, çalışan insanların gelirlerini arttırarak, sosyal harcamaları arttırarak talebi sıradan insanlarla sağlamak yoluna gidebilirler. İkincisi, bu krizin Türkiye'nin önünde ciddi bir fırsat olduğunu düşünüyorum. 1982'de, hatırlanırsa, dünya borç krizi olmuştu, bütün borçlu ülkeler, Latin Amerika ülkeleri, Güney Kore, Polonya gibi ülkeler borçlarını ödemekte sıkıntıya düştüler ve borçları yeniden yapılandırıldı. Evet, bu süreçte ekonomileri ciddi daraldı, genel olarak zarar gördüler ama, en azından borçlarında bir indirime gittiler, vadeler yayıldı. Halbuki o dönemde Türkiye, efelik yapan Özal'ın "aman borçların kuruşunu bile aksatmayalım, sonra sittin sene borçlanamayız" öngörüsü üzerine, borçlarını son sentine kadar ödedi. Ama bu, Türkiye'nin mükâfatlandırılmasını getirmede. Sonraki dönemde, Güney Kore çok daha hızlı büyüdü, Latin Amerika ülkeleri ciddi krizlerle karşılaştılar ama, piyasaların hafızası çok kısadır, '80'li yıllarda borçlarını ödeyememelerinin hesabını kimse pek sormadı. Bu süreçten en fazla yararlanacak ülke Türkiye oldu. Şimdi, Türkiye'nin de borçlarını yeniden yapılandırması için bir fırsat doğuyor. Efelik yapmak yerine pazarlık yapılabilir.

Türkiye'nin bir pazarlık gücü var mı?

Borçluysanız, her zaman bir pazarlık gücünüz vardır, hele büyük borçluysanız. Borcunu ödeyemediğini söylüyorsan ve insanlar hâlâ sana mallarını, petrollerini, arabalarını satmak istiyorlarsa, pazarlık gücün vardır. Bunun en iyi örneği Arjantin. Üstelik Arjantin bunu tek başına yaptı. Türkiye şimdi sistemde karmaşanın, paniğin, toz bulutunun olduğu bir dönemde, benzer ülkelerle birlikte bir pa-

zarlık gücüne sahip olabilir. Bir de, Türkiye 2001 krizinden, özellikle 1994 ve '99 krizlerinden farklı olarak, çok ciddi doğrudan yabancı sermaye yatırımı aldı, bunun artıları ve eksileri var. Ama, sermaye kaçıışı ihtimali anlamında bir artışı şu, büyük yatırımları olduğu, para bağladığı zaman, ülkenin kaos içinde olmasına, krizlerle karşılaşmasına karşı sermaye tekte oluyor. Finans sermayesiyle, üretim sermayesinin çok çok iç içe geçtiği bir dünyada yaşıyoruz. Bu nedenle, Türkiye, yabancı sermaye girişinden nispi olarak yararlandı. Şimdi artık dünya, bize anlatıldığı anlamda küreselleşmenin geçerliliğini yitirdiği, bütün kuralların, kurumların, mekanizmaların tekrar gözden geçirileceği, tekrar yapılandırılacağı bir döneme giriyor. Burada oluşabilecek pazarlık gücünden yararlanmak lâzım. Bunu sadece muhalif iktisatçılar değil, sistemin en önde gelen yorumcuları söylüyor: Sistemin bütün varsayımlarının sorgulandığı, yeniden yapılandırıldığı bir dönemden geçiyoruz. Krizler aynı zamanda fırsatlar da demekse, yeni fırsatların da ortaya çıkabileceği söylenebilir. **Sistemin sorgulanmasından kastettiğiniz ne, neoliberal politikalarından vazgeçiş mi, bir restorasyon mu?**

Bütün dünyada, hem ülkelerin içerisinde, hem de küresel anlamda bir sınıf mücadelesi olacak. Sermaye gücünü elinde tutanlarla, ezilenler, emekçiler arasında ve güçlü ülkelerle zayıf ülkeler, bölgesel bloklarla tek tek ülkeler arasında, yani hem sınıf savaşımının, hem de emperyalizmin aslında eskiden olduğundan çok daha fazla hissedildiği bir döneme geliyoruz. Tabii kesin kehanetlerde bulunmak çok zor, ama farklı bir dönem olacağı, ezberlerin bozulacağı bir dönem olacağı da açık. Yani "emperyalizm yoktur" diyerek ezber bozma döneminden, "emperyalizm vardır" diyerek ezbere dönme dönemine geliniyor. Aslında, ezber bozmanın "emperyalizm vardır" demek olduğu görülecek.

Bu sorgulamayı sol örgütlenmeler, muhalifler mi yapıyor/yapacak, yoksa

ABD hâlâ tartışmasız biçimde, dünyada askerî gücü, caydırıcılığı en fazla olan ülke. Şimdi, ekonomik gücünde gerileme olduğu, finans sisteminin çöktüğü, dünyada ikincil bir güç haline düşme tehlikesinin olduğu bir dönemde, başkan kim seçilirse seçilsin, ABD'nin bu kadere rıza göstermesi, askerî gücünü kullanmayı denememesi beklenemez. Onun için, olayın sadece ekonomi çerçevesinde çözüleceği bir dönem olacağından çok şüpheliyim.

DTÖ'den Davos'a, IMF'den Dünya Bankası'na sistemin kumanda merkezleri de bu sorgulamayı yapacak mı?

Devlet kapitalizminin belirleyici olduğu dönemlerde, örneğin Fransa'da bankacılık sistemi tamamen kamunun elindeydi, ama hiç kimse kapitalizmin olup olmadığını tartışmıyordu. Benim tahminim şu noktaya çekilecek. Küreselleşme sermaye akışlarının, döviz spekülasyonlarının, paradan para kazanma pratiklerinin en aza indiği, ama mümkün olduğunca serbest ticaretin devam ettiği şekilde tanımlanacak; DTÖ fonksiyonlarını devam ettirdiği, ekonomik milliyetçiliğin önüne geçmeyi amaçlayan bir programla yola çıkacak. Ama bunu gerçekleştirebilir mi? Bu da çok şüpheli. Ülkelerin yaralarını sarmak için belli bir süre içe kapanmayı, bilanço çıkarmayı tercih ettiği bir dönem olabilir. Sınıf güçleri şu anda çok güçlü olmadığına göre, yer yer parlamalar olsa da, ilk dönemde mücadelenin, özellikle metropol ülkelerde ve daha çok burjuvazinin bu tip kanatları arasında öne çıkacağını düşünüyorum. Finansallaşma dönemi bir şekilde geride kalacak. Bu noktada, Giovanni Arrighi'nin tezlerini hatırlatmak istiyorum. Arrighi son kitabı "Adam Smith Beijing'de"de, öteden beri savunduğu hegemon güçlerin yükselişi ve düşüşüyle ilgili genel tezlerini Çin-ABD bağlamında yorumluyor. Onun tezine göre, gerileyen hegemon son bir hamle olarak bütün ağırlığını finansallaşmaya vermeye, finansal gelirlerle ayakta durmaya çalışır, sonra burada da tutunamaz ve yerini yükselen bir hegemonu bırakır. Bu hegemon, o dönem üretimde en fazla öne çıkan ülke olur. Çin'in önünde böyle bir fırsat olduğunu, Çin'in bu fırsatı hem kendisi, hem de dünya insanlığı için olumlu kullanması halinde, daha eşitlikçi, daha adil bir dünya ortaya çıkabileceğini, ama Çin'in ulusal perspektifle, daha saldırgan bir politika izlemesi halinde, onun da diğer hegemonlardan farkı kalmayacağını söylüyor.

Bu İbn Haldun'un tarih teorisini andı-

Mesele 9

Solun Bugünkü İhtiyacı, Sosyalist Koordinasyon

Ertuğrul Kürkçü

Fransız Edebiyatı Raporu - 1940

Walter Benjamin

Solun Bugünkü İhtiyacı, Sosyalist Koordinasyon

Mesele, Ekim 2008, Sayı 22

- Bir Çeviri Deneyimi: "Varlık ve Zaman" (Kaan H. Ökten)
- Charles Baudelaire: Melekelerin Kraliçesi İmgelem, Bulutların Prensi Şair (Esin Pervane)
- Solun Bugünkü İhtiyacı, Sosyalist Koordinasyon (Ertuğrul Kürkçü'yle söyleşi)
- Devrimci Fotoğrafçı Tina Modotti: Zambak ve Devrim (Margaret Hooks)
- Kafka: Doyum Arayan Bir Doyumsuz (Hande Ögüt)
- Fransız Edebiyatı Araştırması - 1940 (Walter Benjamin)
- Tayyip Erdoğan-Aydın Doğan Kavgası: Anadolu-İstanbul Burjuvazileri Meydan Muharebesi (Hasan Bülent Kahraman)
- Bolivya'da Morales'in Karşı-Devrimle İmtihani (Derleyen: Murat Uyurkulak)
- 'Sovyetler' Bir Ülke Adı mıdır, Yahut Tarihe İhtiyacımız Var mıdır? (Fotî Benlisoy)
- Pakistan: ABD'nin Gölgesinde 60 Yıllık Azap (Tank Ali)
- Arjantin'den Türkiye'ye Darbe Sineması (Müjde Arslan)
- Toplumsal Hareketlilik: Tarih, Teori ve Deneyim (Ümit Kurt)

Yönetim Yeri: Agora Kitaplığı Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti. • Yazışma Adresi: Osmanlı Yokuşu, Muhtar Kamil Sok. No: 5/1 Taksim/İSTANBUL

• e-mail: mesele@agorakitapligi.com • Telif Hakkı: 2008

• e-mail: mesele@agorakitapligi.com • Telif Hakkı: 2008

nyor...

Son dönemde, hegemonya tartışmalarında İbn Haldun da önde gelen düşünürlerden biri olarak devreye giriyor. Gramsci'nin öncülüğünün İbn Haldun olduğunu söyleyenler var. Büyük güçlerin zaman içerisinde gücünü, inandırıcılığını yitirmesi konusunda İbn Haldun'un tezleriyle Marksist hegemonya, emperyalizm tezleri arasında bağlantılar kuruyor. İslâmcılar biraz kökeninden dolayı İbn Haldun'a marksistlerden daha fazla sarıldılar...

İbn Haldun kendisini tekrarlayan bir yapıdan, bir devri daimden söz ediyor: Yükselen güçler, düşen güçler, temelde değişen bir şey yok. Herhalde onun için İslâmcılara uygun geldi...

Gramsci'nin, Arrighi'nin, Rosa Luxemburg'un tezleriyle İbn Haldun'un analizleri elbette çok farklı. Ama, kapitalizm doğmadan kapitalizmin analizini yapmasını zaten bekleyemzedik ondan...

ABD'nin yerini Çin'in alıp almayacağı, bunun hayırlı olup olmayacağı ayrı bir tartışma ama, ABD'nin hegemonyasının sona erdiği yolundaki görüşlere katılıyor musunuz?

Bu kriz derinleşmeden önce, ABD'nin hegemonyasının gerilediğini biliyorduk. Hegemonyanın ölçüsü bir gücün, bir fikrin inandırıcı olması, ondan zarar görenlerin dahi kendi çıkarlarının o gücün yükselmesinde, o sistemin çalışmasında olduğuna ikna olmasıdır. ABD özellikle Bush döneminde, Bush saldırganlığıyla inandırıcılığını kaybetti. ABD'nin "soft power" denen, yumuşak gücünün, Amerikan imajlarının, Amerikan yaşam biçiminin, mentalitesinin dünyada çekiciliği zaten azalmıştı. Dünyanın değişik ülkelerinde yapılan kamuoyu araştırmalarında, sıradan insanların algılamaları bunu gösteriyor, yoksa, ABD'nin DB, IMF, OECD içerisindeki ağırlığı, hükümetler arasındaki pazarlıklardaki gücü devam ediyor. Ama benim asıl vurgulayacağım, Irak'ta bir batağa gömülmüş olsa da ABD hâlâ tartışmasız biçimde, dünyada askerî gücü, caydırıcılığı en fazla olan ülke. Şimdi, ekonomik gücünde gerileme olduğu, finans sisteminin çöktüğü, dünyada ikincil bir güç haline düşme tehlikesinin olduğu bir dönemde, başkan kim seçilirse seçilsin, Obama dahil, ABD'nin bu kadere rıza göstermesi, askerî gücünü kullanmayı denememesi beklenemez diye düşünüyorum. Onun için, olayın sadece ekonomi çerçevesinde çözüleceği bir dönem olacağından çok şüpheliyim. **Bir anlamda, İran'a savaş açılacağı öngörüsü mü bu?**

Böyle spekülasyon öngörülerde bulunmak zor. Ama ABD'nin "ben dünyanın en güçlü ülkesiyim, bunu da herkes anlasın, ona göre davran" diyeceğini sanıyorum. Bu her zaman savaş getirmez. Herkesin bildiği gibi, Almanya ve Fransa ABD'nin Irak işgaline karşı çıktı, zaman ABD'yi doğrulamadığı halde, Avrupa geri adım attı. Şimdi, Soğuk Savaş tartışmalarının tam yükseldiği bir dönemde, finansal kriz şiddetlendi. Çin ile ABD So-

ğuk Savaş'ın iki unsuru olarak görülse, birinci soğuk savaştan farklı olarak, iki ülke çok ciddi ekonomik ilişkiler içinde, şirket ortaklıkları var, Çin'de Amerikan yatırımları, ABD'de Çin yatırımları var... Halbuki, zamanın Sovyetler Birliği tamamen farklı, kendi içinde yeterli bir ekonomik blok olarak, blok-bloka rekabetin geçerli olduğu bir yapıyla ABD'ye kafa tutuyordu. Onun için bazı riskleri de göze alabiliyordu. Bugünkü durum için İkinci Soğuk Savaş başladı, takımlar sahaya çıktı, maç başlamadan hükmen malûp oldular denebilir. Bu tartışmanın hemen arkasından, Rusya da ABD de krize sürüklendi.

Bu tabloda AB nerede duruyor?

AB doğrudan doğruya kendisinde bir kriz yaşanmamasına rağmen, 2008'de ekonomisinde en fazla tahribat görülen blok. Lehman Brothers'ın iflasıyla ortaya çıkan tablodan önceki son rakamlar, her şeye rağmen ABD'de büyümenin devam ettiğini, Avrupa'da ise bir çok ülkede üretimin düşmeye başladığını gösteriyordu. ABD'ye en benzeyen, finansal derinleşmenin en fazla olduğu ve finansal piyasalardaki krizden en fazla etkilenmesi beklenen İngiltere'de büyümenin durduğu, ama ekşiye geçmediği bir çeyrek geçilmişken, AB'de ciddi bir daralmanın ortaya çıkmaya başladığını gördük. ABD'deki krizin şiddetlenmesi, Avrupa'nın ekonomik anlamda çok daha

Lehman çalışanları, Lehman portresini mesaj tahtası olarak kullanıyor

fazla etkilenmesi anlamına gelir. Ama Avrupa'nın ABD'ye göre şöyle bir manevra kabiliyeti olabilir: Özellikle Almanya'da, bir ölçüde Fransa'da emek gelirleri ciddi baskı altında. Emek güçlerine belli bir toleransla, onların gelirlerini artırarak AB krizin etkilerini azaltabilir. Avrupa'nın en büyük özelliği, bilindiği gibi, Çin'e benzer bir stratejisinin olması, yani askerî gücün, jeopolitik çatışmaların öne çıktığı bir dünyaya göre, ekonomik rekabetin öne çıktığı bir dünyayı tercih etmesi. O nedenle, ABD'nin bu kadar güçsüz düşüp askerî gücünü öne çıkartabileceği bir dünya tablosundan Avrupa da tedirgin olacaktır. Bu nedenle ABD'ye tavizler vermeyi tercih etmek durumunda kalabilir... Türkiye'de "emperyalizm

Bu tür durumlarda, Devlet Bakanı Mehmet Şimşek'e "ne olup bitiyor, ne diyorsun?" diye soruyorlar. Dünyada genel olarak sükûnet havası varken de Nazım Ekren'e dönüyor, "İhracatçıların taleplerini nasıl karşılırsınız, Anadolu sermayesinin isteklerini nasıl yerine getirebiliriz?" diye soruyorlar. Şimdi gözlerin Mehmet Şimşek'e döndüğü bir zaman. Şimşek de Merrill Lynch'den gelmişti, değil mi?

yoktur" tartışması yapan, uluslararası ilişkiler profesörü gibi ünvanlar taşıyan bazı insanlar ne yazık ki dünyadaki gelişmeleri hiç izlemiyorlar. Türkiye'de şöyle bir ideolojik iklim hakim: Liberal-sen, "AB ile bir an önce entegre olalım" diyorsan, dünyayı iyi izleyen, olan bitenlerin farkında bir insan olduğun izlenimi uyanıyor. Ama durum böyle değil. ABD'de ve Batı'da, özellikle son yıllarda, "evet, emperyalizm vardır ve emperyalizm gereklidir, dünyanın en büyük gücü, emperyalist olma potansiyeli taşıyan gücü ABD'dir ve bunun arkasında durulmalı, bu güce biat edilmeli" diyen ciddi bir literatür var. Neil Ferguson adlı İngiliz tarihçi bunun öncülüğünü yapanlardan. ABD, sınıfın hem en güçlü, sınıfın en iyi futbol oynayan, en iyi koşan, hem de derslerinde en başarılı öğrencisine benzetiliyor. "Onu örnek alalım, sınıf başkanı yapalım" diyorlar. "Dünyanın en iyi üniversitelerine sahip, bilgi üreten, kişi başına geliri en yüksek olan ülke, askerî gücü de fazla, dünyanın jandarmalığını o yapsın, biz de etrafında dizilelim." Ama zaman içinde, ABD matematikten, tarihten, biyolojiden çıkan, sadece yumruğu güçlü bir öğrenci haline geliyor, bu durumda inandırıcılığı da azalıyor.

Bunun sadece, ABD'nin devlet olarak itibarının değil, neoliberalizmin, hatta kapitalizmin ideolojik krizi olduğunu da söyleyebilir miyiz? Türkiye'deki li-

berallerin biraz apışmış olması lâzım herhalde... Bir liberal örneğin bu kurtarma operasyonlarını savunabilir mi?

Mesela liberalleşmenin önde gelen ideologu Thomas Friedman veya Financial Times'ın başyazarı Martin Wolf, "küreselleşme iyidir, bu iş herkesin lehine oluyor, sistem gayet iyi çalışıyor, şikâyetiniz nedir?" dediğinde, Türkçeye kolayca, çevirebiliyorlar. Ama şimdi Martin Wolf "küreselleşmenin eski öncülerinin ortadan kalktığını, daha fazla düzenlemeye, daha fazla denetime ihtiyaç duyan bir döneme geçildiğini, işin kontrolden çıktığını, eskisi gibi küreselleşmeden bahsetmenin artık mümkün olmayacağını" söylüyor.

Bunu Türkçeye nasıl çevirecekler? Muhtemelen, bizim liberaller Tayyip Erdoğan'ın ağzından bir mesaj bekliyor. "Dünyayı izliyoruz, bu dünyaya mecburuz, parçasıyız" derse, ona göre bir yorum yapacaklar. "Ya işte bak, Batı medeniyetinin zannedildiği kadar güçlü olmadığı ortaya çıktı, biz biraz daha bölgeye döneelim" dediği takdirde ne diyecekler, onu bilemem.

Dış ilişkiler ve ekonomide AKP'nin önünde nasıl seçenekler var?

Bence gelişmeleri bekleyecekler, müdahale edecek hem güçleri yok, hem öyle bir vizyonları yok. Dünya böyle karışınca, bu tür durumlarda, Devlet Bakanı Mehmet Şimşek'e dönüyor, "ne olup bitiyor, sen ne diyorsun?" diye soruyorlar.

Dünyada genel olarak daha bir sükûnet havası varken de Nazım Ekren'e dönüyor, "ihracatçıların taleplerini nasıl karşılıyorsunuz, Anadolu sermayesinin isteklerini nasıl yerine getirebiliriz?" diye soruyorlar. Şimdi gözlerin Mehmet Şimşek'e döndüğü bir zaman. Mehmet Şimşek de Merrill Lynch'den gelmişti, değil mi? Mehmet Şimşek'in kendi yuvası yıkıldı. Şöyle bir durum da var, mesela "Çin ABD'yi geride bırakır mı?" sorusuna, istatistiklere, projeksiyonlara bakılırsa, geride bırakabilir diyeceğim. Ama, bunlar da Merrill Lynch'in, Goldman Sachs'ın analistlerinin sağladığı veriler. Bağımsız iktisatçılar, Marksistler, muhalifler olarak biz de verilerimizi büyük ölçüde sistem içinden alıyoruz. Sistem içinden projeksiyonlar yapanların kendilerine ilişkin doğru bir projeksiyonları olmadığı da çöküşlerinden ortaya çıktı. O bakımdan, bir yorumda bulunurken, eski ifadeyle, bir kaydı ihtirazıyla söylüyorum.

Öngörülerinin doğru çıkmasıyla ünlü spekülâtör Soros "krizin henüz en kötü noktasını görmedik" diyor...

Krizin başından beri Soros şimdiye kadar görmediğimiz ölçüde derin bir bunalımla karşı karşıya olduğumuzu söylüyor. Genel olarak Marksist analistlerin, Robert Brenner'ın da söylediği gibi, kriz öncesi yaşanan, bir anlamda "varlık fiyatları Keynesçiliği", yani kamunun kendi kaynaklarıyla, kamu inisiyatifiyle bütün varlık fiyatlarını şişirmesi. Varlık fiyatlarının içine hisse senetleri de dahil, tahviller, emlak, antika eşyalar, pul koleksiyonları da... Bütün varlık fiyatları birlikte yükseliyor, ama gemi batınca da hepsi birden batıyor. Krizin en kötü noktasını görmesek de, şuraya kadarki kısmını görebiliyoruz. Finans piyasasının bir segmentinde, subprime denen kısımda iflasların başlaması, buna bağlı olarak

oraya finansman sağlayan küçük bazı kuruluşların iflasından, zamanla en büyük yatırım bankası Bearn Stears'in iflasını, İngiltere'de Northern Rock gibi orta büyüklükte bir bankanın batışını, yatırım bankacılığı sektörünün ortadan kalışını görüyoruz. ABD'nin en yaygın ve en güvenli finansman sağlayan kuruluşlarının çok ciddi sıkıntıya girişlerini görüyoruz. Sisteme sigorta sağlayan AIG gibi bir kuruluşun batmaya gidişine kadar vahim bir noktaya geldik. Kriz burada durdurulsa bile, zaman Soros'u doğrulamış olacak, ama "işin sonuna geldik" demek mümkün değil. Bundan daha kötüsü, insanların güven kaybedip mevduatlarını çekmeleri olur. Bu olursa, kapitalizmin bütün öncüllerinin tartışıldığı bir döneme girilir. Öyle bir durumda, bütün finansal sistemin kamulaştırılmasından başka bir çıkış olmaz. Geçmişte, tek bir banka battığında, o bankanın neden battığına ikna edici bir açıklama geldiğinde genel panik olmazdı, bunun örnekleri çok. Ama şimdi, insanlarda genel bir güvensizlik havası, bir sonraki adımın ne olacağı merakı var. Bir ticarî bankaya yönelik güvensizlik, bütün ticarî bankalara ilişkin güvensizliği getirebilir. Merrill

Financial Times'in başyazarı Martin Wolf, "küreselleşme herkesin lehine, sistem gayet iyi çalışıyor" dediğinde, Türkçeye kolayca çevirebiliyorlar. Ama şimdi, Wolf daha fazla düzenlemeye, daha fazla denetime ihtiyaç duyan bir döneme geçildiğini, eskisi gibi küreselleşmeden bahsetmenin artık mümkün olmayacağını söylüyor. Bunu Türkçeye nasıl çevirecekler?

Lynch'in battığının duyulması Türkiye'deki insanları dolaylı olarak etkiler, ama Citibank'ın, HSBC'nin önünde insanlar kuyruğa girdiğinde, Türkiye şubelerinde de, Singapur, Tayland şubesinde de benzerleri olacaktır.

Bu operasyonlarla kriz aşılamazsa, ne olacak?

Neoliberal düşünce kuruluşlarının hepsi şunu söylüyordu: "Piyasanın inisiyatifi ne kadar arttırılırsa, sosyal harcamalar ne kadar azalırsa, deregülasyon ne kadar yaygınlaştırılırsa, özelleştirmeler ne kadar sonuçlandırılırsa, dünya için, ABD için o kadar hayırlı olur". Bu ideolojinin ciddi bir darbe yediği dönemdeyiz. Bizim neoliberalizm diye tanımladığımız düşünce üzerinde çok ciddi bir ısrar olacağını düşünmüyorum. "Artık değişik bir döneme girilmiştir, bunun değişik parametreleri vardır" denecek. Ama, devlet kapitalizminin olması "emekçilerin lehinedir" anlamına gelmez. Devlet kapitalizmi de sömürünün en şiddetli olduğu, sermayenin ülke ve dünya kaynaklarını en hoyratça kullandığı bir dönem olabilir. Ancak, "devletin ekonomiye müdahalesi gereklidir" dediği zaman, devlet müdahalesinin farklı tercihlere yönelmesini talep etmek ve insanları buna ikna etmek daha kolay olur. "Piyasalar hükmünü icre etsin, zaten en doğruyu piyasalar bilir" dediğinde, ideolojik olarak inandırıcı olmakta güçlük çekiliyor. Ama bir yandan da hepimizin bildiği gibi, Türkiye de devlet banka kurtarma operasyonlarına 50 milyar dolar harcadı, ama lojman edebiyatı etkili olmaya devam etti. Bu arada, Türkiye'de eğitim ve sağlık sistemi belki hiçbir ülkede görülmedik hızla ve yaygınlıkla özelleştirilmiş oldu.

(Devamı gelecek sayıda)

Söyleşi: Aykut Kılıç - Siren İdemen - Yücel Cökür

Marx'ın Kapitali

Ernest Mandel

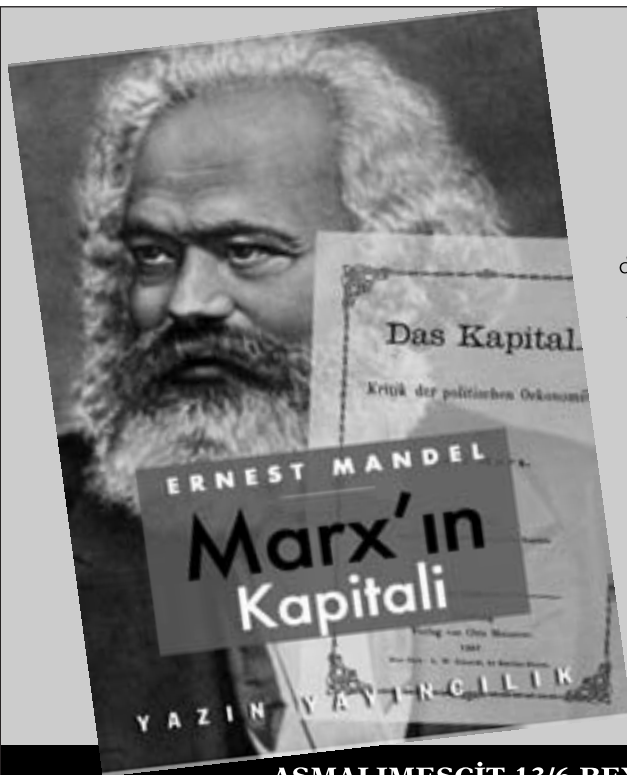
"Bugünün Batı dünyası **Kapital**'in 'saf' modeline bu eserin yazıldığı dönemdeki dünyadan çok daha yakındır."

"Kapitalist uzun-dönemli gelişmeyi ileriye doğru iten kapitalist üretim tarzının temel iç çelişkileri de dâhil bu gelişmenin uzun-dönemli eğilimlerini doğru bir biçimde öngörme gücü sayesinde ki **Kapital** dost düşman herkesi çekimi altına almaya devam etmektedir."

"**Kapital**'in 2. Cildi gerçekten de yalnızca 'mühürlü' değil aynı zamanda unutulmuş bir kitap oldu. Büyük ölçüde günümüzde de öyle kalmaya devam ediyor [...] Buna karşın şayet okur 2. Cildin anısal teorik inşadaki temel yerini küçümseyerek 1. Ciltten doğrudan 3. Cilde geçmeye kalkışsa vahim yanlış anlaşılmalara ortaya çıkar."

"Bu ciltler [1. ve 2. Cilt] bağiralarında burjuva toplumu ve onun hâkim ideolojisini - bütün bunların insanlar ve hepsinden çok işçiler için gerekli kıldıkları her şeyle birlikte - hedefleyen ürkütücü miktarda entelektüel ve ahlaki dinamit taşıdıkları halde, sistemin iç çelişkilerinin onun nihai ve kaçınılmaz çöküşü için zemini nasıl hazırladığını kesin bir biçimde göstermezler [...] Kapitalist ekonominin **bütünselliği içinde** bu tür bir açıklaması kesin biçimde 3. Cildin konusudur."

Ernest Mandel

ASMALIMESCİT 13/6 BEYOĞLU - İSTANBUL FAKS: 0212 252 65 19 GSM: 0533 465 40 69

“...Bir defter al, her gün duyduklarını yaz. Eminim ki mektupların kadar güzel olacaktır...” Piraye’nin 5.3.938 tarihli mektubundaki bu cümlelerle başlamış Nâzım Usta, Memet Fuat’ın arşivinde, Piraye’nin mektupları arasından çıkan defterlerine. İlk defa günyüzü gören dört defterdeki yarım kalmış romanlar, öyküler, mektuplar, 1930’ların berbat hapishane koşullarına, mahkûmun İstanbul’a, yeşil denize, zeytinli adalara duyduğu hasreti de belgeliyor. Dolandırıcılarıyla, eroınmanlarıyla, “adem baba”larıyla, komünistleriyle ‘30’ların tevkifhanesini anlattığı “Orası”, tamamlanmamış olsa bile, basbayağı bir başyapıt sayılır. Nâzım Hikmet’in YKY’den yayınlanan “Öteki Defterler”iyle, karlı bir gece vakti bir dosttan mektup almış gibiyiz.

X - KÜTÜPHANE

- Abdullah Aysu** Küreselleşme ve Tarım Politikaları (Su)
*** Antonis Liakos** Dünyayı Değiştirmek İsteyenler, Ulusu Nasıl Tasavvur Ettiler? (İletişim)
Besim F. Dellaloğlu Benjaminia –Dil Tarih ve Coğrafya (Versus)
Bülent Somay Çok Bilmiş Özne (Metis)
Constantin Von Barloewen (haz.) Bilgiler Kitabı (Versus)
Didem Daniş Türkiye’den Fransa’ya Göç ve Göçmenlik Halleri (Bilgi Ün.)
Edward W. Said Medyada İslam (Metis)
Ertuğrul Mavioğlu Bizim Çocuklar Yapmadı
 –Bir 12 Eylül Hesaplaşması 3 (İthaki)
Hayri Kozanoğlu - Nurullah Gür - Barış Alp Özden
 Neoliberalizmin Gerçek 100’ü (İletişim)
Jan Spurk Toplumsal Akın Eleştirisi (Versus)
John Bellamy Foster Kapitalizmin Malileşmesi ve Kriz (Kalkedon)
● John Gray Saman Köpekler (YKY)
Judith Butler Cinsiyet Belası (Metis)
Martin Heidegger Varlık ve Zaman (Agora)
Max Frisch Günlükler 1966-1971 (YKY)
■ Mehmet Ergüven Sırdas Görüntüler (Agora)
Nevra Akdemir Tuzla Tersaneler Bölgesinde Üretim İlişkilerinde Enformelleşme (Sosyal Araştırma Vakfı)
▲ Roberto Bolaño Uzak Yıldız (Metis)
Roland Barthes Ara Olaylar (Sel)
Stephen Kern Nedenselliğin Kültürel Tarihi (Metis)

Devletlerin yetkilerinin ulusüstü kurumlara geçtiğini ve devletlerin eskiye oranla çok daha gözenekli hale geldiğini (eskiden de tamamen geçirmez değillerdi) biliyoruz. Fakat bu süreç, ulusu da devletten bağımsızlaştırır. Örneğin, devlet bünyesinde olmayan özel kurumlar ulusun öncülüğünü üstlenirler (bunların başta geleni ve en önemlisi kilisedir). Bu değişimin ilk sonucu, ulusların politik birimlerden kültürel birimlere dönüşmesidir. Yani ulus kavramında, ulusu bağlayıcı bir siyasî örgütlenme şekli haline getiren siyasî unsurlardan ziyade, kültürel niteliklerin (ulusal tarih, dil ve gelenekler) daha ağır basması. (...) Ulusun siyasaldan kültürel bir cemaate dönüşme süreci, küreselleşme bağlamında siyasî süreçlerin değer kaybetmesi ve gözden düşmesinin sonucudur. Bu durum, ideolojinin yeniden üretiminin artık devletin kontrolünde olmaması ve sivil toplum ve özellikle de piyasanın bu hususta öne çıkmasıyla daha da pekişir. Millî ideolojinin pazar süreciyle çakışması konusu bizi ilgilendiriyor. Bu hususta ulus-devletin yükseliş dönemindeki çok daha farklı parametreler söz konusudur. O zamanlarda Gramsci’nin çok iyi tarif ettiği gibi, devletin organik aydınları bu süreci kontrol ediyorlardı. Bunlar yüksek ve alt kültürü ulusal ideolojide birleştirme becerisini gösterirlerdi. Fakat şimdi bu süreç piyasa kurulları tarafından kontrol ediliyor. En iyi durumda, üst ve alt kültür, bir sentez olmaksızın, yan yana tüketiliyor. En kötü durumda ise, Avrupa futbol kupasında, 2004 Olimpiyat Oyunları’nda ve 2005 Eurovision’da gördüğümüz gibi bir kitle millî kültürüne prim verirler.

Teknoloji insan yapımı değil: Yeryüzü kadar eski. (...) Kentler en fazla arı kovanları kadar yapay. İnternet en az örümcek ağı kadar doğal. Margulis ile Sagan’ın yazdığı gibi, bizler de eski bakteri topluluklarının genetik varlıklarını sürdürmelerine aracı olalım diye icat edilmiş teknolojik aygıtlarız: “Yeryüzüne ilk bakteri saldırısında kurulan iç içe geçmiş bir ağın bir parçasıyız. Yeteneklerimiz ve zekamız salt bize değil bütün yaşama ait.” Bedenlerimizi doğal diye görmemiz, teknolojilerimizi yapay diye düşünmemiz kökenlerimizin başına gelen kazaya fazla önem vermemize sebep olur. Yerlerimizi makineler alsaydı, bu evrimsel değişim bakterilerin ilk atalarımızı yaratmak için birleşmesinden pek farklı olmayacaktı. (...) Kendimizle diğer hayvanlar arasında bir uçurum olduğunu söyleyen hümanist kanı sapıklıktır. Normal olan, doğanın geriye kalanına ait olduğumuzu söyleyen animist duygulardır. Bugün ne kadar cılız olursa olsun, diğer canlı varlıklarla ortak yazgıyı paylaşma duygusu insanın benliğine yerleşmiştir. Çevreden geriye ne kaldığını dile getirme çabası içinde olanları harekete geçiren canlı varlıklara duyulan sevgi, biyofili, insan türünün yeryüzüne tutunmasını sağlayan narın duygu bağıdır. (...) Yeryüzüserverler gezegenin akıllı uşakları olmayı değil, insanların önemli olmaya son verdikleri günleri düşlemektedirler.

Dali’ye göre gerçeküstücülüğü temsil eden ressamlarla arasındaki en büyük fark kendisinin gerçeküstücü olmasıdır! Ancak bu, son tahlilde fantezilerini fütursuzca itiraf edip kimi zaman uygulamaya koyan, dandy kırması bir süpersnob’u imler Dali’de. Sabahları uyandığında onu en fazla mutlu eden şey, yeryüzüne Dali olarak gelmenin verdiği ayrıcalıktır; aynı kıvanç, akşam yatağa girdiğinde yine söz konusudur; bu kez, gün boyu ayrıcalığını korumuş olmaktan ötürü içi içine sığmamaktadır. (...) Sidik, ter ve kanı gövdenin birincil gerçeği olarak kabul ederken, dışkı ve osuruk konusunda basbayağı bir uzman kimliğine bürünür. Bile bile işer; apışarısından dizkapağına doğru yayılan ılık sidik kokusuyla tendeki ıslak varlığı Dali’yi mest etmek için yeterlidir. Kimya ve tababet ilminde osuruğa hak ettiği ilginin verilmemiş olmasına gelince, asla affetmez bunu; hele kazurat, Dali’nin akıl almaz fantezileri arasında handiye baş köşeye kurulmuştur; öyle ki, çatal yutan bir hastanın öyküsünü okuduğunda bayağı hayıflanır; çünkü çatal yerine bok yutmuş olsa yüzde 200 Dalice bir şey olacaktı bu. (...) Dali, sapkın fantezisini söze döküp-kâğıt ve tuvali de ekleyebiliriz buna- rahatladıkça, utanamak karşı tarafın sorunu olmuştur artık; kızarıp bozarmı, ama bal gibi hayran oluruz cesaretine. Dahası, bu gözüpek tavır karşısında herkes sıradanlığı peşinen kabullenmiştir şimdi; tek çıkar yol, hep bir ağızdan bağırmaaktır: Evviva Dali!

1968’de, öğrenciler barikatlar kurarak ayaklanırken ve Fransa’nın müstakbel yazarları tuğlalarla liselerinin camlarını kırarken ya da hayatlarında ilk kez sevişirken, Raoul Delorme bu barikatı, yani Barbar Yazarlar hareketini kurmaya karar verdi. (...) Delorme’ye göre, büyük yapıtlarla haşır neşir olmak gerekiyordu. Bu iş oldukça garip bir usülle gerçekleştiriliyordu: Stendhal’in sayfalarına defi hacet ederek, Victor Hugo’nun sayfalarıyla sümüklerini silerek, mastürbasyon yapıp Gautier ya da Banville’in sayfalarının üstüne meni saçarak, Daudet’nin sayfalarının üstüne kusarak, Lamartine’in sayfalarının üstüne işeyerek, tıraş jiletiyle kesikler yapıp Balzac ya da Maupassant’ın sayfaları üzerine kan sıçratarak, nihayetinde, Delorme’nin insanlaştırma dediği bir aşağılama süreciyle kitaplara boyun eğdiriliyordu. Bir haftalık bu barbar ritüelinden sonra, sonuç: Parçalanmış kitaplarla, pislik ve ağır kokuyla dolu bir oda ya da ev, içinde çıplak ya da altında bir şortla, yeni doğan bebekler gibi sarsılmış ve kirli, ya da daha doğrusu suyun dışında yaşamaya karar veren öncü bir balık gibi kıvranan, nefes almaya çalışan acemi edebiyatçı. Delorme’ye göre, barbar yazar bu tecrübelerden güçlenerek çıkıyordu ve daha da önemlisi, yazı sanatı konusunda eğitim, klasiklerle “gerçek bir yakınlık”, “gerçek bir özümseme” vasıtasıyla elde edilen bir bilgelik, kültürün, akademinin ve tekniğin koyduğu bütün engelleri yıkan bedensel bir yakınlık kazanarak çıkıyordu.

Dumanı üstünde

Şiirli düşünce

Eduardo Cadava - **Işık Sözcükleri**

-Tarihin Fotografisi Üzerine Tezler
çeviren: Aziz Ufuk Kılıç (Metis)

İyi bir kitap, okuyanın zihninde prizmalar yaratır. Okunan, tek bir kitap değildir artık. Kendinden ve kendiliğinden çoğalmıştır, tükenmez. Onun ufuk düzlemi daha en başta, yazılmaya karar verildiği anda belirlenmiştir ve bilinen mesafelerin ötesinde, ölçülemez bir genişlikten duyurur sesini. Okunurken sessizce yazılışının sırrını paylaşır, kendi ham halini hissettirmekten çekinmez, okuruna güvenmekte tereddüt etmez, onu sırdaşı kılar.

Eduardo Cadava'nın "Işık Sözcükleri -Tarihin Fotografisi Üzerine Tezler" adlı kitabının özenle çevrilip yayınlanmış olması büyük kazanç. Yalnızca düşüncenin şiirle bütünlüğünü hatırlatması açısından değil, düşünceyi (pek çok formuyla) ve dile aktaramaz olanı (belki sadece şiirin göz diktığı o bulutsu alan) forma dönüştürmenin olanaklılığını gös-

terdiği için de özel bir kitap "Işık Sözcükleri". Walter Benjamin'in fotoğrafı ve tarih odaklı düşüncelerini kendine merkez almış ve bunlar üzerinden tartışıyor olsa da, aslında bu, kitabın tek bir boyutu. Kitabın iddiası sadece içeriğinde değil, formunda da kendini gösteriyor ve ele aldığı konunun sınırlarını aşmanın olanaklılığını duyururken yepyeni bir kavrayış netliğine uyanmayı ve bunu bizzat görmeyi sağlıyor. Öyle ki, kavramsal sıçrayışlardan, ince okumalardan geçerek, yazarının (Cadava, Princeton Üniversitesi İngiliz Edebiyatı bölümünde öğretim üyesi) akademik birikiminin sağladığı çevik bağlantılar külliyyatını cömertçe gözler önüne sererken, aynı zamanda ancak güçlü bir uyarıcının yaratmayı başaracağı kendinden geçişin saatini kurmayı da ihmal etmiyor. Kendinden geçiş sürekliliğinden söz edilebilir mi, böyle bir şeyin garantisi olabilir mi... Sanki kitap okuruna böyle bir güvencenin varlığına duyduğu inancı bağlıyor.

Tarih, Işığa Yöneliş, Kökenler, Körelme, Hayaletler, Mimesis, Çeviriler, Yazıtlar, Şimşek, Yıldızlar, Ebedi Dönüş, Yeniden Üretilirlik, Siyaset, Tehlike, Duraklama, İzler, Gece Düşleri, Alacakaranlık, Uyanış, Dil, Madde, Yansımalar, Psike'ler, Şoklar, Benzerlik, Taşlaşma, Ölüm, Mezar Yazıları başlıkları altında ilerleyen "Işık Sözcükleri" belli ki çok ince bir matematikle kurulmuş. Cadava, herkese, her şeye ve hatta her kavrama, olguya uyarlanabilecek en geniş otobiyografik formun iskeletini sunmayı başarmış. Bu yapıyla tekboyutlu bir okumayı daha baştan reddederken, çoğaltılabilirliği sayesinde sağlam bir başvuru kitabı, imgeler sözlüğü, kavram

esinleri ansiklopedisi gibi ele alınmayı, birden fazla kitap olarak muhafaza edilmeyi hak ediyor.

Seçtiği tüm kavramların, duyuşların gözlerinin içine bakarak yazan Cadava, yaklaşımının özünü, sağlamlığını önsözünde duyurmuş. Bununla kalmayıp, aynı zamanda özgün bir önsöz felsefesi de ortaya koymuş. Kitabın bir minyatürünün önsözde yaratılmış olduğu rahatça söylenebilir bu noktada: "Her önsöz ışığa doğru bir açılıştır. Tıpkı sabah ışığını içe-

"Işık Sözcükleri", Walter Benjamin'in tarih ve sanat felsefesinden izler taşıyor

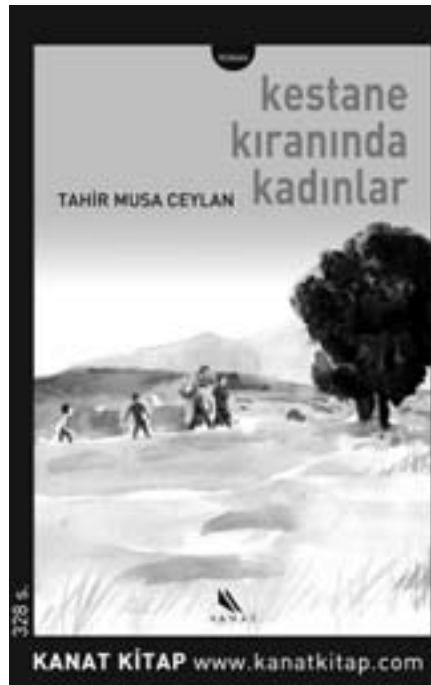
ri alan küçük bir pencere ya da görüntülere geçit veren fotoğraf makinesi açıklığı gibi, önsöz de bir tür ışığı deneyimlememizi sağlar. Bu ışık sunuşun hem koşulu hem malzemesidir. Çoktan yazılmış olanın anlamı üzerine bir gelecek zaman kipi düşürür. Ancak sonradan geliştirilen / tab edilen fotoğraf negatifi gibi, gelecek olanın izini çiziktirir. Ama aynı zamanda, yalnızca geride bırakılmak için yazılır. İşte bu yüzden, geçmiş, şim-

di ve gelecek arasındaki boşluklarda yuvalanır önsöz. Zamanın bir fotoğrafıdır, geçişin üzerine -kendisi de bir geçiştir zaten- kendi ışığını düşürür."

Eduardo Cadava, bugünden konuşmuyor, yalnızca tanımlanmış bir zamanda söz almıyor belli ki, Benjamin'le de çağlar ötesinden bir sözleşme yapmış. Onun düşüncesinin şiirli aurasını bir peelerin gibi atmış yapının sırtına. Kitabın bizzat kendisi de zaten bu aşamada kendinden geçmiştir, düzenliliğinde ve iki kapak arasına sıkıştırılmışlığında bile o bir anda dağıtma esikliğine anıştırmayı başaracak kadar ince bir dengede kurulmuş olduğunun farkında değil gibidir. İşte böylece olanaksızlığı çoktan kabullenilmiş olanın olanaklılığında ısrar ederek, sessizce devrimci bir çağrıda bulunmuş olur yazar. Çağrısı çağları çalkalandırmış, 19. yüzyılda kalma ısrarının 21. yüzyılda görünür kılınabileceğinin duyusuyla kanatlanmıştır.

İyi bir kitap, ele aldığı konunun içinde, çevresinde, kalbinde dolanmış izlenimi yaratsa da, aslında ışık gibi, kendisini de aşan bir güçle donatır çevresini. Okurun çevresini sözcüklerin birbirine sürtünmesinden yansıyan ateşin duruluğuyla parlatır. Kitabın içinde zaptedilmeye çalışılmış kırık ışık parçalarından yayılan esin, okurun zihin sayfalarında hiç durmadan yeni yeni başlıklar açmasına aracı olur ve kitap tek bir kitap olmaktan çıkar böylece. Okur, ne tuhaf, der; bilmediklerimi bile hatırlamış gibi oldum, dil aracılığıyla kâğıtta zaptedilen ve uçuşunda (kaybettmeye en çok yaklaşılan anda) ele geçirilen düşünceler ile şiirin birleşmesinden doğan ışık bana bir an görünür gibi oldu.

- Pelin Özer

kestane kıranında kadınlar
TAHİR MUSA CEYLAN

328 s.

KANAT KİTAP www.kanatkıtap.com

kestane kıranında kadınlar

TAHİR MUSA CEYLAN

"Zarifoglular bir madende ya da sanki bir mahzen deyiler. İçlerinde herkes iyi ve çalışkan olmasına rağmen, üzerlerinde bir kasvet, bir yanlışlık ya da bir lanet vardı. Her şeyin tam yapıldığı bir eksiklik vardı üzerlerinde. Tuhafiye açılması gereken yere diyelim, dürüst çalışan bir bakkaliye açmışlardı, silah sıkılması gereken yerde mesela, bütün inceliğiyle bıçak kullanmışlardı, daha ölümün sonlanmadığı yerde, bunlar duaya başlamıştı; yani tatlı bir su, yıllardır doğrusu bilinmeyen yanlış bir yataktan akmaktaydı."

Zeliha Zarifoglu, kocası Mehmet'in öldürülmesiyle, beş çocuğunu tek başına büyütme zorunda kalır. Ahmet, Ali, Fatma, Emin ve Mustafa'nın yaşamöykülerini okudugumuz panoramik romanın arka planında da Osmanlı'nın son dönemi, Mütareke yılları ve I. Dünya Savaşı izleriz. Farklı patikalarda ilerleyen bu beş çocuğun yolları hep anneleri Zeliha'ya ve köyleri Mavruz'a çıkacaktır...

ABDULLAH AYSU'YLA KÜRESELLEŞME VE TARIM POLİTİKALARI –İKİNCİ BÖLÜM

Şirket toprağında şehit olur mu?

Türkiye'nin dozunu artırarak uygulamaya koyduğu tarım politikaları bize nasıl bir gelecek vaat ediyor? Boşalmış köyler, kalabalıklaşan şehirler mi? Endüstriyel tarıma mahkûm mutfaklar, genetiğiyle oynanmış, hormonlu gıdalar mı? Ya da, tamamen ithalata bel bağlamış bir ülke, ilaçlardan, gübrelere verimsiz kalmış, bomboş topraklar, göller, nehirler mi? Türkiye Çiftçi Sendikaları Konfederasyonu başkanı, Via Campesina üyesi Abdullah Aysu'yla söyleşimize devam ediyoruz...

Fındık fiyatları sürekli düşüyor, adeta maliyetleri karşılamaz hale geliyor. Bu sene de 4 YTL olarak açıklandı...

Abdullah Aysu: Evet, ama bunlar iki nedenden dolayı yanıltıcı fiyatlar. Birincisi, bu, birinci kalite Giresun yağlı fındığın fiyatı, o da toplam üretimin en fazla yüzde 15'ine tekabül eder. Yüzde 85 ise levant ve kara fındıktan oluşur. Levant fındığın fiyatı 3.9, kara fındığın 3.8. Bu rakamların içinde hamaliye, nakliye, stopaj gibi kesintiler de yoktur. Ayrıca, ekim için 4.5, aralık içinse 5 YTL fiyat açıklandı, bu da tamamen aldatmaca. Hiçbir küçük üretici ürününü aralığa kadar bekletebilecek güce sahip değil. Yirmi-otuz yıl önce fabrikadan ya da alivreci tüccardan para alırdınız, fiyat belirlendiğinde de ondan biraz daha düşük bir fiyata verirdiniz. Şimdi ihracatçı tüccarlar ve onların temsilcileri üreticiye parayı veriyor bir yıl önceden, 1.5-2 liradan hesaplıyor, “ama karışılığında şu kadar fındık isterim” diyor, para istemiyor. Bu, fındıkta bir dönüşümü gösteriyor. Ayrıca, Toprak Mahsulleri Ofisi olarak devreye girip önceki yıllara göre daha düşük fiyattan alım yapıyorsanız, siz çiftçi için değil, tüccarın kârı için çalışıyorsunuz demektir. 2006 yılında fındık fiyatı Fisko-

Cargill ve Pendik Nişasta, nişasta bazı fabrikaların yüzde 80'ini oluşturuyor. Pendik Nişasta da Cargill ve Ülker'in ortaklığı. Ülker'in Cola Turka'sında Burak Erdoğan'ın ortaklığı yansıdı, Kemal Unakıtan'ın geçmişte Ülker'de çalıştığını biliyoruz. Bush'un da Cargill'le ortaklığı söz konusu. Ve garip bir döngü, tuhaf bir zincir çıkıyor karşımıza.

birlik tarafından 7.4 olarak açıklandı. Seçim öncesi, 2007'de 5.5, bu seneye 4, 4.5 ve 5 olarak belirlendi. Ama piyasada 2 YTL civarında. Gübreye, ilaca, mazota bu kadar zam gelirken, niye bu fiyatlar düşüyor? Bu ancak TMO'yu aradan çıkarıp Fiskobirlik'i alıcı konumuna getirerek çözülür. TMO devrede olduğu günden bu yana aldığı fındığı 2.5-3 liradan sattı tüccara. Hazine'ye verdiği zarar 2 milyar civarında. Bu zarar Fiskobirlik'e aktarsa, üçüncü sene bu desteğe de gerek kalmaz ve Fiskobirlik piyasayı düzenler. Ama bütün çarklar şirketlerden yana dönüyor. Karadeniz bölgesi ve Türkiye ekonomisi için hayati bir ürün olan fındığın yerine mesela kivi ekimi de birkaç senedir gündemde. Türkiye'nin neredeyse dünyada tek olduğu fındık yerine başka yerlerde bolca bulunan bir ürünü tercih etmek tuhaf değil mi? Fındık, tarımsal ihracatımızın üçte birini tek başına karşılayan bir ürün. Avrupa'nın da bundan vazgeçmesi mümkün değil, çünkü çikolatada fındığı yüzyıllardır kullanıyorlar, kültürleri bu. Ayrıca, fındığın yetiştiği bölge dağlık ve heyelan bölgesi. Fındığı oradan kaldırırsanız, iki yıl sonra orada çıplak kayalar kalır. Yağmurun hızını engelle-

yemeyeceğiniz için toprak akar ve Karadeniz'e dolar, sonra orada başka ürün de üretemezsiniz. Karadeniz için çay ve fındık, bu anlamda alternatifi olmayan ürünlerdir. Kivi böyle değildir; çok yukarılarda yetişir, kışın bütün yaprağını döküp ip şeklinde kalır, yağmur damlasının kendisinden yavaş yavaş süzülüp akmasını sağlayamaz. Yağmur damlası düştüğü yerden 70 santim öteye gider, beraberinde toprağı da kaldırır. Fındık ve çay, yağmur erozyonunu engeller, hiçbir ürün bunlara alternatif olamaz.

Fındıktaki komisyonculardan birini iyi tanıyoruz: Başbakanın eski danışmanı Cüneyt Zapsu. Benzer bir ah-bap-çavuş ilişkisi, geçen sayıda da konuştuğumuz şekerde de var. Şekerpancarının yok edilmesine giden yolda ilişkiler nasıl kuruluyor?

Şeker, her şeyden bağımsız olarak tarımın manivelası. Çok kritik bir konu olduğu için tekrarlamakta zarar yok, şekerpancarı aynı zamanda çok iyi bir münavebe bitkisidir. Dolayısıyla ancak üç-dört yıl sonra yeniden ekebilirsiniz, ama o arada kendisinden sonra gelecek bitkiler için de toprağı havalandırılmıştır. Şekerpancarını tarımdan çekerse- nize, fındıktaki heyelan misali, toprakta-

ki gıdanın hepsini yok edersiniz. Buna alternatif olarak düşünülen mısır, topraktan gıdayı aldıktan sonra geriye hiçbir şey bırakmaz. Bir de tabii mısırdaki biz kendimize yeterli değiliz, nişasta bazlı şekere geçmeden önce de değildik. Yüzde on kota koyulduktan sonra buna daha fazla ihtiyaç duyulmaya başlandı ve bundan kazanç elde eden farklı aktörler çıktı ortaya. Abdullah Unakıtan meselesini herkes biliyor, tavuklar için mısır getirdiğini söylüyor. Bu ürünün ithalatından birileri kâr elde ediyor ve bunu yaparken ülkede üretim yapıp istihdam sağlamıyor. Bir de, nişasta bazlı fabrikalar var, Cargill ve Pendik Nişasta bu fabrikaların yüzde 80'ini oluşturuyor. Pendik Nişasta da, Cargill ve Ülker'in ortaklığında bir şirket. Bunlar hem pazara el koyuyorlar, hem de sağlıklı olmayan bir gıdayı tüketmemize sebep oluyorlar. Gelen mısırlar genetiği değiştirilmiş mısırlardır, ama şekerpancarının sağlıklı olduğunu halen söyleyebiliyoruz. Şeker çok temel bir madde olduğu için burada büyük paralar dönüyor ve bunun önünde hükümetler duramıyor. Cargill için açılan davalarda sürekli kapatma kararları çıkıyor, ama Meclis sırf bunun için toplanıp yeni kararlar çıkarıyor. Burada çok küçük bir çıkar grubunun kazanç elde etmesine yönelik bir paslaşma var. Bu ilişkiler de çok açık bir şekilde gözler önünde: Ülker'in Cola Turka'sında Burak Erdoğan ortaklığı basına yansıdı, Kemal Unakıtan'ın da geçmişte Ülker'de çalıştığını biliyoruz. Tokatlıların bir sözü vardır, "rivayetler tevatürdür" diye. Cargill'in birçok eski genel müdürünün, yetkili çalışanlarının Bush'un çevresinde öbeklendiğini görüyoruz, dünya basınından öğrendiğimiz kadarıyla Bush'un da Cargill'le bir ortaklığı söz konusu. Bush'un Erdoğan'a "bunu hemen çöz" diye dikte ettiği temel meselelerden biri de buydu. Ve garip bir döngü, bir tuhaf zincir çıkıyor karşımıza. Buradan kazanç elde eden insan sayısı belli ve 400 bin çiftçinin mağdur edilmesi, on milyon insanın iş ve aşının kaybolması söz konusu. Bu ablukanın dağıtılması lâzım, ama bu mesele bir türlü Türkiye'nin gündemine girmiyor. Gıda egemenliği konusunda üreticilerin, tüketicilerin, kadınların, gençlerin, işçilerin, çevrecilerin ortak bir davranış sergilemesi lâzım. Herkesin çıkarının zedelediği bir nokta bu. Ayrıca, yeniden tekrarlamak istiyorum: Bir dekar şekerpancarının ürettiği oksijen, üç dekar çam ormanından daha fazladır. Bunun da parasal bir karşılığı yok. Gidişatımız normal değil. Toprağı, suyu, havyanları koruyamıyoruz.

Bu manzara nasıl bir gelecek tasavvuru bırakıyor sizde?

Efes niye yıkıldı? Kendine yeterli gıdayı üretemediği için. Toprakta alınan toprağa dönüşümü aksamaya başladığı andan itibaren kentteki evlerin içi para dolu olsa bile gıdaya erişmek mümkün olmayacak.

Erişilebilen gıdalar da herhalde genetiğiyle oynanmış bir takım endüstriyel mamuller olacak. Hormonlu gıdaların ne kadar zararlı olabileceğini şimdiden biliyoruz...

Fareler üzerinde yapılan deneylerde, bu tür ürünleri yiyen farelerin iç organlarının üçte birinin üç ay gibi kısa bir sürede küçüldüğü tespit edildi. İnsanlarda bu olmayacak diye bir şey yok. Danimarka'da bir kadın hastaneye gidiyor, tahlil yaptırıyor ve doktor diyor ki, "sana uyan bir antibiyotik yok". "Peki ne yapacağım?" diyor kadın, "öleceksin" diyor doktor. Bu kadın öldü. Vücutta hayvanlardan geçen öyle bir antibiyotik birikimi olmuş ki. Biliyorsunuz, eskiden antibiyotik birdi. Şimdi gidip tahlil yaptırıyorsunuz, hangi antibiyotiğin uyacağını bilmeleri için. Bu durum tıbbın gelişmişliği olarak ifade ediliyor, içine düştüğümüz acz olarak anlatılmıyor... Mevsiminde üretilen gıdalar seralarda dört mevsim üretiliyor, doğada olması gereken koşullar suni olarak yaratılıyor. Bunların üzerinde ilaç kalıntısının olmaması düşünülemez ve bu engellenemez. Bazen espriler yapılıyor, salatalık on santim olarak kasaya kondu, İstanbul'a geldiğinde 14 santimdi diye. Çünkü kamuoyunun hormon dediği bitki besleme gıdalarından dolayı büyüyor o arada... En önemlisi, kamunun denetimi yok; insan sağlığı şirketlerin belirleyiciliğine kalmış durumda. Kendi primini yükseltmek isteyen satıcının yönlendirmeyle büyük miktarda ilaç kullanan çiftçinin ürettiği bir ürünü kullanıyorsunuz siz. Seralarda böyleyken, plantasyonlarda nasıl? İnsan gücüyle buraları ekmek mümkün olmadığı için fosil yakıt zorunlu bir defa, toprağı sıkıştırmak için dev traktörler kullanıyorsunuz. Şirketlerden aldığınız tohumlar suya duyarlı, genetiği değiştirilmiş, hibrid tohumlar olduğu için daha fazla gübre-

Biliminsanları uzun uzun tartıştı

Ankara'daki suda zehir var mıdır diye.

Biz suyun kenarında ilaç kullanıyoruz, hangi

laboratuvar yok diyor buna?

Örneği kışın almışsın, ben daha ilaç

atmamışım, nisanda al bir de! Yağmurla

senin barajına taşınmıyor mu o ilaçlar?

Endüstriyel tarım varsa, kentliler de içtiği sudan

zehirlenir, bu kadar basit.

ye ihtiyaç duyuyorlar. Gübreyi saçtığınız zaman, beklenmeyen ve istenmeyen otlar da çıkar ve bunlara ilaç atmanız gerekir. Haşere üretmesi için de ilaç gerekir, ama bu yolla oradaki o haşereleri yiyecek olan diğer canlıları da öldürmüş olursunuz, doğadaki zincirin halkalarını kırarsınız. Yani bir yandan çoğaltırken para ödüyorsunuz, ondan kurtulmak için de yine şirkete para ödüyorsunuz. Bir kısır döngü içinde çiftçi, ürettiği 100 liranın 92 lirasını gübre ciye, ilaç ciye, nakliye veriyor, 8 lira ona kalıyor. Bu noktada üretim yapmanın anlamı kalmıyor, gençler çiftçilikten kaçıyor, gelecekteki üreticiler kayboluyor. Aile çiftçiliği biterse yerine bir şey koyamayız. Ayrıca, biyo-çeşitlilik ortadan kalkarsa arılar ortadan kalkacak, bu da çok önemli.

Arıların cep telefonu dalgaları yüzünden tükendiği söyleniyor halbuki...

Hayır, arı beş kilometre ötedeki çiçeği algılar ve oraya gider, alır ve geri gelir. Ayağına biriktirdiği tozu başka bir bitkinin üzerine bıraktığından dolayı da, döllemeyi sağlar. Bu döngüden arıyı çıkardığınız zaman meyveciliğin yüzde 80'i dünya üzerinden kalkar. Buna sebep olan, endüstriyel üretim tarzı. İleride sadece verim düşmeyecek, üretimin devamlılığı da ortadan kalkacak, bu da kabul edilebilecek bir şey değil. Kamunun, devletin yönlendiricilik yapması gerekir burada, aksi takdirde varlık nedeni ortadan kalkar. Olmayan toprak, olmayan su için de asker beslemenin anlamı yok, bir süre sonra bu inanç da kalmayacak insanlarda. Kimyasalla kirlenmiş, artık verimli olmayan bir toprak için asker beslemenin bir mantığı kalmaz. Orası artık bir vatan toprağı değildir, şirket toprağıdır. İllâ tapusunun onda olması gerekmiyor, sözleşmeli çalışıyorum, ben köleyim, o sahip. Sahibi olmadığın bir toprağın şehidi de olmaz. Ayrıca, etrafımızda bunca savaş

Abdullah Aysu

varken, burada sağlıklı yaşadığımızı düşünebilir miyiz? Bütün o kimyasallar hava yoluyla bana da geliyor, toprağın üzerine oturuyor. Biliminsanları uzun uzun tartıştı Ankara'daki suda zehir var mıdır diye. Biz suyun kenarında ilaç kullanıyoruz, hangi laboratuvar yok diyor buna? Laboratuvar örneğini kışın almışsın, ben daha ilaç atmamışım, nisan'da al bir de! Yağmurla senin barajına taşınmıyor mu o ilaçlar? Endüstriyel tarım varsa, kentliler de içtiği sudan zehirlenir, bu kadar basit.

Türkiye tarımı modernize edilmiş üretim biçimine uydurulmaya çalışılıyor, Avrupa'nın tarım kriterleri de bu süreci desteklemiyor mu?

Bizdeki kanunlar hep tersten çıkar. Avrupa'da benzer bir kanun var, ama ilk önce biyo-güvenlik yasasını çıkarmışlar, "şu bölgede bunlar yetişir, başka ürünler için şirketler gelip tohum satamaz" demişler. Bizde biyo-güvenlik yasası çıkarılmadı. "Tohumculuk yasası Avrupa'da da var, niye itiraz ediyorsunuz?" deniliyor. Ama onlardaki işleyiş öyle, bizdeki böyle.

Büyük basının iktisatçıları ABD ve AB'de tarımın sübvansede edildiğini de kabul etmiyor, dolayısıyla Türkiye'deki korumacılığın toptan kaldırılmasını talep ediyorlar, ama galiba kanunlardaki bazı maddeleri gözardı ederek böyle söyleyebiliyorlar... Büyük devletler rahatça bu desteği verebilmek için bir takım kutular icat ettiler. "Yeşil kutu kapsamındaki yardımlar zararsız, bunlar yapılsın, kırmızı kutu içindekiler yapılmasın" gibi şeyler dediler. Ama "yeşil kutudan bile destek vereceksen, bunu devlet hazinesinden vereceksin" diyorlar. Onlar güçlü, kendi hazinelerinden çıkarıp yüzde 5'ini, 7'sini, hatta yüzde 10'unu verebiliyorlar, biz binde 5'ini ayırabiliyoruz. İkincisi, bizim bu hakkımız var, ama IMF ve Dünya Bankası "yapamazsın" diyor. DTÖ'nün hak dediği yeşil kutu destekleri IMF ve Dünya Bankası

Doktor diyor ki Danimarka'da bir kadına, "sana uyan bir antibiyotik yok". "Peki ne yapacağım?" diyor kadın, "öleceksin" diyor doktor. Bu kadın öldü. Vücutta hayvanlardan geçen öyle bir antibiyotik birikimi olmuş ki. Biliyorsunuz, eskiden antibiyotik birdi. Şimdi gidip tahlil yaptırıyorsunuz, hangi antibiyotiğin uyacağını bilmeleri için. Bu durum tıbbın gelişmişliği olarak ifade ediliyor, içine düştüğümüz acz olarak anlatılmıyor.

marifetiyle engelleniyor. Esasında, DTÖ'nün aldığı kararlara göre hiç destek yapılmaması lâzım, ama bu kararlar alınmadan önce gelişmiş ülkelerin uyguladığı destek 270 milyar dolar civarındayken, şimdi 300 milyar doları geçmiş vaziyette. AB'nin tek bir bütçesi vardır, o da tarım içindir. Bir de şöyle bir şey var: Türkiye'de destek, 5 ila 500 dönüm arasında toprağı olan çiftçilere verilir. Avrupa Birliği'nde ise 300 dönüm ya da 30 hektardan fazlasına verilir. İhracat teşvikiyse tamamen şirketlere gider, yani Avrupa ve Amerika'da destek hep şirketlere verilir.

Avrupa'da, Amerika'da büyük şirketlerin hâkim olduğu tarımın bizimkinden daha verimli olduğu hep söylenir, örnek olarak da Hollanda'nın inekleri gösterilir. Modernize edilmiş tarım veya hayvancılık daha verimli değil mi sizce, Türkiye'nin inekleri Hollanda'nın besili inekleri gibi olamaz mı? Ama bizim ineklerimiz Avrupa'nunkinden daha verimli! Onların inekleri ortalama 5900 litre süt verir bir laktasyon döneminde, bizimki de 1100 ila 1400 litre verir. Ama biz onlardan daha verimliyiz, çünkü Avrupa'da üst üste üç kez doğum yapabilmış inek yoktur. Sürekli efordan gider, ikinci doğumdan sonra kasaplık olur, bizdeyse en az on kez doğurur. Onların inekleri, bizim on katımız kadar yem tüketir. Destek verilme kimse hayvancılık yapamaz orada. İngiltere, Almanya boşuna itiraz etmiyor Fransa'ya, "sizin ineklerinizi mi besleyeceğiz" diye. İnek başına günde 2 avro ödüyorlar çünkü.

O coğrafyanın ineklerinin özelliği mi böyle, yoksa bir sürecin sonunda mı bu hale gelmişler?

Bu, endüstriyel üretimin yaptığı bir şey. Basıyorsunuz fennî yemi, o yemin tekrar süte dönmesi için, hayvan et bağlasın diye basıyorsunuz antibiyotik, normal bir yaşam sürdüremiyor inek. Sen de bağıyorsun makineyi, çekiyorsun sütü. Bizde öyle değil. Bir de-

fa, bu süreçte on tane düven oluyor. On çarpı 1400 sütün oluyor ve sen bunu doğal yemle üretebiliyorsun. Bu yöntemin maliyeti de daha ucuz. Bunu bilen şirket de 400-500 liradan alıyorlar litresini. Biz hayvancılıkta da, tarımda da kandırılıyoruz. Türkiye'de biz 84 kilo gübre kullanırız, Avrupa ortalaması 330'dur. İrlanda'nın 730'dur. Yani sadece gübre atıyor ve verim alıyor. Bunlar hep paradır, ama orada sübvansede ediliyor tarım. Biz de 700 kilo versek ve suyu bassak, kudurur toprak. Vermesi mümkün değil ki.

İktisatçıların ve uluslararası şirketlerin bir argümanı da "verimlilik endüstriyel üretim marifetiyle artarsa, dünyadaki açlık da ortadan kalkar" şeklinde. Tarımdan elde edilen ürünlerin miktarı endüstri sayesinde öyle ya da böyle giderek artarken, niye açlık da, sabit kalmak bir yana, artıyor?

Şu anda dünyada üretim, mevcut ihtiyacın yüzde 110'u kadardır. Yani yüzde 10 fazlamız var. Ama insanlar açlıktan ölüyor. Demek ki endüstriyel tarım insanları açlıktan kurtaramadı, demek ki adaletli paylaşım yok. İkincisi, endüstriyel tarımdan dolayı insanlar sağlık ve çevre sorunlarının üzerine atlamış vaziyetler, ama buna biraz moda gibi bakılmalıdır. Organik tarım, şirketlerin kendilerinin neden olduğu zararların yaratmış olduğu paniği ranta dönüştürme yöntemi haline geldi. Oysa ki permakültür, iki kez organik dediğimiz sistemde organik tarım ürününü endüstriyel tarım ürününün yarısı fiyatına satmak mümkün. Çünkü cebinizden para çıkmadan yaptığınız bir tarım sistemi bu. Biraz emek fazla gidiyor, o kadar, çünkü mesela otu çapayla alacaksınız. Bir de, organik tarım şirketlerin denetiminde üretiliyor, kamu sertifikası vermiyor, on tane şirket sertifikası veriyor. Sertifikası veren bir şirketin her bir tarlaya girişi 200 dolar. Çiftçiden alıyor bu parayı, maliyetin üzerine yüklüyor. Oysa kamu var ve vergi veriyorsunuz ona, ben ona güvenirim, şirkete değil. Yani, bir sertifikanın olması, ürününün organik olduğu anlamına gelmiyor. Kontrollü denetim yok, normal değil bu gidiş.

O normal nedir sizce? Yani mesela traktör öncesi düzen mi sizin kafanızdaki?

Hayır, biz alet-edevatı kullanmalıyız. Biz mazoşist filan değiliz, 35 derecenin altında perişan olalım diye bir durumumuz yok. Sonuçta traktörü yürütmesini becerebilen insanlar da biliminsanları. Aynı şekilde, fosil yakıt tüketmeyen, ama traktörün işini gören, toprağı çok derin kazması gerekmeyen aletler de yapabilirler. Yani doğayla barışık aletler de üretmek mümkün. Ziraat fakültelerinin alet-makina bölümlerinden bunu talep ediyoruz. Hayatımızı kolaylaştıracak, ama doğayla da barışık olan, insan sağlığına da risk oluşturmayacak şeyler üretsinler. Biz mesela yılanları öldürmeyiz köyde. Evlerin temeline katran süreriz, yılan gelmez.

Gider, kendi mekânında yaşar. Bazı böcekler gelir, domatesi yer, biz oralara onların sevmediği kokuları süreriz, yaklaşımazlar. Yani illâ ilaç atmamız gerekmiyor. Münavebe sistemi uygularız, dört yıl önce patates ekmişizdir, beşinci yıl tekrar ona döndüğümüzde onun zararlısı ölmüştür, ne yumurtası kalmıştır, ne kelebeği. Bütün bunları dönüşümlü yapabilmek mümkün, ama mono-ekimde bulunduğunuz zaman her sene aynı şeyi yapmak durumundasınız. Böyle yapınca her sene onun hastalığı, böceği, zararlısı da artacak.

Sizin toprağınız nerede?

Ankara - Polatlı'da.

Siz ne ekiyorsunuz genelde?

Buğday ekiyoruz, daha önce şekerpancarydı, kota geldi, onun için dertliyim bu kadar. (gülüyor) Kimyon, nohut, mercimek ekiyoruz, daha çok hububat. Siz hiç sözleşmeli endüstriyel tarım yaptınız mı?

Henüz bizim ektiğimiz alanlara tam girmediler. Türkiye'de bu konuda en çok tütün, bir miktar üzüm ve daha çok sebze ağırlıklı gidiyor. Çaykur, TMO, şeker şirketleri çekildikten sonra çay başlıyor yavaş yavaş. Ayrıca, sözleşmeli üretim yeni bir şey değil bu ülkede. Ama taraflar değişti, daha önce devlete üretiyorduk. Bizi kandırarak, soyup soğana çevirecek bir yapı değişti, şimdiyse cebini gözetkenlerle iş yapıyoruz. Pek çok mücadele alanında, eğer kooperatif tipli yapılarla iş görmek de artık mümkün değilse, şirketleşme en azından geçici bir mücadele tipi olarak öneriliyor. Belli bir bölgede yer alan çiftçiler ortak bir şirket kurarak ayakta kalamaz mı?

Böyle mücadele edilebilir, ama ittifakların iyi olması lâzım. Latin Amerika'da, Fransa'da bu şekilde mücadele yürütülüyor, ama onlar da kooperatif sektörüyle başarabiliyorlar. Biz bunu başarabilir miyiz, büyük bir soru işareti bu. Türkiye'nin aydınları, solu ve entelektüelleri, köylü tasfiye olursa, çağdaşlık ve modernlik gelecek diye bekliyorlar. Böyle bakan bir sol için o koca marketler çağdaşlığın simgesi.

Ama bu çok eski bir sol bakış açısı değil mi? Kır nüfusunun sanayi işçisine dönüşmesinin teorie uygun olduğunu söyleyen bir zihniyet, aynı zamanda, vaktiyle Çetin Altan'ın da çok söylediği gibi, köylünün piyano çalması adam olacağını da savunuyordu...

Oğlu da aynı şeyi söylüyor. "En iyi çiftçi ölü çiftçidir" diyenleri de biliyoruz. Bizi bir sol partinin program tartışmasına çağırdılar, orada genetiği değiştirilmiş gıdaları savundular yahu! "Başka türlü bir dünya mümkün" diyen bir parti bunu söyleyen.

Neydi gerekçeleri?

"Teknolojiye, endüstriye, çağdaşlığa nasıl karşı olursunuz" dediler, "karasabana mı döndüreceksiniz bizi" dediler. Biyodizelle ilgili yüzde 7 hedef koyan partiler çıktı sol tarafta. Biyodizel dediginiz, aracın deposu için üretim yapmaktır. Bir aracın deposunun bir sefer

doldurulması için ayrılan araziyle bir insan bir yıl boyunca gıdasını karşılıyor. Bunlar da, benim sözümü, düşüncemi mikrofonda seslendirmesi gereken kesimlerin düşünceleri.

Acaba biyodizelle ilgili fikirleri Brezilya'nın bu üretimde aldığı yol mu etkiliyor?

Ama Brezilya'yla biz bir miyiz? Brezilya bizim 25 kat büyüklüğümüzde. MST niye orada toprak işgal ediyor? Çünkü toprak kullanılmıyor. Kanun diyor ki, kullanılmayan toprakları gidip işleyebilirsin. Kanunsuz bir iş yapılmıyor orada. Ama benim ülkem öyle değil ki. Burada çok abartıyorlar, "burası tarım ülkesi" dediler bize hep, ama aman aman tarıma uygun bir ülke değiliz, böyle bir gerçekliğimiz yok. Saatlerce otobanda gittik Brezilya'da, dümdüz arazi. Bir tepe olmaz mı, bir yokuş? Bizim ülkemizde nerede var böyle bir şey?.. Şu anda dünya üzerindeki ekili arazi miktarı 3.2 milyar hektar. Bunun yaklaşık 500 bin hektarı, altıda biri, biyodizele ayrılmış vaziyette. Yeni projeksiyonlara göre bir milyar hektar olması planlanıyor. İş o noktaya geldiğinde bir kıtlık başgösterecek. Yine de bundan vazgeçerler mi? Geçmezler. Vazgeçselerdi, şimdi ne Rusya Kafkasya'da olurdu, ne de Amerika Irak'ta. Savaşı dahi göze alabilecek oranda enerjiye önem veriyorlar. Bunu gören bir yerden muhalefet yapmak lâzım. Tarım belalı bir iş, üç gün üç gece oturup konuşsan bitmez.

Toprak reformu tartışılırken ağalık da hep tartışılırdı, romanların, filmlerin odağında hep ağalar vardı. Şimdi aydın-öğretmeni, imamı tartışıyoruz da, sanki ağayı hiç tartışmıyoruz. Üstelik, özellikle diziler vasıtasıyla, modernleşen bir figür olarak adeta bir rol modeli haline geldi ağa...

GAP'la herkes çok övünüyor. Ama bugün kapatılmalı, yarın geç! Normal, iyi bir barajın ömrü ortalama yetmiş-seksen yıl. GAP'ın çevresine hiçbir ağaçlandırma yapmadık, önlem almadık, ömrü elli yıldır, on yıl sonra bitecek o baraj. Bugüne kadar bütün iklimi, toprağı değiştirdi, mahvetti. İnsanlara umut oldu, iş olacaktı, tam tersine göç verdi. GAP bölgesinde dokuz il var. Bu illerin arazilerinin yüzde 48'i 11 aile-nindir. Bütün bir ülke hazineden 11 aileye su ve enerji sağlamak için para ayırıyor ve bununla da övünüyor. Televizyonlarda "GAP'ı gaptırmam" diye başbakanlar birbirine giriyor. Toprağı tuzlandırdılar bilmediklerinden dolayı, drenajsız su saldı, tuz olduğu gibi yukarı çıktı. Birçok evin temeli sarsılıyor bölgede. Bu kadar kötü yönetilemez... Bizde toprak reformu, çiftiği topraklandırma gibi algılanıyor. Halbuki toprak reformu, tarım reformuyla birlikte anılmalı. Toprağı verdiğin köylüyü aynı zamanda bir başkasına muhtaç etmemen için kredi desteği vermek lâzım. Bir kooperatif örgütlülüğü sağlaman, kooperatiftan çıkmamak koşulu getirmek lâzım ve

Balıkçılık yapanlar nasıl denizin sahibi değilse, suyu ve toprağı kullananların da sadece kullanma hakkı olmalı. Toprağın ve suyun sahibi olmaz. Aldım bu toprağı, basarım gübreyi, basarım ilacı deme hakkı olmamalı. Bir kere, dünyanın satılık olmadığı konusunda mutabakat lâzım.

kooperatifteki alet-edevatı da arazileri işleyebilecek donanımına sokmak lâzım. Ayrıca, bu sadece doğuya özgü bir şey değil, batıda da çok toprak ağası var. Eski maliye bakanı Ekrem Pakdemirli'nin iki tane ilaçlama uçağı var mesela. Arazisi o kadar büyük ki, uçaklarla ilaçlıyor. Toprak ağalığı bu ülkenin yapısında var. Toprak reformu ülke için hâlâ ihtiyaçtır. Onlarsa toprağı birleştirmek istiyorlar.

Sizin toprağın kullanımı ve mülkiyeti konusundaki görüşleriniz nasıl?

Denizlerde, okyanuslarda balıkçılık yapanlar nasıl denizin sahibi değilse, suyu ve toprağı kullananların da sadece kullanma hakkı olmalı. Toprağın ve suyun sahibi olmaz. Miras olarak devretme hakkı olmalı. Babadan oğula geçmesi değil, aldığı gibi devretmeye miras diyorum. Aldım bu toprağı, basarım gübreyi, basarım ilacı deme hakkı olmamalı. Bir panelde söylemiştim, bir toprak ağası zıplamıştı havaya: 1500-2000 dönümden daha fazla arazisi olmamalı hiç kimsenin. Karun kadar zengin de olsa, Türkiye'nin hazinesi kadar parası da olsa, kimse "ben şu kadar arazi alıyorum, bu benimdir" diyememeli. Toprak, tüm insanların, tüm canlıların, varlığın ihtiyacıdır, herkesin bunu kullanma hakkı vardır. Bir kere, dünyanın satılık olmadığı konusunda mutabakatımızın olması lâzım.

1980'den, 24 Ocak Kararları'ndan bugüne kadar kavgayla, gürültüyle gelinmiş. Eskiden iyi-kötü oturmuş, kamucu bir sistem vardı. Bundan sonra köylülüğü nasıl bir gelecek bekliyor? Türkiye'de toprak ortalaması 59 dönüm. Köylü tarımı yapılsa, 59 dönüm bir aileyi çok rahat geçindirebilir. Binlerce dönüm birinin eline geçtiği zaman o aileler terk ediyor yerlerini, kente gelince de yoksul kalıyorlar. Çiftçilerin bir bölümü emekli maaşı alıyor kırsalda. Orada geçinemeyip kente gelenler de kırsaldan gelenlerle geçiniyor. Avrupa'da, gelişmiş ülkelerde böyle değil, çünkü kapitalizm bu bağı tamamen birbirinden koparmış. O feodal ilişkiler, o kültür, o duygu yok. Köylü kentlerden aydın buluyorum ben. Emekli olan bir sürü memur gidip köyüne yerleşmiş, ev yapmış. Köylerin en iyi evi, emeklinin evi. Konuştuğunu anlıyor, anladığını da anlatıyor. Böyle tersten bir aydınlanma var. Orada becerememiş ve geçinememiş olanlar da kente geliyor ve kenti bozuyor. Ama köylü nüfusu da yaşıyor ve tarımcılık yapmak istemiyorlar... Bizim hesabımıza göre, bilge tarımcılar ayakta kalacak. Kentten geçinemeyecek insanlar artık, geri dönüş yolları arayacak. Eğer bir de örgütlü ve organize dönmeye kalırlarsa, işin cephesi değişir. Az gelişmiş ülkelerde, sessizliği ve yılgınlığı hayra yormamak lâzım. Ne zaman nerede patlak vereceğini bilemezsin. Bir bakarsın ki, ortalık alabora olmuş. Köylü de işçiye, öğrenciye benzemez. Camız misali. Gider oturur, kalkmayı da bilmez. (gülüyor)

MIKE DAVIS'LE NEOLİBERALİZM VE "GECEKONU GEZEĞENİ" ÜZERİNE

Oligarşinin tunç kanunu

21. yüzyılın ilk on yılında kentleri ilgilendiren iki önemli gelişme oldu: Dünyanın tüm kentlerinde, gecekonduvarlarda yaşayan nüfus 1 milyar barajına dayandı. Birleşmiş Milletler'in "Gecekondu Meselesi" (Challenge of Slums) raporu 2003 itibarıyla bu sayıyı 928 milyon olarak tespit ediyordu. İkinci gelişme ise 2007'de kent nüfusunun insanlık tarihinde ilk kez kırsal nüfusu geçmesiydi. Neoliberal politikalarla yakından ilgili bu gelişmeleri "Gecekondu Gezegeni" adlı başyapıtında ustalıkla irdeleyen ve soldan çözüm önerileri sunan kent kuramcısı ve aktivist Mike Davis'e bağlanarak kentleşme, neoliberal rantçılık ve gecekondu meseleleri etrafında bir gezegen turuna çıkıyoruz.

"Gecekondu Gezegeni"nde üçüncü dünya metropollerinden birçok örnekle, sivil toplum kuruluşlarının hem uslu profesyoneller yaratarak, hem de yumuşak bir soylulaştırmaya yol açarak tabanın sergileyebileceği eylemliğe ket vurduğunu anlatıyorsunuz. STK'lardan tümüyle sakınmalı mıyız, yoksa onları şehir haklarıyla ilgili mücadelede katmanın sağlıklı bir yolu mevcut mu?

Mike Davis: STK'ları kategorik olarak mahkûm etmiyorum. Takdire şayan hedeflerin peşine düşen ve özgün taban enerjisini harekete geçiren binlerce STK var. Ancak, büyük STK'lar birçok ülkede "yumuşak emperyalizm"nin başlıca kurumsal ifadesi haline geldi. Klasik himayecilik siyasetine öykünerek, mega-kalkınmacılığın temsilcilerine ve uluslararası finans kuruluşlarına (özelleştirme, girişimcilik ve anti-radikalcilik adına) biat edenlere kadrolarını ve dış yardımları sadaka gibi bahşediyorlar. İster Dünya Bankası, ister International Republican Institute, isterse de Agence Française de Développement olsun, kendilerini "sivil toplum" olarak tanımlayarak, Washington Mutabakatı'nın neo-kolonyal menzili gecekondu mahallelerine ve yoksul kırsal alanlara doğru genişletiyorlar. Lüzum gördüklerinde, popüler hareketleri gözden düşürmek ve tasfiye etmek için tertibat da düzenliyorlar. Haiti'de halkın sözcülüğünü yapan ve demokratik se-

Latin Amerika'da gecekondu yoksulları ile zengin zümrelerin siyasetleri arasında derin bir sosyal yarık mevcutken, Mısır, Filistin, Lübnan, Türkiye ve İran gibi bazı İslâmî ülkelerin profesyonel orta sınıfları eğitim, yoksullara yardım ve sağlık hizmetlerini temin ederek İslâmî popülizmin yükselmesinde merkezî bir rol oynadılar.

çimlerle başa gelen devlet başkanı Jean-Bertrand Aristide'in ABD'nin önderliğinde düşürülmesinde dış destekli STK'ların etkin rolünü örnek gösterebiliriz. Dahası, STK'lar Obama ve Yeni Demokratlar tarafından kabul gören çok taraflı "istikrar müdahaleleri"nin önemli bir ayağını teşkil ediyor. BM tarafından halen finanse edilen Haiti harekâtı da bunun alâmet-i farikası.

Kitabınız dünyanın her köşesinden enformel mahallelerle ilgili kapsamlı analizleri içeriyor. Bu örneklerden hangilerinde kaynakların insafı ve demokratik bir şekilde paylaşıldığını, hangilerinin şehir yönetimi açısından "başarılı" olduğunu düşünüyorsunuz?

Sosyalistler, Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin (SPD) Birinci Dünya Savaşı öncesinde belediyeleri ele geçirmesinden sonra, Alman sosyolog Robert Michels tarafından formüle edilen meşum "oligarşinin tunç kanunu"na maruz kalmaya devam ediyor. Eğer anahtar soruyu tekrar formüle etmem gerekirse, "toplumsal hareketler aktivistleri parti bürokratlarına çevirip onların tabanla ilişkisini altüst etmeden iktidarı sürdürülebilir bir biçimde devralabilirler mi?" Sol belediyeler tarihinin bir bilançosunu çıkarmak için titiz ve karşılaştırmalı bir analize gereksinim var. SPD'nin Berlin'inde ya da CPI(M)'nin (Hindistan Komünist Partisi-Marksist) Kalküta'sında olduğu gibi bazı örneklerde barınma ko-

nusunda ve sosyal politikalarda köklü değişiklikler kotarılsa da, bu gelişmelerin asıl muhatapları gecekondu yoksulları değil, vasıflı işçiler ve profesyonel orta sınıflar olmuştur. PRD'nin (Demokratik Devrim Partisi) yönetimindeki Mexico City ya da PTB'nin (Brezilya İşçi Partisi) yönetimindeki Porto Alegre gibi başka örneklerde ise, katılımcı bütçe ya da belediye ait sosyal güvenlik sistemi gibi kayda değer ve yenilikçi uygulamalarla mütevazı reformlar daha geniş bir sosyolojik yelpazeye yayıldı. Son olarak da 1980'lerin ortasında Johannesburg ve Durban'da (Yurttaşlar Hareketi), '80'lerin sonuna doğru Lima'da (Birleşik Sol) ya da şu anda La Paz/El Alto'da (Sosyalizme Doğru Hareket) gördüğümüz, gecekondu mahallelerini barışçıl bir devrim istikametinde mobilize etmeye çalışan teşebbüsler de mevcut.

Hızlıca birkaç düşüncemi sıralayayım: 1. Latin Amerika, halen kentsel toplumsal hareketlerin ve gecekondu kökenli mobilizasyonun en önemli laboratuvarı olmaya devam ediyor. Sol koalisyonlar son kuşak boyunca Mexico City, San Salvador, Bogota, Caracas, Quito, La Paz, Sao Paulo, Lima ve Santiago da dahil olmak üzere, İspanyolca ve Portekizce konuşan Amerika'nın en önemli şehirlerinin yönetimindeydiler. Latin Amerika solunun enformel ekonomik sektöre ve gecekondu alanlarının pıtrak gibi çoğalmasına karşı gösterdiği çeşitli stratejik intibaklar (Buenos Aires'deki piqueteros hareketi, La Paz/El Alto'nun sıradışı kitlesel başkaldırıları ya da Caracas'ın militan barrio hareketleri) özellikle ilgi çekici gözüküyor.

2. Apartheid'in ortadan kalkmasında anahtar rol oynayan Güney Afrika'nın "Yurttaşlar Hareketi", ANC (Afrika Ulusal Kongresi) tarafından 1994'te kabul edilen neoliberal gelişim modeline (buna "gönüllü yapısal uyum" da diyebiliriz) hararetili bir yerel direniş kaynağı olarak hâlâ sağlam görünüyor, ama tarafların ulusal düzeydeki uyuşmaları, işçi sendikalarının ve Komünist Parti'nin (CPSA), ANC liderliği tarafından itaatkârlaştırılmalarıyla köstekleniyor.

3. Başka yerlerde, özellikle de eskiden güçlü sendikal hareketlerin baskıya maruz kaldığı Mumbai ve Lagos gibi şehirlerde, kayıtdışı ekonomideki ultra-Darwinci rekabet ortamı sektör siyasetlerin yükselmesinde etkin oldu. CPI(M)'nin otuz senedir iktidarda olduğu Kalküta'da, partinin fakir çiftçileri ve gecekondu sakinlerini mağdur eden kentsel dönüşüm ve sınıf kalkınma politikaları yüzünden komünizmin kendisi soylulaştırılma tehlikesiyle karşı karşıya.

4. İster sosyal dayanışmayı küstahça feshetsin, isterse onu post-ulusal bir bağlamda tasdik etsin, gecekondu siyasetinin anahtar aktörlerinden birini de kentsel orta sınıflar oluşturuyor. Latin Amerika'da gecekondu yoksulları ile zengin zümrelerin siyasetleri arasında halen derin bir sosyal yarık mevcutken, Mısır, Filistin, Lübnan, Türkiye ve İran gibi bazı İslâmî ülkelerin profesyonel orta sınıfları

eğitim, yoksullara yardım ve sağlık hizmetlerini temin ederek İslâmî popülizmin yükselmesinde merkezî bir rol oynadılar. Bu sınıflararası dayanışmanın (hakeza Kur'an'da da detaylı ve açık dinsel gerekçesini bulur) Kahire'nin gecekondularında Müslüman Kardeşler'in, Gazze'de Hamas'ın ya da Güney Beyrut'ta Hizbullah'ın kurduğu hegemonyada en önemli etmenlerden biri olduğu aşîkâr. Bu nedenle çoğu Müslüman ülkede kent yoksullarının özel bir tarihi kimlik geliştirmeleri ya da kendilerini temsil etmeleri Latin Amerika'dakinden daha düşük bir ihtimal gibi gözüküyor.

Kitabınızda çeşitli ülkelerde uygulanan "gecekondu arındırma programları"nı, yerinden edilen topluluklar üzerindeki yıkıcı sonuçlarına dayanarak şiddetle eleştiriyorsunuz. BM de yayınladığı "Challenge of Slums" raporuyla gecekondu arındırma programlarına ve zorla tahliye politikalarına karşı uyarıda bulunuyor. Tüm bu ihtarlara rağmen, belediyenin ve merkezî hükümetin ortaklaşa yüz binlerce insanı yerinden etmek istediği İstanbul da dahil olmak üzere, bu programlar uygulanmaya devam ediyor. Sizce hükümetler, başarısızlığı ispatlanmış politikalarda niye ısrarcı?

Tam tersine, gelişmekte olan ülkelerin kentlerinde yürütülen yenileme projeleri oldukça "başarılı" politikalar! Fakirleri evlerinden etmek çoğunlukla muazzam kâr getirir. Bu projelerin su götürmez amacı, merkezî bölgeleri yeniden ele geçirmek, arazi spekülâtörlerini mükâfatlandırmak, yabancı yatırımcıları sübvans etmek ve sınıflararası mekânsal ayrışmayı pekiştirmektir. Ayrıca, merkezî alanlardaki gecekondu yıkımları genellikle şehrin çeperindeki arazinin piyasalaşmasına tekabül eder. Emlâk piyasaları daha organize ve kapsayıcı olmaya başladıkça, yoksul şehirlerin büyük çoğunluğunda klasik gecekondu (kanunî olsunlar olmasınlar) özelleştirildiler. Yerinden edilenler arazi ticaretinden hemen hiçbir zaman nemalanamazlar. Barınma şartlarının ve hizmetlerin fizikî standartlarının gerçekten iyileştiği

nadir örneklerde bile yoksullar daha pahalı ulaşım masraflarıyla karşı karşıya kalır, sağlık hizmetlerine ve okullara daha zor ulaşır ve kültürel tecride maruz kalırlar. Ayrıca, gecekondu yerleşimleri asgari barınma şartlarının yanı sıra çalışma mekânları da sağlar. Birçok geleneksel gecekondu bölgesinde ailelerin geçinebilmesi, barınma ve çalışma alanlarının tek mekâna indirilmiş olmasına dayalıdır. Örneğin, Mumbai'deki Dharvi mahallesi küçük atölyelerden ve düşük ücretli ev emeğinden örülü bir labirenti andırır: Nüfusu, "daha sağlıklı", ancak merkezden uzakta konutlara taşımak isteyen bugünkü plan, insanları çalışma alanlarından kopararak akrabalığa ve nispeten merkezî yerleşime dayalı ekonomik örgüyü yok etmek anlamına geliyor. Yoksulların somut hayatlarını hesaba katan ve samimiyetle reformist olan herhangi bir kentsel planlama bir yandan tahliyelere karşı çıkıp evlerin yerinde iyileştirilmesi için ısrarcı olurken, diğer yandan da vergiler ve mülkiyetin belediyelerde toplanması ve arazi spekülasyonu üzerinde toplumsal denetimin kurulmasına çalışmalıdır.

Bilim dünyasında giderek daha yüksek sesle dile getirilen küresel ısınmaya bağlı çevre krizi hızla ivme kazanan kentleşmenin, barınma hakkı meselesini aşarak doğaya karşı bir tehlike arz ettiğine işaret ediyor. Marx'ın "Kapital"de "metabolik yarılma" diye nitelendirdiği doğa ve kapitalist üretim tarzı arasındaki tezat doruk noktasına ulaştı. Eko-Marksist ve eko-sosyalist bir perspektif doğa ve kent arasındaki ilişkiyi nasıl yeniden kurgulayabilir?

Küresel çevre krizinin en önemli sebebinin kentleşme olduğu su götürmez. Ama burada çarpıcı bir paradoksla karşı karşıyayız. Kenti çevre açısından bunca sürdürülemez kılan özellikler, tam da en büyük mega-kentlerde bile en çok anti-kentsel ya da kent-altı (sub-urban) olarak sınıflandırabileceğimiz özellikler: Hayatî doğal değerlerin (yeraltı sularının, su havzalarının, tarım arazilerinin, ormanların, kıyı eko-sistemlerinin) bozulmasını ya da yok edilmesini beraberinde getiren

Fakirleri evlerinden etmek çoğunlukla muazzam kâr getirir. Bu projelerin su götürmez amacı, merkezî bölgeleri yeniden ele geçirmek, arazi spekülâtörlerini ödüllendirmek, yabancı yatırımcıları sübvans etmek ve sınıflararası mekânsal ayrışmayı pekiştirmektir.

yıkıcı yatay genişleme; canavarca artan hava kirliliği ve trafik; çalışan sınıfların yarattığı kent kültürünün ve "şehir hakkının" yok olması; kamusal alanın özelleşmesi ve varsılların duvarların ardındaki disneylandlaşmış sığınaklarına kaçışmaları. Oysa en küçük kent ve kasaba ölçeğinde bile en "klasik" sayılan kent nitelikleri daha erdemli bir çevre meydana getirmek için bir araya gelebilirler. Koordinatları hem çevresel verimliliğin hem de (Fourier'ye başvuru) "insanî yakınlığın artmasını" içeren kanonik bir şehircilik anlayışı henüz tamamlanmamış bir sentez halinde de olsa, biz böyle bir şehirciliğin aslı niteliklerini tespit edebiliriz: Kişiselleşmiş tüketimin kamusal lüks ile ikame edilmesi; arzu ve kimliğin kamusal alanda toplumsallaştırılması; ulaşım ve konutların inşaatında çevresel ölçek ekonomilerinin tesisi; şehir ve korunan kırsal alan arasındaki hududun iyi tanımlanması; mahalle ve dünya kültürü arasında gelişkin bir diyalog; kentsel hafızanın mülkiyet simgelerine önceliği; iş, eğlence ve ev hayatının birbirleriyle bütünleştirilmesi. Söz konusu olan, çevre adına salt endüstriyel üretim ve tüketimin azaltılmasından daha derin bir şey. Durmaksızın yayılan kentleşme ve ekolojik nizamsızlığa karşı, tutarlı ve enerji sakınımına dayalı bir kentsel dokunun, devasa insan ihtiyaçlarıyla sınırlı yenilenebilir kaynaklar arasındaki çözümsüz gibi görünen çelişkiyi nasıl aşabileceğini tahayyül etmemiz gerekiyor. Günümüzde mimarlık ve planlama mesleklerindeki kriz, yoksulluğu, enerji sorununu, küresel ısınmayı ve ka-

Mike Davis

MIKE DAVIS KİMDİR?

Geçtiğimiz sene Metis Yayınları'ndan çıkan "Gecekondu Gezegeni" ile Türkiye'yi okur tarafından da takip edilmeye başlanan Mike Davis, son dönemde sıklıkla duymaya başladığımız eko-Marksist akımın Joel Kovel ve Michel Löwy gibi isimlerle beraber önemli temsilcilerinden sayılıyor.

1960'larda demokratik öğrenci hareketleriyle başlayan aktivist yaklaşımını günümüze kadar taşıyan Davis'in ilgi alanı araba bombacılığından (Buda's Wagon: A Brief History of the Car Bomb) kuş gribine (The Monster at Our Door: The Global Threat of Avian Flu / Kuş Gribi: Kapımızdaki Canavar [Agora]), 19. yüzyılın gıda krizlerinden (Late Victorian Holocausts: El Niño Famines and the Making of the Third World) Meksikalı kaçak göçmenlere (No One Is Illegal: Fighting Racism and State Violence on the U.S.-Mexico Border) kadar münbit bir çeşitlilik gösterse de, Davis'i asıl önemli kılan ilgi alanını kent araştırmaları oluşturuyor. '90'larda Los Angeles üzerine yazdığı iki kitap med-

ya patronları, mimarlar ve liberal düşünürler tarafından nefrete varan eleştirilerle karşılaşan Davis'in felekat tellahlığı ile suçlanmasına sebep olurken, David Harvey gibi Marksist kuramcılar tarafından kent kuramında çığır açan çalışmalar olarak nitelendirildi. Kapitalist artı-değerin göbek deliğine oturan ultra-kentleşmenin ekolojik ve toplumsal açıdan sürdürülemez seviyeye yaklaştığını ve ve önlem alınmazsa 21. yüzyılın devamında Los Angeles'ı kuraklık, açlık, devasa yangınlar ve düşük yoğunluklu bir savaş halinin beklediğini muhtulayan Davis'in tahminleri, kitapların yayınlanmasının akabinde çıkan çeşitli ayaklanmalarla da teyid edilmişti. Şehir araştırmalarını küresel boyutta da sürdüren Davis'in "Gecekondu Gezegeni" adlı çalışması, nüfusları 50 milyonla ifade edilen megalopolislerin ortaya çıkmaya başladığı 21. yüzyılın kentlerine kapsamlı bir bakış sunuyor. Kapitalizmin son otuz senedeki liberal hamlelerle hercümerç ettiği kırsal alandan gelen göçle gecekondu yığınlarına dönüşen üçüncü dünya kentlerinin sefaletini anlatan Davis, işçi sınıfı ma-

hallerinin çevresel açıdan sürdürülebilir modellere evrildiği bölgeselci bir sosyalizmi savunuyor. Yazarın kalemşorluğunun en kayda değer özelliği ise acar muhabirliği, ince işlenmiş bir akademisyenliği ve Cormac McCarthy-vari karanlık bir edebî yaklaşımı bir potada eritebilme yeteneği. Dubai gibi kapitalizmin akla zarar mabetleriyle ilgili müstehzi yazılarında da ortaya çıkan bu özellik onu sol yazında çok okunanlar listesine taşıyor. An itibarıyla Kaliforniya Üniversitesi'nde ders veren ve New Left Review dergisinin editörlerinden olan Davis, kent ve toplumsal hareketler üzerine bir kitabın hazırlığını yapıyor.

musal alanı konu edinen ve gelişmekte olan kentlerin ya da daha eski metropollerin yoksul mahallelerindeki mücadeleleri hedefleyen cesur kavram ve tasarımların eksikliğinden kaynaklanıyor. Evet, daha varlıklılar sebil miktardaki mükemmel eko-yaşam tasarımlarından istediklerini seçmekte özgürler. Ama nihai amacımız nedir? Zenginlerin sıfır karbon hayat tarzlarıyla caka satması mı, yoksa kentin yoksul kesimlerine güneş enerjisi, hijyen, internet ve “yeşil” kamu hizmetleri götürmek mi?

BM’nin Şehir Hakkı Beyannamesi (Charter of the Right to the City) hakkında ne düşünüyorsunuz? Bunu hükümetlere baskı için küresel bir araç olarak kullanabilir miyiz? Kent mekânındaki insan hakları fikrini, kenti bizzat şekillendirmeyi de kapsayan kolektif haklarla takviye etmemizi sağlayabilecek ideolojik ve pratik araçlar ne olabilir?

Beyanname için ileriye doğru bir adım diyebiliriz herhalde. Bir yandan da tipik bir BM belgesinin tüm kusurlarına sahip: Hükümetler açısından onay vermenin kolay olduğu, ama müteakip adımlar konusunda onları bağlamayan, iyi niyetlerin ve soyut hakların bir özeti. Ayrıca, Dünya Sosyal Forumu’nun enerjisini, mücadelelerin koordinasyonu ve aktivist stratejiler yerine, asaletli ancak etkisiz ve sonu gelmeyen konferanslara ve önerilere yönelttiği ölçüde, neden pilinin tükenmesi tehlikesiyle karşıya olduğunu da gösteriyor. Tam da şimdi kent göçmenlerinin ve azınlıkların haklarını daha yüksek sesle ifade eden, daha hedefe odaklı ve daha iyi koordine edilen uluslararası bir kampanyaya ihtiyacımız var: Kuzey Avrupa ve Hindistan’daki Müslümanlar, İtalya’daki Romanlar, ABD’deki Meksikalı ve Orta Amerikalılar, Türkiye’deki Kürtler ve daha nice grup için... Bence bu, BM Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi’nin kentleşmiş bir versiyonu için lobi yapmaktansa, daha somut ve ahlâkî açıdan daha acil bir hedef.

Türkiye’de yakın zamanda yapılan bir dizi kanunî değişikliklerle devletin konut idare ofisi (TOKİ) gönüllü olarak küresel mortgage yapısına eklemelendi. TOKİ, son yıllarda kamu arazilerini özel şirketlere devşiren ve gecekondu mahallelerini orta ve üst-orta sınıflara devretmek için yıkan bir tekel gibi faaliyet gösteriyordu. Ancak şimdi, ikinci piyasaları kurarak küresel mortgage şirketleri ve gayrimenkul yatırım ortaklıkları ile sıkı fıkı bir ilişkiye giriyor. Bu gelişmeler sermaye merkezlerini rahatlatmak için mortgage krizini ülkeye ithal etmeye çalışan neoliberal bir eğilim olarak okuyabilir miyiz?

Amerikalı radikal ekonomist Michael Hudson’ın belirttiği gibi, arazi fiyatları, mortgage piyasaları ve rantıye gelirleri ile ilgili bütünlüklü bir kuramın eksikli-

ği, güncel Marksist ve radikal-Keynesçi iktisat bilimindeki muazzam bir boşluğa işaret ediyor. Elbette mortgage sistemi için uluslararası ikinci piyasaların oluşturulması, daha önce kendi kendine yeten emlak piyasasına akın edecek yüklü miktarda yabancı sermaye tarafından da pekiştirilecek, ıskı hızında bir döviz spekülasyonunun gerçekleşeceği küreselleşmenin “doruk noktası”dır. Sermaye merkezlerinin mortgage krizinin yükünü yarı-çevre piyasalara devretmeye çalıştığına dair teziniz gerçekten de kıskırtıcı. Ama bu eğilimin ne kadarının hesaplanmış bir risk paylaşımının, ne kadarının

sadece şiddetli spekülasyonun ve hayali sermayenin bir sonucu olduğu konusunda emin değilim. Ancak, küresel gayrimenkul piyasasından küresel konut ve emlak spekülasyonuna doğru gerçekleşen dönüşümün klasik “iskân sorunsalını” tamamıyla dönüştürdüğü şüphe götürmez. Vergi sübvansiyonlu ve offshore olarak faaliyet gösteren gayrimenkul yatırım ortaklıklarının (GYO) yerel konut piyasalarına girmesi (her ne kadar tersi iddia edilse de) halka yönelik konut fiyatlarını tırmandırır, lüks rezidansların ve toplumsal açıdan lüzumsuz olan ikinci evlerin aşırı üretimine neden olur. Benzer bir şekilde banka ve emeklilik fonlarını gayrimenkul piyasalarındaki daralmalara karşı kırılan hale getirir. Örneğin, ben kimse- nin Avrupa bankalarının Amerikan mortgage bozgununa bu derece maruz kalacağını tahmin ettiğini sanmıyorum. Üstelik, Türkiye gibi bir ülke için menkul kıymetlerin cazibesine kapılıp mortgage borçlarını uluslararası piyasalarda satmak, ekonomik reform için gereken özerk ulusal ekonomik alanda ilave bir erozyona neden olur. Belki kısa vadede yatırımları hızlandırabilir, ama eninde sonunda ulaşılabilir yerel konut stoğunu başka kıtalardaki menkul kıymetler balonlarına bağımlı kılacaktır.

Toplam değerleri 5 trilyon doları aşan Fannie Mae ve Freddie Mac gibi kuruluşlar iflas edemeyecek kadar büyükler. Bu yüzden Fed batmamaları için elinden geleni yapıyor. (Söyleşiyi yaptığımızda henüz bu iki şirket kamulaştırılmamıştı.) Pazarın bu devasa krize tepkisi Friedmann tarzı köktenci liberalizmden çark edildiğine dair emareler taşıyor. Ancak bu sefer vergi mükelleflerinin parası, refah devleti yerine, dev şirketleri desteklemek için kullanılıyor. Mortgage krizinin muhtemel sonuçları ne olabilir?

Elbette Milton Friedmann, Reaganizmi savunuların hümet gösterdiği kuramsal bir fetişistti. Ancak gerçekte katı mali neoliberalizm, Washington’un kendisinden ziyade, zayıf ve bağımlı ülkelere dayatmaya istekli olduğu bir reçeteydi. Alan Greenspan’ın yönetimindeki (1987-2006) ABD Merkez Bankası, yabancıları Great Gatsby benzeri Amerikan üst-sınıf aşırılığını sübvans etmeye zorlamak

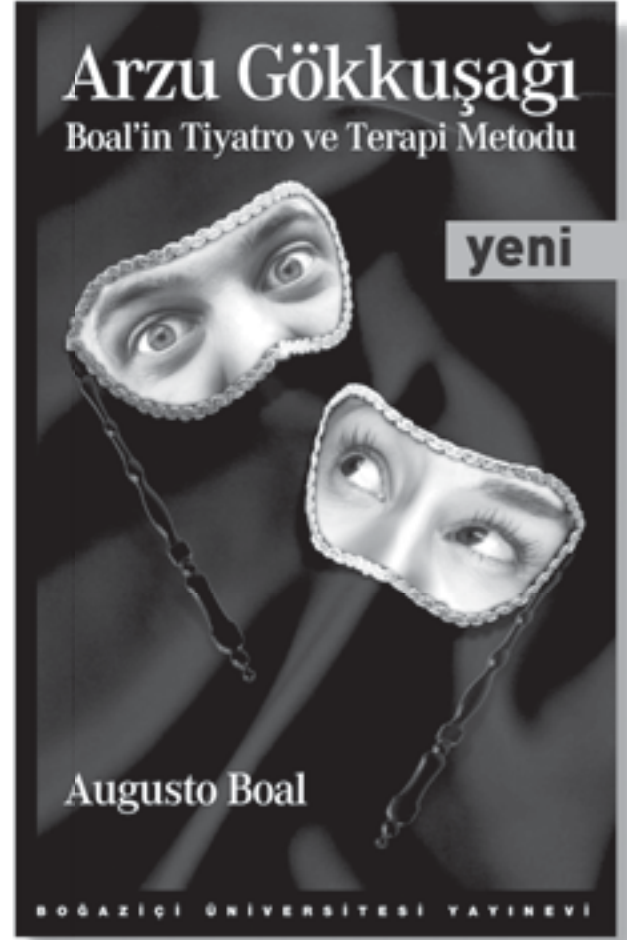
için ticaret açığını kullanarak köktenci mali ilkelerden uzaklaştı. Doların dayanıklı ancak giderek kırılanlaşan hegemonyası, ticarî ortakları ve müttefikleri harcadığı sürece Washington’un para basmasına izin veriyor. Yani Amerikan gayrimenkul balonu, dolara yapılagelen hem gönüllü hem de zorunlu yabancı yatırıma bağlıydı. Ama finansal kontrolle- rin kaldırılması ve hedge fonlarıyla yatırım bankalarının suç teşkil eden aşırılıkları aklı zarar boyutlara ulaştı. New Deal planının kilit yapısal reformlarından biri de, banka sahibi şirketleri hizaya sokan ve yatırım bankacılığını ticarî bankacılıktan ayıran Glass-Steagall düzenlemesiydi. Düzenlemenin popülist önlemleri, üretken ekonomiyi finans devlerinden azade kılmaktan ve sıradan Amerikalıların tassaruf hesapları ve mortgage’ları etrafında bir güvenlik duvarı örme- den oluşuyordu. ABD ve başka yerlerdeki Keynesyen düzenlemeler, rantıyelerin üretken yatırımlara, banka imparatorluklarının da endüstriyel şirketlere kurumsal itaatini varsayıyordu. Tüm bunlar ikinci Clinton döneminde feshedildi, Wall Street’i giderek daha tehlikeli hale gelen “güvenikleştirilmiş”, “teminatlandırılmış”, ama aslında ne güvenliği ne de teminatı olan, paketlerle rekabete sürükleyen denetimsiz bir alan şekline soktu. Tabii bu durum zenginlik postuna bürünmüş kumarbazların borcundan oluşan bir piramit ve uçsuz bucaksız bir saadet zincirinden başka bir şey değildi. Çoğu Amerikalı, Fannie ve Freddie’nin işleyişine dair tuhaf düzenlemeler hakkında bir fikre sahip değildir. Her ne kadar başka ülkelerdeki birçok güya-hükümet kurumundan bile daha çok regüle edilseler de, bu şirketler, Britanya’daki tabiriyle “quangolar”, bağımsız yetkileri olan kuruluşlardır. Kurtarılmaları, toplumsal maliyeti hissedarlardan bodoslama halka aktararak ulusal borcu ikiye katlayabilir. Her halükârda çalışan sınıflardan birçok insan hem evini kaybedecek, hem de daha yüksek vergilerle ve işsizlikle karşı karşıya kalacak. Üstelik bu, mega-iflasların başlayacağı bir zincirleme reaksiyonun ilk evresi de olabilir: Hem Lehmann Brothers (henüz iflas etmemişti) hem de CitiBank uçurumun kıyısında. Bu durum büyük bir ihtimalle kısa vadede, olası bir Obama yönetiminin istikametini, sosyal harcamalardan ve insanî önceliklerden 1933 yılındakine benzer bir rantıye sınıfı ve banka kurtarma operasyonuna çark ettirecek. Dünya iktisadî tarihinde bir dönüm noktasını da işaret ediyor mu? Doların hükümranlı-ğının ve dış borçla sübvans edilen ABD ekonomisinin de sonu mu? Kim bilebilir ki? Bence Avrupa’da başladığı üzere Çin ve Brezilya’yı da aşağı çekecek derin bir Amerikan resesyonu daha muhtemel gözüküyor. Ekonomi alimlerinin çoğu ABD’nin sürdürülebilir bağımsız büyüme kabiliyetini abarttılar. Kanımca, dünya ekonomisi, çökmekte olan bir süper gücün devasa ekonomik ve sosyal çelişkilerine senkronize –isterseniz “bağımlı” da diyebilirsiniz– durumda.

Amerikan gayrimenkul balonu, dolara yapılagelen hem gönüllü, hem de zorunlu yabancı yatırıma bağılıydı. Ama finansal kontrollerin kaldırılması ve hedge fonlarıyla yatırım bankalarının suç teşkil eden aşırılıkları aklı zarar boyutlara ulaştı. Bu durum zenginlik postuna bürünmüş kumarbazların borcundan oluşan bir piramit ve uçsuz bucaksız bir saadet zincirinden başka bir şey değildi.

'Bilmek ve dönüştürmek' hedefine doğru yaklaşık yarım yüzyıldır yürüyen bir tiyatro adamı Augusto Boal.

Arzu Gökkuşığı, Boal'in, sahnenin gücünü incelemek, içselleştirilen basıkları ortaya çıkarmak ve bunları daha geniş bir bağlama oturtmak için tasarladığı bir tekniğin ve alıştırımların ismi. Boal'e göre hiçbir his, coşku veya arzu insanda saf halde bulunmaz; daima birbirlerine karışmış haldedirler. Bu teknik onları ayırıştırıp açık hale getirmemize yardımcı olur. Bu yüzden "Gün ışığı kadar berrak" sözüne Boal'in yanıtı şudur: "Hayır, bize yalan söyleyen gün ışığı kadar karanlık; bize doğruyu söyleyen gökkuşığı kadar berrak."

İLETİŞİM

BOĞAZIÇI ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
bupress@boun.edu.tr Tel./Faks 0212. 257 87 27

SİPARİŞ

www.bupress.org
PANDORA KİTABEVİ
www.pandora.com.tr Tel 0212. 219 42 91

Bu kitap Ezilenlerin Tiyatrosu'nun iç içe geçmiş üç temel kategorisini tartışıyor: İmge Tiyatrosu, Görünmez Tiyatro ve Forum Tiyatrosu. Kitabın adının da işaret ettiği gibi, burada anlatılan alıştırımlar ve oyunlar çoğunlukla hem deneyimli hem de deneyimsiz uygulayıcılara göre tasarlanmıştır. Boal'in çalışmasının temeli de budur: Herkes rol yapabilir ve tiyatro sadece profesyonellere ait değildir. 'Oynamak' kavramı, her iki anlamıyla da, yani hem 'rol yapmak' hem de 'eyleme geçmek' anlamıyla Boal'in çalışmalarının merkezine yerleşmiştir.

Çılgın Sedat Zeytinburnu'nda

Bu yaz ismi duyulmuş bir oyuncuyu transfer etmek isteyen Zeytinburnuspor bir süre Sergen Yalçın'la görüştü, ama istediğini elde edemedi. Bunun üzerine mavi-beyazlı ekip işi bir adım daha öteye taşıyarak "Çılgın Sedat"ı kadrosuna kattı.

2000'li yılların başında aniden ortaya çıkan ve birbirinden ilginç şarkı sözleriyle müzik piyasasına fırtına gibi girip gerisini getirmekte biraz zorlanan Çılgın Sedat şimdi futbol piyasasına adım atmaya karar verdi.

35 yaşında olan ve daha önce hiçbir profesyonel takımda forma giymemiş olan Sedat Kaptu, Zeytinburnuspor'a transfer oldu. Üstelik alacağı ücret de birçok 2. Lig futbolcusunun hayal edemeyeceği bir meblağ. Zeytinburnuspor, 50 bin YTL peşin para verdiği Çılgın Sedat'a maç başına da 1000 YTL para verecek.

Ekonomik olarak sorunlar yaşadığı bilinen Zeytinburnuspor, bu sorunları Çılgın Sedat'ın toplayacağı seyirciyle aşmayı planlıyor. Kulübün başkanı Ünal Tonbulel, katıldığı bir televizyon programında, yeni oyuncusunun asıl özelliğini vurgulayarak "çılgın olması bizim için bir avantaj" diyor ve şöyle devam ediyor: "Sedat oynadığı zaman seyircilerimizi tribüne çekecek ve kulüp para kazanacak."

ABD'de Los Angeles Galaxy'nin David Beck-

ham'ı transfer ederek hedeflediği şeyi, anlaşılan, Kazlıçeşme durağındaki Zeytinburnuspor da hedefliyor. Ancak Çılgın Sedat'ın daha önce profesyonel olarak ayağına top değmemiş olması bir sorun olur mu, sezon içinde göreceğiz.

Mavi-Beyazlı ekibi bu sezon Bursaspor ve Fenerbahçe'den hatırladığımız Ali Nail Durmuş çalıştırıyor. Ali Nail Hoca, Sedat'ın sahada çılgınlıklar yapmasına taviz vermeyeceğini belirterek "Çılgınlığın burada yapılması mümkün değildir. Burada sadece spor adına yapılacak eylemler mümkündür" diyor.

Korkunç şarkı sözleri yazıp bir kısım gencin kafasını, bir kısım gencin de midesini bulandıran Çılgın Sedat, lig başlamasına rağmen henüz takı-

mının formasını giyemedi. Yıllardır alt liglerde top koşturan futbol emekçilerinin, A takıma girmek için okul bırakan oyuncu adaylarının ya önce şöhret olmayı hedeflemesi ya da bu işin bu kadar kolay olmasına bir tepki göstermesi gerekiyor.

Belki de o tepki bir Çılgın Sedat şarkısıyla gelecektir: "Biz delikanlı, onlarda çok para / Biz yaya gezer, onlar arabayla / Biz milli maçta, onlar hep diskoda / Yetti artık bize yetti canımıza / Her gün isyan etmemek elde değil ki / Millet götürüyor, biz sürünüyor /

Yanlış değil mi? / Eğer uzun saçsa, biz de uzatırız / Sorun arabaysa, gider kiralarız / Ulan küpeyi bile sizin için takarız / Boşverin onları, her şeyi yaparız..."

— Ulaş Gürşad

AKP'NİN ESKİŞEHİRSPOR AŞKI

Bu ne sevgi, ah!

AKP yöneticileri, Türkiye'nin diğer illerinde, özellikle de belediyesini yönetemediği illerde futbol takımlarını ne kadar seviyor, bilinmez, ama Eskişehir'de, Eskişehirspor'u sevmek için adeta birbirlerini eziyorlar. Eskişehirspor aşkı, Eskişehirspor sevgisi AKP'liler için bir başka; yoğun ve tek taraflı bir sevgi adeta...

Her ne kadar AKP'liler, Eskişehir'de Eskişehirspor gibi bir takımın varlığını Maliye Bakanı Kemal Unakıtan Eskişehir'den aday olduğunda keşfetmiş olsalar da, bu durumu asla sorun etmiyorlar, sevgi ibresini kesinlikle aşağılara düşürmüyorlar.

Bir önceki sezon, Eskişehirspor Lig A'da top koştururken, Bakan Unakıtan çok seviyordu Es Es'i. Valilik kanalından benzin istasyonları, Gaziantep Büyükşehir Belediyesi'nin ümüğü sıkılarak alınan futbolcular, partili yöneticiler, önce bir devlet kurumuna, sonra oradan başka bir yere aktarılan ve tabii son durağa, Eskişehirspor'a gelen paralar. Dahası da var: Tribünde maç izlemeler, taraftarla bütünleşmeler, taraftarın ağabeylerine ihaleler, yöneticilere ihaleler, pek tabii Sergen...

Eskişehirspor Süper Lig'e yükselince, "tamam, bu iş oldu, oylar çantada keklik" diye düşünülürken bir şey oldu: Maliye Bakanı Unakıtan'ın, Türkiye'nin

diğer 80 ilinin de bakanı olduğu birden hatırlandı. Tabii bu hatırlamada, diğer illerin iktidar partisi milletvekillerinin payı küçümsemez.

Bir de, şeytanın avukatlığını yapmak gerekirse, Lig A'da mücadele ederken çok kolay olan bu işler, Süper Lig'e yükselince hem zorlaştı, hem maliyeti yükseldi, hem de çok göz önünde olundu. Sevgi bakiydi, ancak buna bir kılıf bulunmalıydı: "Yardım açıktan

açığa yapılınca tepki topluyoruz, biz gizliden hallederiz bu işi." İş "top secret" boyutuna gelince, tabii Unakıtan bıraktı maçlara gelmeyi... Bu yıl bir kez gitti maça, bütün AKP yöneticileri protokolde yer kavgası yaptı, birbirlerini, bürokratları çignedi...

Kemal Unakıtan
Eskişehirspor
taraftarlarıyla

Büyükşehir Belediye Başkanı Yılmaz Büyükerşen ise daha "rasyonel" düşünüyor ve AKP'li romantiklerin karşısında yer alıyordu. "Eskişehir'in kaynaklarını birkaç kılı bacağın transferi için harcatmam" vecizesinin sahibi Büyükerşen, kendisine yapılan "Eskişehirspor'a kaynak aktarmazsan seçilemezsin" yollu bütün uyarılara rağmen sürekli oylarını artırdı. Büyükerşen'in derdi netti: Eskişehirspor'u öyle kendi ayakları üzerinde duran bir takım haline getirelim ki, ben dahi hiçbir siyasetçinin desteğine gerek duymasın...

Oysa bunlar önemli değildi, varsa yoksa transferdi, varsa yoksa sevgiydi... Bu Eskişehirspor'a duyulan sevgi o kadar büyüktü ki, Demokrat Parti'den aday olmuş, adaylığı sırasında AKP'ye demediğini bırakmamış yeni başkan Halil Ünal bile, birdenbire iktidar partisinden sözcüsü konumuna gelmişti. Hatta, otuz yıldır beraber hareket ettiği, takımı Lig A'ya beraberce yükselten, Halil Ünal'ın adaylığı sırasında partisinden tepkisini toplamak bahasına kendisini destekleyen DSP'li Nihat Çuhadar yönetime "Unakıtan ricasıyla" alınmıyordu. Nihat Çuhadar küsmüşmüş, kırılmışmış, ne önemi vardı. Bir Çuhadar gider, bin Çuhadar doğardı, önemli olan Eskişehirspor sevgisiydi.

Büyük bir sevgidir bu, çok büyük... Bu ne sevgidir böyle, keyfi hep AKP'lilere kalan, ıstırabını diğerlerinin yaşadığı, Anadolu'nun takımı Eskişehirspor'u, diğer Anadolu takımlarına düşman yapan...

— Gürbüz Akbıyık

GÖKÇEK İZMİR'E DE SULANIYOR

Bir taşla iki takım

Futbolu siyasal iletişimin temel enstrümanlarından biri kabul eden Melih Gökçek, Ankaraspor'un haklarını bir İzmir takımına devredip finansal kaynaklarını Ankaragücü'ne aktarmanın peşine düştü. Hedef, İzmir'i AKP'ye kazandırmak.

Futbolun üzerinden siyasetin eli bir türlü çekilmiyor. Bu konunun ana gündem maddesinde her ay olduğu gibi bu ay da Melih Gökçek'in ince bilek hareketleri bulunuyor. Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin takımı olan Ankaraspor, 2004-05 sezonunda Süper Lig'e yükselmişti. AKP'nin özellikle belediyeler aracılığıyla desteklediği takımların legal ya da illegal yollarla partiye avantaj sağladığı bilinen bir gerçek. Her sezon birinci ligdeki birkaç takıma olmadık para yardımları

başkan mesajı verdi. Ancak berabere biten Ankaragücü-İstanbul Belediye maçının ardından Ankaragücü taraftarları "yönetim istifa" diye bağırınca, Cemal Aydın esti gürledi. Aydın, bu protestonun sebebinin, Melih Gökçek'in taraftarlara taksi durağı ve büfe açma sözü vermesi olduğunu söyledi.

Bu durum Cemal Aydın'la Melih Gökçek'in ilk karşı karşıya gelişi değil. Geçen sezon Maraton programında Ankaraspor-Ankaragücü maçının

yaparak Süper Lig'deki takım sayısını artıran AKP'de Melih Gökçek, şimdi büyük bir operasyonun peşinde. Ankaraspor'un finansal desteği Ankaragücü'ne aktarılacak. Gökçek'in gönlünden geçense, Ankaraspor'un spor haklarının bir İzmir takımına devredilmesi. Gökçek bu operasyonun gerekçesini şöyle açıklıyor: "Ankaraspor'a para bulduğum zaman dedikodusu çok oluyor. Spor parasız pulusuz yapılmaz, sporda ne kadar para bulursan o kadar başarılı olursun. Melih Gökçek istesin, 50 milyon YTL'yi bulur, ama Ankaraspor için bu parayı bulamam çünkü dedikodusu çok olacak." Bir taşla iki kuş. Hem Ankaragücü'nü satın al, hem de Ankaraspor'un haklarını İzmir'de bir takıma aktar.

Bu mucizevi öneri, ilk önce Ankaragücü tarafını rahatlatmadı. Başkan Cemal Aydın, "kongre üyelerimiz kulübün menfaati bu yöndedir derse bir dakika durmam, istifa ederim" diyerek "olgun"

canlı yayın nedeniyle le ASAŞ Stadı'ndan 19 Mayıs Stadı'na alınmasına isyan eden Melih Gökçek'e Cemal Aydın "Sen Büyükşehir Belediye Başkanı mısın, yoksa Ankaraspor başkanı mısın? Burada hangi sıfatla konuşuyorsun" diye sormuştu. Melih Gökçek'se "Ben Ankaragücü'ne ve Gençlerbirliği'ne senelerce gönül verdim. Ankaragücü'ne başkan olmak istediğimi 1994'te açıkladım. Ama gördüm ki ne Ankaragücü, ne de Gençlerbirliği şampiyon olmak için kadro kurmuyor. Ankaraspor'u amatörden alıp birinci lige kadar çıkardım" dedi.

Gökçek, Ankaraspor'un haklarını bir İzmir kulübüne aktararak AKP'nin yerel seçimlerde kazanmak istediği İzmir seçim zaferinin kaymağını kendi yemek istiyor. Hem arsenikli su meselesinden dolayı defalarca karşı karşıya gelmiş olduğu İzmir Belediye Başkanı'nı yıkmış olacak, hem de İzmir'i AKP'ye kazandırıp kahramanlaşacak. Eskişehir tarifesini İzmir'e de uygulamanın peşindeler. Gökçek'in maceralarını izlemeye devam edeceğiz. — Onur Yazıcıoğlu

GILLES DELEUZE

Ampirizm ve Öznellik

Kendi kendine, kendinde, zihin bir doğa değildir, bilimin nesnesi değildir.

Hume'un ele alacağı soru şudur: Nasıl olur da zihin bir insan doğası haline gelir?

G.D.

Norgunk Yayıncılık

Şehit Erdoğan İban Sokak C/8 Akatlar / İstanbul
T. 0212 351 48 38 / F. 0212 351 83 24
www.norgunk.com / info@norgunk.com

n

Mitolojik elektronika

Bloc Party / Intimacy (Wichita)

Giderek albüm dinleme alışkanlığımız mı değişiyor, nedir, sanki her albüme '70'lerin progressive'cilerinin arzu edeceği gibi bir "tam albüm", birbirine bağlanan şarkıların bütünlüğü gibi bakıyoruz. Tabii, programın ayarıyla oynamadan bilgisayar üzerinden dinlersek böyle olur. Ama Bloc Party'nin üçüncü albümünü bilgisayardan başka yerde dinleme imkânı yok zaten, yaygınlaşan eğilime ayak uydurarak albümün önemli bir kısmını evvela internet üzerinden yayınladılar, albüm CD olarak birkaç ek şarkıyla bu ay içinde ele gelecek...

Bloc Party, son on senenin yükselen indie gruplarından. Gitarların, ritimlerin bir tekno anlayışı verebildiği bir rock ekibi olarak başlamışlardı, ikinci albümleri "A Weekend In The City", solistleri ve şarkıyazarları Kele Okereke'nin dertleriyle hemhal olan bir "şehir konsepti" albümüydü: O şehir (Londra) ki, kapkara bir Nijerya asıllıya, bir eşcinselle, bir "dar gelirli aile"nin çocuğuna neler neler yapmaz... Okereke de almıştı sazı eline, berbat bir gerçekliğin içinden, sürekli kırılıp duran, ama iyi tohumla örülmüş şarkılar yazmaya koyulmuştu, sıradan ve olağanüstü bir haftasonunu resmetmişti...

Şimdi de Ares'yle, Merkür'üyle, Zephyros'uyla, Troya Atıyla, İyonyalılarıyla mitoloji kurgulu modern şarkılar, bir tür bütünlüklü albüm çabası var, ama kendi başına da pekâla ayakta duracak şarkılar bunlar. Rock formu sıkı sıkıya korunsun da, iş galiba biraz daha elektronik hissiyata doğru evriliyor, ama bu durum da ancak incelikli işçiliğe saygıyla tekrar tekrar albümü dinlemek hissinin uyandırıyor. Böyle nitelikli yapımlara, böyle duyarlı bünyelere buralarda pek alışık değiliz, "helal olsun" deyip vakit ayırma inceliğini ve işçiliğini bizim de eksik etmememiz gerekir.

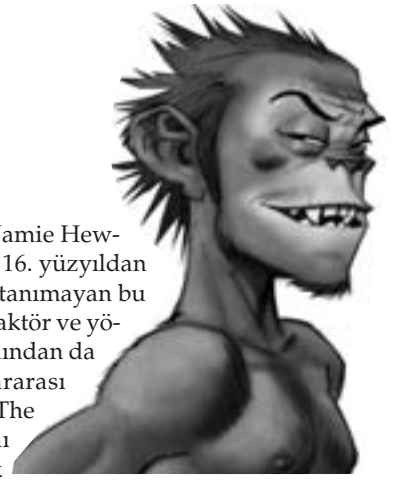
— Merve Erol

Maymunlar operası

"Monkey: Journey To The West" (XL)

"Monkey: Journey To The West", Damon Albarn ve Jamie Hewlett'in Gorillaz'dan sonraki ikinci büyük projeleri, 16. yüzyıldan kalma bir Çin fablından uyarlanan bir opera. Sanatta sınır tanımayan bu İngiliz ikiliye eşlik eden bir isim daha var ancak, o da Çinli aktör ve yönetmen Chen Shi-zheng. Hikâyeyi sahneye adapte edip ardından da yöneten isim ta kendisi... İlk gösterimi geçen sene Uluslararası Manchester Festivali'nde yapılmıştı "Monkey: Journey To The West" in. O günden sonra her nerede sahnelendiyse aynı alâkayı gördü Çin'den Hindistan'a binbir macera yaşayarak yolculuk eden bu sihirli maymunun maceraları. Dev yapımların çok uzağında, akrobatların, onlarca kişilik bir koronun, pek çok özel efekt eşliğinde sahneye konmuş, Jamie Hewlett'in kostüm ve set dizaynlarıyla büyü bir dünya yaratılmıştı. Albarn'ın kotardığı müzikler de bu "kaos" un, bu "sirk" in hakkını veriyor kesinlikle. Londra ve Pekin'de, Avrupalı ve Çinli müzisyenlerce kaydedilen albümde yok yok zira... Albarn rock gitarlarından arplara, keyboard'lardan yaylılara, davul makinesinden domuz hırıltılarına eline ne geçirmişse kullanmış "efsane"nin havasını verebilmek için. Elimizdeki kayıtsa yazdığı müziğin birebir kaydı değil, 22 adet parçanın bir koleksiyonu. Albümün içinde bildiğimiz anlamda şarkılar olmamasına rağmen, çıkar çıkmaz İngiltere listelerinin üst sıralarında kendine yer bulduğunu hatırlatalım ve görme şansını buluncaya değin, onlar eşliğinde kendi "Monkey" mizi hayal etmeye başlayalım.

— İlker Aksoy

10 albüm

Amanda Palmer Who Killed Amanda Palmer

Arno Covers Cocktail

Fikret Kızılok - Bülent Ortaçgil Pencere Önü Çiçeği

Juliana Hatfield How To Walk Away

Kırka Kaba Saz

Lambchop OH (Ohio)

R.E.M. Accelerate

Ron Sexsmith Exit Strategy Of The Soul

The Verve Forth

Yasemin Mori Hayvanlar

5 şarkı

Captain Beefheart Dalı's Car

One Day As A Lion Wild International

Pinhani Düşün

Primal Scream Urban Guerilla

Turgut Berkes & Karakutu Benimsin

Gospelli rock

Brian Eno & David Byrne / Everything That Happens Will Happen Today (Todo Mundo)

Zamanımızın iki büyük müzisyeni, Brian Eno'yla David Byrne. İkisi de entelektüel, zihni açık bir rock'un mimarı. Eno new age'in yolunu açtı denebilir, Byrne world music'in. İkisinin ilk teşrik-i mesaisi, Eno'nun Talking Heads'e yaptığı produktörlük hariç, "My Life In The Bush Of Ghosts" adlı albümdü, 1981'de. Albüm geçen sene yeniden basılarak nasıl bir öncü olduğunu gözümüze soktu: Türkiye dahil bütün bir Ortadoğu'ya, Avrupa'nın Türklerine, Araplarına ezber olacak olan elektronikli world music formülünü, mesela beat sesleriyle, müezzin sedasıyla açılan "Help Me Somebody" gibi şarkısında çoktan bulmuşlardı. Sonrası house, ambient, cangıl filan...

Bu albümün yeniden elden geçirilmesini konuşurken Eno "bende bir takım besteler var, bir baksan ya" diye demiş Byrne'e, o da oturup hakiki mesai yapmış. İki büyük şarkı yazarını, stüdyo dehasını böyle alçak sanatın yüksek sularında yüzer gördükçe, açıkçası, seviniyoruz. Evvelki albüm, ekonomi-politikçi Wallerstein'in jargonuyla müzikte bir "dünya-sistem" in, bir "müzik-sistem" in yayılışını davul-zurnayla haber vermişti, acaba bu ne yapacak? Bizi hakikatli, diri, dönüştürücü bir şarkı formuna mı götürecektir acaba? Bu seferde gospelden el alan, "Allahüteâlâ"yı "çar-mıh"tan gören bir müzikal dil ve imge havuzunda kendilerini ifade edivermişler. Biz de belki kadim kasideleri, ağıtları, şerifli hadisleri, müezzin ağızlarını böyle ele alırsak... — M.E.

KARATREN

Richard Wright (1943 - 2008)

Hakiki bir yıldız kaydı, Pink Floyd'un has alâmeti olan bazı şarkıların, ama en önemlisi, seslerin mimarı Richard Wright, kanser sebebiyle aramızdan ayrıldı. Grubun kuruluşundan "Final Cut" a kadar, Roger Waters'ın ayrılışının ardından yayınlanan albümlerde de başrolde yer almıştı. Syd Barrett'lı ilk dönem Floyd'da (mesela "Astronomy Domine" da), "Wish You Were Here" larda, "Dark Side Of The Moon" larda birinci elden imzası vardı. Hiçbir rock grubunda hiçbir klavye, bu kadar işlevli, bu kadar "zihni" ve atmosferik kullanılmamıştı. Rock orgu düpedüz öksüz kaldı. O sesler, bakı kalacak ama bu gökkubbede...

ROCK'UN EN BÜYÜK KÜÇÜK GRUBU R.E.M. İSTANBUL'DA

Büyük olsun, bizim olsun

4 Ekim günü, Kuruçeşme Arena'da, amatör ruhunu hâlâ koruyan bir büyük rock grubunu, R.E.M.'i ağırlayacağız. Sadece bir konsere değil, sivil toplum örgütlerinin de katılacağı bir muhalefet gününe hazır olun...

Dile kolay: Dünyanın en üretken, en çok saygı duyulan gruplarından biri olacaksınız, maceranız üç onyıla kesintisiz yayılacak, belki inişlerle çıkışlarla, ama kalitenizden, hevesinizden taviz vermeden işinizi sürdüreceksiniz, bir fire dışında eleman değişikliği olmayacak, satış matış kaygısına bakmadan toplumsal sorunlarda söz almaktan yüksünmeyeceksiniz... Herkes Rolling Stones değil. Ama o yolun yolcusu iki grup var son otuz senedir hayatımızda: İrlanda taraflarından U2, ABD'nin güney topraklarından R.E.M. sürekli birbiriyle kıyaslanan, hangisi daha büyük diye iddialara konu olan dost kamplar olarak bir tür dayanışmayla da birbirlerini büyüttüler. Gerçi U2'yu stadyum haricinde bir konser alanında zor düşünürüz, R.E.M. sanki Kuruçeşme Arena'ya çokça yakışacak gibi...

Yollarda pişen şarkılar

R.E.M.'ciler Georgia eyaletinin, Athens şehrinin çocukları. Bir yanıyla, Güney havasını sindirmiş, muhafazakâr, eski görkemli (köleli) günleri özleyen, biraz kovboy ve redneck kültürüyle yüklü, country'sever bir yer. Athens, çevre bölgeler tarafından da çokça tercih edilen

üniversitesiyle, farklı genç suretlerle bir kozmopolit kimlik edinebilen çehresiyle bu genel kültürden ayrışabiliyor. Vaktiyle hippie komünlerine de aşinalığı bulunan şehirde, maço güneyli rock'a pek tamah etmeyen bir üniversite rock çevresi var '70'lerin sonlarında. Kendi içine kapalı, ödünsüz bir çevre bu. Punk rock'la art rock, Ramones'la Talking Heads arasında, new wave imkânlarından da beslenen, gitarların sürüklediği bir müzik yayılıyor şehre. Çok geçmeden bu âlemden B-52's çıkacak, bu sahnenin namını bütün ABD'ye yayacak...

1996 kasımından, Roll'un R.E.M. kapaklı ilk sayısından aktaralım: "R.E.M. çok kısa zamanda yerel bir şöhrat edindi. En büyük silahları, farklı üslupları ve düşünceleri benimseyen insanların bir arada çalışmasından kaynaklanıyordu. Geleneksel olarak, Amerikan grupları teknik ve deneyime dayalı bir üslubu benimser. Yıllarca başkalarının şarkılarını çalarak kültürel borçlarını öderler. Bir tür usta-çırak ilişkisi yani... Bu, Mike Mills ve Bill Berry'nin dayandığı klasik bir yaklaşımdı. Diğer yanda ise, Peter Buck ve Michael Stipe'in kucakladığı punk'ın eğitim dışı estetik anlayışı vardı. Kafasında bir fikri olan ve onu en iyi

ifade edebileceğine inandığı enstrümanı kaparak sahneye fırlayan sanat okulu öğrencisi... Bu iki zıt dürtünün çatışması onların kimyalarını yaratıyordu..."

Vokal ve gitarın, Michael Stipe ve Peter Buck'ın ortak kümelerinde Velvet Underground, Patti Smith, Television, Young Marble Giants, Gang Of Four gibi punk'ı önceleyen, yaratan, çeşitlendiren gruplar vardı. Bir jam esnasında tanışan başçı ve davulcu, Mike Mills ve Bill Berry de Georgia Üniversitesi'nde okuyordu. Dördü de aynı zamanda garsonluk, tezgahtarlık gibi ufak işler yapıyorlardı. Kendilerini müziğe vermek için okulu bıraktılar, yollara düştüler.

R.E.M.'in ilk yılları küçük konserler demek. Bir arkadaş evi, bir mahalle barı, bir pizzacı, bazen üç-beş, bazen elli-yüz kişi, uzun, uzun otuyollar, zorla sığışılardan dandik bir minibüs, boş cepler, aç karınlar, "sex, drugs ve rock'n'roll"... İlk single'ları "Radio Free Europe" 1981'de çok az sayıda basıldığında New York Times'ın da övgüsünü alıyor ama...

Müziklerine çok da bulaşmayacakları umuduyla anlaştıkları orta halli plak şirketi I.R.S.'le bir prodüktör anlaşmazlığının ardından single'larını da kotaran Mitch Easter'la ilk albümlerini kaydediyorlar. (Şirketin önerdiği Stephen Vague sololardan, synthesizer'lardan, zamanın rock klişelerinden dem vurmuyormuş.) Daha ilk albümden, R.E.M.'i yavaş yavaş büyüten sound da ortaya çıkıyor: Çok abartılı olmayan, bazen küçük dokunuşlarla ilerleyen bir gitar, melodik bas, işini yapan, dakik bir davul, Stipe'in bazen ne dediği anlaşılma-

R.E.M., Amerika gibi bir yerde dahi istikrarlı bir siyasal tavrın ve aksiyonun endüstri dahilinde, popüler arenada sürdürülebilir olduğunu gösterdi.

yan bulanık vokali, genellikle orta tempolu, folk'la punk arasında akrabalık kuran şarkılar...

Küçük barlardan stadlara

1983'ten 1988'e yılda bir albümle, altı klasik eserle azar azar kitlesini genişletti R.E.M.. İlk on yıllarında, sanki prodüktörlerinin değişimiyle beraber onlar da bir sound arayıp durdular, ama tutarlılıkları hakkında kuşku uyandırmadılar. Üçüncü albümleri "Fables Of Reconstruction" ı İngiltere'de, Nick Drake gibi folkçularla çalışmışlığı bulunan Joe Boyd'la kaydettiler, melankolik, karanlık taraflarını vurgulayan, bir kır gotiğini çağrıştıran bir albümdü. 1986'da, "Lifes Rich Pageant"ta Don Gehman'la çalıştılar, Amerika'da 500 bin gibi satış rakamı yakalamışlardı, büyük radyolarda çalınmalarına daha vardı, ama üniversite radyolarının gözdesi durumundaydılar. Prodüktörlük koltuğuna beş albüm boyunca oturacak olan Scott Lit'le yaptıkları ilk albüm "Document", 1987 gibi Amerika'daki büyük değişimin kendini iyice gösterdiği bir tarihte, Reagan'ın ekonomi-politiğini topa tutuyordu. Politik rock'u çoktan unutmuş bir toplumda, tam da eleştirel bir noktadan konuşarak, artık ülkenin büyük grupları arasına katıldı grup. "Finest Worksong", "Welcome To The Occupation" gibi nefis şarkıların yanında, "The One I Love" gibi dillere pelesenk olan bir şarkının, "It's The End Of The World (As We Know It)" gibi bir konser marşının da payı büyüktü elbette. Bu başarının gazıyla, Avrupa'da da adını duyurmak istedi R.E.M., Warner Bros gibi bir büyük devin teklifini reddedemedi, "Green"le de popüleritelerinin nasıl arttığını gördüler. Ama işler 1990'da, "Out Of Time" albümüyle, özellikle de "Losing My Religion" şarkısıyla kopacaktı. MTV'de sık sık gösterilen şahane klip de, 20. yüzyıl sonunun en büyük hitlerinden birinin mandolinli melodik cazibesini desteklemişti. R.E.M. artık dünyanın en meşhur gruplarından biriydi...

1992 tarihli "Automatic For The People"da ağırlaşan müzikleri, sanki biraz da grunge devrinin halet-i ruhiyesine ayak uyduruyordu, iki sene sonra "Monster"ın canavar gibi rock'uyla geri geldiler. Uzun turnelerde kendini gösteren bir takım hastalıklar grubun peşini bırakmasa da, Warner Bros'la beş albümlüğüne 80 milyon dolar gibi bir rekor ücretle anlaştılar. Artık hakikaten devasa bir grup haline gelen R.E.M., sadık dinleyicileri arasında da tartışmalı bir noktaya geldi, bir nevi

"satış" duygusu da yaşattı. Ama anlaşmanın ardından gelen "New Adventures In Hi-Fi" hiç de hayal kırıklığı yaratmadı. Yollarda, soundcheck'lerde, kiralık stüdyolarda kaydedilen albüm, R.E.M.'in nasıl olgun bir rock'a evrileceğini haber veriyordu ama, bir sene sonra davulcu Bill Berry kendi köşesine çekileceğini söyleyerek gruptan ayrıldı. Bu ayrılık bir dönüm noktası demekti, grubun kimyası gözle görünür oranda değişti. Şarkılar ve icra yine güzeldi, taşımaya davulcuyla değirmen de dönüyordu ama, sanki bir şeyler eksikti. "Up", "Reveal", "Around The Sun" derken, irtifa kaybettikleri de barizdi. Bu sene yayınlanan "Accelerate", her anlamda gruba can ve kan geldiğini gösteriyor. Gençlik albümlerinde bile bu derecesine çıkmadıkları müthiş bir tempoyla açılan ve öylece kayar gibi sürüklenen, sert, dalgali sulara da dayanan şarkılarla dolu albüm, "I'm Gonna DJ" gibi kaotik bir kıyamet baladıyla sona eriyordu, son zamanlardaki pek çok konserleri gibi. Belki de son on sene içinde gelseler gösterme ihtimalleri bulunan ufak bir bezmişlik duygusundan çok uzak olduklarını, bomba gibi bir konsere gebe olduğumuzu gösteriyor bu albüm.

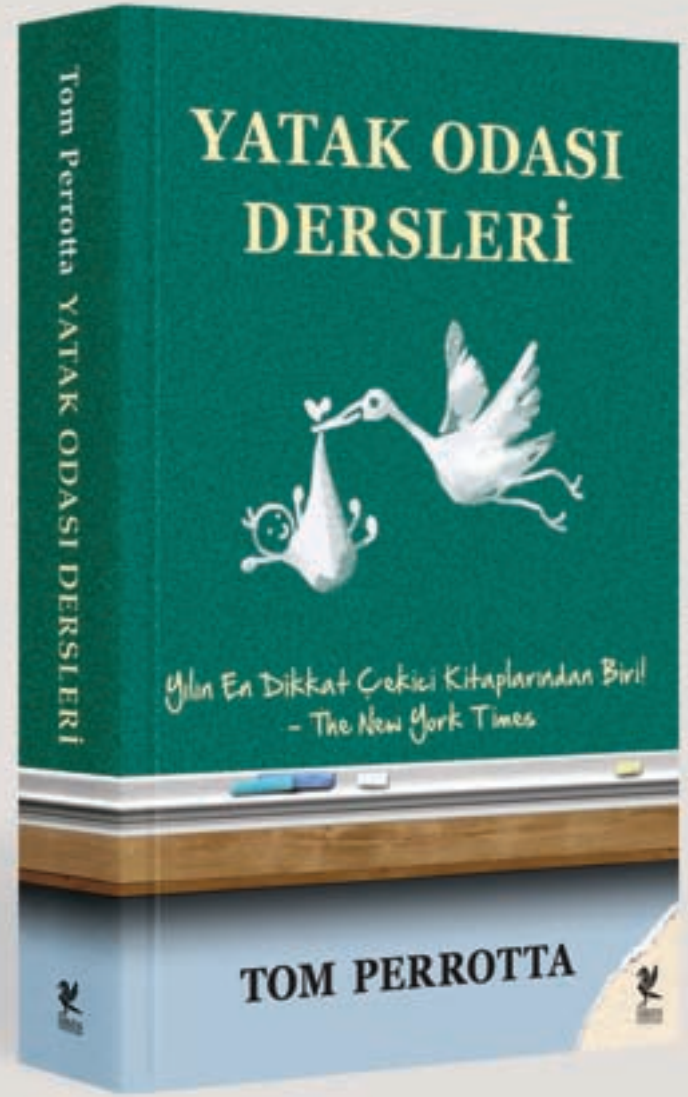
Tavizsiz varoluş

Başta Nirvana ve Kurt Cobain olmak üzere, '90'larda Amerika'da rock rönesansını yaratan bütün indie'cilerin hep söylediği gibi, taviz vermeden büyük grup olunabileceğini gösteren R.E.M., Amerika gibi bir yerde dahi istikrarlı bir siyasal tavrın ve aksiyonun endüstri dahilinde, popüler arenada sürdürülebileceğini, hatta bunun daha etkili olabileceğini de gösterdi. R.E.M.'cilerin de geldiği "küçük olsun, bizim olsun" camiasının genellikle arzuladığı gibi bir "pür rock", bir saf matematik, gürültü, distorsiyon, bir boşlukta melankoli girdabına kapılmadılar, gerçeklikten, gündelikten, metaforlarla, yan anlamlarla yüklü, edebiyatlı şarkıdan vazgeçmediler. Athens'e en çok tutunan Michael Stipe bile çoktan New York'a taşındı, Peter Buck Seattle'da kitap okuyup çocuk büyütüyor, Mike Mills Los Angeles'da müzikle iç içe bir tekaüt hayatı sürüyor, ama R.E.M.'in o genç kafadar görüntüsüne, amatör hevesine de halel gelmiyor. AC/DC'nin dediği gibi, rock'n'roll namına yaptıkları için ayakta selâmlayacağız onları.

– Merve Erol

"Amerika'nın şimdiye dek en sıkı saklanmış edebi sırrı: Tom Perrotta."

– Newsweek

Yatak Odası Dersleri, gündelik hayatın perdesi ardındaki güçlü duyguları, zorlu çatışmaları ve insancıl zaafı gözler önüne seriyor. New York Times'ın "Yılın Dikkat Çeken Kitapları Seçkisi"nde yer alan, amazon.com'da "Yılın En İyi Kitapları" listesine giren Yatak Odası Dersleri'ni bir solukta okuyacaksınız.

"Tom Perrotta, Yatak Odası Dersleri'nde taraf tutmamaya özen gösteriyor; tıpkı, Orhan Pamuk'un eğitimli laiklerle köktendinci fanatikler arasında kopan sürtüşmelere yüzlerce sayfa ayıran Kar isimli romanında olduğu gibi... İnananlara ve şüphecilere anlatım içerisinde eşit bir ifade şansı veren Perrotta, okuru kendi sonuçlarını çıkarmaya davet ediyor."

– The New York Times

İnançlar, hiç bu denli tartışılır olmamıştı...

Tünel Geçit Han, B Blok 309-312 Beyoğlu - İstanbul
Tel: 0212 243 45 65 Fax: 0212 251 05 32
www.sirenyayinlari.com

ARI FOLMAN'DAN SAVAŞ KARŞITI BİR İSRAİL BELGESELİ: "BASHIR"

Savaşın DNA'sı

İKSV tarafından düzenlenen Filmekimi, yedinci yaşına 10-16 Ekim tarihlerinde yine Beyoğlu Emek Sineması'nda giriyor, bu yıl da çok ses getiren ödüllü yapıtlara, ustaların son filmlerine ve bağımsızlara yer veriyor. 21 filmin gösterileceği festivalde favorilerimize geçmeden önce, İsrail ordusunda askerliğini yapan Ari Folman'ın izleyiciyi 1982'deki ilk Lübnan savaşına ve Sabra-Şatila katliamına götüren animasyon-belgeseline mercek turalım...

Böyle bir film yapmaya nasıl karar verdiniz?

Ari Folman: Beş sene önce 40'ıma bastım. Çocuklarım oldu. Çocuklar olunca değişiyorsun. Ordunun yedek güçlerinden azat olmak istiyordum. İsrail'de askerlik üç yıl. Sonra da işinize bağlı olarak senede iki ila dört haftanızı verirsiniz. Son yirmi senemi orduda senaryo yazarlığı yaparak geçirdim. Nükleer saldırılara karşı kendinizi nasıl müdafa edeceğinizi gösteren kısa reklâm filmlerinin metinleriyle uğraşıyordum mesela. Aptalca bir işti ve yorulmuştum. Ayrılmak istediğimi söyledim. "Ayrılabileceğimi, ama işi bırakmadan evvel ordu terapistine görünmem gerektiğini, başımdan geçen her şeyi anlatmamı" söylediler. Her biri iki saat süren, belki yirmi seans yaptık. Geçmişime dair kocaman delikler vardı belleğimde. Bazı konuların arkadaşlarla dahi hiç lafının edilmediğini farkettim. Afalladım. Daha önce kimseye bahsetmediğime şaşırmıştım. Nihayetinde, hayatımda ilk kez kendi hikâyemle ilgili bir şeyler yapmak istedim. Yakın dost çevresi ve aile içinde benzer duyguların yaşanıp yaşanmadığını araştırdım. Filmin yapımı üç sene sürdü. Önce referans teşkil edecek her şeyi, dramaturjisiyle birlikte filme aldık, ardından çizimleri ekledik.

Hangisi daha çok şaşırttı: Hatırda kalanlar mı, kalmayanlar mı?

Bunları hiç düşünmediğime şaşırdım. Bir konuyu iyice bastırınca ve hakkında uzun süre laf etmeyince bazı bölümler siliniyor. Trafik kazası geçirmişsin de hafıza kaybından mustarip olmuşsun, ismini hatırlayamıyorsun gibi değil. Tam tersi, "ben bunu yaşadım ve eksik parçaları bir araya getirmeliyim" gibi bir durum. Ailem Auschwitz'den kurtulanlardan. Öyle bir aileye doğunca, nereden geldiğinizden bihaber olmak mümkün değil. DNA'nıza işliyor. Tüm varoluşunuz hayatta kalabilmek üstüne kurulu. Bu da filmde var. Gençken bu ağır mirastan kurtulabileceğimi sanıyordum. Ama Bosna'da, Irak'ta olanlar, her katliam yüreğinizin içine işliyor.

Filmde karakterlerden biri, trafik kazası geçirip geçirmediğinizi soruyor. Hatırlayamamanıza şaşıırıyorsunuz. Film yapım sürecinde bu eski yarayı tecrübe etmiş insanlarla görüşmek, tartışmak zor oldu mu?

Olmaz mı? Filmdeki gazeteci dışında herkes duygusal açıdan ağır bir yolculuğa çıkmak zorunda kaldı. Gazetecinin farkı, mevzuyla ilgili söyleşilerini 22 sene önce bir kitapta toplayıp binlerce kez an-

latmış olmasıydı. Düğmesine basınca konuşan bir teyp gibiydi. Filmde yüzlerinin görünmesini istemeyen karakterler var. Onlar için bu kadarı fazla geldi. Tanıklıklarından yararlandım, ama canlandırma işini aktörlere bıraktık. "Bu olaylar geçmişte kaldı, şimdi bunu tartışmaya ihtiyacımız mı var" gibisinden muhalefet edenler oldu mu?

Babam başıma iş alacam diye endişeliydi. Tipik İsrail devleti propagandası yapmakla itham edenler çıkıyor. Orada İsrail devleti insanları öldürmedi. Ama hükümet açısından fiyaskoydu. Hükümet bu işi bu kadar büyümeden durdurabilir, bir sürü hayatı kurtarmayabilirdi. Nitekim film İsrail'de, sorumluları teşhir etmediği için sol tarafından eleştirildi. Ama Toronto'ya gittiğinde de, filmin Yahudi cemaat tarafından sorunlu bulunduğu, İsrail'e faydası olmayan bir yapım olduğunu duyuyorsun. Her çeşit görüşle karşılaştım. Fakat şunun altını çı-

"Bashir", bellek yitimine dair. Olup bitenden farklı bir kurgu içinden hafızamızı şekillendiriyoruz. Bu bir savaş filmi değil. Temel argümanı, savaşın çare olmadığı.

zeyim, bu filmde yeni bir haber yok. Silahla vals yapan adam sahnesi gerçekte yaşanmış mıydı?

Oradaki dans, sinemasal zamana dair bir mecaz. Zaman uzayıp sonsuza akıyor. Ama önemsedim ve bilhassa dramatikleştirdiğim bir sahneydi.

Film, İsrail ordusunun gürültü patırtı çıkarmadan kamplara girişiyle son bulurken, animasyon görüntüler de gerçek haber görüntülerine dönüşüyor...

Ve güzel çizimlerle ilerleyen bir film seyrederken birden gerçek hayata dönüyorsunuz. Birçok meslektaşım arşiv görüntüleri kullanmamın filmi ucuzlattığını, insanların gözüne soktuğumu söyledi. Ancak salondan çıkanlara "ne güzel film" dedirtirsem, esas meseleyi kaçırmış olacaktık. Bu hikâyeyi anlatabilmenin tek yolu animasyondur, başka türüsü mümkün olmazdı. Film bellek yitimine dair. Aslında olup bitenden nasıl da farklı bir kurgu içinden hafızamızı şekillendirdiğimizle ilgili. Bellek nereye gizleniyor? Muradım, filmi seyredenlerin kendileriyle ilgili sorular sormaya başlamaları. Bu bir savaş filmi değil. Politik bir film de değil. Temel argümanı, savaşın çare olmadığı üzerine.

Bu filmin yapım süreci size neler kattı? Kendimle, gençken olan benle ilişkiyi yeniden kurmuş oldum. Hatlar tamamen kesilmişti. Eğlenceli bir ergenliğin ardından 18'ime bastığımda askere alındım. Kızlar vardı, ot içerdik, hama-setle işim olmazdı. Savaş patlak vermezden evvel askerde geçirdiğim bir sene her şey iyiydi. Adam olmanın yolu ordu-
dan geçiyordu. Sonra savaş çıktı ve birden kendimi içinde buldum. Tanrıya şükür, bugün ordu sorgulanabiliyor, insanlar askere gitmeyi reddediyor. Fakat '70'lerde ve '80'lerde bunu yapamazdın, hain ilan ederlerdi.

Şimdiki halet-i ruhiyeniz nasıl?

Tamamen sağlamış hissediyorum. Eski fotoğraflara baktığım bir gün ne kadar kopmuş olduğumun, üzerimdeki baskının farkına vardım. Sonra bilinçli bir kararla orduyla, filan işim olmadığına kani oldum. Her şeyi kesip attım. Şimdi bolca gezip film hakkında konuşuyorum.

Çeviren: Şahan Nuhoglu

"Blindness"

"Vicky Cristina Barcelona"

FİLMKİMİ'NDE BU SENE

Kaçmazlar

Blindness (Fernando Meirelles)

Rio de Janeiro'nun varoşlarında, '60'larla '80'ler arasında geçen çete savaşlarını iki çocukluk arkadaşın paralel hikâyeleri üzerinden aktaran "Tanrı Kent" (City of God) yönetmeni Fernando Meirelles, José Saramago'nun tedirgin edici romanı "Körlük"ü perdeye aktarmış. Nobel ödüllü Portekizli yazar José Saramago'nun Türkçeye de çevrilen romanından uyarlanan filmin senaryosu, 2005'te İstanbul Film Festivali'nde Altın Lale için yarışmış olan "Childstar" (Çocuk Yıldız) filminin yönetmeni Don McKellar'a ait. Bir salgın hastalık gibi tüm kentte yayılan körlük, öldürücü olmasa da, ahlâki değerleri altüst eder, kaos yaratır. Koca kentte körlüğü bulaşmadığı tek kişinin, göz doktorunun kansının etrafında örülen hikâyede modern toplumun iflası bir metafor olarak körlikle anlatılıyor. Sosyal çöküntüye dair epey şiddet de içeren romanın film haklarını "yanlış eller" in eline geçmemesi için uzun süre saklı tutmuş Saramago. Daha önce de John le Carré'nin "The Constant Gardener" (Arka Bahçe) romanının hakkını veren bir sinema dili tutturana Meirelles'in uyarlamasında başrolleri Julianne Moore, Danny Glover, Gael García Bernal ve Mark Ruffalo paylaşıyor.

Vicky Cristina Barcelona (Woody Allen)

Setini bu defa Barselona'da kuran Woody Allen, yeni fetişi Scarlett Johansson'un yanında Javier Bardem, Penélope Cruz ve Rebecca Hall'a yer vererek yine pek sevdiği kadın-erkek ilişkileri, evlilik kurumu ve cinsellik konusuna el atıyor. Gaudi mimarisi, Katalan kültürü, İspanyol gitarı, fotoğraf sanatı ve şiiri fon yapan Allen'in mizahını sevenlere...

Palermo Shooting (Wim Wenders)

"Palermo Shooting", fotoğrafları müzelerde sergilenen ve dergileri kaplayan, uluslararası üne sahip fotoğrafçı Finn'in Düsseldorf'tan Palermo'ya yolculuğunu konu alan metafizik bir gerilim filmi. Gizemli bir suikastçi tarafından izlendiğini farkedene Finn'in hayatına giren güzel ve gizemli melek Flavia, fotoğrafçıya en büyük korkusuyla, ölümlü yüzleşmesine yardımcı olacaktır. Wim Wenders'in Cannes'da yaşanan son filmi sırf oyuncu kadrosu için seyredilesi türden: Dennis Hopper, Lou Reed, Patti Smith, Milla Jovovich ve başrolde Alman punk grubu Die Toten Hosen'ın solisti Campino... Filmin müziklerinde de, Lou Reed ve Patti Smith'in yanı sıra, Portishead ve Grinderman'ın da imzasının da olduğunu belirtelim.

Ashes Of Time Redux (Wong Kar-Wai)

Gişede yatmasına karşın, eleştirmenler tarafından alkışlanan Wong Kar-Wai'nin en kıymeti bilinmemiş filmi "Ashes Of Time", senaryosuna da imza atan Hong Kong'lu yönetmenin filmografisindeki tek dö-

vüş sanatı filmi. 1994 yapımı bu distopik maceraya 14 yıl sonra geri dönen yönetmen, antik dönemde Çin'de geçen aşk, hafıza ve ölüm üzerine kurduğu epik melodram yapıyı muhafaza edip filmin kurgusuna tekrar el attı, renkleriyle oynadı ve müziğini değiştirip süresini de yedi dakika kadar kıstı. Jackie Cheung, Maggie Cheung, Tony Leung, Leslie Cheung gibi Hong Kong'lu yıldızların boy gösterdiği filmin görüntü yönetmeni, Wong Kar-Wai'nin vazgeçemediği Christopher Doyle.

Standard Operating Procedure

(Errol Morris)

Ebu Garip hapishanesinden sızan işkence ve cinsel taciz fotoğraflarını görmeyen yoktur, hatırlamayan var mı? "Irak hakkındaki en iyi belgesellerden biri" olarak takdim edilen bu ırkî film, basına sızan malûm fotoğraflar üzerinden ve ele geçen bazı kısa filmler, yeniden canlandırmalar ve aralarında bir generalin de bulunduğu hüküm giymiş Amerikan askerleriyle yapılmış röportajlar eşliğinde Ebu Garip cehennemini anlatıyor. Oscar'lı yönetmen Errol Morris, "standart işleyiş biçimi" adını verdiği belgeselinde Iraklı mahkûmların başına gelen gariplikleri hem ahlâki sorunlar, hem de "görme biçimleri" pratikleri üzerinden irdeliyor...

Choke (Clark Gregg)

Tıp fakültesinden atılan seks bağımlısı Victor Mancini, hastanede yatan annesine bakabilmek için, lokanta masalarında boğulma numarası yaparak kendini kurtaracak kişiden geçimini sağlamaktadır. Tüketim toplumunu, modern aileyi alaycı ve keskin bir üslupla analiz eden "Fight Club"ın yazarı Chuck Palahniuk'un romanı "Choke"tan uyarlanan kara-komedi, "annelerle oğulları arasındaki sevgi ve diğirmeye, seksin bağımlılık yaratma gücüne, yaşlılığa ve Amerikan rüyasının arka sokaklarına dair". Sam Rockwell, Anjelica Huston, Kelly Macdonald'lı oyuncu kadrosuyla Sundance'ta jüri özel ödülüne layık görülen bu düşük bütçeli bağımsız yapım, Lord Charlie rolünde izleyeceğimiz Clark Gregg'in ilk yönetmenlik denemesi. Roman "Tıkanma" adıyla Ayrıntı Yayınları tarafından Türkçeye kazandırılmıştı.

Chelsea On The Rocks (Abel Ferrara)

Amerikan bağımsız sinemasının usta isimlerinden Abel Ferrara ilk uzun metrajlı belgeseliyle Filmekimi'nin konuğu. New York'u New York yapan kültür mekânlarından Chelsea Otel'i'nin vaktiyle kendisi de müdavimlerinden olan Ferrara kamerasını otelin içinde ve etrafında dönen sanat çevresinin tanıklıklarına çevirmiş. Kaç otelin manifestosu vardır ki? Bir zamanlar New York bohemyasında yazarlar, sanatçılar, müzisyenler ve marjinaler için

"Towelhead'in setinde Allen Ball, Jasira rolündeki Summer Bishil'le"

“Palermo Shooting”

“Ashes Of Time Redux”

kurtanmış bir bölge olan Chelsea Otel'in meşhur sakinleriyle yapılmış röportajlar, arşiv görüntüleri ve yeniden canlandırmalarla aktarılan belgeselde herkes bir arada: William S. Burroughs, Allen Ginsberg, Jean-Paul Sartre, Charles Bukowski, Stanley Kubrick, Milos Forman, Edie Sedgwick, Tom Waits, Patti Smith, Édith Piaf, Joni Mitchell, Bob Dylan, Jimi Hendrix...

Towelhead (Alan Ball)

“Amerikan Güzeli”nin senaryo yazarı ve sevilen TV dizisi “Six Feet Under”ın yaratıcısı Alan Ball, ebeveynlerle çocukları arasındaki iletişimsizlik ve gençlerdeki kafa kanışıklığı gibi temaları daha önce de işlemişti. 11 Eylül sonrası bir Amerikan banliyösünde genç ve Müslüman bir kızın cinsel uyanışı, katı babasıyla ve pedofil komşusuyla olan ilişkisinin konu alındığı “Towelhead”ın (“Sıkımbaş” ya da “Sankli” diye çevrilebilir herhalde) yönetmeni, sinema tarihinin en yalnız karakterlerinden biri olmaya namzet Lübnanlı Jasira'nın gözünden Amerika'daki ırkçılığı ve bağnazlığı kurcalıyor. ABD'de İslâmî sivil haklar

savunucuları tarafından başta filmin ismi eleştirilerin odağı olmuş, yapımcı firma Warner protesto edilmişti. Argo bir kelimenin filme ismini vermesiyle siyaseten yanlış, aşağılayıcı bulunan ifadenin gündelik kullanımında yaygınlaşmasının önünü açarak toplum içinde anti-Müslüman tarafgirliğin normalleşmesine, meşrulaşmasına hizmet edeceği için eleştirilen filmin yönetmeni ise Alicia Erian'ın romanından uyarladığı filmiyle fanatiklere has dilin maruz bıraktığı acıyla azınlık olmayanların artık tanışma vaktinin geldiğini savunuyor.

Happy-Go-Lucky (Mike Leigh)

Usta yönetmen Mike Leigh'den janrının dışına çıktığı neşeli bir komedi. Başrol oyuncusu Sally Hawkins'e Berlin'de en iyi kadın oyuncu ödülünü kazandıran yapım, bugünün Londra'sında geçiyor. Merkezine 30'lu yaşlarının başında, hayata hep iyi tarafından bakan ilkokul öğretmeni Poppy'yi oturtan Leigh, “bu karakter önce asabınızı bozabilir, ama bir süre sonra ona kayıtsız kalmanız mümkün değil” diyor. Daha ziyade işçi

sınıfı ve küçük burjuva yaşantısına odaklanan filmiyle sevdiğimiz Leigh, hep en iyilerini yaptığı gibi, yeniden bir zor durumdan iyimserlik çıkarmanın, tasasız bir film yapmanın vaktinin geldiğini düşünmüş. Eğitim, sorumluluk, sadakat, güven, kadınlar ve erkekler üzerine kurduğu filmi için, “birbirimizi ve gezegeni perişan ettiğimiz kötü zamanlardan geçiyoruz, ama bu arada birileri de çocuklara bir şeyler öğretme uğraşında, hayatı, geleceği yaşanılır kılmaya çalışıyor” diyor.

The Class (Laurent Cantet)

“İnsan Kaynakları”, “Para Yok Zaman Çok” ve “Güneye Doğru” filmiyle gönlümüzde taht kuran Laurent Cantet son filmi “The Class”la (“Sınıf”) bu sene, Fransa'ya 21 yıl aradan sonra Altın Palmiye'yi kazandırmıştı. Yaşadığımız toplumun nasıl şekillendirildiğini başrolde kendisini oynayan hoca rolündeki François Bégaudeau'nun yarı-özyaşamöyküsel romanından esinlenerek anlatan film, ortaokul sıralarındaki gerçek öğrencilerle bir sene süren doğaçlama çalışmalara dayandırılarak çekilmiş.

Müge İplikçi

Kafdağı

Çağdaş edebiyatımızın en özgün kalemlerinden biri olan Müge İplikçi, son romanı **Kafdağı** ile büyük bir sürpriz sunuyor okura. 11 Eylül ile değişen dünyayı ve hiçbirimizin artık suçsuz kalamayacağı bir karanlığı anlatıyor.

Müge İplikçi, bütün eserleriyle Everest'te

EVEREST YAYINLARI Ticarethane 56, No: 53 34410 Çağaloğlu/İSTANBUL. Tel: 0(212) 513 34 20-21 Faks: 0(212) 512 33 76 E-posta: everest@alfakitap.com www.everest yayinlari.com

GEZİÇİ FESTİVAL 2008 FESTİVAL ON WHEELS 2008

Uluslararası Altın Kaz Film Yarışması
Türkiye 2008 • İtalyan Politik Sineması: Elio Petri
Ulus ve "Fragmanları" • Sahte Belgeseller: Mockumentary
Kısa İyidir • Alman Film ve Televizyon Akademisi - Berlin
Çocuk Filmleri: Letonya - Estonya • Kısaca Romanya
Kars'ta Sinema Konuşalım III

31 Ekim-6 Kasım **Ankara**
7-13 Kasım **Kars**

"İSTANBUL'DA BİR SÜRREALİST"

Bir semptom olarak Dalí

Dalı'yi pas geçmek ne mümkün! Gelgelelim, burjuvazinin bu Dalí merakına ne demeli? Canımıza okuyan malûm ailelerin "sanat dostu" faaliyetlerini, Ertuğrul Kürkçü'nün güzel deyişiyle, "iğrentiyle izliyoruz". Sabancı Müzesi'nde halka açılan "İstanbul'da Bir Sürrealist: Salvador Dalí" sergisi, özel bir ilgi gerektiriyor, zira hazretin resimleri egemenlerin ve zamanın ruhuna –her çağın egemen hissiyatı, egemen sınıfların hissiyatıdır– ışık tutuyor. İki "ruh" da 1920'lerin, 1930'ların ruhuyla yakın akraba. George Orwell'in 1944'te, Saturday Book'ta yayınlanan yazısına bağlanıyoruz.

Otobiyografi utanç verici bir şeyi ifşa ettiğinde güvenilir olur. Kendisi hakkında iyi şeyler söyleyen bir adam muhtemelen yalan söylüyordur, zira içerden bakılan herhangi bir hayat bir yenilgiler serisidir. Fakat dürüstlükten zerre nasibini almamış bir kitap bile böyle bir niyet taşımadan yazarının gerçek resmini ortaya koyabilir. Dalí'nin henüz basılan "Hayat" (Life) kitabı bu başlık altına giriyor. İçindeki bazı olaylar tamamen akıl almaz, diğerleriyse yeniden düzenlenmiş ve romantize edilmiştir. Sadece küçük düşürme değil, gündelik hayatın sürgit sıradanlığı da ortaya konmuştur. Dalí, kendi teşhisiyle bile, narsisisttir ve otobiyografisi de pembe bir lamba altında icra edilen bir striptiz eylemidir. Fakat bir fantezinin, bir içgüdü sapkınlığının kaydı olarak çok büyük bir değere sahiptir.

İşte, erken yıllarından başlayarak Dalí'nin hayatından bazı bölümler. Bunların hangilerinin gerçek, hangilerinin hayali olduğu hiç fark etmez: Mesele bunun Dalí'nin yapmak istediği bir şey olmasıdır.

Altı yaşındayken Halley kuyruklu yıldızının görülmesinin yarattığı bir heyecan söz konusu: "Aniden babamın ofisindeki memurlardan biri misafir

odasının girişinde belirdi ve kuyruklu yıldızın terastan görülebileceğini söyledi... Koridordan geçerken kapının eşiğinde emekleyen üç yaşındaki kızkardeşime gözüm ilişti. Durdum, bir sani-

ye tereddüt ettim, sonra sanki bir futbol topuymuş gibi kafasına feci bir tekme attım ve bu vahşi hareketin tetiklediği 'çılginca hazzı' taşıyarak koşmaya devam ettim. Fakat tam arkamda olan babam beni yakaladı ve alt kata, akşam yemeği saatine kadar cezalı olarak kaldığım ofisine indirdi."

Bundan bir sene önce Dalí bir başka küçük çocuğu asma bir köprüden aşağı atmıştı. Bir kızı "kanlar içinde, insanlar elinden alana kadar" yumruklayarak yere sermek ve üzerinde tepinmek (bu olay 29 yaşındayken oldu) dahil olmak üzere bu türden başka birkaç olay daha yaşandı.

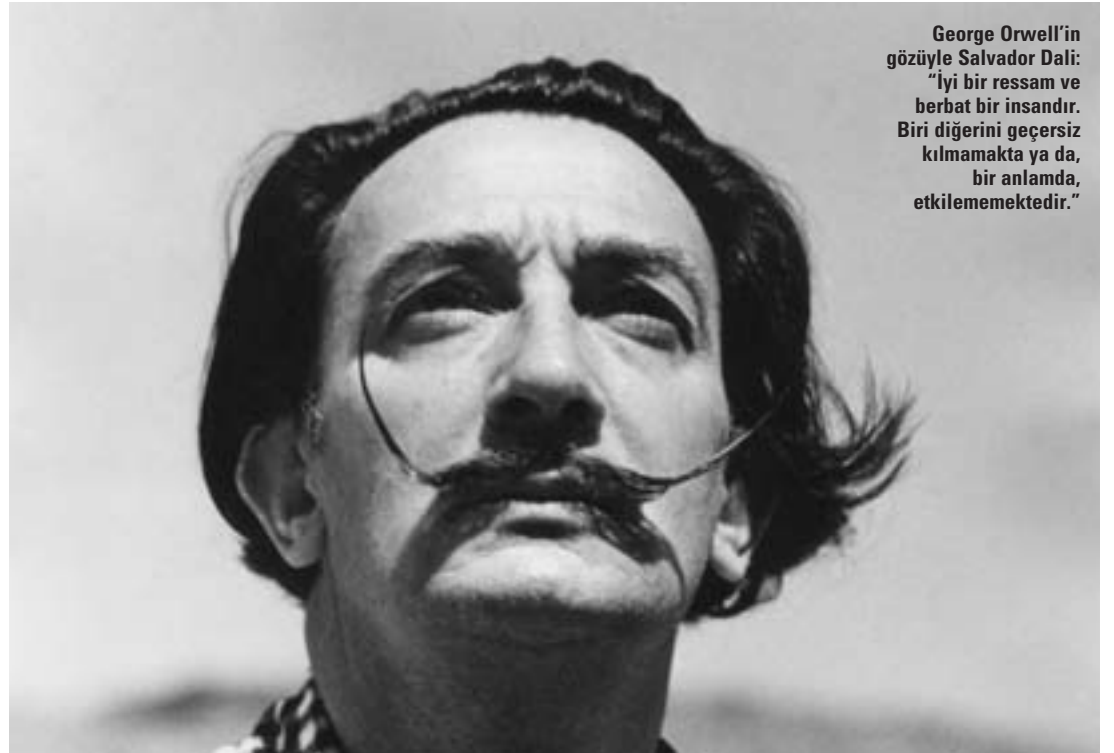
Ölü yüzler, kurukafalar, leşler

Beş yaşındayken, yakaladığı yaralı bir yarasayı teneke bir kovanın içine koydu. Ertesi sabah yarasanın neredeyse öldüğünü ve onu yiyip tutan karıncalarla kaplı olduğunu gördü. Yarasayı, karıncaları ve her şeyi ağzına attı ve neredeyse yarısını yedi.

Yeniyetmeliğinde, bir kız Dalí'ye umutsuzca aşık olur. Kızı mümkün olduğu kadar heyecanlandırmak için öper ve okşar, fakat daha ileri gitmez. Ve bunu beş yıl sürdürmeye karar verir ("beş yıllık plan" der), kızı küçük düşürmekten ve bunun kendisine verdiği iktidar hissinden haz alır. Kıza sık sık beş yılın sonunda onu terk edeceğini söyler, zamanı gelince de öyle yapar.

Yetişkinliğinin ileri aşamalarına kadar mastürbasyon yapmayı sürdürür ve bunu aynanın önünde yapmaktan çok hoşlanır. İş sıradan cinsel ilişkiye gelince, iktidarsızdır. Bu durum otuz küsur yaşına kadar devam eder.

İleride eşi olacak Gala'ya ilk rastladığında onu bir uçurumdan aşağı itmek için dayanılmaz bir arzu duyar. Gala'nın ondan kendisine bir şey yapmasını istediğinin farkındadır. İlk öpücükten sonra itiraf gelir: "Saçlarından

George Orwell'in
gözüyle Salvador Dalí:
"İyi bir ressam ve
berbat bir insandır.
Biri diğerini geçersiz
kılmamakta ya da,
bir anlamda,
etkilememektedir."

tutarak Gala'nın başını arkaya doğru çektim ve histeriyle titreyerek emir verdim: 'Şimdi söyle bana, seninle ne yapmamı istiyorsun! Fakat yavaşça söyle, her ikimize de en büyük utancı hissettirecek en kaba ve vahşi erotik sözlerle söyle!' Gala, haz ifadesinin son pırıltısını, kendi despotluğunun katı aydınlığına dönüştürerek cevap verdi: 'Beni öldürmeni istiyorum!'

Dali, yapmak istediği şey tam da bu olduğu için Gala'nın talebinden biraz hayal kırıklığına uğramıştır. Onu Toledo Katedrali'nin çan kulesinden aşağı atmayı tasarlar, fakat bunu yapmaktan çekinir.

İspanya İç Savaşı sırasında taraf tutmaktan kurnazca kaçınır ve İtalya'ya bir yolculuk yapar. Kendisini daha da fazla aristokrasinin içine çekiliyormuş gibi hissetmektedir, sık sık gösterişli salonlara gider, kendine zengin patronlar bulur. Avrupa Savaşı yaklaştığında tek bir uğraşı vardır: İyi aşçılığın olduğu ve eğer tehlike çok yakınlaşırsa hemen kaçıp gidebileceği bir yer bulmak. Bordeaux'ya yerleşir ve Fransa işgali sırasında tam zamanında İspanya'ya kaçar. Sonra da Amerika'ya geçer. Hikâye bir saygınlık serüveniyle sona erer. Dali, 37'sinde sadık bir koca olmuş, sapkınlıklarından, veya bazılarında arınmış ve Katolik Kilisesiyle uzlaşmıştır. Ayrıca, çok para kazanmaktadır.

Fakat "Büyük Mastürbatör", "Bir Kurukafanın Dev Bir Piyanoyla Sodomisi" ve sürrealist dönemine ait benzeri resimlerden gurur duymayı hiçbir şekilde bırakmaz. Kitap boyunca bütün bu resimlerin röprodüksiyonları arz-ı endam eder. Dali'nin resimlerinin birçoğu basitçe temsildir ve sonradan dikkate alınan bir karaktere sahiptir. Fakat sürrealist resimleri ve fotoğraflarında göze çarpan iki şey, cinsel sapkınlık ve nekrofilidir. Cinsel objeler ve semboller –yüksek topuklu terlik, kol-tuk değneği, bir fincan ılık süt– üst üste tekrarlanır ve ayrıca mebzul miktarda iyi bir şekilde vurgulanmış defî hacet motifi de söz konusudur. "Le Jeu Lugubre"deki "dışkı sıçramış çekmece-ler öylesine özenli ve gerçekçi bir kendinden memnuniyetle çizilmiştir ki, küçük sürrealist grubun tamamı şu sorudan şiddetli bir ıstırap duymaktadır: O bir koprofaj mı (dışkı yiyici), değil mi?" Dali kesinkes öyle olmadığını ve bu sapkınlığı "tiksindirici" bulduğunu belirtir.

Dali'nin en kayda değer özelliği nekrofilisidir. Çekinmeden bunu itiraf eder ve tedavi gördüğünü ileri sürer. Ölü yüzler, kurukafalar, hayvan leşleri sık sık resimlerinde yer alır ve ölmek üzere olan yarasa silip süpüren karıncalar sayısız kere yeniden ortaya çıkar. Bir fotoğraf mezardan çıkarılmış ve ileri derecede çürümüş bir cesedi göstermektedir. Bir diğeri, Sürrealist film, "Endülüs Köpeği"nin ("Le Chien Andalou") bir parçasını oluşturan, dev piyanoların tepesinde çürüyüp kok-

Dali'nin son derece istisnai yeteneklere sahip bir ressam olduğu gerçeğini teslim etmek gerekiyor. Bir teşhirci ve kariyerist, ama bir sahtekâr değil. Onun ahlâkını kınayan ve resimlerini işe yaramaz bulan insanların birçoğundan elli kat daha yetenekli. Bu iki gerçekler kümesi birlikte düşünüldüğünde, herhangi bir anlaşma zemini olmamasından ötürü, Dali hakkında gerçek bir tartışma çok nadiren söz konusudur.

"Bir Kurukafanın Dev Bir Piyanoyla Sodomisi"

muş ölü eşekleri büyük bir hevesle göstermektedir.

"Eşeklerin çürüyüp kokuşmasını üzerlerine döktüğüm büyük kaplar dolusu yapışkan tutkalla 'icat ettim'. Ayrıca göz çukurlarını boşalttım ve onları makaslarla oyarak daha da genişlettim. Benzer şekilde diş sıralarından daha fazla faydalanmak için ağızlarını açık kalacak şekilde kestim ve her ağıza birkaç çene daha ekledim. Böylece eşekler, çoktan çürüyor olmalarına rağmen kendi ölülerinin üzerine biraz daha fazla kusuyor gibi görünecekti. Üstteki diğer diş sıraları ise siyah piyanoların tuşlarından yapıldı."

Ve son olarak "Bir Takside Çürüyen Manken" fotoğrafı vardır. Görünürde ölü bir kızın davul gibi şişmiş yüzü ve göğüsleri üzerinde devasa salyangozlar gezinmektedir. Resmin altındaki başlıkta, Dali bunların Burgon-

ya salyangozları olduğunu belirtir –yenebilir bir türdür yani.

Tabii ki, 400 sayfalık bu uzun kitapta benim işaret ettiklerimden daha fazlası var, fakat Dali'nin ahlâkî atmosferi ve zihinsel dekoruna ilişkin insafsız bir muhasebe yaptığım kanısında değilim. Bu çok berbat kokan bir kitap.

Sanat ve ahlâk

Bütün bunlara karşılık Dali'nin son derece istisnai yetenekleri olan bir ressam olduğu gerçeğini teslim etmek gerekiyor. Bir teşhirci ve kariyerist, ama bir sahtekâr değil. Ayrıca, çok çalışkan. Onun ahlâkını kınayan ve resimlerini işe yaramaz bulan insanların birçoğundan elli kat daha yetenekli. Bu iki gerçekler kümesi birlikte düşünüldüğünde, herhangi bir anlaşma zemini olmamasından ötürü, Dali hakkında gerçek bir tartışma çok nadiren söz konusudur.

Burada mesele, izana, edebe ve hatıratın kendisine karşı bir saldırının söz konusu olmasıdır. Dali, tıpkı bir pire gibi anti-sosyaldir. Elbette, böyle insanların arttığı bir toplumda bazı şeyler yanlıştır.

Şimdi, eğer bu kitabı çizimleriyle birlikte The Times yazarlarına –aşlında sanattan nefret eden herhangi bir "duyarlı" İngiliz vatandaşına– gösterdiğiniz zaman nasıl bir tepki alacağınızı tahmin etmek kolaydır. Dali'de herhangi bir değer bulmayı reddedeceklerdir. Böylesine insanlar ahlâken düşük bir şeyin estetik olarak doğru olabileceğini kabul edebilmekten yoksun olmakla birlikte, her sanatçıdan gerçek talepleri kendilerini pırpışlaması ve düşünmenin gereksiz olduğunu söylemesidir. Bu insanlar, günümüz gibi bir zamanda özellikle tehlikeli olabilirler.

Bu ülkede ve Amerika'da yaşanan entelektüelleri karalama girişimlerine bakın! Sadece Joyce, Proust ve Lawrence değil, T.S. Elliot bile bu karalamadan nasibini alıyor.

İki safsata

Fakat Dalí'nin değerini görebilen herhangi bir kişiyle konuştuğunuzda da aldığınız tepki, bir kural olarak, çok daha iyi olmayacaktır. Eğer Dalí'nin dahi bir ressam olmasına rağmen iğrenç ve adi bir alçak olduğunu söylerseniz, size bir yabaniymişsiniz gibi bakılır. Eğer çürüyen cesetlerden hoşlanmadığınızı ve çürüyen cesetlerden hoşlanan insanların ruh hastası olduğunu söylerseniz, sizin estetik duygusundan yoksun olduğunuz varsayılır. Çünkü "Taksid Çürüyen Manken" iyi bir kompozisyonudur. Ve bu iki safsata arasında bir pozisyon söz konusu değildir, fakat nadiren de olsa bunun üzerine çok şey duyuruz. Bir yanda Kültür Bolşevizmi, öte yanda (bu ifadenin modası geçmiş olmasına rağmen) "sanat sanat içindir". Müstehcenlik dürüstçe tartışılması çok zor bir meseledir. İnsanlar sanat ve ahlâk arasındaki ilişkiyi tanımlayabilmek için hem şoke olmuş görünmekten, hem de şok yaşamamış gibi görünmekten çok korkarlar.

Dalı'yı savunanların iddia ettiği şeyin bir anlamıyla ruhban sınıfının çıkarı olduğu görülecektir. Sanatçı sıradan insanları bağlayan ahlâkî kurallardan muaf olmalıdır. Sadece sihirli sözcük "sanat"ı telaffuz edin ve her şey mubahır: Küçük kızların kafasını tekmeleyebilirsiniz. Dalí'nin yıllarca Fransa'da semirmesi ve Fransa tehlikedeyken bir sıçan gibi sıvışması da kabul edilebilir. Yeteri kadar iyi resim yaptığınız müddetçe sınavı geçersiniz, herkes sizi bağışlayacaktır.

Herhangi biri, bu fikri sıradan suçlu kapsayacak şekilde genişlettiğinde ne kadar yanlış olduğunu görecektir. Bizimki gibi bir çağda, sanatçı tamamen istisnai bir kişi olduğunda tıpkı hamile bir kadın gibi belirli düzeyde sorumsuzluk yapmasına izin verilmelidir. Hâlâ hiç kimse hamile bir kadının cina yet işlemesine izin verilmesi gerektiğini söylememektedir; benzer bir şekilde ne kadar yetenekli olursa olsun bir sanatçı için de aynı şey geçerlidir. Eğer Shakespeare dünyaya geri dönseydi ve en gözde eğlencesinin tren vagonlarında küçük kızlara tecavüz etmek olduğu ortaya çıksaydı, ona devam etmesini ve olay yerinde belki diğer bir Kral Lear yazabileceğini söylememeliyiz. Bununla birlikte en kötü uçlar her zaman cezalandırılabilir olanlar değildir. Muhtemelen nekrofilik hayalleri cesaretle diren birisi yankesicilikten daha fazla kötülük yapmaktadır. Herhangi biri aynı anda iki gerçeği aklında tutmalıdır: Dalí iyi bir ressam ve berbat bir insandır. Biri diğerini geçersiz kılmakta ya da, bir anlamda, etkilememektedir. Bir duvardan talep ettiğimiz ilk şey dayanıklı olmasıdır. Eğer daya-

Dalı ve "Kurukafa" ("Skull") adlı eseri

Dalı, dünyanın yaşadığı hastalığın bir semptomudur. Önemli olan onu aşağılık bir adam olarak itham etmemek veya sorgulanmaması gereken bir dahi olarak savunmamak, fakat neden bir takım sapkınlıkları teşhir ettiğini ortaya çıkarmaktır.

nıklıysa iyi bir duvardır ve hangi amaçla hizmet ettiği bundan ayırt edilebilir. Eğer bir toplama kampını çevreliyorsa, dünyadaki en iyi duvar dahi yıkılmayı hak eder.

Kötülüğe kaçış

Elbette Dalí'nin otobiyografisi veya resimleri yasaklanmamalıdır. Herhangi bir şeyi yasaklamak kuşku uyandırıcı bir siyasettir ve muhtemelen Dalí'nin fantezileri kapitalist uygarlığın çürüyüşüne faydalı bir ışık tutmaktadır. Fakat açık bir şekilde ihtiyaç duyulan şey teşhistir. Sorun, Dalí'nin ne olduğu ve niye böyle olduğu değildir. Onunkinin hastalıklı bir zekâ olduğu kuşkusuz. Ve muhtemelen sözde dönüşümüyle çok fazla değişmemiştir, zira hakiki tövbekârlar veya akli başında olmayı tercih eden insanlar geçmişteki ahlâksızlıklarını böylesine kendini beğenmiş bir şekilde sergilemezler. Dalí, dünyanın yaşadığı hastalığın bir semptomudur. Önemli olan onu kamçılaması gereken aşağılık bir adam olarak itham etmemek veya sorgulanmaması gereken bir dahi olarak savunmamak, fakat neden bir takım sapkınlıkları teşhir ettiğini ortaya çıkarmaktır.

Dalı'nın şüphe götürmeksizin sahip olduğu iki özellik resim yeteneği ve acımasız egoizmidir. Kitabının ilk paragrafında şöyle diyor: "Yedi yaşında Napoleon olmak istiyordum. Ve bu ihtirasım o zamandan bu yana hiç durmadan büyüyor." Bilinçli olarak şaşırtıcı bir şekilde ifade edilmiş olan bu söz hiç şüphesiz ki oldukça gerçek. Böylesi hisler yeteri kadar yaygındır. Eskiden birisi bana şöyle demişti: "Ne üzerine dahi olacağımı bilmeden uzun süre ön-

ce bir dahi olduğumu biliyordum." Ve farz edin ki egoizminiz ve dirseğinizden öteye geçmeyen yeteneğinizden başka hiçbir şeyiniz yok; farz edin ki gerçek yeteneğiniz detaylı, akademik ve temsili bir resim stiline yönelik, gerçek uzmanlık alanınız bilimsel ders kitaplarının illüstratörü olmak. Peki, nasıl Napoleon olacaksınız?

Her zaman bir kaçış vardır: Kötülüğe. Her zaman insanları şoke edecek ve yaralayacak şeyleri yap. Beş yaşında küçük bir çocuğu köprüden at, bir kırbaça yaşlı bir doktorun suratına vur ve gözlüklerini kır –veya, her nasılsa, bu tür şeyler yapmayı hayal et. Yirmi yıl sonra bir çift makasla ölü eşeklerin gözlerini oy. Bu şekilde kendini her zaman orijinal hissedebilirsin. Ayrıca para kazan! Suç işlemekten çok daha az tehlikeli. Dalí'nin otobiyografisindeki olası bastırmalara tamamen göz yumuyoruz, çünkü erken yaşta olduğunun aksine sonradan yaptığı tuhaflıkların bedelini ödemek zorunda kalmadığı çok aşikâr. Her Avrupa başkentinin aristokratlar ve rantiyelerle dolu olduğu 1920'lerin yozlaşmış dünyasında büyümüştür. Eğer insanların önüne ölü eşekler atarsanız, onlar da size para yağdırır. Çekirgelere ilişkin bir fobi –birkaç on yıl önce böyle bir şeye sadece kıs kıs gülünürdü –artık kârlı bir şekilde sömürülecek ilginç bir "kompleks" olmuş durumda. Ve bu dünya Alman ordusunun önünde yerle bir olduğunda Amerika hazır ve nazırdı. İnanç değiştirip zirveye çıkılabilir, herhangi bir pişmanlık duymadan Paris'in son moda salonlarını terkedip "yeni dünya"nın koynuna girilebilir.

Belki de Dalí'nin tarihinin asıl ana hatları bunlar. Fakat neden sapkınlıklar özellikle bu türden olmak zorunda ve çürüyen cesetler gibi dehşetleri ince kültürel zevkleri gelişkin bir kamuya "satmak" neden bu denli kolay? Bunlar psikologlara ve sosyologlara yönelik sorular. Marksist eleştiri sürrealizm gibi bir fenomene ilişkin kestirme cevaplara sahip. Bunların hepsi "burjuva dekadansı" ("ceset zehirleri" ve "çürüyen rantiyer sınıf" gibi ifadelerle birçok kelime oyunu yapıldı), o kadar. Muhtemelen bu bir gerçeği ifade etse de, bağlantı kurmuyor. İnsan yine de Dalí'nin neden nekrofilie eğilimli olduğunu ve neden rantiyelerin ve aristokratların büyükbalaları gibi avlanmak ve sevişmek yerine onun resimlerini satın aldığını bilmek istiyor. Ahlâkî itiraz bizi daha ileri götürmüyor. Gelgelelim, "mesafelilik" adına "Bir Taksid Çürüyen Manken" gibi resimlerin ahlâken "nötr" olduğu savunulamaz. O resimlerin hastalıklı ve tiksindirici olduğu ortada. Dalí üzerine yapılacak herhangi bir incelemenin başlangıç noktası bu.

George Orwell

Çeviren: Aykut Kılıç

Dünyanın bütün tarım emekçileri, birleşin!

Denizlerde, okyanuslarda balıkçılık yapanlar nasıl denizin sahibi değilse, suyu ve toprağı kullananların da sadece kullanma hakkı olmalı. Toprağın ve suyun sahibi olmaz. Kimsenin "aldım bu toprağı, basarım gübreyi, ilacı" deme hakkı olmamalı. Karun kadar zengin de olsa, Türkiye'nin ha-

zinesi kadar parası da olsa, kimse "ben şu kadar arazi alıyorum, bu benimdir" diyememeli. Toprak, tüm insanların, tüm canlıların, varlığın ihtiyacıdır, herkesin bunu kullanma hakkı vardır. Dünyanın satılık olmadığı konusunda mutabakatımızın olması lâzım.

—Abdullah Aysu